

MUOTO-OPIN KERUUOPAS LISÄVIHKOINEEN

Laatinut

**Terho Itkonen apunaan Heikki Leskinen, Heikki Paunonen ja Tapani
Lehtinen (Muoto-opin keruuopas)**

**Terho Itkonen, Heikki Paunonen, Raija Lehtinen ja Kaisu Juusela
(Muoto-opin keruuoppaan 1. lisäviikko)**

**Terho Itkonen, Heikki Paunonen, Kaisu Juusela, Raija Lehtinen ja
Kerttu Mulari (Muoto-opin keruuoppaan 2. lisäviikko)**

Digitaalinen toteutus

**Päivi Markkola ja Mika Kukkola
Mikko Virtanen ja Hanna-Ilona Härmävaara**

SISÄLLYS

MUOTO-OPIN KERUUOPAS (1983) [1969]: JOHDANTO	8
KERUUTEKNIikka	10
ARKISTOLIPUT	14
KERUUKERTOMUS	19
MUOTO-OPIN KERUUOPPAAN 1. LISÄVIHKO (1975): JOHDANTO	20
SIGNUMEIHIIN SIOJITETTAVAN AINEISTON MÄÄRÄSTÄ JA LAADUSTA	22
KERUUTEKNIikasta	24
ESITYSTEKNIikasta	26
TARKEKIRJOITUKSESTA	27
KERUUKERTOMUKSESTA	28
MUOTO-OPIN KERUUOPPAAN 2. LISÄVIHKO (1978): JOHDANTO	29
I. TAIVUTUS- JA SANANMUODOSTUSTYYPIIT [001–290]	31
A. SUBSTANTIIVIT JA ADJEKTIIVIT [001–128]	31
1. 1-tavuiset vartalot [001]	31
2. 2-tavuiset a, ä -vartalot [002]	31
3. 2-tavuiset e-vartalot [003–004]	31
4. 2-tavuiset ei-vartalot [005]	32
5. 2-tavuiset i-vartalot [006]	32
6. 2-tavuiset o, ö -vartalot [007]	33
7. 2-tavuiset (varmat tai mahdolliset) oi, öi -vartalot [008]	33
8. 2-tavuiset u, y -vartalot [009]	35
9. 3- ja useampitavuiset a, ä -vartalot [015–025]	35
10. 3- ja useampitavuiset o, ö ja oi -vartalot [030–035]	39
11. 3- ja useampitavuiset u, y -vartalot [040]	39
12. 3- ja useampitavuiset i-vartalot [041]	40
13. 3- ja useampitavuiset ei-vartalot [042]	40
14. *-ek ja *-eh -nomininit [045–047]	40
15. *-ih, *-oh, *-uh -nomininit [048]	42
16. -inen-nomininit [050–064]	42
17. -n : -ne- nomininit [065]	46
18. -n : -me- nomininit [066–071]	47
19. -l : -le - nomininit [075]	48
20. -r : -re- nomininit [076]	48
21. -s : -h3- nomininit [080–086]	49
22. -s : -kse- nomininit [090]	50
23. Ominaisuudennimet [091–098]	50
24. -ut, -yt -nomininit ja kevät [100]	52
25. Eräitä supistumavokaalisia tai h:n sisältäviä nominityyppejä [101]	53
26. Lokaalis-kollektiiviset -ue, -ye -johdokset ja niiden merkitysvastineet [102]	54
27. Teonnimet (vartalotyypistä riippumatta) [110–115]	55
28. Eräitä yhdyssanatyypppejä [120–128]	60

B. NUMERAALIT [140–166]	65
1. Kardinaalit [140–152].....	65
2. Ordinaalit [155–163].....	67
3. Numeraalit yhdyssanojen määriteosina [165].....	67
4. Numeraalikantaiset adverbiset [166].....	68
C. PRONOMINIT [170–177]	68
1. Persoonapronominit [170].....	68
2. Demonstratiivipronominit [171].....	69
3. Interrogatiivipronominit [172].....	69
4. Relatiivipronominit [173].....	70
5. Refleksiivipronominit [174].....	70
6. Resiprookkipronominit [175].....	70
7. Indefiniittipronominit [176].....	70
8. Pronominaalit [177].....	71
D. VERBIT [200–290].....	73
1. 1-tavuiset vartalot [200–205].....	73
3. 2-tavuiset e-vartalot [210–224].....	75
4. 2-tavuiset i-vartalot [230–233].....	76
5. 2-tavuiset o ja oi -vartalot [235–237].....	77
6. 2-tavuiset u, y -vartalot [238].....	78
7. 3- ja useampitavuiset a, ä -vartalot [240–252].....	79
8. 3- ja useampitavuiset le-vartalot [255–262].....	82
9. 3-tavuiset ne-vartalot [263–264].....	83
10. 3-tavuiset ise-vartalot [265–269].....	83
11. 3-tavuiset itse-vartalot [270–271].....	84
12. 3- ja useampitavuiset i-vartalot [272–275].....	84
14. Muut 3- ja useampitavuiset u, y -vartalot [276–279a].....	85
15. 3- (4-) tavuiset oi(tse)-vartalot [280].....	86
16. *-aða- ~ *-äðä- ja *-aiða- ~ *-äiðä- verbit [281–284].....	86
17. *-eða- ~ *-eðä- ja *-eðe- verbit [285–286].....	87
18. *-iða- ~ *-iðä- verbit [287].....	88
19. *-oða- verbit [288].....	89
20. *-uða- ~ *-yðä- verbit [289].....	89
21. Horjuvuutta supistumaverbien ja ei-supistumaverbien välillä [290].....	89
II. VARTALONSISÄISIÄ ÄÄNNEVAIHTELUJA [300–560]	93
A. GEMINAATIO [300–302]	93
1. Lounaismurteiden geminaatio [300].....	93
2. Muiden murteiden yleis- ja erikoisgeminaatio [301–302].....	94
B. ASTEVAIHTELU [305–525].....	94
1. Astevaihtelun yleiset edellytykset; erikoistapauksia [305–311].....	94
2. k:n heikon asteen edustus radikaalissa astevaihtelussa [315–411].....	97
3. t:n heikon asteen edustus radikaalissa astevaihtelussa [420–522].....	104
4. p:n heikon asteen edustus radikaalissa astevaihtelussa [524].....	111
5. ts:n edustus [525].....	111
C. ERÄITÄ J ~ Ø JA V ~ Ø -TAPAUKSIA [528–529].....	112

D. LOUNAISMURTEIDEN DIFTONGINREDUKTIO [530–539].....	113
1. <i>i</i> -loppuiset diftongit [530–534].....	113
2. <i>u, y</i> -loppuiset diftongit [535–539].....	114
E. LOPPU- JA SISÄHEITTO [550–560]	115
1. <i>Loppuheitto</i> [550–556].....	115
2. <i>Sisäheitto</i> [560].....	117
III. NOMINIEN TAIVUTUSMUODOT [600–657].....	119
A. MONIKON MUODOSTUS [600–601].....	119
1. <i>Mon. nominatiivi</i> [600].....	119
2. <i>i-monikko</i> [601].....	119
B. SIJAMUODOT [605–623].....	121
1. <i>Yks. nominatiivi</i> [605].....	123
2. <i>Mon. nominatiivi</i>	123
3. <i>Yks. genetiivi</i> [610].....	123
4. <i>Mon. genetiivi</i> [611].....	124
5. <i>Essiivi</i> [612].....	126
6. <i>Partitiivi</i> [613].....	127
7. <i>Translatiivi</i> [614].....	129
8. <i>Inessiivi</i> [615].....	129
9. <i>Elatiivi</i> [616].....	130
10. <i>Illatiivi</i> [617].....	130
11. <i>Adessiivi</i> [618].....	131
12. <i>Ablatiivi</i> [619].....	132
13. <i>Allatiivi</i> [620].....	132
14. <i>Abessiivi</i> [621].....	132
15. <i>Komitatiivi</i> [622].....	133
16. <i>Instruktiivi</i> [623].....	133
C. OMISTUSLIITTEET [630–636]	134
D. KOMPARAATIO [640–657].....	137
1. <i>Komparatiivi</i> [640–643].....	137
2. <i>Superlatiivi</i> [645–649].....	138
3. <i>Heterokliittinen ja suppletiivinen komparaatio</i> [650].....	139
4. <i>Komparatiivi- ja superlatiivadjektiivit</i> [655–657].....	140
IV. VERBIEN TAIVUTUSMUODOT [700–767]	143
A. AKTIIVIN FINIITTIMUODOT [700–720].....	143
1. <i>Persoonapäätteet</i> [700].....	143
2. <i>Indikatiivin preesens (myönteinen)</i> [701].....	145
3. <i>Indikatiivin imperfekti (myönteinen)</i> [702–703].....	145
4. <i>Konditionaalnin preesens (myönteinen)</i> [704].....	145
5. <i>Potentiaalnin preesens (myönteinen)</i> [705].....	146
6. <i>Imperatiivi (myönteinen)</i> [706–708].....	147
7. <i>Indikatiivin (konditionaalnin, potentiaalnin) perfekti, indikatiivin pluskvamperfekti (myönteiset muodot)</i> [709–712].....	148
8. <i>Kielteinen indikatiivin preesens, indikatiivin imperfekti, konditionaali, potentiaali</i> [713–716].....	149
9. <i>Kielteinen imperatiivi</i> [717–719].....	150

10. Kielteiset liittotempukset (indikatiivin, konditionaalnin ja potentiaalnin perfekti; indikatiivin pluskvamperfekti) [720].....	150
B. PASSIIVIN FINIITTIMUODOT [725–736].....	150
1. Indikatiivin preesens (myönteinen) [725].....	151
2. Indikatiivin imperfekti (myönteinen) [726].....	151
3. Konditionaalnin preesens (myönteinen) [727].....	151
4. Potentiaalnin preesens (myönteinen) [728].....	151
5. Imperatiivi (myönteinen) [729].....	152
6. Indikatiivin (konditionaalnin, potentiaalnin) perfekti ja indikatiivin pluskvamperfekti (myönteiset muodot) [730].....	152
7. Kielteinen indikatiivin, konditionaalnin ja potentiaalnin preesens, indikatiivin imperfekti, imperatiivi [731–735].....	152
8. Kielteiset liittotempukset [736].....	152
C. INFINITIIVIT [740–756].....	152
1. Aktiivin 1. infinitiivin lativi [740].....	152
2. Passiivin 1. infinitiivi [741].....	153
3. 1. infinitiivin translatiivi [742].....	153
4. Aktiivin 2. infinitiivin inessiivi [743].....	153
5. Passiivin 2. infinitiivin inessiivi [744].....	154
6. 2. infinitiivin elatiivi [745].....	154
7. 2. infinitiivin adessiivi [746].....	154
8. 2. infinitiivin instruktiivi [747].....	154
9. 3. infinitiivin inessiivi [748].....	155
10. 3. infinitiivin illatiivi [749].....	155
11. 3. infinitiivin elatiivi [750].....	156
12. 3. infinitiivin adessiivi [751].....	156
13. 3. infinitiivin ablatiivi [752].....	156
14. 3. infinitiivin abessiivi [753].....	156
15. 3. infinitiivin instruktiivi (myös passiivin) [754].....	156
16. 4. infinitiivin nominatiivi ja partitiivi [755].....	157
17. Ns. 5. infinitiivi [756].....	157
D. PARTISIIPIT [760–766].....	157
1. Aktiivin 1. partisiippi [760].....	157
2. Passiivin 1. partisiippi [761].....	158
3. Aktiivin 2. partisiippi [762].....	158
4. Passiivin 2. partisiippi [763].....	159
5. Kielteinen partisiippi [765].....	160
6. Agenttipartisiippi [766].....	160
E. REFLEKSIIVITAIVUTUS [767].....	160
V. PARTIKKELEITA [800–897].....	161
A. ADVERBEJA, POST- JA PREPOSITIOITA [800–875].....	161
1. Siellä, täällä, missä ym. [800].....	162
2. Muualla ym. [801].....	162
3. Ala ja ylä -vartaloisia sarjoja [802–805].....	162
4. Lähi, liki, kauka, etä, loitto -vartaloisia sarjoja [806–808].....	163
5. Ulko, sisä -vartaloisia sarjoja [809].....	163

6. Esi, taka -vartaloisia sarjoja [810].....	164
7. Tykö, luo -vartaloisia sarjoja [811]	164
8. Keski-vartaloinen sarja [811a].....	164
9. Jälki ja perä -vartaloisia sarjoja [811b]	164
10. Eri-vartaloinen sarja [811c].....	164
11. *Poi(k)ke-vartaloinen sarja [811d].....	165
11a. Ohi, siiri, vieri, ympäri -vartaloiset sarjat [811e].....	165
12. Kotona-sarja [812].....	165
13. Yhtäällä, toisaalla ym. [813].....	165
14. Sillään, sikseen [814].....	165
14a. (ei ollut) milläänkään ja muut samaa merkitsevät [814a].....	166
15. Sitten rinnakkaismuotoineen [815].....	166
16. Nyt ja muita nyky-kantaisia [816].....	166
17. Eilen, tänään, huomenna [817].....	166
18. Yösee-, yötee [818].....	167
19. "Kahdesti päivässä, päiväässä, päivään" yms. [819].....	167
20. Istuallaan, seisoallaan ym. [820].....	167
21. Yhtään [821].....	168
22. Enää ja vielä [822].....	168
23. Milloin ja koska [823].....	168
24. Kuinka [824].....	168
25. Niin [824a].....	169
26. Kanssa ja kera [825].....	169
26a. Muka- ja myö-kantaiset partikkelit [825a].....	169
27. Tahansa ja hyvänsä [826].....	169
28. -sti-adverbit ja niitä vastaavat -sta, -ste(n), -stansa -adverbit [830].....	169
29. -steen-adverbit [831].....	170
30. -lta, -liti, -lteen -adverbit [832–835].....	170
31. -kseen, -ksiin, -kselleen, -kselta(an) ja -ksesta(an) -adverbeja [836].....	171
32. Prolatiivi [837].....	172
33. Eksessiivi [838].....	172
34. -nne, -nna, -nnes -adverbeja [839].....	172
35. Terminatiivin -(n)ni ~ -mi [840].....	173
36. -li, -lis, -likka, -littain -adverbeja [841].....	173
37. -lloin, -lloisti -adverbeja [842].....	173
38. -noin, -nain, -naan, -nen -adverbeja [843].....	173
39. -isin- adverbeja [844].....	173
40. -(i)salla, -(i)sassa -adverbeja [845].....	174
41. -ti-adverbeja [846].....	174
42. -ten, -te -adverbeja [847].....	174
43. Resiprookkiadverbit [850].....	175
44. Muita -ttain, -ttaisin, -tellen -adverbeja [851].....	177
45. -kkoin-adverbeja [852].....	177
46. Semmottoon yms. [853].....	178
47. -htaalla-adverbeja [854].....	178
48. -ia-adverbeja [855].....	178
49. Eräitä -u(v)e-, -u(v)a-, -u(v)i- aineksen sisältäviä adverbeja [856].....	178

50. -i-adverbeja [860].....	178
51. -s-adverbeja [861].....	179
52. -n-adverbeja [862].....	179
53. Alkuperäisiä *-k-adverbeja (ja niihin mukautuneita) [863].....	180
53a. Nominatiivimuotoisia tai muuten päätteettömiä partikkeleita [864].....	181
54. Alkusointuisia vahvistuspartikkeleja [865].....	181
55. Komparatiiviset ja superlatiiviset adverbis [870–875].....	182
B. KONJUNKTIOITA [880].....	185
C. LIITEPARTIKKELEITA [890–897].....	186
1. -han ~ -hän [890].....	187
2. -kin [891].....	187
3. -kaan ~ -kään [892].....	188
4. -ka ~ -kä [893].....	188
5. -ko ~ -kö [894].....	188
6. -pa ~ -pä [895].....	189
7. -s [896].....	189
8. -sta ~ -stä, -stis [897].....	189
LIPUNTÄYTTÖMALLEJA	190

MUOTO-OPIN KERUUOPAS (1983) [1969]: JOHDANTO

Suomen murteiden muoto-opin selvittelyä on koko 1900-luvun ajan harrastettu vähänlaisesti. Viime vuosisadan jälkipuoliskolla ilmestyi Suomi-kirjassa lukuisia pikku murretutkimuksia, joiden alana oli yhden pitäjän tai suppeahkon murrealueen kansankieli eri puoliltaan kuvattuna, ja näihin tutkimuksiin sisältyi yleensä myös muoto-opin pääkohtien esitys. Vuosisadan vaihteen tienoilla tämäntyyppiset tutkimukset väistyivät uuden tutkimuslajin tieltä: sijaan tulivat nyt nuorgrammaattisen metodin varaan rakennetut äännehistorialliset monografiat, jotka yleensä kohdistuivat laajahkoon murrealueeseen. Tämä tutkimustyyppi on osoittautunut elinvoimaiseksi ja muuntautumiskykyiseksi näihin saakka; uusia virikkeitä sille ovat jatkuvasti antaneet muun muassa syventyvä murremaantieteellinen katsomustapa ja fonologisen näkökulman mukaantulo aiemman ahtaasti äänneopillisen rinnalle ja sijaan. Puhtaasti äänneopillisia eivät äännehistoriat tosin ole alun alkaenkaan olleet. Suuri osa niistä kehitysilmiöistä, joita äännehistorioissa tarkastellaan, on tuottanut, muuntanut tai tasoittanut morfofonologia vaihteluita, jotka kuuluvat äänne- ja muoto-opin rajamaille. Useissa kohdin dispositio on jouduttu rakentamaan suorastaan muotoryhmittäisen jaon pohjalle, varsinkin silloin kun äännekehitys tai sen tuloksia muokkaavat analogiat ovat toimineet eri muotoryhmissä eri tavoin. Siten äännehistoriat ovat pystyneet osaksi korvaamaan puhtaasti muoto-opillisten selvitysten, varsinkin muoto-opillisten murremonografioiden puutteen.

Läheskään täydellisestä korvautumisesta ei silti ole kysymys. Saatavissa olevan lähdeaineiston hajanaisuus, epäyhtenäisyys ja puutteellisuus lienee pääsyytä siihen, että puhtaasti muoto-opillisille ongelmille omistettuja tutkimuksia on vuosikymmenien mittaan valmistunut verraten vähän, laajoja monografioita ei näihin saakka juuri ainoakaan. [Poikkeukseksi jää v. 1923 ilmestynyt Julius Markin monografia "Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen I", jossa suomen murteiden omistusliitteistöä selvitetään niin tarkasti kuin tuolloin saatavissa olevan aineiston avulla oli mahdollista. Tämäkin pioneerityö kaipaasi täydennykseen ajan tasalla olevaa uutta kokoavaa esitystä. Vastikään (1969) on ilmestynyt Tauno Särkän monografia "Itämerensuomalaisten kielten eksessiivi", joka perustuu eri lähteistä hankittuun hyvin yksityiskohtaiseen materiaaliin. Muoto opin ja kaasus- ja numerussyntaksin rajamailloin liikkuu Göran Karlssonin väitöskirja "Suomen kielen *nukuksissa* ja *hereillä* -tyyppiset paikallissija-adverbit" (1957)]

Äännehistorioiden sisältämä materiaali on tämänluonteisiin tutkimuksiin ollut yleensä liian niukkaa – dispositiosyistä joskus olematonta –, ja lisäaineiston harvointi esimerkiksi murreteksteistä tai Sanakirjasäätiön sanastokokoelmista tuottaa useimmissa morfologian erityiskysymyksissä vaivannäköön katsoen suhteettoman laihat tulokset. Onkin käynyt yhä selvemmäksi, että suomen murteiden ja yleisemmin suomen kielen morfologian tutkimukselle voidaan laskea luja perusta vain keräämällä vartavastisen suunnitelman mukaan puhtaasti muoto-opillista materiaalia mahdollisimman monen pitäjän murteesta ja kokoamalla keruutulokset tutkijan kannalta helppokäyttöiseksi arkistoksi. Tämäntapaisten keruun tärkeyttä tähdennettiin ensi kerran julkisesti v. 1965 ilmestyneessä ”Kansallisten tieteiden kehittämissuunnitelmassa 1966–80”. Aineelliset mahdollisuudet keruun aloittamiseen saatiin jo pari vuotta sen jälkeen, kun valtio v. 1967 ryhtyi kansleri Paavo Ravilan aloitteesta tukemaan pitkäaikaisia tieteellisiä ryhmätyöhankkeita erityisen tutkimussopimusjärjestelmän avulla. Toukokuussa 1967 solmittujen ensimmäisten tutkimussopimusten joukossa oli nelivuotiskaudeksi 1.6.1967–31.5.1971 tehty sopimus, jonka alana oli suomen kansankielen muoto- ja lauseopillisten aineiden keruu ja arkistointi. Valtiota sopimuksessa edusti valtion humanistinen toimikunta; toisena sopimuspuolena oli helsinkiläis-turkulais-jyväskyläläinen tutkijaryhmä, jonka työala oli jaettu niin, että muoto-opin osuus tutkimussuunnitelmassa keskitettiin Helsingin ja eräiltä osin Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitokseen, lauseopin osuus Turun yliopiston suomen kielen laitokseen. Sopimuksen taustana olevan kokonaissuunnitelman toteuttamisen arvioitiin sekä muoto- että lauseopin puolella vievän noin 15 vuotta; riittävät muoto-opilliset aineskokoelmat laskettiin voitavan kerätä tässä ajassa n. 150–200 pitäjän murteesta. Ensimmäisenä nelivuotiskautena ehditään tästä tavoitteesta saavuttaa vain neljännes, ja tällä haavaa on vielä tietymätöntä, miten työn organisaatio ja rahoitus onnistutaan nelivuotiskauden päätyttyä järjestämään edelleen.

Ensimmäiset parikymmentä muoto-opin kenttäkerääjää kiinnitettiin heti kesäksi 1967 ja seuraavat kesäksi 1968; heidän työnsä tärkeimpänä apuneuvona oli v. 1967 ilmestynyt 114-sivuinen moniste ”Kansankielen muoto-opin keruusuunnitelma”, jonka täydennykseksi v. 1968 julkaistiin vielä 39-sivuinen lisävihko. Muutamaa tasoltaan tyydyttäväksi arvioitavaa poikkeusta lukuun ottamatta täyttivät kertyneet kokoelmat hyvin tai erinomaisesti keruun järjestäjien odotukset. Muoto-opin arkisto, joka keruun yhteydessä perustettiin Helsingin yliopiston suomen kielen laitokseen, käsittää jo nyt (huhtikuussa 1969) suhteellisen täydelliset morfologiset kokoelmat 17 pitäjän murteesta ja vaillinaisempia kokoelmia samoin 17 pitäjän murteesta; lisäksi on Etelä-Pohjanmaalla kerätty muutamia eri-

tyiskysymyksiä valaisevat pienoiskokeemat 18 pitäjstä. Kaikkiaan koossa on nyt n. 67 200 arkistolippua ohjelman mukaan kerättyä aineistoa. Keruutavoitteet ja -menetelmät ovat samalla selkiintyneet siinä määrin, että monistettua ohjelmaa korvaamaan on voitu laatia käsillä oleva painettu keruuopas. Sen jäsenitys pohjautuu kaiken matkaa varhempisiin monisteisiin, mutta esitystapaa on koetettu täsmentää ja uutta aineistoa on lisätty eräisiin kohtiin runsaastikin. Jos keruuopas olisi nyt voitu laatia kokonaan aiemmista monisteista riippumatta, sen jäsenitys olisi useissa kohdin voitu saada havainnollisemmaksi ja järjestelmällisemmäksi. Painettua opasta laadittaessa on kuitenkin oltu sidoksissa siihen jäsennykseen, jota noudatettiin v:n 1967 monisteessa ja joka oli jouduttu keruun alkuunpääsyn takaamiseksi hahmottamaan vailla ennakkokokemuksia muutamassa viikossa. Tähänastinen kahden vuoden aikana kertynyt lipusto noudattaa samaa jäsenystä, ja arkiston jatkuvan käyttökelpoisuuden kannalta olisi ollut haitallista, jos tässä vaiheessa olisi ruvettu uusimaan kerran vahvistettua signumijärjestelmää, jonka eräistä puutteistaan huolimatta on havaittu täyttävän kohtuulliset vaatimukset.

Keruutekniikka

“Muoto-opin keruuopas” pyrkii luomaan pohjan yhdellä kertaa kaikkien suomen pitäjänmurteiden selvittelylle. Siksi on selvää, ettei eri murrealueiden erikoisluonnetta ole voitu siinä ottaa riittävästi huomioon: muoto-opin ilmiö, joka jossain on tuntematon tai voidaan edustuksen yksinkertaisuuden vuoksi kuitata parilla kaavamaisella esimerkillä, saattaa jossain toisaalla vaatia laajankin selvittelyn, jonka kaikkia yksityiskohtia opas ei ennalta voi neuvoa. Tärkeintä on, että kukin ilmiö tulee asianomaisen murteen kannalta tyhjentävästi selvitetyksi, ja tämän vaatimuksen toteuttaminen edellyttää kerääjältä sekä hyvää vaistoa että myös murteen teoreettista ennakkotuntemusta. Välttämättömiin keruuvalmisteluihin kuuluukin se, että kerääjä huolellisesti perehtyy keruupitäjää ja sen lähiympäristöä kosketteleviin murremonografioihin ja alueelta ehkä julkaistuihin kielennäytteisiin. Lisäkosketusta murteeseen saa myös arkistoissa olevien varhempien nauhoitteiden avulla. Sokeasti ei näin hahmottuvaan ennakkokäsitykseen silti pidä luottaa, vaan on varauduttava siihen, että murteesta saatava kokonaiskuva voi keruun aikana melkoisesti muuttuakin ennen keruuta syntyneestä kuvasta. Paikallaan on verestää kieliopin, Lauri Hakulisen Suomen kielen rakenne ja kehitys -teoksen ja Nykysuomen sanakirjan taivutustaulukoiden avulla myös käsitystä suomen yleiskielen morfologiasta ja morfofonologiasta (jonka esittely esim. Setälän kieliopissa on sijoitettu enimmäkseen äännevaihteluja koskevaan äänneopin osaan). Murteen ilmiöt on helpompi asettaa oikeaa taustaa

vasten, milloin kerääjä voi käyttää hyväkseen kaikkea sitä tietoa, joka on saata-
vissa saman ilmiön esiintymisestä muualla ja sen historiallisesta kehityksestä.

Vaikka keruuohjelman ja sitä vastaavan valmiin kokoelman rakenne on mah-
dollisimman systemaattinen, ei itse keruun suinkaan tarvitse – oikeammin: se ei
saa – edetä samalla lailla systemaattisesti. Kerääjän ensisijaisena lähteenä tulee
olla kertojien spontaani puhe, ei keruuohjelman kysymyksiin puristetut vastauk-
set. Siksi keruun elinehtona on hyvien, sanastollisesti ja samalla myös morfolo-
gisesti ja syntaktisesti antoisien puhetilanteiden luominen. Pelkkä niukkasisäl-
töinen jutustelu kielenoppaan kanssa kaikenmoisista yleisluonteisista asioista ei
riitä keruun pohjaksi; parempia tuloksia tuottaa samanlainen aihepiirejä vaihte-
leva haastattelutekniikka, jota sanastajatkin tavallisesti noudattavat. Eduksi olisi
saada puhe kääntymään vanhan kansankulttuurin seikkoihin, koska on odotetta-
vissa, että tällä tavoin saadaan talteen muissakin suhteissa kuin vain sanastollisesti
vanhakantaista puhetta. Haastatteluaiheiden valinnassa voi apuna käyttää esim.
Sanakirjasäätiön ja Kansallismuseon kyselylehtisiä ja -vihkoja, jotka sisältävät
monipuolista kansankulttuuriin liittyvää kysymysmateriaalia.

Varsinaisen haastattelutilanteen ulkopuolellakin kerääjän kannattaa pysytellä
valppaana. Muuten ehkä tavoittamattomiin jäävää aineistoa kertyy helposti sel-
laisissa jokapäiväisen elämän tilanteissa, joissa kielenopas ei huomaa olevansa
tarkattavana: tervehdittäessä ja hyvästeltäessä, kahvia keitetäessä, lapsia pai-
mennettaessa, jutun viritessä tupaan odottamatta saapuneen naapurin kanssa jne.

Muistiinpanot on paras tehdä tavalliseen tapaan kynää ja paperia käyttäen. Jotta
ajatusyhteys saataisiin talteen, olisi pyrittävä kirjaamaan laajahkoja puhejaksoja;
virheiden välttämiseksi on toisaalta varottava ponnistamasta muistissapitokyky-
ään liikaa. Muistiinpanoja on hyvä täydentää liittämällä mukaan omia huomau-
tuksia laajemmasta ajatuskokonaisuudesta, outojen sanojen merkityksistä jne.
Myöhemmin puheeksi tulevien teemojenkin tarpeiksi on spontaanin puheen an-
tama materiaali turvallisinta mm. vaihtelusuhteiden selvittämisen kannalta. –
Kiireessä tehtyihin muistiinpanoihin pyrkii helposti pujahtamaan kirjoituslipsah-
duksia. Ne saa parhaiten poistetuksi käymällä muistiinpanot rauhassa läpi pian
haastattelun jälkeen, jolloin jutun kulku on vielä tuoreessa muistissa.

Nauhuri on keruussa hyödyllinen apuväline järkevästi käytettynä. Nimenomaan
murteen äännesuhteiden selvittelyssä siitä on hyötyä. Pelkästään nauhoitteiden
varaan ei keruussa kuitenkaan pidä jättäytyä, koska nauhasta poiminta on työläs-
tä, hidasta ja useimpien ilmiöiden osalta melko vähäantista. Puheessa taajaan
esiintyvät muodot tulevat tallennetuiksi kenttäkeruussa yleensä jo alkuvaiheessa,
eikä harvinaisuuksia juuri mahdu pakostakin pienehköön nauhamäärään. Nau-
hoitteiden käyttöön voi sisältyä myös arvaamattomia virhelähteitä (esim. väärin

kuultuja tai tulkittuja muotoja, kielenoppaan normaalipuheeseen kuulumattomia lapsuksia ym.), joiden kontrollointi on välttämätöntä.

Työn edistyessä kerääjän on koetettava kaiken aikaa pysyä selvillä erilaatuisen aineksen kartunnasta. Kertojien puhetta tarkatessaan tulee helposti kiinnittäneeksi liikaakin huomiota jollain tapaa erikoisiin ilmiöihin, kun taas "tavallisemmat", usein nimenomaan yleiskielen mukaiset piirteet pyrkivät jäämään vähemmälle huomiolle. Tällainen jokapäiväisyydessään yhdentekevältä tuntuva aineisto on murteen kokonaiskuvan kannalta kuitenkin yhtä tärkeää kuin erikoisuudet, ja laiminlyönnit sen muistiinmerkinnässä kostautuvat viimeistään puhtaaksikirjoitusvaiheessa.

Vaikka spontaani puhe onkin kerääjän luotettavin lähde, hän toisaalta joutuu pian huomaamaan, että murteen koko muoto-oppi ei tällä tavoin ammennu tyhjiin. Siksi on turvaututtava myös kyselykaavan läpikäymiseen. Tämäntapaista kyselyä rasittavat monet virhelähteet. Pahin on provosoinnin vaara, joka koituu valmiiden vastausvaihtoehtojen tarjoamisesta; lievempää mutta silti haitallista provosointia saattaa sisältää jo sellainen sinänsä hyväksyttävä menettely, että kielenoppaalle esitetään "täydennettäväksi" virkkeitä, joista kyseltävä sana puuttuu tai joissa se on esitetty vain vaillinaisena tai tietoisesti harhauttavassa asussa: "Puhuttiinkos koskaan kun joku säikähti, että tuli semmonen kalankei-...?" (tavoitellaan substantiivia *kalankeittäjäinen*), "Vaivaakos lehmiä sellainen mitä toiset sanoo *painahainen*?" (olemattomalla syöttisanalla koetetaan saada selvyys murreasusta *painajainen* ~ *painainen*), "Jos joku lupaa mennä vaikka postia hakemaan niin se sanoo että kyllä minä sen...?" (tavoitellaan *hakea*-verbin heikkoasteista muotoa). Muoto-opissa, toisin kuin useimmiten sanaston alalla, kielenoppaiden näyttää olevan vaikea pitää tietoisesti erossa yleiskielisiä aineksia murreperusta, ja siksi olisi lievästikin provosoimalla saatu aineisto aina koetettava tarkistaa toisten kertojien avulla. Karkean provosoinnin avulla (esim. valmiita vaihtoehtoja tarjoamalla) saadut ainekset on kokoelmassa aina erikseen osoitettava hakasulkeisiin pannulla merkinnällä: [prov.]

Hyvien kielenoppaiden löytäminen on nykyään vaivan takana. Ani harvassa ovat sellaiset haastateltavat, jotka pystyvät täyttämään ihanteellisen kielenoppaan kaikki mitat: puhumaan luontevasti, sujuvasti ja monipuolista kielenhallintaa osoittavalla tavalla eri aihepiireistä, käyttelemään puheessaan kertaakaan lipsahduttamatta vain aitoa vanhaa murretta, erittelemään tietoisesti omaa sanastoaan ja kielioppiaan ja sen mukaisesti vastaamaan nokkelasti ja erehtymättä kerääjän grammaattisiin pulmakysymyksiin. Kerääjä voikin olla tyytyväinen, jos hän saa luoduksi edes sellaisen haastateltavien verkon, jonka jäsenet näissä eri suhteissa korvaavat toistensa puutteita. On murteenpuhujia, joiden haasti on vää-

ristymätöntä murretta mutta kyky vastata tavallisiin asiakysymyksiinkin, saati muoto-opillisiin erityiskysymyksiin olematonta. He sopivat silti erinomaisesti kuunneltaviksi, kun kyseessä on kaiken mahdollisen saaminen irti spontaanista puheesta. On toisia – varsinkin keski-ikäisessä ja nuoressa polvessa –, jotka pysyvät puhumaan rikkeetöntä murretta vain pinnistellen mutta hallitsevat silti tajuntaan syöpyneet vanhan polven puheen hienoudet, kun niitä heiltä kysytään. Väliin jää kosolti erilaisia siirtymätapauksia, niitä joista kerääjä joutuu hankkimaan haastateltavien kantajoukon. Haastateltavia etsiessään kerääjän on luotettava ennen kaikkea omaan seulomiskykyynsä, vasta toisessa sijassa paikkakuntalaisten käsitykseen naapuriensa murteentaidosta. Kertojien ikä ei ole ratkaiseva, vaikka ilmeistä onkin, että viime vuosisadan puolella syntyneet ovat keskimääräistä paljon paremmin säilyttäneet murteen vanhan perinnön ja siksi tavallisesti pysyvät etusijalla haastateltavia valittaessa.

Useamman kuin yhden haastateltavan käyttäminen on tärkeää monesta syystä. Murteensa hyvinkin säilyttäneellä kansanihmisellä puheen aitous saattaa jossakin yksityiskohdassa pettää; tällaiset tapaukset paljastuvat vasta useita kielenoppaita käytettäessä. Samalla paljastuu myös se labiilius, jota aitokin murre voi osoittaa jopa yhden ainoan kyläyhteisön piirissä: on rinnakkaismuotoja, joista jotkin ovat ominaisia joidenkin murteenpuhujien, jotkin muut heidän yhtä hyvämurteisten ikäkumppaniensa idiolektille. Pelkästään käytännön syyt vaativat useihin kertoiin turvautumista: harva vanhus jaksaa päivästä päivään jutella tuntikausia eri aiheista, saati vastata haastattelijan käydessä läpi väsyttävää puutelistaansa. Pitkiä sanaluetteloita läpikäytäessä - jollainen eräissä tapauksissa on lopultakin välttämätöntä spontaanista puheesta saadun aineiston osoittauduttua riittämättömäksi - reaktiotarkkuus helposti tylsyy, vastaaja uupuu, ja silloin kerääjän on oltava valmis keskeyttämään kuulustelunsa siltä erää, pidettävä huoahtustauko tai siirryttävä vapaaseen keskusteluun.

Työn mittaan kertyy helposti sellaista aineistoa, joka ei ole puhtaasti muoto-opillista vaan pikemmin sanastollista tai äänne- tai lauseopillista. Osa tällaisestakin aineistosta on käytettävissä kokoelman hyväksi. Sanasto-aineksesta melkoinen osa valaisee muun muassa keruuoppaassa lueteltuja vartalo- ja sanamuodostustyyppisiä; äänneopilliset seikat liittyvät usein oppaassa käsiteltyihin äännevaihteluihin tai muihin keruuohjelman yksityiskohtiin, ja useat syntaktisesti kiintoisat esimerkkilauseet sopivat selventämään mm. taivutusmuotojen ja partikkelien aitoa käyttöä lauseyhteydessä. Väkinäisesti ei tämän tyyppistä materiaalia kuitenkaan ole tungettava kokoelmaan, niin houkuttelevalta kuin se joskus ehkä tuntuisikin. Toisinaan tulee eteen myös sellaista puhtaasti morfologiselta kannalta kiintoisaa materiaalia (esim. sanamuodostustyyppisiä valaisevaa), jolle

ei ole sijaa keruuoppaan jäsennyksessä. Se voidaan mukavimmin liittää kokoelman loppuun erillisille lipuille kirjoitettuna, ilman signumia.

Arkistoliput

Kokoelmassa luovutettava aineisto kirjoitetaan puhtaaksi muoto-opin arkistosta saataville A6-kokoisille arkistolipuille. Niiden ylälaitaan ja vasempaan laitaan jätetään noin 1 cm, alalaitaan vähintään 2 cm marginaalia. Lipun vasempaan yläkulmaan merkitään tunnuksiksi alleviivattuna se keruunumero (signumi), joka tässä oppaassa on painettu marginaaliin kulloisenkin kysymyksen tai kysymysryhmän kohdalle. Mikäli esitys jatkuu lipusta toiseen, voidaan peräkkäisten lippujen oikeaan yläkulmaan kirjoittaa järjestysnumero. Tätä tapaa käytetään nimenomaan silloin, kun lippujen on selvyuden vuoksi ehdottomasti pysyttävä tietyssä järjestyksessä eikä väliin jouduta enää tekemään lisäyksiä.

Aineisto kirjoitetaan puhtaaksi kirjoituskoneella tai musteella (ei kuulakynällä). Käsien kirjoittavien on huolehdittava käsialan ehdottomasta selvyydestä, kirjoituskonetta käyttävien taas siitä, että transkription vaatimat, kirjoituskoneeseen sisältymättömät tarkkeet muistetaan lisätä käsin.

Lipun rakenne vaihtelee jonkin verran esitettävän asian mukaan. I luvussa (Taivutus- ja sananmuodostustyytit) on pääasiallisesti kahdenlaisia kysymyksiä: sellaisia, joissa tiedustellaan jonkin vartalotyypin täydellistä teemaa (kernaasti lause-esimerkein valaistuna), ja sellaisia, joissa pyydetään lisäselvitystä joistakin erikoistapauksista (kysymystä myöten yksityisiä teemamuotoja ja/tai spontaanista puheesta saatuja lause-esimerkkejä). Täydellinen **teema** käsittää seuraavat muodot nomineista:

1) yks. nominatiivi, 2a) yks. genetiivi tai vaihtoehtoisesti 2b) mon. nominatiivi, 3) yks. partitiivi, 4) yks. illatiivi, 5) mon. genetiivi, 6) mon. partitiivi, 7) mon. inessiivi, 8) mon. illatiivi,

ja verbeistä:

1) 1. infinitiivin latiivi, 2) akt. indikatiivin preesensin yks. 1. pers., 3) akt. indikatiivin preesensin yks. 3. pers., 4) kielteinen preesens, 5) akt. indikatiivin imperfektin yks. 1. pers., 6) akt. indikatiivin imperfektin yks. 3. pers., 7) konditionaalien preesensin yks. 3. pers., 8) pass. indikatiivin preesens, 9) pass. indikatiivin imperfekti, 10) akt. 2. partisiihin yks. nominatiivi.

Teemasanoiksi sopivia sanoja on lueteltu oppaan asianomaisissa kohdissa; ne voi kuitenkin yhtä hyvin korvata muilla murteen vastaavanrakenteisilla sanoilla, ja joskus on tarpeen täydentää esitystä sellaisella sanatyypillä, jonka taivutus murteessa poikkeaa keruuoppaan mallityypeinä mainituista sanoista. Teemassa

tyhjäksi jääneen kohdan voi täyttää myös toisen samantyyppisen sanan vastaavalla muodolla, kunhan selvästi osoitetaan, että kyseessä ei ole kahden eri sanan sekaparadigma. – Murteessa faktisesti esiintyvää sekaparadigmaisuutta (erityisesti heterokliittisiä paradigmoja: *askel* mutta *askeleet*, *helistä* mutta joko *helisöö* tai *heläjää*) on teemoja varten muuten valppaasti tarkattava. Samoin on tarkattava teemamuotojen mahdollisia rinnakkaismuotoja ja niiden esiintymistäajuutta (esim. *jalka* : mon. gen. *jalkain* ~ joskus myös *jalka_{en}*, harv. *jalkojen*).

Teemamuotojen esityksessä kutakin muotoa merkitään edellä teemamuotojen luettelmissa mainituilla numeroilla. Taivutusmuotojen väliin merkitään kaksoispiste taivutussuhteen osoittimeksi. Vaihtelu osoitetaan aaltoviivalla ~. Merkityksen selitys annetaan nomineissa yksikön nominatiivin, verbeissä 1. infinitiivin (siis sarjan ensimmäisen muodon) jäljessä. Teemasta saattaa siten tulla seuraavan näköinen:

- 45 1) *kastet* 'esim. aamukaste; kastike' : 2) *kasteen* : 3) *kastetta* : 4) *kasteihin*
5) *kastetten* ~ *kasteeren* : 6) *kastetta* : 7) *kastees* : 8) *kasteihin*

Teemamuotojen tallentaminen ei ole kerääjän helpoimpia tehtäviä. Vaikka osa teeman aukoista saataisiin täytetyksikin samantyyppisen toisen sanan vastaavilla muodoilla, pyrkii teemoihin silti jäämään puutteita. Tyhjäksi jäänyttä teeman kohtaa ei silloin ole missään tapauksessa täytettävä teorioimalla! Sekä teematietojen että muidenkin kokoelman tietojen arvo riippuu ratkaisevasti aineiston luotettavuudesta; tutkimuksen kannalta on jonkin verran aukkoinen mutta varmasti aitoon ainekseen perustuva keräelmä aivan toista luokkaa kuin täydellisyydeltään sataprosenttinen lipusto, jonka "täydellisyys" on saavutettu vain kerääjän oman mielikuvituksen avulla.

Varsinaisissa teemalipuissakin ovat paikallaan myös teemasanaa tai sen tyyppistä muuta sanaa valaisevat spontaanista puheesta saadut esimerkkilauseet tai lauseenkatkelmat. Ne sijoitetaan kukin omaksi kappaleekseen itse teeman jälkeen. Erityiskysymyksiä valaisevissa lipuissa on esimerkkilauseilla usein keskeinen asema tietyn sana- tai sananmuototyyppin faktisuutta ja sen aitoa käyttöä osoittavina lisätodisteina. Toisaalta ei kuitenkaan pidä jättää varmasti todettuja murteen sanoja tai sananmuotoja mainitsematta vain siksi, ettei niistä satu olemaan käytettävissä kunnollisia esimerkkilauseita.

II luvussa (Vartalonsisäisiä äännevaihteluja) käsitellään seikkoja, joita valaisemaan yleensä riittävät yksityiset muodot tai kahden muodon (esim. vahva- ja heikkoasteisen) vaihtelusuhde. Kukin muoto tai vaihtelusuhde kirjoitetaan

omaksi kappaleekseen; mahdolliset esimerkkilauseet voivat olla samassakin kappaleessa heti esitettyjen muotojen jälkeen (toisinaan riittää pelkkä esimerkkilause, jossa käsiteltävänä oleva muoto on alleviivattu). Eräissä tapauksissa (esim. geminaatiota ja loppuheittoa esiteltäessä) on paikallaan lipun tai lippusarjan alkuun sijoitettu selvitys havaituista säännönmukaisuuksista ja niiden mahdollisista poikkeuksista.

III ja IV luvussa (Nominien taivutusmuodot, Verbien taivutusmuodot) keskitytään luettelemaan yksityisiä esimerkkejä siihen tapaan (yleensä vartalotyypeittäin, kukin vartalotyyppi omana kappaleenaan) kuin oppaan kulloisessakin kohdassa on esitetty. Lause-esimerkit ovat hyödyksi; varsinkin verbinmuodoista ne usein ovat tärkeämpiäkin kuin lauseyhteydestä irralliset sanat. Mikäli päätevariantteja on useita (vokaalisoinnusta johtuvan varioinnin lisäksi), on sanallinen selvitys eri varianttien esiintymisedellytyksistä tarpeen.

V luvun (Partikkelit) aineistoa esiteltäessä kirjoitetaan kukin partikkeli mahdollisine variantteineen (*kotia ~ kotiin*) ja/tai paradigmaattisine vaihtelusuhteineen (*kotona : kotoa : kotia*) omaksi kappaleekseen; lause-esimerkit sijoitetaan jatkoksi samaan kappaleeseen.

Niin kuin edellisestä ilmenee, ei samaan signumiin kuuluvia eri seikkoja kirjoiteta kutakin omaan lippuunsa. Riittää yksi tai useampi lippu, joissa asiat on erotettu toisistaan sopivalla kappalejaolla. Kappaleen alku sisennetään; joskus (esim. siirryttäessä teemasta ja sitä valaisevista esimerkkilauseista uuteen teemaan) voidaan jättää tyhjä rivi kappaleiden väliin.

Toisinaan voi päänvaivaa aiheuttaa se, minkä signumin kohdalla jokin seikka sopivimmin olisi esitettävä. Ellei asia näytä riidattomalta, sijoitettakoon aines tällaisissa tapauksissa – lipuston käyttäjän etua ajatellen – mieluummin usean kuin yhden ainoan signumin kohdalle. Saman aineksen kertautumista eri signumeissa ei tarvitse muutenkaan välttää; voidaan huoleti käyttää esim. taivutusmuotojen valaisuksi sellaisia muotoja ja esimerkkilauseita, jotka on jo kertaalleen mainittu taivutus- ja sananmuodostustyypeissä. – Joissakin kohdin opasta on erikseen osoitettu tapaukset, jotka kuuluvat luontevammin jonkin toisen kuin käsiteltävänä olevan signumin yhteyteen.

Kaikki aines kirjoitetaan lippuihin puolikarkeaa **tarkekirjoitusta** käyttäen. Puolikarkean tarkekirjoituksen periaatteet on esitelty Terho Itkosen Nimestäjän oppaassa s. 42–51; täydennykseksi huomattakoon seuraavat seikat: 1) Erisnimet osoitetaan katkoalleviivauksella (jota vastaisi painotekstin harvennus). 2) Esimerkkilauseissa käytetään pistettä (tarvittaessa kysymys- tai huutomerkkiä) osoittamaan virkkeenloppuista taukoa, pilkkua osoittamaan virkkeensisäistä taukoa; pilkutus ei siis noudata kieliopin sovinnaisääntöjä. 3) Tarpeen mukaan voi

pääpainon sijainnin osoittaa pääpainollisen tavun eteen sijoitetulla rivinylisellä pystyviivalla ¹ ja vahvan pääpainon tavunetisellä pystyviivaparilla ¹¹, esim. *siäl oli ¹miähii ja ¹¹naisii ¹¹ja* [¹naisia myös¹]. Sivupainoa ei ole tarpeen merkitä kuin poikkeustapauksissa (merkkinä silloin rivin alareunassa oleva pystyviiva ₁, esim. *¹onnet₁tommuu₁vessa ~ ¹onnetto₁muuvessa*).

Tarkekirjoituksen yleisiä periaatteita noudattaen on vältettävä sekä vajaa- että liikadifferentiointia. Jos esim. Ylä-Satakunnassa kirjaimennimi *pee* ja 'päätä' merkitsevä *pεε* ääntyvät eri tavoin, se on myös kirjoituksessa osoitettava (eikä kirjoitettava molempia *pee*); vasta jos niiden ääntämys on tosiaan langennut yhteen, on paikallaan yksi yhteinen kirjoitustapa.

Eriytyisen tärkeää on sandhi-ilmiöiden täsmällinen merkintä. Lause-esimerkeissä noudatetaan niitä ohjeita, jotka on annettu Nimestäjän oppaassa s. 49–51; sitä vastoin erillisiä sananmuotoja mainittaessa (esim. I luvun teemoissa, II luvun äännevaihtelutapauksissa, III ja IV luvun taivutus-esimerkkejä ja V luvun partikkeleja lauseyhteydestä irrallaan mainittaessa) osoitetaan

- (*-k:ta ja *-h:ta) edustava "loppukahdennus" rivinylisellä ^x-kirjaimelta (ei heittomerkillä), joka samalla epäsuorasti ilmaisee, että tauonetisessä asemassa on kato. Näin menetellään myös, milloin loppukahdennus esiintyy eräiden murteiden tapaan vain määräyhteyksissä (tavallisesti *k:-n*, *p:-n*, *t:-n* ja *s:-n* edessä) mutta muulloin kato. Jos kato ulottuu kaikkiin lauseaseemiin, ei ^x:ää merkitä. Jos taas *-k:n edustaja (tauon edessä) on esim. *-t* tai säilynyt *-k*, merkitään tämä.
- *-t:n edustaja *-t*:llä (myös niissä murteissa, joissa *-t*:tä edustaa eräiden alkukonsonanttien edessä näiden alkukonsonanttien kahdentuma). Jos edustus on täysin langennut yhteen *-k ja *-h -tapausten kanssa, niin että tauon edessä on kato, käytetään loppukahdennuksen merkkiä ^x.
- *-n:n edustaja *-n*:llä tai nasaalivokaalilla, jos tämä on tavallisin tai yksinomaisen edustus tauon edessä, *-(n)*:llä, jos tauon edessä yleisesti on myös katoa tai jos kato tässä asemassa on yksinomaisen mutta klusiilialkuisen sanan seuratussilti ääntyy homorgaaninen nasaali.

Eriytyisen tärkeää kuitenkin on, että myös eri sandhiryhmien **koko** vaihtelu-kaavat tulevat esitetyiksi sopivissa paikoissa – lyhennemerkinnäthän eivät vielä selitä vaihtelujärjestelmän yksityiskohtia. Esimerkiksi *-ek, *-eh, -ut ~ -yt -nominien yks. nominatiivin sandhikaava esitellään siten lauseyhteyttä sisältävin esimerkein valaistuna asianomaisen teematyyppin yhteydessä, partikkelien (huom. esim. tärkeät *-i*-tapaukset, joissa *-i:n* ja *-i^x:n* vaihtelua) kulloinkin asianomaisen partikkelin yhteydessä, eri taivutusmuotojen (myös *-s* ja *-n* -loppuisten yks. nominatiivien) sandhikaavat yleensä asianomaisten taivutusmuotojen yhteydessä.

Lause-esimerkit ovat selvyyden vuoksi paikallaan silloinkin, kun esim. *-k:ta edustaa kauttaaltainen kato. Sandhikaavojen epäselvyydet, joita joskus jää pitkäaikaisenkin tarkkailun jälkeen, on ilmoitettava; omin päin ei ole myöhemmin ruvettava paikkailemaan aineistoon jääneitä aukkoja, koska se helposti johtaa virheellisiin ja tutkimusta harhauttaviin yleistyksiin.

Merkityksenselitykset pannaan puolilainausmerkkeihin. Selityksiä on syytä esittää runsaanlaisesti, melkoista enemmän kuin tämän keruuooppaan mallisanoissa, joita on tulkittu valmiiksi vain poikkeustapauksissa. Selittämistä kaipaavat ensinnäkin kaikki yleiskielessä esiintymättömät murre sanat (esim. *tallita* 'viedä [heinät] latoon'), toiseksi sellaiset sanat, joiden merkitys murteessa poikkeaa yleiskielisestä (esim. *harkita* 'nostaa [heinät] seipääseen'), ja kolmanneksi sanat, joilla on yleiskielessä tai murteessa useita merkityksiä (esim. *talli* 'heinälato'). Merkityksenselitys sijoitetaan teemoissa ensimmäisen muodon (yks. nominatiivin tai 1. infinifiivin) jälkeen, lause-esimerkeissä heti tutkittavan sanan tai sanaliiton jälkeen, jolloin se on eristettävä muusta lauseyhteydestä hakasulkein.

Eräitä muita **merkintäseikkoja**:

Hakasulkeilla erotetaan esimerkkilauseesta muutkin muistiinpanijan selventävät lisät: *pitääkö se* [mikrofoni] *nii likinä olla?*, [Lentonäytöksessä] *konek kiekas jeätä kohaks*. Kaarisulkeita sitä vastoin käytetään osoittamaan kielellistä vaihtelua: *hevone(n)* (ts. murteessa voidaan ääntää joko *hevonen* tai *hevone*), *sii(t)tä* (murteessa joko *siitä* tai *siittä*), *vähä (aja) peästä* (murteessa ilmaus *vähä peästä* merkitsee samaa kuin *vähä aja peästä*).

Yhtenäisellä alleviivauksella osoitetaan esimerkkilauseessa se sana, jonka käyttöä on tarkoitus valaista. Samoin alleviivataan kerääjän yleiskielisissä kommenteissa esiintyvät murreaineokset (näytteitä tästä on kirjan loppuun liitetyissä mallilipuissa). Muuten ei kielenaineksia alleviivata.

Esimerkkilauseet pannaan lainausmerkkeihin.

Kaksinkertaisella alleviivauksella merkitään tavalla tai toisella huomiota herättävä äänne- tms. seikka, jonka kerääjä haluaa osoittaa oikein kuulemakseen tai murteen mukaiseksi. Voi käyttää myös hakasulkeisiin pantua sic!-merkintää: *alako kutoja* [sic! murteessa tav. *kuttoo*].

Usein ovat paikallaan huomautukset muodon tavallisuudesta tai harvinaisuudesta, sen kuulumisesta tietyn sukupolven kielenkäyttöön tms. Tällaisetkin huomautukset merkitään hakasulkeisiin: [tav.], [harv.], [vanh.], [nuor.], [tilap.], [leik.] jne. Alueella, jossa eri kylien tai eri yksilöiden puheenparret poikkeavat toisistaan, ovat aiheellisia kylää tai murteenpuhujaa osoittavat lähdemerkinnät, jotka pannaan kunkin muodon tai esimerkkilauseen perään hakasulkeisiin. Mukavinta on tällöin käyttää kirjainlyhenteitä, jotka tulkitaan keruukertomuksessa.

Moni keruuoppaassa esimerkkinä mainittu sana tai sananmuoto voi osoittautua murteessa tuntemattomaksi: sen sijasta käytetään aivan eri sanaa (esim. *mänty* pro *petäjä*, joka on kysyttävien sanojen luettelossa) tai toista samakantaista muodostetta (esim. *katvi* tai *katveke* pro *katve*, joka on mainittu *-ek ja *-eh -nomineissa). Tällaisetkin tapaukset on syytä mainita, selvyuden vuoksi jälleen hakasulkeilla muusta keruuaineistosta eristäen.

Keruu kertomus

Morfologisen kokoelman liitteeksi laaditaan keruu kertomus, joka kirjoitetaan koneella A4-kokoisille liuskoille. Se saa olla vapaamuotoinen, kunhan siihen sisältyvät ainakin seuraavat asiat:

- keruupitäjä ja -kylät
- keruu aika
- havaintoja murteen säilyneisyydestä
- kertojat mahdollisimman tarkkoine henkilötietoineen (huom. kotipaikan mahdolliset vaihdokset, kertojan murteentaito ja hänen idiolektinsa mahdolliset erikoisuudet; kertojista kokoelmassa ehkä käytetyt lyhenteet)
- havaintoja murteen erikoispiirteistä (myös muista kuin muoto-opillisista)
- transkription kannalta mahdollisesti huomattavaa
- maininta siitä, missä kunnossa kerääjä katsoo kokoelmansa olevan (täyttä puutoslistaa ei tarvitse esittää, mutta merkittävimmät aukkopaidat on lueteltava)
- kerääjän henkilötiedot, kotipaikka ja murteen aiempi tuntemus.

MUOTO-OPIN KERUUOPPAAN 1. LISÄVIHKO (1975): JOHDANTO

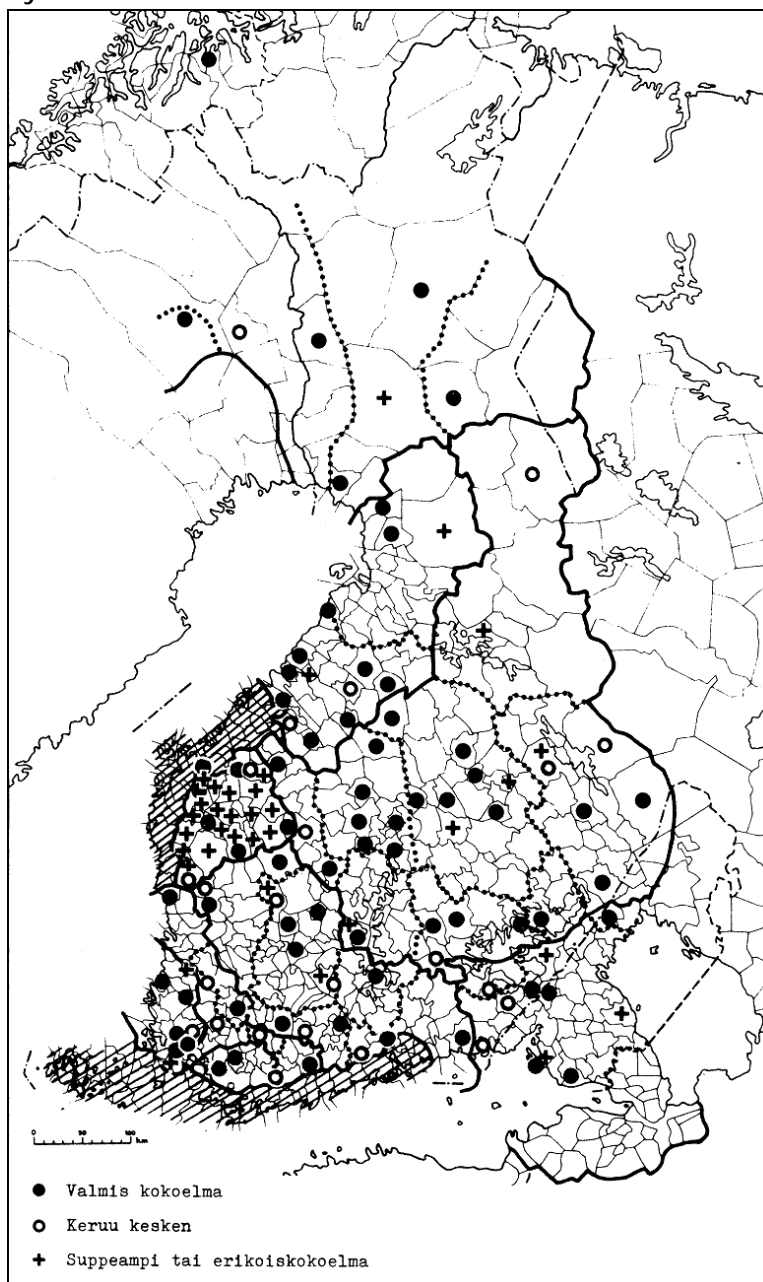
Niin kuin v. 1969 ilmestyneen "Muoto-opin keruuoppaan" (Tietolipas 59) johdannossa selvitettiin, lähti suurimittainen suomen kansankielen muoto-opillisen aineiston kenttätutkimus ja arkistointityö käyntiin v. 1967 valtion humanistisen toimikunnan kanssa neljäksi vuodeksi solmitun tutkimussopimuksen turvin. Tutkimussopimuskauden alkaessa arvioitiin, että sopimuksen liitteessä esitetystä tavoitteesta (edustava muoto-opillinen kokoelma noin 150–200 pitäjän murteesta) ehdittäisiin sopimuskautena saavuttaa noin neljännes. Suunnilleen näin pitkälle oli vuoden 1971 loppuun mennessä päästykin. Sen jälkeen työ on valitettavasti jäänyt valtion humanistiselta toimikunnalta vuosittain erikseen saadun rahoituksen varaan, eikä alkuperäisestä aikataulusta ole enää voitu pitää kiinni, kun vuosittaiset määrärahat eivät ole edes nimellisarvoltaan, saati reaaliarvoltaan yltäneet läheskään tutkimussopimuskauden aikana saadun rahoituksen tasalle. Jonkin verran on tilannetta kuitenkin auttanut se, että monet kunnat ovat odottamattoman auliisti tukeneet niiden alueella tehtyä muoto-opin tutkimusta. Rahoitukseen voi ratkaisevan avun tuoda v. 1975 tapahtunut organisaationmuutos, jonka perusteella muoto-opin kenttätutkimus- ja arkistointityö on liitetty erityisenä hankkeena Nykysuomen laitoksen työalaa.

Tätä kirjoitettaessa (toukokuussa 1975) on Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksessa sijaitsevaan Muoto-opin arkistoon saatu suhteellisen täydelliset muoto-opilliset kokoelmat yht. 69 pitäjän murteesta. Kesken työ on 24 pitäjässä; suppeita erikoiskokoelmia on 34 pitäjistä. Kaikkiaan kokoelmat käsittävät nyt n. 210 000 muistiinpanolehteä. Niiden alueellista jakautumista kuvaa s. 21 oleva kartta.

Jo tähänastisina kahdeksana vuotena Muoto-opin arkisto on ehtinyt suuresti virkistää suomen morfologian tutkimusta. Sellaisia pro gradu- ja laudaturtöitä, jotka huomattavalta osalta ovat pohjautuneet arkiston kokoelmiin, on valmistunut kymmeniä; lisäksi tulee useita tekeillä olevia ja jo valmistuneitakin lisensiaattitöitä, väitöskirjoja ja erikoistutkielmia, Tulevaisuuden näkymät ovat tutkimuksen jälkikasvun kannalta varsin lupaavia. Samalla on kenttätutkimustyö kuitenkin vuosi vuodelta vaikeutunut. Jopa syrjäseutujen vanhimmat kielenoppaat – tätä nykyä käytännössä vuosisadan vaihteen kahta puolta syntyneet – alkavat puhua kieltä, johon yleiskieli on painanut selvän leimansa. Aidon murteen erottaminen sekoittuneesta rupeaa siksi tuottamaan vaikeuksia tottuneellekin kenttätutkijalle. Joillakin seuduin tasoittuminen on jo ehtinyt niin pitkälle, että vanhan murteen muoto-opillinen järjestelmä ei ole enää tavoitettavissa. Jokseenkin tavoittamat-

tomiin ovat samalla painuneet siirtoväen puhumat kaakkoismurteet, joita vielä parikymmentä vuotta sitten voitiin tallentaa vääristymättömässä alkuperäisessä asussaan.

Nyt ilmestyvällä "Muoto-opin keruuppaan" ensimmäisellä lisävihkolla on kahtalainen tarkoitus. Ensinnäkin siinä koetetaan antaa käytännön kenttätutkimustyössä kertynyttä lisäoppia kaikille niille, jotka 1970- ja ehkä vielä 1980-luvunkin aikana jatkavat muoto-opillisen aineiston tallentamista. Toiseksi siinä täydennetään "Muoto-opin keruuppaan" alkupuolen kysymyksiä lisäaineistolla ja täsmennetään eräitä kysymyksiä, joiden on huomattu tuottaneen tallentajille päänvaivaa. Näin täydennetyn keruuppaan avulla lisävihkon toimittajat uskovat vielä lähivuosinakin päästävän hyviin ja tutkimusta monin tavoin hyödyttäviin tuloksiin.

Signumeihin sijoitettavan aineiston määrästä ja laadusta

Keruuoppaan signumit eivät ole samanlaisia. Esim. I luvun kysymyksissä tutkijan on selvitettävä itselleen, missä kohdassa

- halutaan vain joitakin täydellisiä teemoja ja esimerkkejä taivutustyyppistä (esim. kohdat 1, 2, 6, 7 jne.),
- halutaan tietoja lukuisista, jopa kaikista kyseisen taivutustyyppin sanoista (esim. kohdat 4, 21, 23, 24, 48, 54, 57, 65, 75, 76, 100, 101, 102 jne.). Tällöin eivät täydelliset teemat kaikista sanoista ole välttämättömiä; useimmiten riittää parin sellaisen mallimuodon ilmoittaminen, joista muu osa taivutusta voidaan konstruoida samaa tyyppiä edustavan täydellisen teeman avulla. Milloin täydellinen teema on kaikista kyseeseen tulevista sanoista tarpeen, siitä on oppaassa erikseen huomautettu.
- halutaan tietoja jostakin muoto-opin erityiskysymyksestä (esim. kohdat 15, 52, 202–204, 213–222 jne.). Tällöin eivät täydelliset teemat ole tarpeen.
- halutaan tietoja johto-opin kannalta kiintoisasta erikoisryhmästä (esim. kohdat 17, 20, 33, 54, 243–252 jne.) Teemojen ei tarvitse tällöinkään olla täydellisiä; esim. nomineissa voi riittää jopa pelkän yks. nominatiivin ilmoittaminen, jos muu taivutus voidaan jälleen rakentaa tarjolla olevien teemojen varassa.

III ja IV luvussa (Nominien taivutusmuodot, Verbien taivutusmuodot) on usein pyydetty samaa taivutusmuotoa koskevia esimerkkejä vartalotyyppiltään erilaisista sanoista. Tätä ei ole käsitettävä niin, että läheskään kaikista vartalotyypeistä tarvittaisiin aina esimerkkejä; esimerkkien määrän saa ratkaista se, muodostetaanko kyseinen taivutusmuoto murteessa kaikista vartalotyypeistä periaatteessa samoin vai onko muodostuksessa vartalotyypeittäisiä eroja, jotka ilmenevät varsinkin päätteen asussa ja vartalon ja päätteen rajalla toteutuissa äännevaihteluissa.

Kun esim. inessiiviä koskevia esimerkkejä pyydetään (615) ”muutamasta vartalotyyppistä”, niin useimmissa murteissa selvittää ainakin yks. inessiivin osalta vähällä: inessiivin päätte ei vaihtelee vartalotyyppiä myöten, ja vartalona on aina vokaalivartalo (kaksitavuisista ei-supistumanomineista heikkoasteinen). Eri asemassa ovat esim. sellaiset murteet, joissa inessiiviin liittyy eri päätte yksitavuisissa kuin useampitavuisissa sanoissa (*puussa* mutta *koivus*). Siksi kaivataan vaihtelua riittävästi havainnollistavia esimerkkejä (silti ne eivät nytkään ole tarpeellisia läheskään kaikista kaksi- ja useampitavuisien sanojen vartalotyypeistä). Monikon inessiivissä suhteet voivat jo olla mutkikkaammat: on mahdollista, että

esim. *a*-vartalaisen *pala*-sanon mon. inessiivi on tavallisesti *palos*, mutta *o*-vartalaisen *palo*-sanon mon. inessiivi tavallisesti *palois*.

Tällöin ovat vartalotyyppittaiset esimerkit, jopa niitä kommentoivat distribuu-tiosääntöjä valaisevat selitykset hyödyksi.

Illatiivin muodostus (617) taas vaihtelee useimmissa murteissa melkoisesti vartalotyyppiä myöten. Tällöin esimerkistön on oltava täydellisempi, ja lisäksi kaivataan usein lyhyt esitys distribuu-tiosäännöistä. On kuitenkin huolehdittava siitä, että esitettyjen sääntöjen tukena on riittävästi aineistoa. Muuten on helposti vaarana se, että havaitut "säännönmukaisuudet" perustuvat hätiköityihin yleistyksiin ja harhauttavat sekä kerääjää että kokoelman käyttäjiä. Ellei selviä distribuu-tiosääntöjä hahmotu, on parasta antaa vain aineksen puhua puolestaan.

Taivutusmuodot on pyydetty esittämään mieluummin luonteissa lauseyhteyksissä. Varsinkin harvinaisemmista taivutusmuodoista ovat syntaktisesti aidot lause-esimerkit suotavia, ja tavallistenkin taivutusmuotojen esittelyä lause-esimerkit (erityisesti syntaksiltaan kiintoisat) ovat omiaan piristämään. Tätä ei kuitenkaan ole käsitettävä niin, että lauseyhteys on **välttämätön**. Vaille yhteyttä jäänyt yksinäinen esimerkki on paljon arvokkaampi kuin stereotyyppiseen lauseyhteyteen keinotekoisesti pujotettu taivutusmuoto, jollaisia voi tavata joidenkin tähänastisten kerääjien kokoelmista.

Arkaistisista murrepiirteistä on mahdollisimman runsas aito lause-esimerkistö suotava. Samoin selviteltäessä jonkin johdostyyppin produktiiviuutta murteessa olisi hyvä esittää mahdollisimman monipuolinen valikoima spontaanista puheesta kirjattua aineistoa. Ei ole kuitenkaan meneteltävä niin, että esim. jostain hyvin tavallisesta teonnimijohdoksesta (*ajo*, *tulo* tms.) esitetään lippukaupalla esimerkkejä; pari kolme esimerkkiä riittää tällaisessa tapauksessa kustakin yksityisestä sanasta

Joskus voi odotuksenmukaisten muotojen sijasta tavata sporadisilta vaikuttavia muototyyppisiä, jotka jäävät muun aineiston joukossa yksinäisiksi mutta saattavat silti olla jossain mielessä oireellisia. Tällaisia ovat mm. eri vartalotyyppien taivutuksen sekaumat (esim. *akkaloilla*, *hyveis väleis*, *jäätten*, *tietten*, *kuuren* 'kuusen'). Ne on syytä kirjata kunkin vartalotyyppin tavanomaisten teemamuotojen yhteyteen). Muotojen sporadisuus ja yksinäisyys on kuitenkin selvästi osoitettava.

Sanat pyritään sijoittamaan signumeihin murteellisen muotonsa mukaan. Jos Keruuoppaassa kuitenkin tiedustellaan sanaa toisaalla, on siellä oltava viite siihen signumiin, jossa sana esitellään, Signumiin 4 voisi esim. tulla seuraava viite: [Sana *vuoli* on murteessa tuntematon, ks. 67 *vuolin*]. Niissä kohdissa, joissa jo Keruuopas mainitsee toisiin tyyppisiin kuuluvia sanojen rinnakkaismuotoja (esim. 24, 25, 31, 48, 75, 76, 100), on syytä esitellä nämä kyseiseen kohtaan

tyypiltään kuulumattomatkin sanat. Monissa muissakin kohdissa olisivat tarpeen tiedot siitä, mikä sana tai muototyyppi murteessa vastaa Keruuoppaassa kysyttyä mutta murteelle semmoisenaan outoa sanaa tai tyyppiä (esim, kohdissa 51, 92, 93, 266 jne.). Paikallaan ovat monesti myös tiedot jonkin sanan tai muototyypin tuntemattomuudesta murteessa. Näin varsinkin silloin, kun tutkija on varma asiasta.

Keruutekniikasta

Kielenoppaat on hyvien murteentaitajien käydessä yhä harvinaisemmiksi vallittava entistä tarkemmin. Kun pitäjän opasehdokkaat ovat tiedossa, heihin kannattaa tutustua alustavalla haastattelukierroksella. Sen aikana voi kuulostella oppaiden kelvollisuutta ja sopia parhaiden kanssa haastatteluajoista.

Jotkut kenttätutkijat ovat toivoneet haastatteluja varten puheenaiheluetteloita ja täydennettävien syöttilauseiden luetteloita. Murteet eroavat kuitenkin niin paljon toisistaan jo sanastoltaan, ettei tällaisia apuneuvoja voida laatia yleispäteviksi. Kunkin signumin murteenmukaisista teemasanoista pääsee mielikuvitustaan käyttäen kyllä sopivaan puheenaiheeseen, ja joidenkin muotojen pyydystämiseksi täytyy jokaisen tutkijan itse tehdä oma kyselylistansa. Esim. sijamuotoja saa niitä vaativien prepositioiden tai verbien avulla (yks. ja mon. gen. + *alla, alta, alle; päällä* jne.; *luona/tykönä* jne.; yks. ja mon. illat. + *mennä, koskea, luottaa* jne.), mutta näidenkin apusanojen on oltava murteessa käytettyjä. (Kysely voisi käydä esim. tähän tapaan: "Jos tuossa nyt ois iso kasa puolukoita ja teijän pitäs sanoa että niihen alla on liina, niin miten työ sanositte? – että se on se liina siellä niihen puo-?")

Suoranaista provosointia on vältettävä; sen sijaan yllä kuvatun lainen lauseen-täydennysmenetelmä on osoittautunut käyttökelpoiseksi. Jos kuitenkin joutuu turvautumaan provosointiin, tämä on lipussa osoitettava. Provosointia on itse asiassa monenasteista, ja se miten paljon saaliiksi saatuun muotoon voidaan luottaa, riippuu ratkaisevasti siitä, minkälaisen provosoinnin tulos kyseinen muoto on. Oletetaan esim., että kerääjä on kohtaan 15 saanut spontaanista puheesta muodon *käpälöitä* mutta lisäksi kyselemällä muodon *käpäliä*. Sen arvo on erilainen sen mukaan, onko se saatu vastaukseksi esim. kysymykseen "Olettekos koskaan kuullut että käpäliä?" vai kysymykseen "Onko muuten voitu sanoa kuin että *käpälöitä*?" vai kysymykseen "Kuinkas jos oli paljon niitä käpä-, käpä-?" Ensimmäinen äskeisistä kysymyksistä oli suoraa provosointia; se on kartettavaa, ja jos jokin tieto joskus perustuu siihen, on lippuun ehdottomasti merkittävä [prov.]. Toinen kysymys oli lievästi provosoiva, ja se on lipussa merkittävä [liev. prov.]

Kolmatta kysymystä voi pitää lähes provosoimattomana, ja sillä tavoin saatu vastaus on jo verraten luotettava. (Tällaiseenkin kysymykseen kielenopas tosin voi reagoida esittämällä muun muodon kuin sen, jota hän spontaanissa puheessaan käyttäisi. Usein onkin paikallaan varustaa näin saatu tieto merkinnällä [kys.] ja toisaalta spontaanista puheesta saatu muoto merkinnällä [spont.])

Jos (varsinkin taivutusopin puolella) muoto on tallennettu kerääjän valmiiksi tarjoamassa kehyslauseessa ja lauseyhteys toistetaan lipussa, tämä on osoitettava merkinnällä [kehysl.] Esim.: kerääjä on tarjonnut lausetta "Löyty herneitä niitten sejasta, niitten jy-" ja saanut vastauslauseen "löyty herneitä jyvväin sejasta". Tässä on provosoimatonta vain sana *jyvväin*, ja esim, syntaksin tutkijaa harhauttaa, jos nyt koko lause esitetään aitona, ilman merkintää [kehysl.]

Jos jostain taivutustyyppistä ei ole onnistuttu saamaan muita kuin lähes kokonaan provosoituja teemoja, voi olla parempi jättää teemat esittämättä ja kirjoittaa lipuille vain mahdollisesti saatu aito esimerkistö. Huomattava on, että nomineista yks. gen., yks. ja mon. partit. ovat hyvin yleisiä, mon., gen., iness. ja illat. taas harvinaisempia. Ei kannata jättää provosoinnin varaan sellaisia muotoja, joista saa runsaasti esimerkkejä spontaanistakin puheesta.

Jo kenttätutkimusvaiheessa on syytä aloittaa kokoelman puhtaaksikirjoitus. Tällöin aukkopaidat paljastuvat ajoissa ja ne voidaan täydentää.

Yleiskielisyydet on kaikin mahdollisin tavoin koetettava eliminoida. Kokoelmia tarkastettaessa on usein ilmennyt, että nimenomaan sellaisiin esimerkkivirkkeisiin, joiden sanastossa on yleiskielen vaikutusta, on pujahtanut myös muoto-opillisesti epäaitoa ainesta. Murteissa ekspansiivi yleiskielisyys näyttää olevan mm. *eí*:llisen monikkovartalon esiintyminen *i*-vartaloissa sanoissa (*ris-teí*-tyyppinen monikkovartalo on murteissamme varsin ahdasalainen; ks. esim. Kettusen karttaa SM III A 209). Niin ikään ekspansiivi yleiskielisyys on *-tten*-päätteinen mon. genetiivi (tyyppi *puitten, kirveitten*), joka on vanhastaan kansanomaisen vain osassa länsimurteita. Kaiken yleiskielisen aineksen karsiminen kerätystä murremateriaalista ei nykyään enää ole helppoa; pahimpien haksahdusten välttämiseksi olisi kuitenkin kaikki epäaidoilta vaikuttavat murrepiirteet pyrittävä kontrolloimaan useammalta kuin yhdeltä kielenoppaalta. Samoin olisi yritettävä välttää nykyajan ilmiöitä käsitteleviä keskustelunaiheita ja valittava puheenaiheet vanhaan kansankulttuuriin liittyvistä seikoista, koska tällöin puheeseen pääsee ilmeisesti vähemmän vaikuttamaan lehdistön, radion ja television kieli. Ne haastateltavat, jotka huonoiten hallitsevat vanhaa kansankulttuuria, ovat yleensä myös huonoimpia murteenpuhujia; palkolliset ja pikkupaikan eläjät ovat keskimäärin paljon parempia kielenoppaita kuin ison talon isäntäväki.

– Jos haastateltavan puheessa on tavan takaa yleiskielisyyksiä, hän on oppaaksi kelpaamaton eikä haastatteluja kannata jatkaa.

Esitystekniikasta

Yhden signumin aineiston sisäinen järjestys näyttää tuottavan monesti päänsärkyä. Teemasanat voi esittää aakkosjärjestyksessä, mutta se ei ole välttämätöntä. Sen sijaan aakkosjärjestys on paikallaan sellaisissa kohdissa, joihin esimerkiksi tulee runsaasti (esim. 4, 8, 45, 54, 59). Joissakin signumeissa alajakko on vartalon äänne- tai johdintyyppin mukainen ja valmiiksi annettu (esim. 15, 110, 275). Monissa kohdissa aineisto on parasta esittää vartalotyypeittäin. Tämä järjestys on välttämätön esim. signumeissa 611, 613a, 613b ja 617. Sen sijaan useimpia verbien taivutusmuotoja esiteltäessä ei tarvitse mainita esimerkkejä jokaisesta vartalotyypistä. Vartalotyypinjakoa pääjakona ja sijamuoto- ja numerusjakoa alajakoina voi käyttää esim. kohdissa 630–634, 640 ja 645. Aina kun aineistoa kertyy kymmeniä lippuja, on käsittelyjärjestys syytä osoittaa väliotsikoilla. Niinpä esim. signumin 880 alakohta *että* saattaa tarvita vielä konjunktion funktioita osoittavat otsikot.

Kokoelman teon ollessa kesken on viisainta olla laatimatta vähäisestä aineistosta kiinteää lippu lipulta etenevää esitystä. Kukin alaotsikko on parasta sijoittaa uuden lipun alkuun, jotta edellistä lippujaksoa voitaisiin jatkaa. Ellei tätä mahdollisuutta enää ole, voi uudet liput numeroida sijoitettaviksi sopiviin väleihin tai kunkin signumin loppuun. Valmiissa kokoelmassahan jokaisen signumin liput numeroidaan erikseen ykkösestä alkaen (järjestysnumero lipun oikeaan yläkulmaan: jälkeensä lisättyjen lippujen paikan voi osoittaa esim. merkinnöillä 1a, 4a, 4b jne.). Vaikka uutta aineistoa sisältävät liput onkin numeroitava, ei niitä saa ennen leimausta ja valokopiointia sijoittaa kokoelman aikaisemman lipuston joukkoon.

Merkityksenselityksiä saisi lipuissa olla runsaasti; monet tähänastiset kokoelmat kärsivät merkityksenselitysten niukkuudesta, vaikka asiasta on huomautettu jo Keruuoppaassa (s. 25). Jokaisen lause-esimerkin jälkeen on liitettävä kielenoppaan nimikirjaintunnus. Kaksoisalleiviivausta on hyvä käyttää epäodotuksenmukaisia muotoja esitettäessä. Provosoinnin merkinnöistä [prov.], [liev, prov.], [kys.] ja [kehysl.] ja ilmauksen spontaanisuuden merkinnästä [spont.] oli puhe edellä s. 12. Kaikki yleiskieliset ilmaukset erotetaan muusta tekstistä hakusulkein.

Lippujen alareunaan ja molempiin sivureunoihin on jätettävä leimauksen ja valokopioinnin takia marginaalia vähintään 2 cm (alas) ja 1 cm (sivuille). Liput

kirjoitettakoon koneella tai tummalla, veteen liukenemattomalla (esim. Quink-merkkisellä) musteella tai mustalla Bic-kuivamustekynällä. On huolehdittava siitä, että kirjoitusjälki on kaikin paikoin riittävän vahva ja musta kopiointia varten. Huom.! Koneeseen tuliterä nauha. Niiden, jotka kirjoittavat käsin, olisi mieluiten tekstattava ja silloinkin huolehdittava käsialansa selvyudesta. Vaikeasti erotettavia kirjaimia ovat usein *h* ja *k*, *a* ja *o*, *ä* ja *ö* sekä *u* ja *n*.

Tarkekirjoituksesta

*-*k*:ta ja *-*h*:ta (eräissä murteissa myös *-*t*:tä edustava loppukahdennus merkitään rivinyllisellä ^x-kirjaimella vain teemoissa ja otsikoissa. Lause-esimerkeissä sen sijaan kirjoitetaan kulloisenkin ääntämyksen mukaan, niin että konsonantia alkuisen sanan edellä merkitään murteeseen kuuluva kahdentuma (*ei pääset tulemaan*) ja vokaalia alkuisen sanan edellä laryngaaliklusiiili, jos se kuuluu murteeseen (*alko tulla' 'ilta*). Tauon edelle ei laryngaaliklusiiilia pidä teorioida; siis esim. *ruis alko joutu_ça* eikä *ruis alko joutu_ça'*. Loppukonsonantin assimiloituneisuus on muistettava merkitä myös sellaisissa loppu-*n*-tapauksissa kuin *rannal likellä, kävim pajassa*.

Merkintäpulsia tuottaa usein tavunraja. Jos se on selvä, se on merkittävä ainakin astevaihtelun yhteydessä (paikoin myös muualla, esim. **eða*-nominien ja **eða*, **iða* jne. -verbien yhteydessä, *hakkaus, pamaus, hakkauttaa, pamauttaa* -tyyppien käsittelyssä jne.). Mutta jos tavunrajan kuuleminen on vähänkin vaikeaa tai sen esiintyminen jää tutkijalle epäselväksi se on paras jättää kokonaan merkitsemättä. Tavunrajamerkkien lisäily jälkeenpäin johtaa helposti vääriin yleistyksiin (tavunrajan esiintyminen on useissa murteissa erittäin labiilia). Parasta olisikin, että kukin tutkija laatisi keruukertomukseen lyhyen kokoavan katsauksen tavunrajan esiintymisestä sekä sen merkinnässä noudatetuista periaatteista. Tällainen katsaus hyödyttäisi kokoelman käyttäjiä.

Joissakin murteissa tavattavat nasaalivokaalit suositellaan merkittäväksi seuraavasti: alkuaan lyhyt vokaali + *n* (esim. genetiivimuodoissa ja verbien 1, persoonan muodoissa): *talo_o* 'talon', *kirkko_o* 'kirkon', *mene_e* 'menen' jne.; alkuaan pitkä vokaali + *n* (esim. illatiivi- ja passiivimuodoissa): *talo_{oo}* 'taloon', *kirkkoo_o* 'kirkkoon', *annetaa_a* 'annetaan' jne. (Mikäli nasaaliaines kuulostaa heikolta, sen voi merkitä vajaa- tai ylilyhyeksi, esim, illat. *talo_oõ* tai *talo_o°*.) Joissakin tähänastisissa kokoelmissa käytetty merkintätapa *talo_o* 'taloon', *annetaa_a* 'annetaan' on epäselvä, koska tällöin ei ole mahdollista erottaa esim, genetiivi- ja illatiivimuotoja toisistaan.

Kvantiteettimerkit tahtovat usein uhkaavasti sekaantua. Jos murteessa tavataan sekä pitkää että puolipitkää kvantiteettiastetta, pitäisi tarkkeiden merkinnässä olla erityisen huolellinen. Samoin lyhytalkuista geminaattaa tarkoittava kaari on merkittävä selvästi, jottei synny vaikutelmaa ylipitkästä geminaatasta, Erityistä huolellisuutta vaativat /i:n, ä:n, ö:n ja ü:n pilkut, jotteivat ne sekaantuisi kvantiteetti-merkkeihin. Koneella kirjoitettaessa on tarkemerkkejä jäänyt joistakin kokoelmista luvattoman paljon pois. Liput olisikin tarkkeiden lisäämiseksi luettava huolellisesti läpi.

Keruukertomuksesta

Keruukertomus tehdään kustakin vuodesta erikseen; myöhemmissä kertomuksissa sopii usein vain viitata aiemmissa mainittuihin asioihin ja keskittyä uusien tietojen esittämiseen. Kokoelmien leimausta varten on joka kerta ilmoitettava, minä vuonna tai vuosina kulloinkin luovutettu aineisto on kerätty. Useinhan keruun jatkovuosina käytetään edellistenkin vuosien aineistoa.

Tärkeintä keruukertomuksissa ovat tiedot kielenoppaista; mm. oppaiden synnyin- ja asuinkylät olisi tarkkaan mainittava ja tarpeen vaatiessa huomautettava kylien välisistä murre-eroista.

Kunkin keruujakson tarkka lippuluku on ilmoitettava keruukertomuksessa, viimeisessä kertomuksessa myös kokoelman lippujen yhteismäärä.

MUOTO-OPIN KERUUOPPAAN 2. LISÄVIHKO (1978): JOHDANTO

Nyt ilmestyvä Muoto-opin keruuoppaan 2. lisävihko on tarkoitettu täydentämään keruuopasta niiden lukujen osalta, jotka eivät sisällyneet v. 1975 julkaistuun 1. lisävihkoon. Käsiteltävänä ovat siten keruuoppaan II, III, IV ja V luku (Vartalonsisäisiä äännevaihteluja, Nominien taivutusmuodot, Verbien taivutusmuodot, Partikkeleita). Uutta esimerkistöä on otettu mukaan jonkin verran runsammin kuin 1. lisävihkossa. Sitä ei yleensä ole kuitenkaan tarkoitettu suoraan kyseltäväksi vaan pikemmin näytteeksi siitä, millaisia seikkoja kannattaa puhetta kuunnellessa pitää erityisesti silmällä. Sekä nominien että verbien taivutusmuotojen yhteydessä on usein huomautettu myös syntaktisista ilmiöistä, joita kannattaa seurata puhtaasti muoto-opillisten ohella. Varsinkin arkaistiset syntaksin erikoispiirteet ovat kussakin murteessa sen verran harvinaisia, että ne saattavat tyystin puuttua suurestakin tekstimäärästä, esim. parinkymmenen tunnin nauhoite-erästä. Eräät ilmiöt ovat taas sen luonteisia, että ne toteutuvat paremmin vapaassa vuorokeskustelussa kuin nauhoitteille ominaisessa kerronnassa. Jos muoto-opillisen aineiston tallentaja on valppaana, hän voi tällaisissa kohdissa tehdä hyviä palveluksia myös murteidemme lauseopin tulevalle tutkimukselle.

Muoto-opin arkiston organisaatio on v. 1976 muuttunut. Arkisto toimii nykyään Helsingin yliopiston ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteistyöarkistona; sen sijoituspaikka on kuitenkin edelleen Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Niin kuin v. 1975 ilmestyneen 1. lisävihkon johdannossa mainittiin, arkisto joutui tutkimussopimuskauden v. 1971 päätyttyä toimimaan vuodesta vuoteen niukan väliaikaisrahoituksen varassa eikä alkuperäisen 15-vuotissuunnitelman aikataulua voitu enää noudattaa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen perustaminen merkitsi tähän tilanteeseen parannusta sikäli, että tutkimuskeskus on ottanut ohjelmaansa 30:n v. 1976 keskeneräisenä olleen pitäjänkokoelman viemisen päätökseen ja sen lisäksi 20 muun kokoelman keräyttämisen. Tämäkään järjestely ei ole valitettavasti taannut sitä, että alkuperäisen suunnitelman minimivaihtoehto voidaan määräajassa toteuttaa. Parina viime vuotena keruu on edistynyt vain runsaalla puolella siitä tehosta, jota 15-vuotissuunnitelma olisi vaatinut (kartunta v. 1976 n. 19 000 lippua, josta tutkimuskeskuksen osuus n. 12 000 lippua, v. 1977 n. 22 000 lippua, josta tutkimuskeskuksen osuus samoin n. 12 000 lippua). Suhteellisen täydelliset muoto-opin kokoelmat on nyt yht. 72 pitäjän murteesta. Kesken työ on 36 pitäjässä; suppeita erikoiskokoelmia on 47 pitäjässä. Kokoelmien yhteen laskettu lippumäärä on tätä nykyä n. 260 000.

Vuosi vuodelta aineiston tallennus käy yhä hankalammaksi. Kerääjiltä on samalla jouduttu odottamaan yhtä täysipainoisia suorituksia kuin aiemmin. Määrärahojen niukkuuden takia on erityisen tärkeää, että kokoelmat sisältävät kustakin murteesta ennen kaikkea sellaista tietoa, mikä ei ole muulla tavoin helposti tavoitettavissa tai pääteltävissä. Tämä taas vaatii kerääjältä sellaista dialektologian yksityiskohtien ennakkotuntemusta, jommoista ei ole helppo saavuttaa. Aina ei työstä ole voitu maksaa kerääjille sellaista korvausta, joka olisi oikeassa suhteessa kunnollisen suorituksen vaatimaan työmäärään ja kerääjän pätevyyteen. Monelle kokeneelle kerääjälle on muoto-opin aineiston tallennuksesta näissä oloissa tullut lähinnä kutsumustehtävä. On ilahduttavaa, että tähän tehtävään altista väkeä yhä löytyy ja että viime vuosien keruutulokset myös laadultaan ovat olleet vähintään arkiston alkuvuosien tulosten veroisia. Tämä antaa aihetta jatkuvaan optimismiin; laatu kussakin arkiston kokoelmassa on lopulta tärkeämpää kuin laajuus, ja tasokkaita kokoelmia toivotaan ja uskotaan saatavan arkistoon yhä lähivuosinakin.

I. TAIVUTUS- JA SANANMUODOSTUSTYYPIT [001–290]

A. Substantiivit ja adjektiivit [001–128]

1. 1-tavuiset vartalo [001]

001 Teemasanoiksi sopivia: *maa, pii* (merkitys?), *suo, työ, voi*. Huom. illatiivi: *voihen, lihen, piihen?* Havaintoja *maantie*-sanan asusta ja taivutuksesta: *maantia* : partit. *maantiaa, maantie* : illat. *maantijaan* yms.? Lisää teemasanoja: *syy*, (langan) *sää, täi*.

2. 2-tavuiset a, ä -vartalo [002]

002 Teemasanoiksi sopivia: *jalka, kana, kuiva, leipä*. Huom. *puola* 'puolukka' (onko tuttu?), *suola*. Huom. sporadisetkin vartalotyyppien taivutuksen sekaantummat esim. *hyvei* 'hyviä' (Pusula), *hyveis väleis* (Tuusula), *punkkeja* (: *punkka* Loppi).

3. 2-tavuiset e-vartalo [003–004]

003 Teemasanoiksi sopivia: *joki, kivi, lehti, sormi; riihi* (~ *riiht(i)*), *tuohi, vuohi* (yks. partit. *rihtä, tohta, vohta?*); *huuli, lapsi, loimi, saari, suksi, veitsi, vuosi, ääni*. Huom. *vesi* : *velen* ~ *veren* ~ *vesen* jne. Entä esiintyykö *susi* : *susen*, jopa *susta* 'sutta', *sysi* : *syset, uusi* : *uusen?*

004 e-vartalo vai jokin muu:
sieni ~ *siena*, *veli* ~ *ve(l)lii* ~ *veljä* ~ *velje*.
kypsi : *kystä* vai *kypsä* : *kypsää?* Mahdollinen sekaparadigma?
hauki (: *hauen* ~ *hauin*), *iili* 'sadekuuro', kaali 'naatti', kaihi (merkitys myös 'varjo'), *kampi, kanki, karp*i 'vitsa', *kiiski, kimpi, lampi* (~ *lammi* ~ *lamppi*), *lieri* (tunnetaanko sanaa?), *niini, närhi, paasi, pihdet* ~ *pihdit, piki, riisi, rimpi, saksi, solmi* 'solmu', *teeri* (huom. vaihtelevat murremuodot: *teiri, terri, töyri* jne.), *tiili, tilhi*, mon. *tulit* 'kokkovalkeat', *vuoli* 'katon kannatinorsi', *vyyhti*.
syli vai *syltä* mittana; jälsi vai jälttä (yks. nom.)?
appi ~ *appe* (vaari), *sappi* ~ *sappe*, *soppi* ~ *soppe*, *tuppi* ~ *tuppe*.
päitset, suitset (huom. myös pitkävokaalisuus: *päitteet*).

Lisäesimerkkejä mm. *arki, arpi, hanhi, hauli, helmi, hiili, hiisi, hirvi, ihvi, lahti* (vai *laksi*), *lehti, norssi* 'kuore' : *nor(s)sin* vai *norren* (vai *norsa* : *norsan*), *nupi* (: *nupin* vai *nuven*), *nyöri, parsi, permi* 'ansa', *piili, riihi, (silmä)ripsi, ruuhi, ryyni, ryti, sipsi* 'pihdit, sakset', *suksi, särki, tonget ~ tongit, tuohi, tuomi, uuhi, vahti* (vai *vaaks*), *viiksi, väki, ääni*.

Kons.- ja vok.vartalon vaihtelu esitetään yksityiskohtaisesti yksikön partitiivin, essiivin ja mon. genetiivin kohdalla. Samoin sellaiset sekundaarit tapaukset kuin *lehti* : *lehtä*.

Lounaisissa siirtymämurteissa saattaa esiintyä vakiintuneempaa tai sporadisempaa pitkävokaalista taivutusta: *arki* : *arkeet, hauleet, helmeet, siipeet, silmäripseet, ränkeet*.

4. 2-tavuiset *ei*-vartalot [005]

005

Täydelliset teemat riittävät joistakin sanoista, jotka ovat säilyttäneet vartalotyypinsä erillisenä. Muista sen verran tietoja kuin on tarpeen taivutus-tyyppin toteamiseksi (yks. nom., lisäksi esim. yks. gen. tai partit.). Esimerkkisanoja:

juateivaska (Vihti), *kaase* (vai *kaaso, kaasu?*), *kalpe ~ kalppi* 'nuori härkä', *kile* ('vuohi, vohla'), *korve(e)* (vai *korvo?*), *nukke, nuuke* 'sarveton lehmä tai vuohi', *polle, talle(sika), uu(k)ke ~ uukki* 'täysikasvuinen naaraslammas', *äite(e) ~ äiree* (vai *äit?*).

Ristimänimiä: *Aune, Janne, Kalle, Taave, Ville*, Et.-Pohj. *Kustee*; mitä muita Etelä-Pohjanmaalla?

Etelä-Pohjanmaan erikoissanastoa: (pitkä) *hoilee, (lihava) lollee ~ lellee, paitaloiree* 'paitasillaan olija', (poika) *rölee (~ rölli)*. Mitä muita?

Lisää esimerkkisanoja: *fapei, kaffei, karskei, konsei, mammei, mummei, paapei, pappei, väivei*, Et.-Pohj. *ammee*.

5. 2-tavuiset *i*-vartalot [006]

006

Teemasanoiksi sopivia: *pappi, risti*. Erikseen huom. *laji* (> *lai*; taivutuksesta huom. erityisesti partit. ja illat.). Erikseen huomattava myös *kahvi*-sanana taivutus. Tavataanko *torppi* : *torpin?*

6. 2-tavuiset o, ö -vartalat [007]

007

Teemasanoiksi sopivia: *hanko, katto, verkko, särö.*

o vai *u* -vartalo: *aljo ~ alju, aukko ~ aukku, kalso ~ kalsu, lukko ~ lukku, teljo ~ telju, tipo ~ tipu, tuhto ~ tuhtu, vahto ~ vahtu 'vaahto', vanko ~ vanku ('palo-keksi', 'kaskivanko') vaulo ~ vaulu?* Lisäesimerkkejä?

7. 2-tavuiset (varmat tai mahdolliset) oi, öi -vartalat [008]

008

aimo, ?armo, emo, eno, hallo 'hallava' (Et.-Pohj. lehmännimi?), ?hei(k)ko, hiiro 'hiirakko', hölmö, hölö, höpsö, iso, juoppo, (Ala-Satak.) juato 'juotto-vasikka', jörö, kaakko (merkitys?), kaaso, ke(k)ko mm. 'kanisteri', kie(k)ko, kimo, kippo, Kirjo (lehmännimi), kokko (merkitys?), kollo, ?kolo, koro 'palo-kärki', korvo, kouko mm. 'päätäi', kuhko, kuhno, kukko, kuoho 'leikattu eläin', kuopo 'kuopus', kuuro, (saunan) lavo (Vihti lavo), (yö)leikoi, lippo 'haavi', Luikko (härännimi), löpö (mm. sienennimi), lörppö, maa(m)mo, mekko, metso, mummo, mörkö, nolo, nupo = nuukko 'sarveton lehmä', oro 'leikattu sika', orpo, pei(k)ko (myös 'susi'), Perjo (lehmännimi), perso, peto, puro (Länsi-Uusim. puroi 'puppu'), puikko, puukko, pöhkö, pöhlö, pökkö 'pöckelö', pökö (Et.-Pohj. pökö 'tyhmä'), pöllö, ?pönttö, pöpö, rahko 'pärepihti; rokko', repo, ?ropo, Rusko (lehmän-, hevosennimi), sanko, saukko, sei(k)ko 'pärepihti', (nahka)siippo; sokko, suukko 'suulas, suurisuinen', talo, tolo (merkitys?), to(t)to 'tulisija, savupiippu ym.', ?tuppo, ?turo, tyttö, törö, ?ujo, ukko (huom. ukon-, ukkon- jne. -kaari 'sateenkaari'), uukko, veikko, yökkö.

Etelä-Pohjanmaan erikoissanastoa: *hauhoo, itkoo* 'lapsi, joka on kova itkemään', *karoo, karsoo, kouhoo, liehoo, paskoo* 'trakooma', *Peiloo* (lehmännimi), *pö(s)söö, repoo ~ retoo, ruokkoo* (merkitys?), *rääppöö*; lyhyt-*o*:llisen rinnalla myös esim.: *lankoo, lahoo*. Mitä muita?

Ristimänimiä: *Aapo, Eero, Jaakko, Juuso, Mikko, Paavo, Risto, Simo, Vilho.*

Myöhäisiä mukautumia *oi*-nomineihin: *auto, kilo, Sulo, Otto.*

Mitä muita (satunnaisesti huomattuja)?

Jos *oi* ja *o* -sanojen taivutus on kauttaaltaan langennut yhteen, riittää tämän seikan toteaminen (parin tyypillisen *oi*-sanana teemalla valaistuna). Jos tyypit ovat paremmin tai huonommin säilyneet erillään (huom. varsinkin savolaismurteet), asiaa sopii valaista sekä muutamien tyyppisanojen täydellisillä teemoilla että mahdollisimman monen sanan suppeammalla teemalla (ainakin yk:s. nominatiivi ja partitiivi, kernaasti jokin muukin sija). *oi*-nominien taivutusta kyselemällä tutkittaessa on hyvä menetelmä kuulustella samalla (sekaisin niiden kanssa) ilmeisiä alkuperäisiä *o*-sanoja, esim. *airo, hako, halko, hanko, hieno, huono, juusto,*

kahlo, kaivo, kanto, katto, kello, keto, kupo, lato, maito, mato, palko, pallo, palo, pato, pelto, pino, puuro, raato, rako, sato, taito, tanko, teko, teljo, tuhto, vako, valo, verho, verkko, vero, veto.

Huomattakoon, että *o* ja *oi* -nominien ero murteittain voi olla varsin piilevä. Joskus se saattaa systemaattisena ilmetä vain yks. partitiivissa (esim. *kukko* : *kaks kukkoja* mutta *maito* : *maitoo*). Lounaismurteissa ja lounaisissa siirtymämurteissa (Ala-, osaksi Ylä-Satakuntaa myöten), samoin pohjalaismurteissa (varsinkin Keski-Pohjanmaalla), on tärkeää astevaihtelusuhteiden toteaminen. *oi*-nomininit voivat olla täällä joko kauttaaltaan heikkoasteisia (esim. *puuko* : yks. gen. *puukon*) tai kauttaaltaan vahva-asteisia (*puukko* : *puukkon*), kun sen sijaan *o*-nomininit noudattavat normaaleja astevaihtelutyyppejä.

Lisää mahdollisia *oi, öi* -vartaloita: *höpö, karso, leivo, liekki, pullo, riekko, (sarvi)jaakko, sisko, tallo(sika)*; Länsi-Uudenmaan murteiden erikoissanastoa: *harmoi* (ihmisestä tai hevosesta), *hirvoji, hohhoji, holloji, hopsoji, hossoji, hotoji, hulppoi* 'osaamaton, ymmärtämätön', *hössöji, ilvoji, (katti)kaapoi, kahkoi, kahmoi* 'vetelä, hidas', *kakoi, karsoji, keltöji* 'vaaleankelt. hevonen', *kimpoi* (hevonen), *klemoi, kohkoi, kohmoi* 'kömpelö', *kohnoi* 'hidas, saamaton', *?korhoji, kropoi* 'karkea, viimeistelemätön', *kähmöji, kähnöji* 'kuhnustelija', *kännöji* 'leppäkerttu', *könköji* 'kömpelö, kankea', *luikoi, mikkoi* (parrakkaasta henkilöstä), *möhlöji, nuhkoi* (hiljaisesta ihmisestä), *(parta)poosoi, pörröji, ruskoji, sakoi, sottoji, tohki* 'höperö', *valkoi, vauhkoi, velloji.*

Lisää Etelä-Pohjanmaan murteen erikoissanastoa ks. Laurosela, Etelä-Pohjanmaan murteen äännehistoria, Vokaalit, s. 55–59.

Piilevien *o* ja *oi* -nominien eroon viittaavien merkkien joukkoon voidaan lisätä seuraavat:

a) Uudenkaupungin ja Taivassalon seutujen yks. partitiivit *talot, kukot, puukot, puukkot*, jotka eivät aikaisemman diftonginsa vuoksi ole voineet ottaa osaa *oa > ua > u* -kehitykseen (kuinka muissa alkup. *oi*-nomineissa, entä alkup. *o*-nomineissa?);

b) lounaismurteiden yks. nominatiivit *sauko, puuko, puukko, jaako* jne., joita aiempi diftongi on suojellut loppuheitolta (kuinka muissa pitkän ensi tavun sisältävissä alkup. *oi*-nomineissa?).

Muoto-opin keruuoppaassa on esitetty kontrollin vuoksi kysyttäväksi myös joukko alkup. *o*-nomineita. Niissä murteissa, joissa distinktio *o*- ja *oi*-nominien välillä on suhteellisen hyvin säilynyt, olisi käytävä läpi (lomittain *oi*-nominien kanssa) koko seuraava lista tai ainakin edustava osa siitä. (Sellaisissa savolaismurteissa, joissa eronteko *o*- ja *oi*-nominien taivutuksen välillä on häviämässä, riittää sen sijaan suppeampi valikoima *o*- ja *oi*-nomineja.)

aalto, aatto, ahjo, aho, airo, aivo, aro, arvo, aukko, ehto, ero, hahmo, hako, halko, hanko, harkko, heikko, heimo, helppo, hieho, hieno, hillo, himo, huono, höpö, iho, illo, ilo, into, jalo, jano, jauho, jono, joukko, ju(k)ko, juusto, jörö, kahlo, kaino, kaivo, kajo, kakku, kallo, kalso, kammo, kanko, kanto, karho, katto, kehno, keino, keko, kello, kelo, keto, ketto, keuhko, kie(k)ko, kiero, kirkko, kisko, koho, koko, kolho, kolkko, kollo, konto, korko, koto, kulho, kulu, kunto, kuono, kupo, kuuro 'sadekuuro', kyyt(ä)ö, laho, laiho, laito, lako, lanko, lato, lehto, letto, leuto, lieko, liko, lippo, lisko, lohko, loitto, lontto, loukko, lukko, luoko, luoto, lusto, maho, maito, mako, mallo, marto, mato, matto, melto, mieto, muoto, neuvo, nolo, noro, notko, ontto, outo, pakko, pako, palho, palko, pallo, pato, pelto, piilo, pino, pi(v)o, poro, pullo, puuro, pyrstö (pursto), raato, railo, raivo, rakko, rako, ranko, r(i)ehto, rivo, rohto, rokko, rosvo (~ rosma), rotko, routto, ruho, rujo, runko, ruoho, ruoko, ruoto, rusto, rutto, rytö, saatto 'heinäruko', sakko, salko, salo, salvo, sato, siivo, sohjo, soikko, suippo, särö, tahko, tanko, tohlo, toivo, tolo, touko, tuhto, tukku, tönö, uho, usko, vahto, vaimo, vaino, vako, valo, vanko, varjo, varo, vaulo, velho, verho, verkko, vero, veto, vihko, viikko, viisto, vino, vuoro.

Eri murteissa lisäksi erikoissanastoa. Hyvä olisi ottaa mukaan myös jokin esimerkki *o*-loppuisten teonnimien (*ero, anto, jättö, kaato, makso* 'maksu', *vuoto* jne.) taivutuksesta.

8. 2-tavuiset *u, y* -vartalot [009]

009 Teemasanoiksi sopivia: *koivu, lintu, käpy, pyssy, sänky*. Huom.: *levu* vai *levy*, *kesu*, *kesy* vai *käsy*?

9. 3- ja useampitavuiset *a, ä* -vartalot [015–025]

015 a) Seuraavista riittää muutama teema. Kuitenkin huolehdittava siitä, että monikkovartalon muodostus (esim. mon. partitiivi mallimuotona) saadaan selville mahdollisimman monesta erityyppisestä tapauksesta (vaihtelu *oi* t. *öi* ~ *i* voi riippua paitsi edeltävästä konsonantista myös sen edellä olevasta vokaalista!). Esimerkistöä voi kartuttaa kunkin murteen erikoissanastolla.

1. *kinkama, kuolema, kärhämä, paukama, poukama, salama; huolema, vuolema; sattuma.*

2. *akana, etana, lakana, sarana, täkänä; omena; arina, karsina, kipinä; peruna* (huom. *perna* 'peruna': *pernoja* vai *pernoita*?), *sivina, akkuna* ~ *ikkuna, kumina,*

kuupana, taikina, vaikkana. (Kaikki eivät tuttuja tämänasuisina kaikissa murteissa!)

3. *matala, humala, kamala, hankala, k p l ; vetelä, sukkela, imel ; kattila, pappila; satula, r pyl ; apila, jäkälä, kapula, kynttilä ~ kynttyl , maittila 'kerma', mukula.*

4. *ankara, ketara, kopara, makkara, pisara, tavara, vasara, hämärä, näppärä ~ n pper ; kupera, kovera; antura, k mpyr ; ahkera, h kkyr , j mer , ketara, kiper , kitkerä, tappura.*

5. *ahtaja, antaja, vetäjä; sitoja; kulkija, juoksija, lukija* (huom. *lukki ~ lukkii ~ lukeja*) ; *ampuja, asuja, kysyjä; opettaja, valehtelija;* tässä yhteydessä myös 2-tavuinen tyyppi *saaja; elävä 'eläin', harava, lihava, pellava.*

6. *lihava, orava, ystävä; kielev , väkevä; hahtuva, h ytyv , suortuva, untuva.*

7. *kuuluisa, valoisa, imis , orasa.*

8. *salakka, silakka (~ silhaakka), r h kk ; kalikka, mansikka, r  tikk ; haarukka, puolukka; harakka, itikka, jullikka, juolukka, juomukka, kipakka, kopukka, kurikka, murakka, mustikka, penikka, punakka, ru(s)sakka, tanakka.*

9. *navetta, ometta.*

10. *karahka (~ karhaakka), ker hk  ~ ker ht  'leip lapio'; notkelma, odelma, vadelma; lahankka 'voiaastia'; emäntä, isäntä, korenta 'korento', saranta; rusappa 'ruskehtava'; vavarna 'vadelma'; kanerva ~ kanarva ~ kanarpa jne.; paarmuuska; alusta, hiilusta; juuriska, latuska.*

Tässä kohdassa halutaan saada selville monikkovartalon muodostus mahdollisimman monesta erityyppisestä tapauksesta. Aina ei monikon partitiivi riitä; olisikin pyrittävä kirjaamaan sen lisäksi jokin muu obliikvisija. (Kohdissa 016–020 taas kysyt n eräitä harvinaisempia johdostyyppej , joista toivotaan spontaanin puheen esimerkist .)

Lounaismurteissa ja niiden ympäristössä tavattavia sporadisiltakin vaikuttavia vartalotyyppin siirtymiä: *humalei(ta)* 'humalia', *kamalei(ta)* 'kamalia', *kyyn rei(tä)*, *vikkelei(tä)* 'vikkeli '. Muita esimerkkejä?

016

b) Tekij nnimet.

Teemojen lisäksi tarvitaan spontaanista puheesta kertyneitä luontevia esimerkkilauseita, jotka valaisevat *ja, jä* -johtimisten tekij nnimien aitoa käyttö. (Havainnot tekij nnimien korvaamisesta tyyppillä *ahtamamies* 'ahtaja', *laskettelemamies* 'm enlaskija' sitä vastoin kohtaan 110.) Erikseen huom. *k yj  ~ kävijä.*

c) Muita johto-opin kannalta huomattavia erikoisryhmiä (teemat eivät yleensä tarpeen, luontevat käyttöesimerkit sen sijaan suotavia)

- 017 1. *-isa-nominit* (kaikki spontaanista puheesta tavatut poimittava): *kalaisa, karttuaisa, kuuluaisa, lukuaisa* jne. Lisäesimerkkejä: *hupaisa, joutuaisa, kiroaisa, ruokaisa, sakoaisa*.
- 018 2. *-tsa-nominit* (samoin): *karitsa, kammitsa, katitsa; kurvitsa, kolpitsa; potkitsa*. Lisäesimerkkejä: *kuuvitsa* 'eräs nuotta', *kurmitsa, lavitsa, rumitsa, tulitsa* (murt., *tulihta*), *vaskitsa*. Useampitavuisia: *kihermitsä, toveritsa*.
- 020 3. *-va, -vä -loppuiset* possessiivadjektiivit: *hankava, koppava ~ koppeva, mahteva* 'mahtava', *päisevä, sanava, värevä* 'värinen' jne. Labiaalistunutta tyyppiä *väkövä, kielövä* jne. pidettävä erityisesti silmällä (huom. esim. *etövä, kätövä, miehövä, rotova, sälkövä*). Huom. myös (lounaismurteiden) tyyppi *järkevä* 'järkevä'. Lisäesimerkkejä: *kaseva, lipevä, mehevä, pyylevä, sopiva ~ sopeva, työsövä ~ töisevä, vetevä*.
- Selvästi verbikantaiset *-va-loppuiset* sijoitetaan kohtaan 760; epäselvät tapaukset voi sijoittaa tähän kohtaan.
- 021 d) *-n* : *-ma-* ~ *-mä-* tyyppisiä sanoja (teemat tarpeen)
*lämmi*n : *lämpimän* (vai onko tämän sijasta käytössä *lämmy(i)nen, lämpöinen, lämmeä* [: *lämjäst* 'lämpimästi'], *lämmä?*).
hapan : *happaman* (~ *happamen*) (vai ehkä vain *hapantu(n)nu* t. *hapo(i)nen?*) .
vasen : *vase(m)man* ~ *vasemen*.
- 022 e) Karitiivadjektiivit: teemasanoiksi sopivia esim. *luuton, kädetön, emännätön*. Tavataanko partitiivityyppiä *mauttomaa* pro *mautonta?* Lisää lause-esimerkistöä spontaanista kielenkäytöstä. Huom. liittyminen monikkovartaloon: *hampaiton, jalo(i)ton, kansiton, pilvitön, pojiton, tyttäritön*; Et.-Pohj. *aijooton aika, karvooton, suolooton*.
- Tavataanko tyyppiä *kelvotoinen, mahrotoinen, rahatoinen* pro *kelvoton* jne.?
 Selvästi verbikantaiset (esim. *olematon, näkemätön, taitamaton*) esitetään kohdassa 765.
- 023 f) Alkuperäisiä **-ya* ja *-ja* -sanoja. Ainakin tärkeimmät teemamuodot koetettava selvittää:
- apaja, a(p)paa*
harmaa, harmoa, harmoo, harmaja, harmava
jalaa, jalaja, jalava (onko kansanomainen?)
kajava, kajjaa, kajjaa (~ *kaija*)
kataja, katava, ka(t)taa, katas
käräjät, kä(r)räät, keräjät
mahlaja, mahlas (vai *mahla* t. *mahala?*)
majava, ma(j)joo, majjoo
petäjä, pe(t)tää, petäs

pihlaja, pihlava, pihjala, pihlaa, pihlas
pitäjä(s), pi(t)tää, pitäs, pijäs
säynävä, säynäjä, säyne, säynäs : säynään
vainaja, vainaa, vaina, vainai, vainoo, vainas
vajava, va(j) jaa
verä jä, ve(r)rää, veräs, verejä ym.

024

g) *-oa, -ia, -ua* -sanoja (täydelliset teemat suotavia):

ainoa ~ ainu(t) (sandhiedustus!); *ainoastaan*.

asia, astia, hartia; haasia (~ haasio ~ hasia), haltija, kunnia, lattia (~ late ~ laattia
~ laate ~ laatjo), miniä, rasia, vartija.

haltia (myös *haltio*), *hartia* (myös *hartio*), *miniä* (myös *minjä ~ minja*; taivutuserikoisuuksia *kaks minniintä* [Jääski], mon. partit., *minijä* [Töysä]).

munua 'munuainen' (vai *munuainen, munhainen* yms.?), *latua* 'latu' (Peräpohj.).

porstua ~ porstuna ~ porstupa ~ porstoo ~ porstu(t) (sandhiedustus!).

sai(p)pua ~ saippu ~ sai(p)po ~ saipu(t) (sandhiedustus!).

tanhua ~ tanhoo ~ tanhu(t) (sandhiedustus!).

Sekundaaristi *-ua: rasu(v)a* 'rasva'.

Lisäesimerkkejä *-ia, -iä* -sanoista: *päkiä (~ päkiö), sikiä (~ sikiö), suntia (~ suntio ~ suntias)*.

025

h) *-ea, -eä* -nominat: teemasanoiksi sopivia esim. *häpeä, kauhea, komea, korkea, oikea, valkea* jne.

Erityisesti tarkattavaa:

1. Samassa murteessa, jossa *ko(m)mee*, voi silti olla myös *komia, kauhia, usia, hapiaan* 'ahneesti' yms. Käyttöesimerkkejä?

2. *-eva*-johdosten käyttö *-ea*-johdosten sijasta tai rinnalla: *julke(v)a, juohe(v)a, luonte(v)a, muhe(v)a, mure(v)a, myke(v)ä, tuuhe(v)a, use(v)a, vaale(v)a* yms.

3. *eheä ~ ehjä, korea ~ korja, möyhevä, leveä ~ levjä, nurea ~ nurja, sileä ~ siljä ~ silja, sorea ~ sorja, tiheä ~ tihjä, usea ~ usja, vireä ~ virjä, väleä ~ väljä* yms. rinnakkaisuudet.

4. *lavia ~ la(v)vee* vai *laaja, toakii* tai *taaja*?

5. *hopio* (pro *hopea*), *sokio*.

6. Substantiivit *lapea* 'lape', *pohkea* 'pohje', *rämeä* 'räme'; *lipeä ~ live*.

7. *vihreä*-sanana murrevastineet (*vihreä, viherä, vehrjäne* jne.)

8. Varsinkin lounaismurteissa tavataan *s*-loppuista tyyppiä *ehijäs (~ ehi)* 'ehjä', *huikjas* 'huikea'; (ilmasta:) *kylmä*, *lavias* 'lavea', *ylpjäs* 'ylpeä'. Lisäesimerkkejä?

9. Tunnettaanko tyyppejä *huois* 'huokea', *sitkis* 'sitkeä', *vai'is* 'vaikea'; *kostit*, *pehmit*, *sitkit*, *tihit*?

(*keveä* erikseen *-ut*, *-yt* -nominien yhteydessä kohdassa 100).

10. 3- ja useampitavuiset *o*, *ö* ja *oi* -vartalot [030–035]

030 Teemasanoiksi sopivia: *kivikko*, *suurehko*, *korento* (t. *permanto*), *kuusisto* yms. (onko kansanomaisia *-sto*-johdoksia?), *höperö*. Lisää sopivia teemasanoja: *puolisko*, *romisko*, *rotisko*.

Erikseen tarkattavia nimitystyyppisiä (teemoja tarpeen mukaan, varsinkin *a*- ja *d*-kohdissa):

031 a) *io*-nominin: *ahkio*, *autio*, *haasio* (vai *haasia?*), *hartiot* (vai *hartiat?*), *heittiö*, *kaatiot*, *kallio* (huom. *kalli*, *kallii*, *kaljo* yms.), *kapio*, *kavio* (vai *kavia?*), *kom(p)sio*, *kontio*, *laipio* (~ *laupio*), *lapio* (~ *lapia* ~ *lapja* ~ *lappii* [: *lappiimen*] ~ *lave* [: *lappiin*]), *mainio*, *perkiö*, *pohkio* 'pohje', *rovio*, *raunio* (~ mm. *rauni?*), *sikiö*, *suntio* *suntia(s)* ~ *sontia*), *tunkio*, (*työsi(j)a* >) *työsiö*, *vainio* (~ mm. *vaini*, *vainii*, *vainoo*).

032 b) *-hko* ja *-kko* -loppuiset moderatiivijohdoksia (moderatiivijohdoksia) (*kuivahko* ~ *kuivakko*).
Lause-esimerkkejä spontaanista puheesta?

033 c) *-sto*-loppuisia kollektiivijohdoksia spontaanista puheesta (*kivistö*, *lepistö* jne.). Huom. *-kisto* ~ *-kistö* -loppuiset kollektiivijohdokset, esim. *mätäkistö*, *pa-jukisto* (Vihti); *kortekisto* (Juupajoki).

034 d) Jälkiä *-kko*-sanoista: lounaismurt. *tariko* ~ *taliko* 'tadikko', länsimurt. *neliko* ~ *ne(t)liiko* ~ *nelkkoo*, *puoliko* (merkitys?), *varikoikakku*; Tyrvää *asiko* (kalannimi); pohjalaismurt. *luojiko*, *nimiko(o)*, *sauva(k)ko* 'auran käsipuu; suk-sisauva', *silmiko*.

035 e) *heinikko*, *kesanto* ~ *kesäntö*, *kivikko*, *lepikko*, *metsikko*, *vi(t)tikko* vai *heinikkö*, *kivikkö* jne.?

11. 3- ja useampitavuiset *u*, *y* -vartalot [040]

040 Teemasanoiksi sopivia: *tappelu*, *riitely*, *kilpailu*, *raamattu*. Myös passiivin 2. partisiipin muodot (*maalattu*, *ostettu*) kelpaavat teemasanoiksi. Erikseen huom. itäisimpien murteiden *-tsu*-sanat: *illai'su*, *torai'su*, *pahai'su* jne.

12. 3- ja useampitavuiset *i*-vartalo [041]

041 Teemasanoiksi sopivia: *kaupunki* (~ *kaupunti*), *lukkari*, *tupakki*, *kamari*, *karvari* (~ *karvali*), *mestari*, *muurari* (~ *muurali*), *puntari*.

-*ri*-loppuisista tarkattakoon erityisesti monikkovartalon muodostusta (*ei*-monikkoa tavattu laajalti mm. hämäläismurteissa).

Lounaismurteissa ja niiden ympäristössä huomattakoon mahdolliset vartalo-tyypin siirtymät, esim. *sipula* 'sipuli': *sipuloi* 'sipuleita', *karvoi pippuroi* 'karvaita pippureita'.

13. 3- ja useampitavuiset *ei*-vartalo [042]

042 *nelike(i)*, *papuke* (lehmästä), *puolike(i)*, *pirttike(e)* 'lapsivuoteessa olija'; eteläpohjal. erikoissanastoa: *ainukee*, *eläkee* 'eläkkeellä olija', *marukee* jne.

kasvate(e) (vai *kasvatt?*). Huom. sandhiedustus!

Lehmännimet: *Mansi/ke* ~ *-kee* ~ *-kke* ~ *-kki* ~ *-ki*, *Mustike*, *Punike*, *Tähdike* yms. (teema yhdestä riittää, esimerkkejä enemmän).

14. *-*ek* ja *-*eh* -nominat [045–047]

045 a) Nominatiiviltaan 2-tavuiset: riittää teemat parista tavallisesta sanasta, jos nimitykset ovat kauttaaltaan langenneet yhteen. Mikäli merkkejä eronteosta on säilynyt, on tyyppien raja käytävä mahdollisimman laajan sana-aineiston avulla; koko teemaa ei tällöinkään tarvitse luetella kaikista sanoista. Tavallisimmat tähän kuuluvat sanat (jokaisessa murteessa on lisätapauksia):

aaje 'lähde, hete', *alue* : *alveen* ~ *alpeen* 'lapamato', *aarne* ~ *aarre*, *aave*, *ahde*, *ahne*, *aie*, *aine*, *amme*, *ape*, *ase*, *eine*, *enne*, *este*, *halme*, *hame*, *hanke*, *haude*, *helle*, *helve*, *herne*, *hete*, *hilse*, *hohde*, *home*, *huone*, *huude*, *huurre*, *hylje*, *hyyde*, *höyste*, *ilve*, *jatke*, *johde*, *jyske*, *jänne*, *jäte*, *jääde*, *kaade*, *kaarne*, *kaarre*, *kaave*, *kade*, *kahle*, *kaide*, *kale*, *kalke*, *kapse*, *karhe*, *kaste*, *kate*, *katve*, *kave*, *kide*, *kierre*, *kiille*, *kiire*, *kolke*, *kone*, *korte*, *kude*, *kuiske*, *kuje*, *kuore* 'kerma; kalalaji', *kure*, *kuume* (merkitys!), *kuve*, *käyte*, *kä(ä)rme*, *käänne*, *kääre*, *lahje*, *laide*, *lai(n)ne* ~ *laihne* 'aalto; sylki; lastu', *lanne*, *lape*, *laude*, *lese*, *leve*, *liete*, *lieve*, *liike*, *liiste*, *loide*, *loiske*, *loue*, *lude*, *lumme*, *luode*, *luste*, *lyhde*, *lähde*, *läiske*, *lääke*, *made*, *maine*, *melske*, *moite*, *murre* (merkitys!), *muste*, *muute*, *mäike*, *naske*, *neuste*, *neule* (~ *nöyle* jne.), *nide* (~ *nije* ~ *nive* jne.), *nuhde*, *nyde*, *näre*, *ohje*, *oire*, *paarre*, *paine* 'väri', *paise*, *paiste*, *palje*, *palle*, *pauke*, *peite*, *pilke*, *piste*, *pohje*, *polte*, *pore*, *puhde*, *puhe*, *pune* 'punos, loimilanka', *purje*, *puteet*, *puute*, *pyyhe*, *pyörre*, *päle* 'kapine; ajokalu', *päre*, *päärme*, *pääte* (merkitys!), *raa-*

de(maa), rahe(nuotta) : olla raheella, rahje, raide, ranne, rante, riite, rinne, ripe, roiske, rove, ruode, ruske, ruoste, ryske, räme, sade, sale ~ säle, side, suude ~ suute, säde, säie, tade 'lanta', tarve, tere, terve, tiine, toe, tuke, tuore, turve, täyte, uiste 'uistin', uurre, vaate, vanne, vave, vehje, vene, vierre, vihne, virhe, voide, vuolle, väive, väre, väänne.

Mitä muita? Huom., että esim. *hernes, homes, tarves ~ tarvis, terves, tuores, turves* voivat olla s:llisiä sielläkin, missä ei yleensä *-h > -s. Näitä erityisesti tarkattava.

046

b) Nominatiiviltaan 2-tavuisten erikoistapauksia:

i(h)me, mur(h)e, mär(h)epala (~ när(h)epala), närhe 'näre' (Länsi-Uusim.), per(h)e, val(h)e (ja kyntää val(h)eeseen), ven(h)e. Tässä huom. myös johdokset: *imehtiä, ihmetellä, imehdellä, murehtia ~ murhettia, märehtiä ~ märehtiiä, pe-rehtyä ~ perhettyä, valehdella ~ valhetella.*

kästeet ~ kästyöt ~ käsityöt (pellavista ja hampuista).

perse (huom. loppuheittoisuutta varsinkin yhdyssanoissa; taivutus savolais- ja pohjalaismurteissa), *vuode* (taivutus savolaismurteissa).

viime (*viimek kesänä, viimev viikolla* vai *viime kesänä, viime viikolla?*).

viime (itämurt. myös *viimo*, Peräp. myös *viimi*); onko koko sana kansanomainen (esim. sellaisissa yhteyksissä kuin *viime päivinä, viime kerralla, viime talvena*)? Myös yhdyssanatyyppi *vii(m)mespäivä, vii(m)mestälvi* voidaan esittää tässä. (*Viime*-sanasta sijasta usein esiintyvä *mennyt* mainitaan tässä, mutta esimerkistö tulee kohtaan 762; *viimeinen* murrevastineineen kohtaan 656; ad-verbti *vii(m)meksi, viimemmäksi* jne. kohtaan 870.)

Katve vai *katvi* (*kalvi*)?

Lounaismurteissa ja niiden ympäristössä muitakin tapauksia, joissa -e^x-tyypin sijasta sekaantumista alkuperäisiin 2-tavuihin, esim. *kärm(j)* 'käärme' : *kärmi* 'käärmeitä', *huani* 'huoneita', *lääki* 'lääke'; myös johdoksissa: *satinem päiv, kärminem paik.*

047

c) Useampitavuisia (täydelliset teemat eivät ole tarpeen kuin parista mallisanasta; kaikkia eri tyyppisiä kuitenkin tarkattava; esimerkkisanoiksi käyvät hyvin myös murteiden ahdasalaiset erikoisuudet).

kannike ~ kannake, korike 'koriste', *kuivike, ohdake, pahikkeeksi* 'pahitteeksi', *radake ~ räläke (~ raate), saareke, vedike, viilleke ~ viineke ~ vih-neke*

juoksute, nostate, pudote, viikate (~ *viitake* ~ *vikate* ~ *vikahre* jne.; taivutus?)

kaikale ~ kaistale, kekäle, perkele, repale, (itämurt.) *ketvele* (tämän tyyppin mukaan voi taipua myös osa kohdassa 75 mainituista sanoista)

jalkine, kapine (huom. sen sijasta murt. *kapina*), *rakkine* (lisätapauksia myös kohdassa 65)

kokkare, äpäre (lisätapauksia myös kohdassa 76)

kaadanne, karmanne, lavanne, notkanne (ym. varsinkin maastotermejä), *perintie* 'perintö' (huom!).

Lisää sopivia esimerkkisanoja:

eläke ~ *elake, kastike, korvike, kostuke, peloke*

hapate, höpöte 'jankkaaja' (Laihia), *kuivite, hankale* 'hankala' (Pielisjärvi), *retale,*

retkale, riekale, tekele

no(k)kare, lämpäre, vyötäre (Töysä)

harjanne, hyydänne, jyrkänne, jäädänne, noranne, painanne, selänne, syvänne.

15. *-ih, *-oh, *-uh -nomininit [048]

048

Teemat tärkeitä seuraavista:

ori (huom. myös sandhiedustus!) ~ *orih* ~ *orhi* ~ *orit*

lavo(h) 'haravalla nostettava heinätukko' (myös: *lapaus, lapajus, lapoos, lavuus, lavos, lapoinen, lapohinen*)

(kauran) *kalos* : *kalohia* (Et.-Pohj.), yks. nom. *kalo(t)* : mon.

kalhoot (Tornion murt.) ; tunnetaanko muualla?

taloh ~ *talos* (~ *talkoot*); huom. yhdyssana *talohmies* 'talkoomies'

kiiru(h).

16. -inen-nomininit [050–064]

050

Teemasanoiksi sopivia:

a) 3-tavuisia: *hevonen, pakkanen, mäkinen, kivinen yms.,*

b) 2- ja 4-tavuisia: *jäinen, puinen, aurinkoinen, kivikkoinen, omituinen, rauhallinen.*

Äännepuolesta erikseen huom. seuraavat tapausryhmät (täydelliset teemat eivät tarpeen):

a) Heikkoasteisuus: *kellanen, (monen)kerranen., kullanen, (ison)koonen* 'kokoinen', *kärvänen, myöjänen, pakanen, pakastiainen, pikusta(kaan), (kalte)pinnanen* 'kaltevapintainen', *(viis)syllänen, (yks)toikonen* (mitä muita?). Koskeeko koko paradigmaa vai rajoittuuko vain konsonanttivartaloisiin muotoihin (*ennistä aikaa, illasta* 'iltaista', *kellasta, kullasta, kummaštakkoa, pakasyö, rukaskäs*)? Varsinkin murteista, joissa heikko- ja vahva-asteisuutta tavataan rin-

nan, ovat vahva-asteiset vastaesimerkit tarpeen kokonaiskuvan luomiseksi. – Omana ryhmänään mainittava esimerkkejä nelitavuisten *-inen*-nominien aste-vaihtelusuhteista: (heikkoasteisia) *erikoinen, erityinen, esikoinen, ihokainen, omituinen, vasituinen*, (murretta myöten vahva- tai heikkoasteisia) *ahdantaiset ~ ahdannaiset, aurinkoinen ~ auringoinen, jorongainen ~ ?joronkainen, juovi(k)kainen, kasvantainen ~ kasvannainen* (merkitys!), *kivi(k)koinen, kotiku-donnainen, poltti(k)kainen, punontainen ~ punonnainen, rapa(k)koinen, sittason-ni(k)kainen, suolinkainen ~ suolingainen, toimi(k)kainen* jne. (lisääaineistoa joka murteessa).

Lisää nelitavuisia: *kanti(k)kainen, kulmi(k)kainen, neulontainen ~ neulonnainen, paalinkainen ~ paalingainen, reventäinen ~ reventainen ~ reven-näinen, silmi(k)käinen, viiru(k)kainen* jne.

052 b) *t* vai *s*: *-kantinen ~ -kansinen, -kätinen ~ -käsinen, -niittinen, -orsinen, -vartinen, vetinen, -vuotinen; hirsinen, -kautinen, -korsinen, -köysinen, -parsinen, täytinen ~ täysin.*

053 c) *-itse*-vartaloisuus: *ilma(i)tte(e)ksi*, (kadota) *iätteisiin* 'kokonaan, tyystin, iäksi tms.', *kotoittella ~ korotteella ~ kolotteella* 'kotosalla', (käydä) *käymätteeltä ~ käymätieltä* 'pikipäin', *lähitteellä ~ lähitteillä, määrätteltä (~ määräseltä)* 'niu-kalti', *päivätteeltä* 'yhdessä päivässä', *viimette(e)ksi ~ viimetteltä* 'viimeksi', *ensi(m)mäitteks, pääl(i)m)mäitteks, yli(m)mäitteks; pellavaittet (-htet ~ -99et).*

(Erikseen huom. *-hinen*-nomininit [54], *semmotte-*, *tämmötte-* [177].)

-itse-vartaloisuus: *kauvatteelta, äkitseltä ~ äkikseltä; öitsissä* 'yöjalassa'. Entä *määräkseltä* 'niukalti' (= *määrätteltä, määräseltä*)? (*Määrältä, määrälti* kohtaan 832.)

054 d) *-hinen (-hainen)* -nomininit (tai sellaisiksi epäiltävissä olevat):

(-)*aikainen* (huom. lounaismurt. *uureaikkane*), *aikuinen, alainen (alhainen ~ alahainen* jne.; merkitys?), *erä(hä)inen, eteinen, hallainen, hitainen, hytehinen, hätäinen, ihoiset (~ ihohittet)* 'parhaat pellavakuidut', *ikäinen, janoinen, jokainen, joukahainen* 'joutsen', *juureinen, jälkeiset, kahteisella* (kudottiin), *kaukainen, kaulainen (~ kaula(h)itten), kieleiset* 'kahujyvät', *kiimainen, kiireinen, kiukkui-nen, kokoinen, korvainen, kourainen* 'kouraus', *kultainen* (lounaismurt. *kulttane*), *kuvahainen, kylkeinen*, (sen ja sen) *kyläinen, käteinen* (merkitys?), *lakeinen* (merkitys?), *latveiset* 'latvarohtimet', *lauteinen* 'saunan lavo', *likeinen, me-re(h)inen, mieleinen* (vai onko murteessa sen sijasta *mieluinen*?), *moneinen* ("kuinka moneista" = 'monikonitistä'), *muura(ha)inen* (murt. myös *muurajai-nen*), *myötäinen* (lounaismurt. *tuul kääns myättäseks*), *omaiset, näämä(h)inen* 'väsynyt, uupunut', *pannahinen* : *pannahitem muoto* (kirosana), *perkainen* (käyttö?), *peräiset* 'parhaat jyvät', *pintainen, pirtti(h)inen* 'lapsivuoteessa oli-

ja', *-poikainen* (lounaismurt. *talompoikkane*), *(-)puoleinen*, *rajaiset* (jyvistä), *riivahainen*, *ruokaperäiset* 'ettone', *sairah(a)inen* 'sairaalloinen', *salainen*, *sijainen*, *silmäinen* (lankaa), *sormainen*, *syttäinen*, *syrtäinen*, (keuhko)*tautihinen* (*-tautiinen*), *tuskainen*, *tuumainen* (entä *jalkainen*, *kiloinen*, *metriinen?*), *tyveinen*, (kouran)*täyteinen*, *vaka(ha)inen* (mm. pikkulapsen nimityksenä), *va(a)psahainen*, *varhainen* ~ *varainen*), *varpa(ha)iset*, *velkainen*, *vertainen*, *viereinen*, *viinahinen* 'juopunut', *vikainen*, *viluinen*, *vuoteinen* 'vuoden vanha' (vrt *ylivuoteinen* [esim. auma]), *vuotuinen*, *yhteinen*, *yleinen*, *yläinen* (~ *ylhäinen* ~ *ylähäinen* jne.; merkitys?), *yskäinen*.

Tämä laaja ryhmä olisi yleensä käytävä kokonaan läpi sen selvittämiseksi, kuinka hyvin tyyppi on säilynyt erossa alkuperäisistä *-inen*-nomineista (esim. *kiukkuhinen* tai *kiukkuinen* samassa murteessa, jossa *koivunen* tai *koivu/en*). Murteittain ryhmään kuuluu lisätapauksiakin (erityisesti kaakkoishämäläisissä murteissa, joiden suhteista ks. Eeva Lindén, KHMÄH I s. 119).

-hinen (*-hainen*) -nominat: *ikuinen*, *kyllä(h)inen*, *lakohinen*, *piru(h)inen*, *ruma(h)inen*, *ryppy(h)inen*, *tapa(h)inen*.

055

e) Ekvatiivijektiiivit: *pituinen*, *korkuinen*, *levuinen* ~ *levyinen*, *paksuinen*, *syvyinen*, *vahvuinen*. Tässä kuten edellisessäkin ryhmässä tärkeää selvittää, mikä edustus on vastaamassa yleiskielen diftongia: sanotaanko siis esim. *pituinen* (*pit-tuinen*) vai *pitunen* (*pitu/en*)? Huom. myös *kyynärän korkusella* 'korkeudella', *metrin pituselta* 'pituudelta' yms. ja synonyymiset tyypit *tämpitkänen*; (metrin) *levyikäinen*, (jalaksen) *paksukainen*, (tuota) *vahvukainen*. (Ominaisuudennimien käytöstä samassa funktiossa ks. 98.)

056

f) *-iäinen*-nominat: *ampiainen*, *hiiriäis(haukka)*, *hikiäinen* 'hieskoivu', *kaaliäiskakku* 'sisaruksiaan paljon nuorempi kuopus', *kaupantekijäiset*, *kiiliäinen*, *kipriäinen* 'sääsken toukka', (*koppa*)*kuoriäinen*, *kuuliäinen*, *kylkiäinen*, *laskiäinen*, *latviaiset*, *läksiäiset*, *multiäinen*, *piikkiäinen*, *polttiäinen*, *päkiäinen*, *pääsiäinen*, *rautiäinen* 'rauduskoivu', *ristiäiset*, *salliäinen* ("on *salliaisen* varassa"), (*si*)*sontiäinen*, *sittiäinen*, *sänkiäinen*, *takiäinen*, *tukiäinen*, *tupaantuliaiset*, *tuuliäinen* (ja *tuuliaispää*), *värviäinen*.

Sukunimiä: *Parviäinen* ~ *Parveinen*, *Tarkiäinen*, *Tukiäinen*, *Turtiäinen*.

057

g) *-ajainen*-nominat: (juhlan- ja kestityksennimiä) *antajaiset*, *hautajaiset*, *jakajaiset*, *kihlajaiset*, *maistajaiset*, *myötäjäiset*, *naittajaiset*, (*harjan*)*nostajaiset*, *pettäjäiset* (kirnuttaessa), *päänpeittäjäiset*, (*voin*)*suola(a)jaiset*, *tappajaiset* (huom. *tappajaiskeitto*), *varpajaiset* (~ *varpa(ha)iset*); (muita) *kalankeittäjäinen* (säikähdyksestä), *kuvajainen*, *naurajainen* ("itku pitkästä ilosta, p-u kauan..."), *noutajainen* 'kuolema', *painajainen*, *pettäjäinen*, *pistäjäinen* 'ohdake', *polttajainen*, *pyörtäjäinen* (*tukassa*), *päästä(jä)inen* (eläin; murt. sen sijasta *noukka**hiiri*, *karjo-*

hiiri, karihiiri yms.), *riivajainen, verä(jä)isovi*. Kaikissa näissä huomattakoon murt. *hautaiset, jakaiset* -tyypin mahdollisuus (samassa murteessa ei välttämättä kaikissa sanoissa, joten sanat kysyttävä yksitellen).

Myös *kirnujaiset* tähän kohtaan; *kiertäjäinen* 'pyörtäjäinen tukassa'.

058 h) *-lloinen*-nominatit: *haitalloinen, harmilloinen, kivulloinen, liialloinen, pitkällöinen, rialloinen, sairaalloinen, tuskalloinen, vaivalloinen, vialloinen, virheelloinen*. Mitä muita? II vai I?

058a i) Ovatko kansanomaisia sellaiset *-roinen*-johtimiset sienennimet kuin *haperoinen, lepperoinen, maiteroinen, tuhkeroinen*?

j) *-nainen*- nominatit: *halkinainen, irtonainen, nilkonainen, rikkinäinen, täysinäinen, äkkinäinen*. Mitä muita?

Näiden lisäksi tarvitaan tietoja seuraavista produktiiveista johdostyypeistä aidoissa käyttöyhteyksissä:

059 a) *-inen*-nominatit, varsinkin adjektiivit (tavallisen tuntuisetkin): *järvinen, kuusinen, luotoinen, metsäinen, mäkinen* jne.; yhdyssanojen perusosat: *monihaarainen, oma(n)keittoinen* jne. Eryistä huomiota nominatiivin ja genetiivin vaihteluun: *moni- ~ monen/mutkainen, paha- ~ pahan/kurinen, tukevanpaikkainen* 'rotevajäseninen'.

Huomattakoon myös sellaiset *o*:lliset muodot kuin *täysaikoinen, toispuoloinen, ennenvanhoinen*.

Lisäesimerkkejä nominatiivi- ja genetiivialun vaihtelusta: *lihava(n)poskinen, moni- ~ monen/kulmainen*.

Paikallissijakiteytymiä: *aamusella, iltasella, keväisellä, syksyisellä; rantasella* 'rannalla'.

060 b) *-llinen*-nominatit (*aamullinen, korillinen, kourallinen*; yhdyssanoissa: *samanimellinen, ykssukunimellinen* 'saman sukuniminen'). Huom. monikko-vartaloiset: *irro(i)llinen, kanso(i)llinen, kukillinen, mutkillinen, palkollinen, rai-do(i)llinen, sijo(i)llinen* 'sijainen', *sillillinen* jne.

061 c) *-lainen-nominatit* (joiden määritteenä genetiivimuotoinen adjektiivi): *helpon-, kovan-, matalan-, pienen-, suuren/lainen* jne.

Kohdan 127 aineisto siirretään tähän (huom.: vain spontaanista puheesta lauseyhteydessä merkityt sanat kelpaavat). Pronominikantaiset *-lainen*-nominatit kohtaan 177, numeraalialkuiset kohtaan 165, *-lainen*-johtimiset asukkaan nimet kohtaan 64a.

062 d) *-mainen*-nominatit: *arka-, halpa-, hassu-, hullu-, huono-, hurja-, iso-, liika-, pikku-, raaka-, vanha/mainen; nätti-, pitkä/mäinen* jne.

063 e) *-moinen*-nominatit: *iso(n)-, mies-, outo-, pitkä-, puoli-, raaka-, suuren/moinen* jne.

064 f) *-rkainen, -lkainen, -ltainen* -nominin: *pitkyrkäinen, ymmyrkäinen; könsilkäinen* (vatsakivusta); *rauhaltainen* 'rauhallinen' jne.

064a Asukkuutta merkitsevät paikannimikantaiset substantiivit:

a) kaksitavuiseen nimeen perustuvat: *hauholaiset, lammilaiset, lahtelaiset, lylyläiset* jne.

b) kolmi- tai useampitavuiseen *-la*-johdokseen perustuvat: *hirveläiset, kärköläiset* (tavataanko tyyppiä *kärköläläiset*?)

c) muut kolmi- tai useampitavuiseen nimeen perustuvat: *kaivantolaiset* vai *kaivannoiset, kimarilaiset* vai *kimariset, retuvelaiset* vai *retuviset*?

d) yhdysnimeen perustuvat: *pahkamäkeläiset* vai *pahkamäkiset, sieppijärveläiset* vai *sieppijärviset, kaurasuolaiset* vai *kaurasoiset, kuhmalahtelaiset* (~ *-lahtilaiset*) vai *kuhmalahtiset* jne.

Aineistona käytettävä oman pitäjän kylän- ja talonnimiä ja lähiseutujen pitäjännimiä. Huom. myös talonnimikantaisen yksiköllisen asukkaannimen käyttö: *Riihimäkinen* 'Riihimäen isäntä', *Kaurasoinen* 'Kaurasuon asukas'.

17. *-n* : *-ne-* nominin [065]

065 Täydellisiä tai supistettuja teemoja varsinkin seuraavista:

ahven (myös *ahven(a)* : *ahvenan*)

haiven

ien : *ikenen* ~ *ikeneen* (myös *iken(ä)* : *ikenän*; *ikene* : *ikeneen*)

joutsen (myös *jouhtena, jouttena, jousena*)

jäsen (myös *jäsen(ä)* : *jäsenän*)

kiven ~ *kyven* (myös *kipen(ä)* : *kipenän* 'rahtu, hiukkanen')

kämmen

muren (myös *murena, murene*)

paimen

ruumen : *ruumenet* (~ *ruummen*; myös *ruhmen(a)* : *ruhmenat, ruumena* : *ruumenat*)

sarven (myös *sarvena* ~ *sarventa* ym.; lonkan seudusta)

siemen

säen : *säkenet* (myös *säkenä*).

Esimerkkejä myös muista taivutustyyppin sanoista, esim. *ammen* 'sanko', *heven*, *hiven*, *huomen*, *höyhen*, *iljen* 'jää', *kiven*, *liemen(villat)*, *taimen*, *terhen*, *tuumen* 'utare', *tyven*, *uumen*, *vuomen*.

18. -n : -me- nominit [066–071]

066

Teemasanoja:

sydä/n : -(m)men

vaadin : vaatimen

ydin (synonyymeja *yti*, *yty*)

höyhen : huom. genetiivi *höyhemen* (*höyhämen*, *höyhömen*, *hööhömen*) useimpien murteiden *höyhenen*-tyypin sijasta.

Sopiva teemasana lisäksi: *avain*. *Sydän*-sanon vokaalivartalaiset muodot (yksinäis-*m* vai geminaatta?) kirjattava jokaisesta murteesta. Huom. että *sydän* voi olla myös esim. pellavassa tai öljylampussa.

Johto- ja äänneopillisia erikoisryhmiä (täydellinen teema tarpeen vain yhdestä kunkin ryhmän edustajasta, muista riittää yks. nominatiivi + jokin obliikvisija):

067

a) *-in*, *-oin*, *-uin* -nomineja: *asuinhuone*, *hohtimet* ~ *hohtumet*, *istuin*, *istuinlauta*, *jalkumet*, *kannin* ~ *kannun*, *kytkin* ~ *kytkyn*, *leivin(lauta)*, *leivoin*, *nätkin* ~ *nätkyn*, *pohdin* ~ *pohdun*, *polkimet* ~ *polkumet*, *rohtimet* ~ *rohtumet* (*rohtuminen paita*), *sauvoin*, *sidon*, *särvin* : huom. *säripimet* ~ *-ymet* ~ *särkymet* (merkitys!), *tapin* ~ *tapun* 'pyykkikarttu' (genetiivi *tapumen*?), *tarvin* ~ *tarvo(i)n* ~ *tarvun* (~ *tarpain*), *veso(i)n* ~ *vesu(i)n*, *vidin* ~ *vittiin* ~ *vittein* ~ *vidon*, *visku(i)n*, *viipsin-* ~ *vyyhdinpuut*; eteläpohjal. erikoisuuksia mm. *astuun*, *haharuun* : *hahtuu(m)met*, *koholuomet*, *kätyymet*, *leivuun*, *oluun*, *pukuomet*.

Useampitavuisia: *alasin*, *hajotin* (: Somero *hajottimmeeks*), *kiidätin*, *pelätin*, *perusin* 'peruke', *sitkelöin* (Et.-Pohj. *sitkelöön*), *viskelöin*.

Lisää esimerkkisanoja: *avoin*, *hierin*, *härkin*, *kalin(verkko)*, *nostin(avanto)*, (*tuohen*)*nyljin*, *painin*, *pelsimet*, *pesin*, *pistin* 'ankkurin laskupaikka', *pukimet*, *sadin*, *soidin* (onko sana tämänäsuisena kansanomainen vai korvautuuko jollain muulla?), *telkin* 'puu, johon jänislanka pannaan', *vastin*. Eteläpohjalaisuuksia mm. *lypsyymet*.

Useampitavuisia: *kalasin*, *kalvosin*, *kirpasin*, *kusetin*, *niskustin*, *rinnustin*, *vipusin* jne.

068

b) *-ain*-nomineja: *ahrain* (~ *atrain*), *avain*, *hankain*, *irtain*, *huolain* 'puun halkeaman reunus', *kalvain*, *kuolain*, *syöstäin* yms.

069

c) Äskeisiin liittyviä erikoistapauksia, joiden äänne-edustuksessa runsaasti horjuvuutta (mm. sekä alkup. *-in-* että alkup. *-n-*loppuun viittaavaa edustusta): *hallain*, *kalvoin* (~ *kalvonen* ~ *kaluun* ym), *kuudan* : *kuutamen*, *muurain* (myös *muuram*, *muurame*), *kuusan*, *laidun* (huom. *-in?*), *maarain*, *muurain*, *paatsain* (~ *pajatin* ~ *paatsama*), *puolain*, *puustain*, *salvan* : *salvamen* 'rakennuksen nurkkaus', *sierain*, *siestain*, *sitkain* (kylvössä, myös mm. *sitkel(e)*), *tutka(i)n* (kankaan-kudonnassa).

070 d) -(j)a(l)n, -ia(l)n -nomineja: *asujan, juoksijan* (~ *juoksijon*, hevosesta), *kulkijan, läksijän, morsian* (~ *morsii* ~ *morsee* yms.).

071 e) -io(l)n (~ -io) ~ -ein -nomineja : *arkion* (~ *arkein*) 'arki', *autio(n)*, *halkion* (~ *halkein*), *meni hokiomeks* 'pökerryksiin', *hulttio(n)* ~ *hunttio(n)*, *huosio(n)* ~ *hosio(n)* ~ *huosa(n)* 'pesuun käytetty tuohivihko', *katkion* (~ *katkein*), *kokion* 'kappale, liuske', (*nälän-* ~ *nälin*)*kuolio(n)*, (hevonen ajettu) *kupiomeksi* ~ *kopiomeksi*, *luntio(me)t* (merkitys?), *martio(n)* (merkitys?), *pohkio(n)* (~ lounaismurt. *pohken*) 'pohje', *poikkion* (~ *poikkein*), *ration* 'ravistunut, heikko, laiska yms.', *ratkion* (~ *ratkein*), *rikkion* (~ *rikkein* ~ *rikken*), (nuotan) *suutio(me)t*, *taittion*; *kiintein*.

Kohdissa 66–71 huom. yks. nominatiivin mahdollinen -m-loppuisuus (*sitkam*, *morsiam* jne.).

raitio(l)n 'särö'. Huom. myös tyyppin *halkion*, *katkion*, *poikkion* (esim. viikatessa), *ratkion*, *rikkion*, *taittion* rinnakkaistyyppit: paitsi *halkein* jne. myös *halkeema*, *halkeima*, *halkiema*, *halkiima*, *halkiama*. Entä mikä sana vastaa yleiskielen sanaa (kankaan) *repeämä*?

19. -l : -le - nominit [075]

075 Murteissa tavattavan moninaisuuden takia (*askel* : *askelen* tai *askele* : *askeleen*; myös näiden kahden tyyppin risteytymästä syntyneitä sekaparadigmoja ja a-vartaloista tyyppiä *askel(a)* : *askelan*) täydelliset teemat suotavia mahdollisimman monesta sanasta: *askel(a)*, *kyynel* ~ *kyynäl(ä)*, *ketvel*, *nivel*, *petkel*, *sammal*, *sitkel* (kylvöksen rajamerkki), *taival*, *vemmel* (murt. myös *vömpölä*, *vempelä* jne.).

Huom. itämurt. *sammal'* : ?*sammal'it*.

20. -r : -re- nominit [076]

076 Teemat kuten -l-nomineista (huom. jälleen tyyppit *askar* : *askaren* ja *askare* : *askareen* ynnä niiden sekaparadigmat).

Tähän kuuluvia sanoja:

askar (~ *askar(a)* : *askaran*)

huhmar (myös *huhmare*, *huhmari*, *huumar*, *hummar* yms.)

ko(k)kar(e)

manner : *manteren* ~ *manteran*

penger (myös *penkere*, *penkerä*, *penkera*, *penkärä*, *penkeri*, *penkero*, *penkura*)

piennar (myös *pientare*, *pyörtänä*, *pyörtäne*, *pyörtänä*, *piertano* ym.); huom. *pientarpöllö* 'kärsämö' (hämäl.murteet)

pisar(e) (~ *pisara*)

päistär (myös *päistäri*)

saivar

sisar ~ *sisär*

siestar (~ -a)

sonsar

tanner (merkitys!)

tytär

udar (myös *utare*, *utara*, *utaro*)

-*tar*, -*tär* -nominin (*Hillutar*, *Pulkitar* yms.).

Lisää teema- tai esimerkkisanoja: *anger* 'ankerias' (~ *anker* ~ *ankere* ~ *ankeri*), *jänner*, *kinner*, *tatar*, *vahder* (~ *va(a)htera*), *ävär* (~ *äpäre*).

21. -s : -h3- nominit [080–086]

Teemasanoiksi sopivia:

080 a) *eväs*, *rikas*, *saapas*, *varas*, *vieras*; erikseen huom. 1) *kiuas* (myös *kiukas*, *kiukoa*, *kiukoo*), *piiras* (myös *piiroo*), 2) *oras* (: *orhaan?*), *puras* (: *purhaan?*), *talas* (: *talhaan?*).

Teemasanoiksi sopivia myös esim. *apilas*, *pellavas*, *rä(y)stäs*. Noudattaako *räystäs* tätä taivutustyyppiä vai ehkä tyyppiä *räystäs* : *räystäksen?* Entä itä- ja pohjoissuomalaiset suksitermit *olas* (: *olaan* ~ *olkaan* ~ *olaksen?*), *päläe* (: *pälään* ~ *pälkään* ~ *päläksen?*)

081 b) *kirves*, *kelles* : *kelleksen* - *kelteen* (nom. myös *kelle*), *sees* (myös *sekeä* jne.), äes.

Lisäesimerkkejä: *laes* 'niittäjän "etu", niittokaista' (vai *lais*, *laisi*, *laas*, *laisto*, *laisti*, *lakeinen?*), *mies*.

082 c) *kallis*, *kaunis*, *nauris*, *ruis*, *t(i)vis*, *tyyris* (~ *tyiris* ~ *tiryris* ~ *tiuris*), *ruumis* ~ *rumis*, *valmis* (huom. monikkovartalot sekä taivutus *ruis* : *ru(k)keen*).

Muita tarkattavia rinnakkaistaivutuksia:

1. Ainakin jotkut tämän tyyppin sanat ovat murteittain voineet siirtyä -*inen*-nomineihin (*maltaset*, *vierasii*).

2. Lounaismurteissa ja niiden ympäristössä tavataan sekaantumia myös alkuperäisiin 2-tavuisiin nomineihin (esim. *karvo(i)* 'karvaita', *lamppo(i)* 'lampaita').

3. Eräissä murteissa on lisäksi mahdollista nominatiivin sekaantuminen *-ek ja *-eh -nomineihin (esim. *kirve, porsa, versta*). Onko tällöin loppukahdennusta?

083 d) *uros, jokos, kollos* : *kolh(o)on*.

(*Vantus*-tyypistä ks. 103.)

Äänne- ja johto-opin kannalta silmällä pidettäviä tapausryhmiä (täydelliset teemat eivät tarpeen):

084 a) spontaanista puheesta saadut *-kas*-adjektiivit käyttöyhteyksineen (*äänekäs, nerokas* 'taitava' jne.; tarkattava mahdollista moderatiivimerkitystä: *heikokas, hiljaisekas, pienekäs, soikeekas, tuoreekas, vanhakas, veteläkäs*). Myös substantiiveja, esim. *elokas* 'eläin', *hyirykäs, laukukas, rätikäs, haavikas* 'Haapajärvi, haapajärveläinen', *reisikäs* 'Reisjärvi, reisjärveläinen' jne.

085 b) *-ias*-nominat: *kauppias, laupias, monias*.

-ai- vai *-oi-* *kauppias*-sanon monikkovartalossa? Esimerkkisanoja lisäksi mm. *juoksias, rautias*, (mennä) *taintiaaksi, talvias, toistias*.

086 c) *-lias* ja *-rias* -nominat: *ankerias ~ angerjas, antelias ~ anneljas, isonkoolias, kivulias, sovel/ias ~ jas, unelias, utelias, viitseliäs* (loun.murt. *viiteljäs*).

ankerias: *-ai-* vai *-oi-* monikkovartalossa? Esimerkkisanaksi sopiva myös *kuolias*.

22. -s : -kse- nominat [090]

090 Teemasanoiksi sopivia: *jalas, ilves, jänis* (~ *jänes*), *kannas, kudon, kynnyks, varis* (~ *vares*); *korist/us* ~ *-os, sormannes*.

Tunnetaaniko nominikantaista johdostyyppiä *ala(j)us, jyväys, kouraus* (myös *kouruus*), *kulmaus, mutkaus, nurkkaus* (myös *nurkkuus*), *polveus, sormaus, syväys*?

(Teonimistä erikseen kohdissa 110–114.)

Esimerkkisanoiksi sopivia myös: *kaimakset, kälykset, langokset, serkukset, sisarukset, veljekset* jne.

23. Ominaisuudennimet [091–098]

091 Teemasanoiksi sopivia tyyppisiä (kaikista sanoista ei tarvita täydellistä teemaa):

a) *kohtuus, kurjuus, kylmyys, lyhyys, osuus, pahuus, pituus, totuus*.

b) *ahtaus, heikkous, huonous* (vai *huonuus?*), *korkeus* (vai *korkuus?*), *leveys* (vai *levyys* ~ *levuus?*), *oikeus* (vai *oikuu?*), *paljous* (vai *paljuus?*), *rikkaus* (vai *rikkahus?*), *terveys* (vai *tervehys* vai *tervyys*; 'terveisiä' merkitsevä sana erikseen kohdassa 98), *tietous* 'taika, taikuus', *vankeus* (vai *vankius?*).

c) *ahkeruus, emännuus (~ emäntyy), isännuus, omaisuus, ujoisuus*. Myös lyhytvokaaliset muodot mahdollisia, esim. *ahkerus, emännys* 'emäntä', *isännys* 'isäntä'. Mahdollisesti takavokaalisia *emannuus* ja *isannuus*.

Erikseen tarkattavia seikkoja:

092 a) Heikkoasteisuus illatiivissa, essiivissä ja possessiivisuffiksien yhteydessä: *hyvyyvenä, omasuuee, lapsuveni aikana, miul lapsuuveij ja nuoruuvein aika, siu vanhuuveis* 'ikäisesi', *hätäsyleni, pahuuleni*, "Ei leipä syyvel loppu, se loppuu *suamattomuuee*", (kuoli) *kurju(u)vee; olla hauskuvena* 'hauskuutena, hupina'. Jos vahva-asteisuutta tavataan tämän ohella tai yksinomaisena, on sitäkin hyvä valaista esimerkein.

093 b) Tyypit *hurjusissaan* 'hurjuuksissaan', *ilkeysissään, kateusillaan, koirusissaan, voi pahasie, pirusisani* 'piruuksissani'; *hyvyyssii* 'hyvyyksiä', *rikkauksilla*. Esimerkkilauseita?

Vastaesimerkkejä, esim. tyyppi *ahneuksissaan, koiruuksissaan*.

094 c) Kainuun *i*-loppuiset *kuivusi, pahusi, vanhusi* jne.

095 d) Käyttö ekvatiivadjektiivien verosta: *teäm pittuuvet* ('pituiset') *puut, kirvesvarrem paksuuvet, rippikakkaran suurus* 'suuruinen', *liinan siemenen suurueksi* 'suuruiseksi', *sem pittuus*.

096 e) *Pahus* ja *vanhus* ominaisuudennimien taivutustyyppissä: *pojäm pahhuus, vanhuus : vanhuuvet ~ vanhuukset* 'vanhukset'; samoin esim. *nuoruuvii kese* 'nuorten ihmisten kesken'. Myös yleiskielen mukaiset vastaesimerkit (*pahukset, vanhukset*) tarpeen.

097 f) Karitiivadjektiivien ominaisuudennimijohdokset: tyyppi *vallatuus* : *vallatuudessa* 'vallattomuudessa', "Ei leipä puutu *syömätyyttä*, mut se puuttuu *saamatuutta*".

098 g) Teemasanojen lisäksi ovat tervetulleita kaikki spontaanista puheesta saadut lause-esimerkit, joihin sisältyy ominaisuudennimiä (vaikkapa tavallisen tuntuksiakin): *sellašt paimenuutta* 'paimenessa oloa', *piikuuauen ja poikuuven pittää mutta leskeyttää ei pie lempokaa, ol' parrauve* 'parhaan osan' *siit näyttämäs, pittuuvellie riitti* 'pituuden puolesta riitti', *mie tuhmuuksissai möi, vähhyreni ajjaan* 'lapsuudessani', *miähä sie nuoremmuuttais!*

Erityisesti pidettäkään silmällä. seuraavantapaisia adverbi- ym. kiteytymiä, joiden äänneasu toisinaan voi poiketa ominaisuudennimien tavanomaisesta asusta: *entuudesta(an), entuudelta(an), entuustaan, jäi entuudelleen hylkyyden nojassa* 'heitteillä'

jalkuuden (murt. mm. *jalkuuren, jal(k)kuren, jalkkurin, jalkuven*) *kipeä; olla jalkuudella* (murt. mm. *jalkuurella, jalku(v)ella, jalkuuvella, jalkuulla, jalkovilla, jalkvaltta*) ~ *jalke(h)ella ~ jalkeilla; jalkuvilthan* 'seisaaltaan'

kertuelleen 'kertaalleen'
keskuudessa (murt. mm. *keskuessa, keskuissa*)
pikueltaan 'pikaisesti'
mennä pituelleen 'pitkälle'
totuudesta ("meni sinne oikee *totuurest*" = '*tosissaan*')
tuoruudeltaan (murt. *tuaruveltaas* 'tuoreeltaan')
uutuudeltaan (murt. *uutueltaa, uutuureltaa*), *uutuuve pinkkiet* 'uutuuttaan ahtaat'

vanhuuden (*vanhuuvem paikka* 'vanha paikka', *vanhuuren* = ennen *vanhuuteen* 'ennen vanhaan'), *vanhuudellaan* ("se sauna ol *vanhuellaa*"), *vanhuudeltaan* (murt. *vanhuveltaas*), "oli meillä *vanhuuttaan*" = '*vanhastaan*' pitää *yhtyyttä* 'yhteyttä'.

Miten on lähetetty *terveysiä*? Näinkö vai esim. *terveysii, tervehyysiä, tervyhyysiä, terveyksi, terveksi, tervessi*?

Lisäesimerkkejä: *hylkyvillä* 'heitteillä', *sekalutta* 'sekaisin'.

24. -ut, -yt -nomininit ja kevät [100]

100

Täydelliset tai supistetut teemat seuraavista (*lyhyt* ja *lyhy* -tyyppisistä huom. myös yks. nominatiivin sandhiedustus). Vapaasta puheesta koetettava seurata myös mahdollisten rinnakkaistyyppien esiintymistäajuutta (esim. *lyhkänen ~ lyhkönen ~ lyhä*) ja sekaparadigmaisuutta (esim. *lyhy matka : lyhkäsem matkam pääs; kyt kyn : kyt kyvessä*).

airut (taivutus ja merkitys?)

ehyt : gen. mm. *ehven* (murt. myös *ehy, ehjä, ehja, eheä, e(h)hee, ehvyt*)

hurstut (murt. myös *hurstu, hurstuu, hurstus* ym.) 'vaippahame; sadevaippa'

kevyt : gen. mm. *kepponen, kepyven* (murt. myös *kevy, kevit, kepyt, kövyt, köjyjt, köyvyt, köly(t)* [: kompar. *kölemp]*), *köhyt, köykänen, köykönen, kevy-nen, keveä, ke(v)vee, kepeä, kepjä, ke(p)pee*)

koskut '(havu)puun, tavallisesti kuusen kuori(levy)': gen. mm. *koskuun ~ koskuven* (murt. myös *kosku, kos(k)us* [: gen. *kos(k)uksen*], *koskunen*); monissa murteissa outo, sijalla mm. *kotus*

(lehmän) *kytkyt* : *kyt kyessä* (rinnalla myös *kyt kyellä*) ~ *kyt kyssä* ~ *kyt keessä* (nom. murt. myös *kyt ky, kyt ky(i)n, kyt kin, kyt kynen*; toisinaan vain paikallissijat elävässä käytössä)

kätkyt (murt. myös *kätky, kätkyvä, kätkyn*; gen. *kätky(v)en, kätkyyn, kätkyän, kätkymen, kätkyn*); *kätky(t)lapsi*?

lyhyt (murt. myös *lyhy*, *lyhvi*, *lyhvä*, *lyhvyt*, *lyhä*, *lyhkänen*, *lyhkönen*, *lyhynen*, *lyhyvä*, *lyhyv*); huom. yhdyssanat: *lyhy-* ~ *lyhkö-* ~ *lyhky-* ~ *lyhkä/matkanen*, *-piimänen* yms.

neitsyt (mm. *neitty-* pohjoispohjal. murteissa esim. kauppaapulaisesta –, *mettänneitty*). Merkitys?

ohut (murt. myös *ohu*, *ohvi*, *oha*, *o(h)hea*, *ohkanen*, *ohkonen*, *ohkunen*, *ohunen*, *ohuva*, *ohuv*); huom. *ohu-* ~ *ohku-* ~ *ohko/kuorinen* yms.

olut : gen. mm. *o(l)luun* (murt. myös *olu*, *olvi* [: partit. *olttä*], *olsi*, *ols*; onko vanhastaan kansanomainen, vai tarkoittaako vain panimo-olutta?)

palkut : mon. *palkkuut* (tervatynnyrien kuljetuksessa); rinnalla myös *palkus* : gen. *palkku(h)un* ~ *palkkun*, *palku* : gen. *palkkun*, *palkku* : *palkun*; merkityksiä 1. 'hakuupölkky', 2. 'parireen kaustoja yhdistävä sidepuu', 3. 'rattaiden pyöriä yhdistävä poikkipuu', 4. 'aisallinen tervatynnyrien kuljetuslaite', 5. 'tervatynnyrin pohjaan kiinnitetty poikkipuu, johon tällaisen laitteen risat kiinnitetään' (merkityksiä 1, 2 ja 3 tarkattava erityisesti lounaismurteissa, Satakunnassa ja Etelä-Pohjanmaalla, merkityksiä 4 ja 5 erityisesti Kainuussa ja sen lähistöllä)

pehmyt (vai vain *pehmeä*, *pehmit*, *pehmoinen*, *pehmuinen*?)

ruojut kengässä (murt. myös *ruoju*, *ruojus*; vokaalivartalo mm. *ruojue-*, *ruojuu-*, *ruojuhu-*, *ruoju-*). Huom. yhdyssana *ruojukenkä*.

rystyt : mon. *rystyyt* (~ *rystyset* ~ *rystymet*) ~ *rystys* ~ *rystyvä*.

**tihut* 'tiheä' (murt. *tihu*, *tihuv(a)*; gen. *tihun*, *tihuvan*). Erikseen huom. murt. synonyymi *tihku*.

vantut (murt. myös *va.ntu*, *vantus*, *vannus*, *vanttunen*; monikossa mm. *vanttuut*, *vantuut*, *vanttuhut*, *vanthut*, *vanttu*, *vantut*).

(*Ainut*, *porstut*, *saiput*, *tanhut* edellä *ua*-nomineissa, ks. kohta 24.)

kevät (murt. myös *kevä*, *keväde*, *keväre*, *keväi/n* : *-(m)men*); taivutuksesta huom. mm. tyypit *keväillä*, *kevä(i)hellä*, *keveältä*, *kevveellä*, *kevveillä* yms. 'keväällä', (heinät piisaa) *keväisiin* 'kevääseen'.

25. Eräitä supistumavokaalisia tai h:n sisältäviä nominityyppejä [101]

101

Täydelliset tai supistetut teemat:

ehtoo (huom. murt. *ehtava*, *ehtavo*)

(heinä) *karhe* (murt. mm. *karoh*, *karos*, *karo*, *kare(s)*, *karhi*; taivutus?)

lounas (murt. *lounat*, *lounaja*; merkitys?)

palttoo

pilttuu (murt. mm. *pilttu*, *piltu*, *pilttoo*, *piltto*, *piltoo*, *pilttoos*, *piltut*; taivutus?)

ponttuu (~ *ponttoo* ~ *pontut*)

puiroa (murt. mm. *puiroo*) 'hakkuupaikka'

rappuut : *rappuita* (~ *raput* : *rappuja* ~ *rappuset*)

tienoo (~ *tieno* ~ *tienot* ~ *tienut* ~ *tienous*; obliikvisijoja mm. *tienoolla*, *tienuvissa*, *tienuvilla*, *tienohilla*, *tieneellä*; murt. myös *tienot* : partit. *tienotta*; huom. kahtalaisuus *tienoilla* ~ *tienuvilla*)

vapaa (murt. *vapa*)

venäjä (murt. *venää*; taivutuksesta huom. *venäillä* ~ *venä(i)hel* yms.; nom. myös *venät*).

Peräpohjolassa *hanho(o)* 'pahkakuppi', *hanhii*, *karhuu*, *tilhi(i)*, *vanha(a)*.

26. Lokaalis-kollektiiviset *-ue*, *-ye* -johdokset ja niiden merkitysvastineet [102]

102

Seuraavien sanojen tuttuus koetettava tarkistaa. Huom., että *alue* ja *poikue* voidaan yleiskielen tartunnaisina tavoittaa nykyään miltä hyvänsä murrealueelta; niiden suhteen kerääjän on siis oltava varuillaan, varsinkin jos ne ovat ristiriidassa muiden tähän kuuluvien sanojen edustuksen kanssa. Teemamuodot ovat tärkeitä varsinkin murteista, joissa tavataan sekaparadigmaisuutta (*alluulla* ~ *al-luuvella* yms.).

alue, murt. myös *a(i)luus* (: jonkin talon *a(i)luuvella* 'alustassa'), *allous*, *alloos*, *aloo*, *aluu* (: *aluulla*); vajaaparadigmaisesti lisäksi *aluol*, *alu(v)el*

matkue, *matkuus*

nuottue, *nuottuus*, *nuottoo*

paikkuus (: *paikku(u)vella*), *paikkuu* (: *paikkuulla*), *paikkoo* (vai tavataanko tällaisten sijasta vain vajaaparadigmaista tyyppiä *paikke(h)ella*, *paikkeilla*?)

peimoo 'lapset, päntye'

pentoo, *pentuu* 'lapsijoukko, lapset'

päntye, *päntyy*, *päntöo*, *päntöys* id.

poikue, *poikuus*, *poikoo*, *poikuu*, *poikoos*, *poikuos*, *poikimusta*, *poikajus*

pesuus, *pesue*, *pesoo* (pitää *pesootaan*), *pessoos*, *pesuu(kunta)*

rantue, *rantuus*, *rantoo*, *rantoos*, *rantuos*, *rantuu*; huom. vajaaparadigmaiset *rantu(a)el(la)*, *ranteilla*

seutuulla, *seutuvella*, *seutuvilla*

työhye, *työjyae* 'työväki'.

Muita (erityisesti itäisimmissä murteissa): *kylyve* ~ *ky(l)lyys*, *hiäjäyve*, *heinuve*, *kirkonkylyve*, *luokuve* 'heinitysjoukko', *piätyve* 'kylän päässä asuvat', *pahnue* ~ *pahnuus*, *puoluus*, *pitäjäyys* 'pitäjäläiset'. Mitä lisiä? Vieläkö *h*:llista tyyppiä *aluuh*, *matkuuh*, *puoluuh* (Kesälahti), *poikuu* (Pälkjärvi), yks. partit. *päntyyhtä* (Kitee) on tavoitettavissa?

Myös *pentue* (monilla seuduilla tosin < kirjak.), *pentuus poikue*, rinnalla myös *poikias*

Muuntyyppisiä kollektiivijohdoksia: *kyläjäs* 'kylänväki', *laksijas* 'lahden asukkaat'.

27. Teonnimet (vartalotyypistä riippumatta) [110–115]

110

Kaikki luontevasta puheesta saadut lause-esimerkit ovat tervetulleita teonnimistä, joiden johtimena on

-o, -ö (*tulo, kaato, jättö*; 3. inf. illatiivina käytetty eteläpohjal. tyyppi *menöhön* 'menemään', *huputtelhon* 'huputtelemaan' sitä vastoin kohta 749)

-u, -y (*maksu, pesu*; huom.. *keritsy, merkitsy*)

-i (*anti, maitti, nosti, otti, veti*)

-us, -ys (*puhdistus, oksennus, sikiys, liuku'uspäivä*; erikseen huom. supistumaverbikantainen tyyppi *hakkaus* kohdassa 113)

-os, -ös (*puhdistos, oksennos*)

-e (*huisse, pauke, ryske*)

-na, -nä (*hulina, kohina, vapina*)

-nti (*juonti, kudonti*)

-nta, -ntä (*juonta, mettäksen sointa, seisonta, tulenta, pesentä, paisunta*; on *synnyntää* jstak 'syntyisin')

-kki (*lyökki 'lyönti', seisokki*)

-in (yhdyssanojen määriteosissa: *keitinkota, kuolinpäivä, laskinavanto, lypsin-kiulu*)

-minen (*tuleminen, maksaminen*; käytöstä 4. infinitiivinä erikseen kohdassa 755) .

Spontaania lause-esimerkistöä myös teonnimistä, joiden johtimena on

-ma, -mä (*ahtamamies, ampumaholli, hihtomamies, karttuamarahi, kutsumakirje, käymäpaikka, kiitos käymästä, luomapuut, älä jumalan luoma!, marjan-noukkima-aika, rupeaman työ, ruoka valmiiksi kalamiesten tulemaan, ota kahvi-rahatsuomapalkasta*)

-mus, -mys (*aitomus 'aituri hevonen', kantamus, leipomus, poikimus, taikomus 'taikuri', tulemus*)

-nki (*kulunki, meininki, riitinki, rätinki*)

-nto, -ntö (*katsanto, liikanto 'liikunta', pyyntö, olla käytännössä, synnyntä(än), särentökivi*)

-kka, -kkä (*kolakka 'kolina', metakka*)

Keruuoppaassa mainituista teonnimityypeistä olisi kirjattava runsaasti käyttöyhteyksiä valaisevaa lause-esimerkistöä. Esimerkistön olisi oltava niin laaja, että se valaisisi myös johdinten keskinäisiä käyttösuhteita, samoin sitä, milloin teonnimijohdoksia käytetään eräiden verbinmuotojen (mm. 3. inf. iness.) sijasta. Esimerkistö voi koostua hyvin tavanomaisistakin lausetyypeistä. Esim.:

-o: olla tukin ajossa, puun kannossa, nukkumaan menossa, verkon nostossa, nuotan vedossa, teki juuri lähtöä, ei siitä puun kaadosta tullut mitään, sitä kyntöä kyllä piisasi; yhdyssanoja: kotikeittosaippua, joutenolo, vedensyytöastia, touon-tekoaika

-u: olla viinan haussa, mäenlaskussa, pihan lakaisussa, lehmänlypsyssä, ihmisiä on niin paljon kulussa, kuulin kovaa naurua, ei ottanut siitä maksua, ojan kaivu oli kaikki raskaampi työ, kävelyssä se kello on, pelto on pantu puun kasvuun, auringonlaskuun saakka; kitkupäivä, lukupäivä

-i: olla arvannostissa, suolanostissa, vastaanotilla, en minä muistanut niin seurata sitä haastia, haravoitti-lehtiä kerättiin; ulosanti, savenottipaikka

-us: olla saunan lämmityksessä, lehmän poi' ituksessa, kontin vitsoituksessa, säikähti sitä koputusta, se janotus loppui, sitten alkoi se luetus [kinkereillä]

-os: olla aidanteoksella, syönnöksellä, se ruputoskin [moottorin ääntely] pitää loppua; imellos, ryvös

-e: ilman muute, päivä(n)paiste, pisteaita, kuului kovaa lusketta, ei petteissä-kään

-na: kuului pientä ritinää

-nti: olla lumen luonnissa, viljan puinnissa, mateenpyynnissä, pellon teennissä, silloin se alkoi tuohen kiskonti, kala on syönnillä, kellon käyntiä ei kuule

-nta: olla perunan kuokinnassa, leivän kohoanta, koulun käyntä, suunsoitanta, tulennastaan 'tultuaan', olennaltaan 'luonteeltaan', synnyntävika

-kki: hevosen saakki ['saaminen'] oli niin vaikeaa, ajankulukki, rahan pidäkki

-in: kaulinlauta, kehinkakko, olinpaikka, paistinkala

-minen: olla hautomisissaan, tehdä paleltumista, mitä syömistä ~ pelkäämistä siinä on? kuului kovaa yskimistä, ei siitä puun kaatamisesta tullut mitään, kyntä-mistä kyllä piisasi; juomisaineet, yöpymispaikka.

Lisiä: *aju ~ ajo, hyöty ~ hyötö (esim. -puu), jatku ~ jatko, kylvy ~ kylvö, lappu ~ lappo, poimu ~ poimo 'poimiminen', pisty ~ pisto ~ pysty ~ pystö, salvu ~ salvo (eläimen tai talon salvaminen).*

Erityisesti huomattava:

a) *o (ö) vai u (y) seuraavissa: jaksu ~ jakso 'jaksamiskyky', (ojan)kaivu ~ -kaivo, (metsän ym.) kasvu ~ kasvo, kettu ~ ketto, kulku - kulko, kuolu - kuolo, kylpy- ~ kylpö(vieras), lasku ~ lasko (esim. Sodankylä laskohomma 'tahkoami-*

nen'), *lypsy ~ lypsö, maksu ~ makso, näky ~ näkö* (lause-esimerkkejä!), *pesu ~ peso, pettu ~ petto, pääsy ~ pääsö, soutu ~ soutu, särky ~ särkö, sääty ~ säättö* 'rivi puitavaksi levitettyjä lyhteitä', *tappu ~ tappo, tunku ~ tunko* 'tungos'.

Lisiä: *aju ~ ajo, hyöty ~ hyötö* (esim. -puu), *jatku ~ jatko, kylvy ~ kylvö, lappu ~ lappo, poimu ~ poimo* 'poimiminen', *pisty ~ pisto ~ pysty ~ pystö, salvu ~ salvo* (eläimen tai talon salvaminen).

112 b) *palvelus ~ palvelus, varjelus ~ varjellus, viljelys ~ viljellys, annelluspuu, kuulellusyö?*

Lisää: *kannelluspuu* 'leilinkantopuu'.

113 c) *-*aða-*, *-*äðä-* (ja *-*oða-*) *vartaloisten* supistumaverbien johdokset (osaksi myös nomina acti). Teemamuodot eivät yleensä tarpeen, lause-esimerkit toivotavia. Tavallisimpia ovat seuraavat (jokaisesta murteesta tapaa lisääineistoa):

aitaus, aitoo, aitoos, aituu, aituus

haaskaus, haaskoo, haaskuu, haasku

hakkaus, hakkoo(s), hakko, hakkuu(s), hakku

halvaus, halpaus, halvuus

harjaus ~ harjuu (esim. pellavien)

hautaus-, hautoo-, hautuu-, hautuus/maa

hepuu : *ens hepuulla* 'yrittämällä' (verbi *hevätä*)

hinkkoo, hinkkuu

holhaus, holhuu, holhu

huiloo, huiluu

huokaus, huokuu, huokuus (merkitys?)

huopaus, huopuu

hyppäys, hyppöö, hyppöös, hyppyy, hyppyyspäivä '2. pääsiäispäivä'

jakaus, jakoos (päässä)

kahlaus, kahluu

kaipaus, kaipo, kaipuu, kaipu

karkoo (hevosella ajetaan *karkoojalkaa*), *karku*

kartt/aus ~ karst/aus, -oo, -uu, -uus

kaulaus-, kauloos-, kauluu-, kauluus- ym. *-kapula, -lauta, -koippura*

kehräys, kehroo, kehroos, kehro, kehruu, kehryy, kehruus

kerjoo, kerjo, kerjuu, kerju, olla kerjuella

(kyntää tai ajaa) *kertausta, kertoota, kertuuta, kertuu(k)seen*

keräys, keroo, keruu (spontaaneja käyttöesimerkkejä?)

(kasken) *kesäys, kesuu, kesyy, kesuus*

(*k*)*lihtaus, (k)lihtoo, (k)lihtuu, klihtosauna*

(taudin) *kohtaus, kohtuus*

korjaus, korjoo (: korjooksella), korjo, korjuu, korju (pannaan *korjuun*; myös: *korjulla*)

kotkaus, kotkoo, kotkoos, kotkuus ~ kotvaus (!) 1. 'kotka-auralla kyntäminen',
2. 'naulan pään taivuttaminen'

kuivaus, kuivoo, kuivoos, kuivuu

kultaus, kultoo, kultuu

kuppaus, kuppuu

kuuraus, kuuruu

lastaus, lastoo, lastuu

leikkaus, leikkoo, leikkaa, leikkaus, leikko, leikku (nämä varsinkin
yhdyssanoissa)

lepo, lepoo, lepuu

lupaus, lupoo

maalaukset, maaluu

makaus, makoo(s), makuu(s) (huom. eläinten makuujälkien nimityksenä)

manuu

mittaus, mitto

multaus, multoo, multuu

muuraus, muuroo, muuruu

naulaus, nauloo, nauluu

paikkaus, paikkoo(s), paikkaa

(päivän) *palaukset, -paloo, -paluu, -paluus*

(lihojen) *palvoo, palvuu, palvu* (verbi: *palvata* vai *palvaa?*)

passaus, passuu

peluu

perkaus, perkoo, perkoos, perko, perkuu

pestaust, pestoo, pestuu, pestyy

piiskaus, piiskuu

pykäys, pyköö, pyköös, pykyy

(jyvien) *rapoo, rapuu, rapuukset*

reilaus, reiluu

riiui, (kulkea) friiulla

rukous, rukuus

(pellavien) *ruohkuu(lauta)*

sahaus, saho, sahuu

siivous, siivuu, siivu

suolaus, suoluu

takaus, takoo(mies), takoos(mies), takuu

tervaus, tervuu
tienaus, tienoo, tienuu
tuhlaus, tuhluu
vastaus, vastoo(s), vastuu
(virren) veislaus, veisoo, veisuu, veisu
virkaus ~ virkoos 'puun kylkeen tehtävä viilto'
virkkkaus, virkkuu
viskaus, viskoo; viskuu.

Mitä muita (varsinkin itämurteista)?

Lisiä mm. *kasuu, kirnuus, kirous, kokuu, kuvuu, leimuu, lihtuu, muokkuu, parkkuu, rahtuu, riivuu, ryyppy, siunuu, takuu, tiskuu ~ tiskoo.*

114

d) *-hta-* ~ *-htä-* ja *-htu-* ~ *-hty-* verbien johdokset:

ereh(d)ys, e(r)reys
on henkimeneh(d)yksissään, henkmä(n)neyksissään
kuuli kahahduksen ~ kahahuksen ~ ka(h)hauksen
märeh(d)ys- ~ mä(r)reys/pala
paukah(d)us, paukah(d)os, paukaus
pysäh(d)ys, py(s)säys
täräh(d)ys, tä(r)räys
näki vilah(d)ukselta, vilah(d)okselta, vi(l)laukselta (vai esim. väipähdökseltä?)
väläh(d)ys, vä(1)läys.

Lisiä mm. *jymäys, mulskaus, (päivän)seislaus, suhaus, säikäys ~ säikähys ~ säikähös, vilaus.*

Esimerkkiaineisto kartutettavissa kustakin murteesta.

115

e) *Nukuksissa* ja *hereillä* -tyyppiset paikallissija-adverbit: *horroksissa, hukuksissa, kadoksissa, liukuksissa, painuksissa, pökerryksissä(än), sorruksissa, sotkuksissa ~ sotkeuksissa, tainnoksissa, upoksissa* jne.;

hakeessa ~ hakeissa ~ hakeilla, hereellä ~ hereillä, (jalkeella ~ jalkeilla kohtaan 98), *kulkeella ~ kulkeilla, tekeellä ~ tekeillä, uppeessa ~ uppeissa* jne. (aineisto vapaasti kartutettavissa, lause-esimerkit spontaanista puheesta toivottavia).

Lisää esimerkkiaineistoa:

ehdyksissä, eksyksissä, hakauksissa, hukuksissa, kaaduksissa, kampeuksissa, kuohuksissa, kuolluksissa, lumpeuksissa, pysäyksissä, ryyppyksissä, sammuksissa, tainnoksissa, tukkeuksissa, turvoksissa, umpeuksissa, uukkooksissa, uuvuksissa, väsyksissä; murteittain myös illatiivityyppi *olla nukuksiin;*

eleillä, iteillä, meneillä(än), näkeillä, puheilla, telteillä(än), tuleilla, tareillä(än), valveilla, vireillä. Myös muita tyyppisiä (esim. *herälle, upissa*).

28. Eräitä yhdyssanatyyppejä [120–128]

Yhdyssanoista olisi mahdollisimman tarkkaan inventoitava kohdissa 120–128 mainitut tyypit. Teemamuodot eivät yleensä ole tarpeen; lause-esimerkit ovat toivottavia, vaikeivät välttämättömiä. Kohtiin 120–122 kirjattava myös *a*:llisia ja *ä*:llisiä vastaesimerkkejä. Määriteosaltaan loppuheittoiset muodot sijoitetaan siihen signumiin, johon ne murteen mukaan luontevimmin kuuluvat.

120

a) Määriteosaltaan *o*-loppuiset yhdysnominit (huom. myös vastaavat *aikaihminen, aitavarsi, jalkapuoli* jne. -tyyppiset)

aiko/ihminen, -mies, -piika, -päivät 'elonpäivät', -tyttö

aito/hanki, -kuve, -mies 'aidantekijä', -paska 'viimeinen aidan yli pääsijä', -seiväs, -sivu, -varsi, -vieri, -vieru

jalko/matka, -peitto, -pohja, -puoli, -puut, -pää, -pöytä, -rinta, -rätti, -teijo, -terä, -tie, -vaiva, -väli

karjo/aituus, -hiiri, -huone, -kaivo, -kota, -kuja, -kyökki, -piha, -piika, -polku, -portti, -tarha, -tie

koto/eläin, -haltija, -hiiri, -hoito, -ikävä, -järvi, -kutoinen, -kylä, -matka, -mies, -nurkka, -pelto, -perä, -talo, -tie, -työ, -väki, -vävy (vai onko vain koti-alkuisia yhdyssanoja?)

lampo/häkki, -karsina, -katras, -kaukalo, -läävä, -navetta, -talli

leppo/lintu (Et.Pohj. leppoo-), -nauris, -tiera, -tiiro

matko/kirstu, -mies, -rattaat, -reisu, -reki, -tie

pasko/harakka, -hevonen, -kärpänen, -lampi, -lapio, -närhi, -sieni, -tauti

pato/laiska, -savi 'kiinteä sininen savi'

ranto/kuusi, -pelto, -penkka, -piennar, -sipi, -vesi

rinto/pieli, -tanssi

seino/vieri

selko/puu

siko/karsina, -lauma, -lisko, -lä(ä)tti, -navetta, -pahna, -piika, -rousku, -ruuhi

valto/oja

viljo/kasvuinen 'hyväkasvuinen (puu)'

viso/metsä

Seuraavassa lisää tarkattavia määriteosia:

aiso/paju, -kaplas

aitto/piha, -mäki

anso/mies, -mäki, -selkonen, -tie

haapo/sieni, -tatti

hanko/sarvet

harjo/hirsi

hero/silmä(inen) 'vaaleasilmäinen'
hohto/tuhka 'kasken tuhkansekainen multa'
ilmo iät, -kaupalla, -kristitty, -piru
kaislo/lakso (paikannimi)
kalmo/mäki, -niemi, -saari (pn.)
kirjo/keppi, -kirstu, -lanka, -myssy, -sukka, -täkki, -vyö
marjo/pensas
multo/penkki 'rakennuksen multiainen'
naakko/metso 'naarasmetsä'
nahko/neula 'nahkanompeluneula'
omo/keittainen
viero/palkinen 'vieraaseen paliskuntaan kuuluva'
viljo/heinä 'kylvetty heinä'
virko/tie 'ansapolku'

121

b) Määriteosaltaan *u*-loppuiset (huom. myös vastaavat *aitavieri*, *harjahirsi* -tyyppiset)

aiku/ihminen
aitu/kulma, -seiväs, -vieri, -vieru
haku/neula
harju/hirsi
iku/päiväinen, -teille(en), -tielle(en)
jalku/kivi, -lanka, -nuora, -pää, -siima, -teljo, -väli
kalmu/haka, -kangas, -koski (pn.)
karju/kuja, -kyökki, -piha, -piika, -tarha, -tie
kemu/heinä 'kova niittyheinä', *-maa, -niitty, -pelto* (vrt. *kemä* 'keto')
kenttu/heinä
kirju/keppi
lippu/lakki
rintu/pieli
seinu/vieri.
 (etu-, kesku-, peru-, sisu-, taku- kohtaan 123.)

122

c) Määriteosaltaan *i*-loppuiset (huom. myös vastaavat *heinäaika*, *härkäviikko* -tyyppiset):

heini/aika, -hanko, -haasia, -häkki, -ihmine 'heinämies', *-karhe, -kuorma, -kuu, -lapo* (~ *-lavos* ym.), *-lato, -niitty* (~ *-niittu*), *-pouta, -ruko, -sirkka, -suova, vuosi, väki*
honki/nuija
huhti/kuu, -maa, -niitty (~ *-niittu*)

hylki/jää, -mies, -pyssy
härki/jyvä, -kumina, -lehmä, -navetta, -papu, -pari, -pihatto, -piika, -pylly,
-viikko
iki/aika, -hyvä, -ihana, -jätö, -kuu, -loppu (~ ikeeloppu ~ ikäloppu), -oma,
-vanha
ilmi/elävä, -liekki (-lekko, -lieskä), -sota, -sula, -tuli, -valkea, -vesi (murt.
myös ilme/valkea, -vesi)
kenki/harja, -lanka, -nahka, -naskali, -paula, -raja, -rasu
koiri/kaari
korvi/rengas, -vaate
lehmi/haka, -karja, -kuja, -laidun, -läävä, -navetta (~ -navetto), -paarma,
-paimen, -pihatto, -piika, -savu(s), -sieni, -tatti, -vasikka
leipi/jauhot, -juuri, kampa, -kaukalo, -lapio, -lasta, -lauta, -orsi, -pelkka,
-taikina, -tupa, -uuni, -varras, -vati
leppi/lintu
luuti/akka, -kynä, -mummo, -puu (~ murt. luutpuu ~ luuppuu)
metsi/jänis, -kana, -lato, -lintu, -maja, -mies, -niitty, -palo, -ruis, -sauna, -sika,
-torppa
multi/hirsi
nuotti/kota, -lato, -mies, -sauna, -vene
omi/kehrainen, -kutoinen, -tekoinen
pui- 'puu-': pui/hukka, -lato, -loukko, -metsä, -rata, -reki, -silta, -sola, -tie
seini/varsii, -vieri, -vierus
selki/puu, -ranka
silmi/kulma, -lasit, -luomi, -neula, -näkö, -paakka, -pako, -paska (~ pasko)
'trakoona', -ripsi, -terä, -vesi
sonti/kuorma, -kärryt, -laitiot, -lato, -lava, -navetto, -rattaat, -reki, -tadikko,
-tunkio.

(peri- kohtaan 123.)

Seuraavassa lisää tarkattavia määriteosia:

arri/köydet, -panta, -raudat

eri/maa 'erämaa'

haapi/lehto

huori/akka, -kakara, -kersa, -poika, -pukki, -sikiö, -ukko, -velka

kemi/heinä 'kova luonnonheinä'

oravi/kierä 'oravan kantava hanki'

rauti/kanki, -seiväs

sepi/paju

soti/hommat, -mies, -sopa, -väki

säi/riitto 'kelirikko'

123

d) Eräitä produktiiveja yhdyssanojen määriteosia (tarkattava varsinkin spontaanista puheesta):

ala- ~ ali- ~ alu- ~ alas- (alas/kuu, -mäki)

avo-

esi- ~ etu- (huom. *esi/hammas* 'etuhammas', *esijalka, esisormi*)

jälki-

keski- ~ kesku-

laita-

liki-

lähi-

määrä- (-työ, -palkka jne.)

nyky-

perä- - peri- ~ peru- (-mies jne.)

pää(l)li- ~ pääly

sisä- ~ sisi- ~ sisu- (*sisupiika* yms.)

sivu-

sydän-

syrjä-

taka-, tako-, taku-

umpi-

väli-

ylä- ~ yli- ~ ylös- (*ylös/kuu, -mäki*)

äkki-

Lisää tarkattavia määriteosia (esimerkit spontaanista puheesta):

alku-

alus-

epä- (kansanomaisilta vaikuttavia mm. *epä/voipa, -kelpoi(nen), -itoinen*
~ *-ituinen*)

etä

kauka- ~ kauko-

laita- ~ laito-

loppu-

myötä-

pää-

pää(l)lis- ~ pää(l)lys-

sisus-

*ulko-
vasta-*

124

e) Yhdyssubstantiivien nominatiivi- ja genetiivialkuisuus.

Huomiota herättäviä genetiivialkuisia yhdyssanoja (varsinkin lounaismurteissa). Onko seuraavissa nominatiivi vai genetiivi: *heinä(n)aika, illan-* ~ *ilta/rusko, jalanpohja, jää(n)/klimppi, -kokkare, kainalo(n)kuoppa, kana(n)paisti, kellantauti, keuhko(n)tauti, kilvan-* ~ *kilpa/ajo, kirnu(n)piimä, koi-vu(n)tuhka, lahna(n)verkko, lusikan-* ~ *lusikka/puu, maa(n)mies* 'maamies, maanviljelijä', *nauriin-* ~ *nauris/varas, paju(n)puska, piilo(n)paikka, perä(n)puoli, puu(n)tikku, riiden-* ~ *riisi/marja, ruoan-* ~ *ruoka/rauha, rysä(n)kalastus, sade-* ~ *sateen/pilvi, vallan-* ~ *valtatie, voima(n)mies, voi(n)sula?*

Huomiota herättäviä nominatiivialkuisia: *jänisliha, järviranta, rahatulo, seppäkoulu, sikavilla(köysi), turku/matka, -reis, -tie*. Mitä muita?

Yhdyssubstantiivien nominatiivi- ja genetiivialkuisuus olisi Keruuoppaassa mainituista ja seuraavaan lisätyistä sanoista tutkittava lounaismurteissa ja lounaisissa siirtymämurteissa sana sanalta. Muista murteesta riittää edustava poimielma ainakin tutuimmista sanoista.

aamu(n)rusko, auringon- ~ *aurinko/paiste, hampaan-* ~ *hammas/särky, haudan-* ~ *hauta/kivi, heinä(n)työ, herne(en)varsi, jauho(n)puute, kau-ra(n)/jauho, -kryyni, -maa, kello(n)määrä, kirje(en)kuori, korva(n)särky, kär-ry(n)kuorma, lapsen-* ~ *lapsi/vuode, linnun-* ~ *lintu/soppa, maa(n)/paikka, -työt, manna(n)kryyni, oja(n)luonti, omena(n)varas, ongen-* ~ *onki/vapa, otsa(n)hiukset, per(u)na(n)varsi, poudan-* ~ *pouta/pilvi, pää(n)/tauti, -vaate, raaja(n)rikko, ru-kiin-* ~ *ruis/kukka(nen), saappaan-* ~ *saapas/renki, suksen-* ~ *suk-si/sauva, -keppi, -porkka, syntymä(n)maa, unen-* ~ *uninäkö, uuni(n)luuta, vas-ken-* ~ *vaski/seppä, vatsa(n)villat, vaunu(n)lasti, veren-* ~ *veri/koira, (auton) ää-nen-* ~ *ääni/torvi*. Adjektiivityypit *moni-* ~ *monen/mutkainen, tuke-va(n)paikkainen* kohtaan 59.

Entä *käsi(n)/kivet, -pesuvati, -pyyhe, sil-mi(n)/neula, -pesuvati, -pesuvesi, -pyyhe?*

Mahdollisesti nominatiivialkuisia: *jokihaara, kirvespohja, mäkirinta, ovipieli, porrasedessä, sikajauhot*.

125

f) Määriteosaltaan s-loppuisia:

1. *kyynäröskeppi, ryövärismies, siipiskynä, sääristerä, taloosväki, tuliskekäle, tuohiskäppyrä, pakkasyö, perhosonki* jne. (astevaihtelun kannalta myös kohdassa 51). Lisiä: *herrasväki, hiomasvehkeet, hyppislauta, kivispiira, kylmäsyö, kyy-näspäät, lehmisvasikka, poikkuspuu, päiväsaika, päässilmäinen* 'raju, harkitse-maton', *siipis-* ~ *siivis/pankko, talvisaika, tiiliskivi; eilisaamu, entisaika, huo-*

mispäivä, lämpösrieska, rukkaskädessä, toistaitoinen jne. Sukunimi määriteosana *Kyröläis-Juliaana, Lyytis-Matti, Nuutis-Kalle-vainaa ~ Kalle Nuutisvainaa; Jäppis-opettaja, Kinnuspoliisi, Myllystyttö* jne.

2. *karmis/tooli ~ -tuoli, keinustooli, kikkustuoli, keitistanko 'keitinselkä', kellostapuli, korkkiskruuvi, kretasnekka, puuskruuvi, rippiskoulu, "lakkaa nyt räätäskotti ulvomasta" (Merikarvia), saarnas/tooli ~ -tuoli, siipis- ~ siivis/tanko (tuulimyllyssä), suuri/skelmi ~ -skälmi 'pilanpuhuja', tuumastukki, vittiskooli.*

g) Yhdysadjektiivit.

126 Havaintoja nominatiivi- ja genetiivialkuisista yhdysadjektii *veista: aamu(n)torkku, ilta- ~ illanvirkku, kirnu(n)tuore (voi), kivi- ~ kiven/kova, lumi-valkea, riihikuiva; mitä muita? (-inen ja -llinen -loppuiset kohtiin 59, 60.)*

128 h) Bahuvriihit: *kakshaara 'kaksihaarainen', kuusihanka vene, mustaselkiä ahvenia, kymmentuuma tukki, puupohjilla reillä, ruppapohjia lampia yms. (luotettavia ovat vain spontaanista puheesta saadut esimerkit).*

B. Numeraalit [140–166]

Huom.: näitä erityisesti tarkattava vapaasta puheesta mm. lyhentymämuotojen (*kol hevosta, kolp poikaa* yms.) tavoittamiseksi. Myös pikapuheiset lukusanaluetelmat (*yks kaks kol nel...* jne.) suotavia.

Lukusanojen talteen saamiseksi on oltava valppaana, kun on puhe esim. ihmisten tai kotieläinten iästä, kellonajoista, päivämääristä tai vuosiluvuista (esim. *täyttää kuusi vuotta, tulee kuuden vuoden, käy kuutta, eli kolme vuotta yhdeksälle kymmenelle, on sadan päällä 'yli 90:n', on toisilla kymmenillä, kuudeksi ~ kuuteen ~ kuudelta mentiin [työhön], kello käy yhtä, kolmea* jne.; huom. kielenoppaan syntymäaika). Muunkinlainen aito lause-esimerkistö lukusanoista on tervetullutta (*olla yhdestä iästä, mennä yksiks säpäleiks, olla jossain kolme päivää ~ kolmen päivän, jäädä yhdeksi yötä, ei ole näkynyt kolmeen päivään ~ kolmena päivänä, niitä sotilaita oli kahteenkymmeneen mieheen* yms.).

1. Kardinaalit [140–152]

140 1–10: näistä täydelliset teemat; enemmätkin paradigmätiedot eduksi. Onko tyyppiä *mieskymmen(en)* 'kymmenen miestä'?

Huom. konsonanttivartaloinen essiivi *ynnä, yy(n)nä, yynää(s)* yms.: *ynnä möykkynä* 'yhtenä kasana', *ynnä hynttynee* 'kaikkine tavaroineen', *ynnälleen ~ ynnällään* 'kokonaan' jne.

Lukusanojen loppuäänteitä olisi syytä tarkkailla. Miten esim. ääntyvät lukusanat *3, 4, 7, 8, 9* ja *10-kin* tai *-ko*-liitteiden edellä? Teemamuotojen lisäksi olisivat essiivimuodot tervetulleita lukusanoista *3, 5, 6, 7, 8, 9* ja *10*. *10:n* yhteydessä esitetään tässä signumissa myös tyypit *puoli-, toista-, kolmatta-* jne. *kymmentä*. (Kyselytilanteisiin pari kehyslauseita: "olen ollut tänä kesänä *1, 2, --, 10* häissä" (Peräpohjolassa mahd, *kahdeksaissa, yhdeksäissä*) ja "minulla on ostettuna *1, 2, --, 10* housujen tekotarpeet".)

- 141 *11–19*: nominatiivi riittää, kunhan yhdestä on teema.
- 142 *20, 30, 40, 50...90*: samoin. Millaisia lyhentymämuotoja käytetään perusosasta *-kymmentä*?
- 143 *21–29*: täysi luettelo, teema yhdestä numeraalista (tai jos joukossa on sekä tyyppiä *yksikolmatta* että *kaksikymmentäyksi*, molempien tyyppien edustajista).
3–39, 41–49, 51–59...81–89: edustavat näytteet muodostamisperiaatteista riittävät. Erityisesti huom. *91–99* (*yksikymmenettä? yksisadatta?*).
- 144 *100*: teema. Tunnettaanko tyyppi *markkasata* 'sata markkaa'?
- 145 *200, 300...900*: kuten *20, 30...90*.
101, 102 ym. täysien satojen väliltä: esimerkit riittävät.
- 146 *1000*: teema. Käyttöesimerkkejä nominatiivisubjektin ja akkusatiiviobjektin asemasta: *oli tuhat ~ tuha(m) ~ tuhannen ~ tuhatta miestä, sai tuhat ~ tuha(m) ~ tuhannen ~ tuhatta markkaa*.
Onko partitiivityyppiä *monia tuhania*? Lause-esimerkki myös käytöstä ei-eksistentiaalisen lauseen subjektina (*Kyllä tuhat ~ tuhannen* jne. *markkaa on iso raha*). Esimerkkejä myös täysien tuhansien väliltä olevista luvuista.
- 147 Miten ilmaistaan *noin 2* (*pari ~ parisen*), *noin 3* (*kolmisen*)...*noin 10* (*kymmenisen, kymmenkunta*)? Entä *noin 20, 30...90*? *Noin 100*? *Noin 1000*? Lause-esimerkkejä (huom. taivutus!).
Tähän myös ilmaukset *kymmenys* ja *kymmenensä* 'noin 10'.
- 147a Numeroiden nimet: *ykkönen, kakkonen* jne. (esim. Kainuu *kahdeksu, yhdeksy*); monikollisena mm. leikeissä (nopitaan kivillä *ykköset, kakkoset* jne.).
Murtoluvut:
- 150 *1/2*: kuten edellä *1000*.
- 151 *1/3*: (*kolmannes ~ kolmannus ~ kolmasosa* jne.); *1/4, 1/5...1/10*: kaikista nominatiivi, jostakin teema; esimerkkejä tyypeistä *2/3, 3/4, 3/5* yms.
1/11...1/19: esimerkkejä.
1/20, 1/30...1/90: samoin.
1/100, 1/200...1/900, 1/1000: samoin.
- 152 *1½, 2½* jne. (kokonaisluvun ja murtoluvun yhdistelmät).

2. Ordinaalit [155–163]

Käyttöesimerkeissä muistettakoon mm. tyypit *olla kolmannella vuodella, käy kuudetta, neljättä virstan päässä*. Erityisesti tarvittaisiin myös esimerkkejä päivämäärien vanhasta kansanomaisesta ilmaisemisesta. (Ordinaaleista 1...31. ja niiden taivutuksestakin saa kätevästi tietoja näyttämällä kielenoppaalle numeroin kirjoitettua päivämäärää ja kysymällä, miten hän sen lukisi: "Hermannin päivä on 12.7.", "tulee tänne 18.9. jälkeen", "maksuaikaa on 25. 11. saakka" jne.)

- 155 1., 2.: teemat, käyttöesimerkkejä.
- (155–156) Myös essiivimuodot tervetulleita. Miten ilmaistaan leikkimäjäjärjestys (*olla ensimmäinen, toinen* jne.)?
- 156 3, 4... 10.: teema parista riittää; kaikista käyttöesimerkkejä.
- 157 11., 12.: samoin (huom. *ykstoistas, kakstoistas*).
- 158 13... 19.: samoin.
- 159 20., 30... 90.: samoin; *kahdeskymmenes* vai *kakskymmenes*?
- 160 21., 22... 29.: samoin.
31... 39., 41... 49.: edustavia esimerkkejä (myös käytöstä).
Sanotaanko esim. *kahdes-* ~ *kaks/kymmenesyhdeksäs* ~ *yhdeksäskolmatta* ~ *yhdeksänkolmattas* vai jotenkin muuten?
- 161 100.: teema, käyttöesimerkkejä.
200... 900.: kuten 31... 39.
- 162 1000.: kuten 100. Esimerkkejä myös tuhannetta isommista järjestyslukuista.
- 163 *mones*: käyttöesimerkkejä.

3. Numeraalit yhdyssanojen määriteosina [165]

- 165 Tyypit *kolme-* ~ *kolmi/vuotinen*, *-vuotias*, *-haarainen*, *-osainen*; *kolme-* ~ *kolmi-* ~ *kolmin/kertainen*, *neli-* ~ *neljä(s)-* ~ *nelis/kulmainen*, *-kanttinen*. Runsaasti esimerkkejä väliltä 1–10 (huom. *kolme-* ~ *kolmi-*, *neljä-* ~ *neli-*, *seitsemän-* ~ *?seitsemä-* ~ *seitsen-*, *kahdeksan-* ~ *kahdeksa-* ~ *kahdeksi-* [Nurmes *kahdeksi-vuotisena*], *yhdeksän-* ~ *yhdeksi-* + *perusosana* oleva adjektiivi). Valikoima esimerkkejä siitä ylöspäin (huom. *14-vuotias*, *30-vuotinen*, *73-vuotias* yms.).

Myös yhdyssanoja, joiden määriteosana on ordinaali (esim. *ensimmäiskarjainen* vasikka, *toistalvinen* hevonen, *kolmattavetävä* 'kolmatta rekeä vetävä hevonen'). Tähän myös adjektiivityyppi *yhdenlainen*, *kahdenlainen* (*toisenlainen* kohtaan 177).

4. Numeraalikantaiset adverbit [166]

166

kahdesti ~ kahdiste ~ kahdiisti (Lammi *kahliisti*)

kolmesti ~ kolmasti ~ kolmaisti ~ kolmiste

neljästi, viidesti jne.

paristi?

Mihin lukuun saakka tällaiset ovat kielenoppaan mielestä luontevia?

Myös *yhdesti* variantteineen (mm. *yhliisti*).

Sellaiset numeraalikantaiset adverbityypit (esim. *kahteeseen, neljäkese* yms.), joilla ei ole omaa signumia partikkeliosassa, esitetään tässä. Adverbiaaliseen käyttöön kiteytyneet sijamuodot (esim. *kahde/n, -ssa, kaksi/n, -ssa*) voi esittää kunkin lukusanan kohdalla (tai sijamuotojen esittelyjen yhteydessä. Tähän signumiin on hyvä panna viite siitä, missä muualla numeraalikantaisia adverbeja on esitetty.

C. Pronominit [170–177]

Kaikista persoona-, demonstratiivi- ja relatiivipronomineista sekä erikseen mainituista interrogatiivi- ja indefiniittipronomineista on pyrittävä saamaan täydelliset paradigmat. Lisäksi kaivataan kaikista pronomineista runsaasti spontaanin puheen lause-esimerkkejä, jotka havainnollistavat pronomien monenlaisia muodon vaihteluja ja erilaisia käyttöyhteyksiä.

Huom.! Monikollisten persoonapronomien nominatiivia tarkattava erityisesti loppukahdennuksen kannalta. Loppukahdennus on mahdollinen myös muissa pronomineissa, esim. *joku^x : jonku^x, kuki^x, kukkaa^x : kenenkää^x : kettää^x, mikkää^x* jne. (Haapavesi).

1. Persoonapronominit [170]

170

minä, sinä, hän, me, te, he: täydelliset paradigmat, lisäksi luontevia käyttöesimerkkejä spontaanista puheesta. Huom. monenlaiset muodon vaihtelut, jotka voivat olla vapaita tai kombinatorisia (varsinkin painollisuudesta riippuvia): *minä ~ mää ~ mä ~ ma, hänellä ~ hällä, meijen ~ mein* jne. Murteissa, joissa esiintyy kahtalaisuus *meitin, teitin, heitin ~ meidän, teidän, heidän*, on tarkattava eri varianttien esiintymisedellytyksiä.

Monikon persoonapronomien mahdolliset sandhivaihtelut (*me* mutta *met tultiin*) pantava merkille.

Persoonapronominien objektin sija (lauseasemassa, jossa substantiiveista käytettäisiin päätteellistä tai päätteetöntä akkusatiivia) tärkeä: *vei minun ~ minut ~ minua* (huom.), *ota* (tai *sinun pitäisi ottaa*) *minut ~ minua ~ minä - minun mukaan, meidät ~ me ~ meitä vietiin, vei meidän ~ meidät ~ meitä ~ meitin ~ meittä*.

Huom. *-n* 'minä': TI. Lappi "ohhoh kun oti niin kuuma löyly että oli valla voituksis." Muita erikoistapauksia: *näemmä, tiemmä, kuulemma ~ kuulema*.

Käytön kannalta tarkattava erityisesti *hän* ja *he* -pronomineja (lause-esimerkkejä niiden käytöstä, samoin *se* ja *ne* -pronominien käytöstä niiden sijalla persoonapronominin funktiossa).

kuulemma: murretoisintoja myös mm. *kuulen*.

(170–171)

Tarkattava myös persoona- ja demonstratiivipronominien adverbistunutta käyttöä, esim. "tuom mie viem pois s_{on} aivan *häneksi* [=käyttökelvoton, mitätön]" (Kolari); "mitäs nuasta töistä olokhov vain *sitänsä*" (Laihia) jne.

Adverbisesti käytetyt *siinä : siitä : siihen, tässä : tästä : tähän* jne. kohtaan 800, johon sijoitetaan myös epäselvät tapaukset. *Sillään, sikseen* kohtaan 814.

2. Demonstratiivipronominit [171]

171

tämä, tuo, se; nämä, nuo, ne; murt. *taa, naa*. Muistiinpanoissa sovellettava persoonapronomineja koskevien ohjeiden 1. ja 2. kappaletta.

Tavataanko Länsi-Uudellamaalla muotoja *niittii* 'niitä', *noittii* 'noita'? Entä lounaismurteissa ?*niissi* 'niitä', *noissi* 'noita'?

3. Interrogatiivipronominit [172]

172

mikä, kuka ~ ken ~ kekä. Näistä täydelliset paradigmat (huom. mm. *-kä*-liitteiset *miksikä, millekä, mih(in)kä, kellekkä* ja näihin liittyvät partit. *mitteä ~ mittee*, elat. *misteä ~ mistee* jne.; gen. *mingä(n)* 'minkä' ja *kennen* 'kenen'; *ku-* ja *ke-*vartaloisten pronominien sekaparadigmaisuus). Lisäksi käyttö-esimerkkejä spontaanista puheesta. Onko *kuka* (*ken*) -pronominin akkusatiivina *kenet* vai *ke(n)nen* vai ehkä *ketä*? Tunnetaanko lyhentymätyyppisiä *miäs* 'mikäs, mitäs', *kuas* 'kukas'? (Adverbisesti käytetty sarja *missä : mistä : mihin ~ minne* kohtaan 800.)

kumpi(ka ~ -ko), kumpa, kumpainen(ko) : teemamuotoja ja käyttöesimerkkejä.

Käytetäänkö nominatiivissa *ketä*-muotoa joko yksinomaisena tai *kuka*-muodon ohella?

Erityisesti tarkettava, onko interrogatiivipronominin *ken* monikko kansanomainen vai käytetäänkö sen sijasta yksikköä: *ketä* 'keitä', *kenen* 'keiden', *ke(ne)lle* 'keille'

Myös interrogatiivipronominien indefiniittistä käyttöä valaiseva esimerkistö tähän kohtaan, esim. *vaikka kuka, vaikka mikä; mikä sinne, mikä tänne; kuka, mikä mitäkin; em minä tiennyt mitä* 'mitään'.

4. Relatiivipronomit [173]

- 173 *joka, mikä, kuka*. Täydelliset paradigmat, havaintoja käyttöalasta ja lause-esimerkkejä. Huom. gen. *jonga(n), mingä(n)*. (Erikseen relatiiviadverbi *kun* 'joka', ks. 880.) Huom. myös yksiköllinen relatiivipronomini monikollisen asemesta: *jonka* 'joiden'.

5. Refleksiivipronomit [174]

- 174 *itse* (huom: nominatiivin sandhiedustus). Teema ja käyttöesimerkkejä. Erikoiskäyttö: *itsen kunkin kohdalla*.

6. Resiprookkipronomini [175]

- 175 (*toinen*) *toistaan ~ toisiaan*. Käyttöesimerkkejä!

7. Indefiniittipronomit [176]

- 176 Spontaanista puheesta saadut käyttöesimerkit ovat kaikista tämän ryhmän pronomineista tärkeitä. Erikseen osoitetuista merkittävä sitä paitsi muistiin taivutus (joko täydellisenä paradigmana tai ainakin valikoimana teemamuotoja).

eri (sandhiedustus: *eri(k) kerralla*)

eräs

joku (paradigma!) ~ *jo(k) kuu*

jokunen (huom. *jokuset ~ jonkuset, jokusia ~ jonkusia*)

jokin (paradigma!)

kaikki (sandhiedustus: *kaikki(p) puut*)

kukin (~ *kekin*), *mikin* (taivutusmuotoja!)

kukaan (~ *kekään*), *mikään* (taivutusmuotoja!) ; huom. : "tunnetteko *ketä* ('ketään')?"; "ei olt *mitä* ('mitään')"

kumpikin (~ *kumpakin*), *kumpikaan* (~ *kumpakaan*), *kumpainen/kin*, *-kaan*
(taivutusmuotoja!)

kutama: "Itse kukin *kutamataan*, Jumala meitä kaikkia"

mokoma (huom. partit. *mointa*; *ei moinaankaan* ~ *moilaska*)

molemmat ~ *molommat* ~ *moleet* ~ *moloot*

moni (myös *muni*; huom. partit. *monta* ~ *montaa*), *monias*, *moni(k)ahta*

muu

muuan (myös taivutus, jos sana on tuttu), *muutama* (huom. *muutampia*), *muu-
vaaha*

pari (sandhiedustus: *pari(p) poikaa*, *pari(l) lehmää*)

sama, *samainen*

toinen 'muu'

usea.

Spontaanin puheen käyttöesimerkkejä myös seuraavista indefiniittipronomi-
neista ja niitä muistuttavista määrän ilmauksista:

joka ~ *jokainen* ~ *jokikinen*

paljo (huom. myös sellaiset yhteydet kuin *paljosta työnteosta väsyä*, *paljon
lumen aikana*, *ei siinä paljo parkuminen auttanut*)

vähä, *vähäsen* (samanlaisia lausetyyppejä kuin sanasta *paljo*; huom. myös sy-
nonyymit *hiukka* ~ *hiukan*, *hiema(n)*, *suku* jne.)

liika (*ei se liika heiluminen ole hyväksi*, *lopetti liian heilumisen*, *sillä on liikaa
painoa*, *pääsi liiasta painostaan* ~ *liioista huolistaan* jne.)

(*mune*) *mittoma* ~ *mittömä* (lounaismurteiden itäryhmässä)

yksi-toinen

jokin-sanasta huom. erityisesti yksikön käyttö monikon sijasta: *jotakin työka-
luja*, *jossakin paikoissa*.

moni-sanasta runsaasti erilaisia lause-esimerkkejä (spontaanin puheen mu-
kaan): *moni mies on sen nähnyt*, *monet miehet ovat sen nähneet*, *siellä oli monta
miestä* ~ *monia kapineita* (millaisissa lauseissa *monta* voi olla subjektin asemas-
sa?), *osti monta kirvestä*, *näki monia eläviä*, *lyötiin monella varstalla*, *monilla
linnuilla on kiverä nokka* jne.

8. Pronominaalit [177]

177

tällainen, *tuollainen*, *sellainen*; *tämmöinen*, *tuommoinen*, *semmoinen*.

Näistä teemat ja käyttöesimerkkejä. Kumpaa sarjaa etupäässä käytetään?
Huom. monenlaisten rinnakkaismuotojen mahdollisuus (*semmosen* ~ *semmossen*
~ *semmotten* ~ *semmotsen* jne.). – Seuraavista ainakin käyttöesimerkkejä:

jollainen(ka), jommoinen(ka)

joltinen(kin)

kaiken/lainen, -moinen, -kaltainen yms.

meikäläinen (~ meiränen); teikäläinen; heikäläinen

millainen(ka), mimmoinen(ka)

minkä/lainen, -moinen (huom. myös *mingä(n)lainen* ja vastaava *singä(n)lainen*)

mittuinen (Kangasala *ei minkään mitusta*, Halikko *mune mittoma* 'monet monituiset')

monen/lainen, -moinen, -kaltainen yms.

moninainen, monituinen

saman/lainen, -moinen

senkin/lainen, -moinen

toisen/lainen, -moinen

täkäläinen (myös *täköinen*); *tuokalainen; sikäläinen.*

Tunnetaan ko tyyppejä *meikä miehet* 'meikäläiset, meidän puolen miehet'?

Tässä kohdassa mainitaan myös kaikki muut pronomineista johtuneet *-inen*-nominit:

erilainen, erimoinen, erimmänlainen

jonkinlainen, jonkunlainen, jollinen (Himanka)

kummoinen

millinen 'millainen'

monikainen 'moni'

muullinen 'muu, muunlainen'

sellinen, sillinen

tuollinen, tuokurainen (Himanka)

tämällinen, tällinen

D. Verbit [200–290]

Verbien teeman 10. kohdassa voi mainita akt. 2. partisiipin nominatiivin sijasta murteittain liittomuodoissa käytettävän essiivimuodon. Varianttien esiintyminen eri lauseasemissa (attribuuttina, predikatiivina ja liittomuotojen osana) selvitetään kohdassa 762.

1. 1-tavuiset vartalot [200–205]

200 Teemasanoiksi sopivia: *juoda, nuuda* 'kärkkyä, havitella', 'tuntea kipua', *saada, syödä, uida, voida*. Erityisesti huomattavia verbejä: *käydä ~ käidä = murt. käirä* (huom. murt. *käve(i)* 'kävi', *käyvvyyö* 'käy'), *myydä ~ myidä - myödä* (huom. imperfekti!), pohjalaismurt. *plaada* 'olla tapana'.

201 Teemasanoiksi sopivia: *ajaa, antaa, huutaa, kastaa, maksaa, pitää, vetää*.

201a Tavataanko murteessa seuraavanlaisia deskriptiivisiä verbejä, jotka taipuvat ei-supistumaverbien tavoin (esim. inf. *huiskoo* : y. 3. p. prs. *huiskaa* : kielt. prs. *ei huiska* sellaisissa savolaismurteissa, joissa supistumaverbien taivutus on tyyppiä inf. *paeskata* : y. 3. p. prs. *paeskoo* : kielt. prs. *ei paeskoo*): *nuojaa, tyijää; hui-kaa, kaikaa, moikaa, hohkaa, suihkaa, kalkkaa, paukkaa, virkkaa* 'sanoa', *huiskaa, maiskaa, mäikää, rytkää, lullaa, häilää, ryplää; jyhää, läihmää, rähmää, jylmää, telmää; särpää; loksaa, lonksaa, naksaa, raksaa, napsaa, ripsaa, räksää, räpsää*. Lisäesimerkit eri murteista tervetulleita. Vai tunnetaanko ainakin joidenkin tässä luettelossa mainittujen sijasta sama-alkuinen mutta muuhun vartalotyyppiin kuuluva verbi (esim. *hohkata; paukkua, häilyä, loksua; telmiä, särpiä*)?

Erikseen huom. imperfektivartalo (*kaiki* vai *kaikoi*, *kalkki* vai *kalkkoi*, *naksi* vai *naksoi* vai onko imperfekti kaikista sanoista edes mahdollinen?).

Erikseen huomattavaa:

202 a) Onko seuraavien verbien imperfektissä *o(i)* vai *i* (*ahto(i)* ~ *ahti*)?

ahtaa, auttaa, haastaa, haistaa, kaartaa, kaataa, kaihtaa, karttaa, kastaa, kattaa, laittaa, maistaa, maittaa, malttaa, naittaa, pa(a)htaa, paistaa, raastaa, raataa, saartaa, saattaa, taitaa, taittaa, vaihtaa, virkkaa.

(*o*)*i* vai *i* imperfektissä: esimerkkisanoihin lisättävä *mahtaa*.

203 b) si vai *ti* seuraavien imperfektissä (*kansi* ~ *kaati*)?

hiertää, hoitaa - hointaa (huom.!), *huutaa, hyytää, häätää, joutaa, juontaa, jäytää, jäätää, kaartaa, kaataa, kieltää, kiertää, kiiltää, kiittää, kuultaa, kyntää, kääntää, lentää, liittää, liintää, liirtää, löytää, murtaa, myöntää, noutaa, piirtää, puoltaa* (merk. myös 'kääntyä suunnaltaan, esim. kelkka'), *puurtaa, pyytää, rientää, sietää*

sientää ~ siittää, si(i)ntää, siirtää, sortaa, soutaa, suotaa, suoltaa, syyttää, säätää, taitaa, tietää, tuultaa, työntää, uurtaa, vaartaa, viertää, viiltää, voitaa, vuotaa, vääntää, yltää, ääntää. (Esimerkkejä myös heikkoasteisista muodoista: *hierrin, kaadin, kiellin* jne.).

Imperfektin 1. ja 2. persoonassa tämän ryhmän verbeissä voi olla tyyppiä *kiersin, kiersit* (eikä *kierrin, kierrit*) sellaisissakin murteissa, joissa 3. persoonassa on tyyppiä *kierti*. Siksi olisi 3. persoonassa ohella tarkattava myös näitä persoonamuotoja. – Lisää tarkattavia sanoja: *itää, pitää, pyörtää* 'kääntä takaisin', *vetää*.

Huom. vielä, että tyyppien *jääti ~ jääsi, sääti ~ sääsi* ohella voi murteittain esiintyä myös tyyppi *jäättö(i), säättö(i)*.

204

c) Konsonanttivartalaisuus seuraavissa verbeissä (yksinomaisiksi havaittuja vokaalivartaloisia muotoja ei tässä kohdassa tarvitse esittää; maininnat konsonanttivartaloisten muotojen yleisyydestä vokaalivartaloisiin rinnakkaismuotoihin verrattuna ovat kuitenkin paikallaan).

huuta : huu(t)taan : huukkoon : huunnut

jouta : jou(t)taan : joutessaan, jouten : jounnut, ei jounna

kaata : kaa(t)taan : kaattu : kaannut

?kieltä : kiel(t)tään : kielttiin

kiertä : kier(t)tään : kierttiin

käätä : kää(t)tään : käätty (myös kääntty) : käännyt

(lentää :) leten 'kiireesti, äkkiä'

löytä : löy(t)tään : löytty : löynnyt

nouta : nou(t)taan : nouutu

(siitä) piten

pyytää : pyy(t)tään : pyyttiin : pyytty : pyynnyt

rietä : rieten 'rientäen'

souta : sou(t)taan : souutu

taita : tai(t)taan : taittiin : taittu : tainnut, on tainna

tietä : (minun) tietäkseni : tieten 'tietenkin', (minun) tieten(i) tie(t)tään,

ei tiä(t)tä : tietty : tiennyt

väätä : vää(t)tään : väätty; adv. uuten vääten (merkitys?).

Mahdollisia muita tapauksia (vrt. vanhan kirjasuomen *sattu* 'saatettu', *sortahan* [o: *sorttahan*] 'sorretaan')?

Konsonanttivartalaisuus myös seuraavissa verbeissä:

hiertää : hier(t)tään : hiertty

kaartaa : kaar(t)taan : kaarttu

murtaa : mur(t)taan : murttu

piirtää : piirtty

uurtaa : uurttu
viertää : viertty
viiltää : viiltty
voitaa : voittu.

Huom. vielä, että luettelossa mainituista verbeistä *kääntää ~ käätä, lentää ~ letä* (samoin verbeistä *antaa ja kantaa*) tavataan murteittain seuraavanlaisia *n*:llisiäkin konsonanttivartaloisia muotoja: *antaa 'annetaan' anttiin 'annettiin' : anttu, kanttaan : kanttiin : kanttu, käänttiin : kääntty, lenttiin : lentty.*

Joissakin murteissa *tta ~ ttä* -vartaloisista verbeistä tavattavat konsonanttivartaloisen näköiset muodot (esim. *käyttään 'käytetään', keitty 'keitetty', laittiin 'laitettiin', muuttiin 'muutettiin'*) mainitaan nekin tässä.

- 205 d) (Verbistä *virkkää*;) *virjetaan, ei virjeta, virkettu vai virketään, ei virketä, virketty*, (murt. verbistä *hiihtaa*;) *hiihetaan, ei hiiheta, hiihettu vai hiihetään, ei hiihetä, hiihetty?*

3. 2-tavuiset e-vartalot [210–224]

- 210 Teemasanoiksi sopivia: *laskea, lähteä, niellä, pestä.*

Erikseen huomattavaa:

- 211 a) *e-* vai *ö-*vartalo: *kylpeä ~ kylpöä, kyteä ~ kytöä, rypeä ~ rypöä?*

- 212 b) *si* vai *ti* imperfektissä ja konditionaalissa: *lähteä* (: *läksi ~ lähti, läksisin ~ lähtisin*), *potea* (: *posi ~ poti*), *tuntea* (: *tunsi ~ tuntii*)?

c) Konsonanttivartaloisuus seuraavissa verbeissä (supistetuissa teemoissa mainittava erityisesti 1. infinitiivi, pass. presens ja imperfekti, akt. 2. partiisiippi).

si vai *ti* imperfektissä ja konditionaalissa (lisää tarkattavia sanoja): *kutea, kyteä, syteä?*

- 213 1. *haista* (vai *u-*vart. *haisua*, eräissä itäisimmissä murteissa), *kosta* (tuuli *ei kose* : *ei kossu*), *kusta, lestä, nousta* (~ *nosta!*), *pestä, päästä*; sekund. (kaakkoishämäl. murt.) *lasta : lasen, kästä : käsen*. Huom. astevaihtelu : *pessä, pessessä*. Tavataanko vokaalivartaloisia muotoja odotuksenmukaisten konsonanttivartaloisten sijasta: *kosea; älkää kuseko; on pesenyt* yms.?

Sekundaaria konsonanttivartaloisuutta (ainakin kaakkoishämäl. murteissa): myös *pusta* 'puskea' : *pusen : pussu.*

- (213–214 ks. lisäys 220–221)

- 214 2. *juosta, piestä* (vai *ä-*vartaloinen *pieksää?*). Huom. astevaihtelu: *juossa*. Tavataanko verbiä *syöstä* : *syöksen* (tai ehkä *syökseä, syöksää, syöksätä*)?

- 215 3. *kaita* (huom. pass. preesens *kai(t)taan*; *kaiten* 'ohi, välttään'), *loita* ~ *loitsea* 'loitsia'.
- 216 4. *tuntea* (huom. *tuta* : *tutaan* : *tuttiin* : *tuttava* : *tuttu*; *mies tuten*, *nimi tuten*).
- 217 5. *kutea* (*kunneet* 'kuteneet'), *potea* (*on ponn(un)a* 'potenut'), *päteä* (adverbi *päten*), *syteä* (huom. inf. *sytä*; sanaliitto *jalan syten*).
- 218 6. *nähdä*, *tehdä*. Huom. imperatiivityypit *tekköön* (murt. *tekkään*), *tekkää* (murt. *tekkee*).
- 219 7. *mennä*, *panna*.
- 219–220 Huom. murteittain geminaatta myös sellaisissa muodoissa kuin *menttiin* : *mentty*,
panttiin : *panttu*, *olttiin* : *olttu*; samoin (*kuulttiin* :) *kuulttu*, (*luulttiin* :) *luulttu*.
- 220 8. *kuolla*, *kuulla*, *luulla*, *nuolla*, *piillä*, *tuulia*, *viillä*, *vuolla*; *olla*, *tulla*. Huom. infinitiivit *kuolta*, *kuulta* jne., pass. preesens *kuultaan* jne.; pass. imperf. *nuolttiin*, *luulttiin*; 2. inf. instr. "ei nälkä *nuolten* lähe".
- 220–221 Kohdissa 213, 214, 220 ja 221 tarkattakoon, onko lounaismurteissa ja niiden lähimurteissa assimilaatio akt. 2. partisiiipissa:
pesny(t) vai *pessy(t)*?
juosnu(t) vai *juossu(t)*?
tulnu(t) vai *tullu(t)*?
purnu(t) vai *purru(t)*?
- 221 *pierrä*, *vierrä*; *purra*, *surra*. Huom. infinitiivit *purta*, *surta* jne. Tavataanko sellaisia vokaalivartalaisia muotoja kuin *älkää sureko*, *on purenut* jne.?
- 222 10. *lähteä* : imperatiivit *läkkä* (millainen persoonafunktio? Valaistava lause-esimerkein), *läkkeeten*; huom. myös 1. infinitiivi *lähtä* ja pass. preesens *lähtään*.
- 223 d) *olla*, *tulla*, *mennä*, *panna*. -verbien pikapuhemuodot (*oon* ~ *oun* ~ *on*, *ols* ~ *ois* ~ *oś* yms.). Näitä tarkattava seuraavissa muotoryhmissä: akt. indikatiivin preesens (paitsi 3. persoonia), akt. konditionaalin preesens, kielteinen preesens, imperatiivin yks. 2. pers. Havaintoja pikapuhemuotojen ja vastaavien lyhenty-mättömien muotojen yleisyysuhteista?
- 224 e) *olla*-verbin akt. indikatiivin preesensin yks. ja mon. 3. persoonan analogiset muodot: *olee*, *ole(e)vat*, *ovvat*, *onvat(ten)*.

4. 2-tavuiset *i*-vartalot [230–233]

- 230 Teemasanoiksi sopivia: *hyppiä*, *kuokkia*, *moittia*, *parsia*, *py(y)hkiä*.
Erikseen huomattavaa:

- 231 a) *i-* vai *itse*-vartalo: *hankkia* ~ *hankita*, *harkkia* ~ *harkita*, *hilli(t)ä*, *häiri(t)ä*, *karhi(t)a*, *keri(t)ä* (lammasta), *kuurni(t)a*, *kyytiä* ~ *kyyditä*, *nauli(t)a*, *raski(t)a*, *risti(t)ä*, *siisti(t)ä*, *suuttia* ~ *suutita*, *tiikkiä* ~ *tilkitä*, *tukkia* ~ *tukita*.
i vai *itse*-vartalo (lisää tarkattavia verbejä): *listi(t)ä*, *rovi(t)a*?
- 232 b) *i-* vai *e-*vartalo: *loitsia* ~ *loitsea*, *oppia* ~ *opea* (vrt. lounaismurt. 1. inf. *oppi* ~ *ovet*, prees. yks. 3. pers. *oppe*, akt. 2. partis. *oven*; huom. tässä myös johdoskahtalaisuus *opitella* ~ *opetella*), *poimia* ~ *poimea*, *potkia* ~ *potkea* (nuotta *ve-teen*), *vieriä* ~ *vierrä*, *lesiä* ~ *lestä*.
- 233 Lounaismurteissa ja niiden liepeillä huomattakoon mahdollinen sekundaari konsonanttivartalaisuus, esim. *kuoria*: *kuorttu*.

5. 2-tavuiset *o* ja *oi*-vartalot [235–237]

- 235 Useimmilta alueilta riittää parin malliverbin teemat. Kaikki verbit olisi kuitenkin käytävä läpi ja esitettävä niistä ainakin supistetut teemat alueilla, joissa *o-* ja *oi-*verbien eronteko on säilynyt (esim. Et.-Pohj. *situa* 'sitoo' – *katkoja* 'katkoa', *sitoo* 'sitoo; sitoi' – *katkoo* 'katkoo; katkoi', *sitonu* 'sitonut' – *katkoonu* 'katkonut'; savolaismurt. *sittoo* 'sitoo' – *katkoja* 'katkoa', *sittoo* 'sitoo' – *katkoi* 'katkoi', sitoi 'sitoi' – *katkoi* 'katkoi', *sitonu* 'sitonut' – *katkonu* 'katkonut'). Lounaismurteissa ja niihin rajoittuvissa siirtymämurteissa (myös Länsi-Uudellamaalla) tarkistettava astevaihtelun alaiset verbit mahdollisen *i-*loppuisesta diftongista aiheutuneen heikkoasteisuuden toteamiseksi. Verbit:
aikoa, *ainoa* 'aloitella', *aitoa*, *aivoa-* (käsiyötermi), *anoa*, *arpoa*, *aukoa*, *emoa* 'aikoa, suunnitella', *etoo*, *haaroo*, *hairoo*, *haloo*, *haroo*, *harppoo*, *haukkoo*, *hautoo*, *hennoo* (murt. *hannoo*), *hieroo*, *hiipoo*, *hiipoo*, *hilloo* 'murskata', *hioo*, *hiipoo*, *hiu(k)oo* 'nälättää', myös 'sataa hiukan (lunta)', *huitoo*, *hu(u)htoo*, *iloo*, *jamoo*, *juroo*, *kahloo* ~ *kaaloo*, *kajoo*, *kakoo*, *kolkkoo* 'pulskestua, kasvaa, toipua', *kalppoo* 'epäillä, aavistaa', *karkoo* ("Ei kangas *karkojen* [= reunimmainen loimilanka irrallaan] tule, kehrävars keikahelle"), *karsoo* 'kasvaa, paisua', *katoo*, *katsoo*, *kauho*, *kauloo*, *kelkkoo* 'juontaa tien varteen esim. puita', *kermaa*, *kertoa*, *kiehtoo*, *kietoo*, *kihloo*, *kirjoo*, *kiskoo*, *kolo*, *koroo* mm. 'kaivella, kopeloida', *kovoo*, *kukoo*, *kumoo*, *kuroo*, *kutoo*, *lahjoo*, *lahoo*, *lapoo* 'puikkaroida (verkko)', *lato*, *latvoo*, *laukkoo*, *leikkoo*, *leipoo*, *lepo* (lehmistä puh.), *lietsoo*, *liho* (~ *lihota!*), *lipoo*, *lippoo*, *liuskaa*, *lohkaa*, *loikoo*, *lumoo* (~ *lumota*), *mainoo*, *marjoo*, *melo*, *mittoo*, *murjoo*, *mysää* 'kurittaa', *napoo* (kengännauhat kiinni), *neuloo*, *neuvoo*, *nikkoo* 'nikotella', *nirho*, *nitoo* ~ *nijoo* ~ *nivoo* (*nivoo* myös merkityksessä 'olla ruokahaluton, potea, kitua'), *nuohoo* 'nuohota', *oikoo*, *pahnoo*, *perho* 'pitää pahana', *paiskoo*, *pakoo* (mm. kangas, lanka), *palvoo*, *paukoo*,

penkoa, pensoa, perkoa, persoa 'periä saataviaan hyvällä', *perstoa, piikoa, pilkkoa, pinkoa, pirstoa, piuhua, poikkoa, poroa* (Et.-Pohj. *pelt_om poroonu*), *puh-
koo, pujoa, punoa, raajoa, rahoa, rankoa, rasvoa, ratkoa, ratoa* 'kulkea yhtenäen',
*reu(h)toa, riipoa, rikkoa, risoa, riuhtoa, ruhjoa, ruhtoa, runnoa ~ runtoa, sakoa,
sanoa, saunoa, seikkaa* 'neuvotella, keskustella', *seisoa, sekoa* 'seota', *sesto,
seuloa, sieppoa, sieroa, siiroa* (esim. kolottu tukki kuivuessaan), *silkoa, silpoa,
sipoa, sitoa, sulloa, survoa, tahtoa, taihoa, taikoa, takoa, tarhoa* ("Pouviks kuu
kehii, sateiks päivä *tarhoi*"), *tarkkoa* (jälkilypsystä), *taroa* 'versoa; vahvistua,
varttua (lapsi); saota (jauhot taikinassa)', *tarpoa, tasoa, teloa, tempoa, teroa* 'tulla
teräväksi', *tilkkoa = tipsoa* (jälkilypsystä), *toivoa, uhoa, ulvoa, uskoa, vahvoa,
vako, valvoa, vannoa, varoa, varpoa, varsoa, vartoa* (~ *varrota*), *vasoa, vastoa,
vatkoa* 'halkeilla, katkeilla, rakoilla', *vatvoa, velkoa, velloa, versoa, vesoa, vie-
roa, vihloa, vihmoa, vihtoa, viitto, virpoa, viskoa, vitoa, vitsoa, viuhtoa*. Eri
murteissa lisäksi ahdasalueisempaa sanastoa.

Lisää verbejä: *laukoa, palhoa, paloa* 'paloitella', *riimoo, ripsoa, sohoa, tihmoa,
vapo* 'panna vapeille'.

236

o-vartalo vai jokin muu:

a) *seisoa* vai *seistä* : -*tään* : -*syt* tai *seis/ta* : -*taan* : -*sut*? Onko
kausatiivijohdoksena *seisottaa* vai *seisattaa* (vai niiden sijasta pelkästään *pysäyt-
tää, pidättää* tms.)? Yks. 3. pers. imperat.: *seiskoon* vai *seisköön*?

b) *valvoa* vai *valvaa*?

c) *Perkoa* vai *perata* (kaloja), *vesoa* vai *vesata* 'leikata vesurilla' (vai
merkitseekö *vesoa* vain 'työntää vesoja, versoa')?

237

*Sanoa-verb*in pikapuhemuodot: erityisesti akt. indikatiivin preesens (*san ~ saan
~ saaon ~ saon* 'sanon' jne.), konditionaalin preesens (*sa*∇ 'sanoisi'), kielteinen
preesens ja imperatiivin yks. 2. pers. (*sa, ei sa* ym.). Mitkä ovat tällaisten ja
"täydellisten" *sano*-vartaloisten muotojen summittaiset yleisyysuhteet? Käyte-
täänkö sellaisia kvasi-konsonanttivartaloisia muotoja kuin 1. infinitiivi *Sanna,
santa*, pass. preesens *sannaa, santaa*, pass. imperf. *santii, santtii*, akt. 2. partis.
sannu, pass. 2. partis. *san(t)tu*?

6. 2-tavuiset *u, y* -vartalot [238]

238

Teemasanoiksi sopivia: *kaatua, kysyä, kääntyä, parkua*.

Huom. *venua* vai *venyä, viipua* vai *viipyä*? Johto-opillista: tavataanko sellaisia
yleiskielelle outoja adjektiivikantaisia translatiiviverbejä kuin *halpua, kuumua,
laiskua*?

Huom. johto-opin kannalta sellaiset verbikantaiset tapaukset kuin *jääpyä* 'jää-dä', *lyöpyä* mm. 'tottua', *suopua* 'suostua'.

7. 3- ja useampitavuiset *a, ä* -vartalot [240–252]

240 Teemasanoiksi sopivia: *luiskahtaa* (huom. savolaismurt. prees. *luiskaan*, imperf. *luiskain*), *säikähtää* (huom. savolaismurt. prees. *säikään*, imperf. *säikäin*), *parantaa*, *lihottaa*, *selittää*, *kiristää* jne.; *kirjoituttaa*, *imellyttää*, *tutisuttaa* jne.

Taivutuksen kannalta huomattavaa:

241 a) *si* vai *ti* imperfektissä: *alentaa* (: *alensi* ~ *alenti*), *isontaa*, *komentaa*, *kumartaa*, *paimentaa*, *parantaa*, *pienentää*, *puhaltaa*, *suurentaa*, *uskaltaa*, *viheltää*, *ymmärtää* jne.; huom. myös heikkoasteiset *alennin*, *vihellin*, *ymmärrin* jne.

Tarktaviksi sopivia verbejä Keruuoppaassa mainittujen lisäksi esim. *koventaa*, *kuumentaa*, *pyyhältää*, *rakentaa*, *takaltaa*. 1. ja 2. persoonan imperfektimuotojen tarkkaaminen tärkeää samasta syystä kuin kohdassa 203 (huom. murteittain suhde *rakensin* : *rakensit* : *rakensin*).

242 b) Konsonanttivartalaisuus: *kuumeta* 'kuumentaa', *parata* 'parantaa' : *parattu* 'parannettu', *raketa* 'rakentaa' (kangas on *rakettu*), *yletä* 'ylentää'; *korveta* 'korventaa' (kuinka taipuu?).

Huom. murteittain sekundaari konsonanttivartalaisuus: *alentiin* : *alenttu*, *isonttiin* : *isonttu*, *paranttiin* : *paranttu*, *pienenttiin* : *pienenttu*, *rakenttiin* : *rakenttu* jne.

Johdon kannalta huomattavia ryhmiä (teemat eivät yleensä tarpeellisia, spontaanista puheesta saadut lause-esimerkit sitä vastoin toivottavia):

243 a) *-ahta-* ~ *-ähtä-* momentaaniverbit: esimerkkejä spontaanista puheesta (*hypähtää*, *istahtaa*, *yskähtää*, *putkahtaa*, *retkahtaa*; *kärähtää*, *älähtää* jne.).

Huom. savolaismurteissa heikkoasteisten muotojen asu myönt. ja kielt. preesensissä ja imperfektissä sekä yks. 2. persoonan myönt. ja kielt. imperatiivissa (tyypit *retkahan* ~ *retkaan*, *retkahin* ~ *retkain*).

244 b) *-eha-* ~ *-ehtä-* verbit (yleiskielessä tavallisten *-ehi-* verbien sijasta): *kiirehtää*, *tervehtää*; *heittelehtää*, *hyppelehtää*, *vääntelehtää* jne. Tähän myös *vaihtaa* rinnakkaismuotoineen: *vajehtaa*, *vahettaa*, *vaihettaa*, *vaahettaa*.

Tähän kohtaan kaikenlaiset murteista tavattavat *-eha-* ~ *-ehtä-* verbit (*möräkehtää*, *näyttelehtää* jne.).

245 c) *-alta-* ~ *-ältä-* momentaaniverbit: *hialtaa*, *käännältäa*, *muutaltaa*, *pistältäa*, *potaltaa*, *punaltaa*, *pyyhältää* jne.

246

d) Kaksi *-nta*-verbiä: *oksentaa, paskantaa*. Tavataanko *e*-vartalaisuutta (*oksente-, paskante-*)? Entä konsonanttivartaloisia muotoja (*okseta, paskata* jne.)?

247

e) *-otta-* ~ *-oittar* verbien ja niiden johdosten edustus. Seuraavaan listaan sisältyy sekä yleiskielestä tuttua että jonkin verran myös murteiden erikoissanastoa. Sellaisissa murteissa, joissa alkup. *-otta-* ja *-oitta-* verbien välillä on äänteellinen ero, lista olisi käytävä läpi tarkkaan (tarvittaessa myös murteesta löytyvät lisätapaukset huomioon ottaen). Muualta riittää suppea valikoima yksioikoisen edustuksen näytteeksi.

aidoittaa, ainoittaa, akoittua, aloittaa, arvoitus (huom. *arvuutus*), *ehdottaa, erottaa, haamottaa, haavoittaa, hajottaa, hangoitella, hapsottaa, harjoittaa* (myös 'varustaa harjalla [katto]'), *harottaa, haukottaa ja haukotella, helo(i)ttaa* (merkitys!), *helpottaa, hemmotella, hiekoittaa, hierottaa, hikottaa* 'nikottaa', *himottaa, hiottaa, hohottaa, hoilottaa, hopottaa, korottaa, häämöttää, höhöttää, hölpöttää, höpsötellä, höpöttää, hörhöttää, ilmoittaa, ilottaa, inhottaa, irrottaa, irvottaa, isotella, jaloitella, janottaa, jauhottaa, jollottaa ja jollotella, jorottaa, juroottaa, kaahottaa, kadottaa, ka(m)mottaa, karkottaa, karvoittua, katsottaa, kehottaa, kellottaa, kenottaa, kiihottaa, kilottaa, kilvoitella, kipottaa* 'särkeä, kivistää', (juosta) *kipottaa ja kipotella, kirjoittaa, kirkotella, kirvoittaa, kiskottaa, kiusoittaa ja kiusoitella, kohottaa, kojottaa, kokottaa, kollottaa, kolottaa, kopottaa, korottaa, kotkottaa, kulottaa* (mm. kaskitermi), *kurmottaa* 'kurittaa', *kuroottaa, kuvottaa, kuumottaa, kyyhöttää, kyyköttää, kököttää, köllöttää, könöttää, köröttää, lahjoittaa, lahoittaa, -ttua, laiskotella, lapoittaa* (heiniä), *lavoittaa* (esim. vasikoita synnytyksessä), *lekottaa, lihottaa, likoittaa, liottaa, limoittua, loirottaa, lollotella, longottaa, lorottaa, lotkottaa, luulotella, lörpöttää ja lörpötellä, lötköttää, mojottaa, molottaa, molskottaa, mököttää, mölöttää, neulottaa, nikottaa ja nikotella, niskoitella, nolottaa, nököttää, odottaa, osoittaa, pahnottua, pahoittaa ja pahoitella, pajoittaa, pakottaa* (merkitys!), *paloittaa ja paloitella, paskoittaa, pauloittaa, peipo(i)tella, pel(v)ottaa* (vai *pel(j)ättää?*), *persotella, piilottaa, pilko(i)ttaa* (merkitys!), *pingottaa, piskottaa ja piskotella* 'pisarrella', *pohottaa, pompottaa, porottaa, pudottaa, pujottaa, pullottaa, puro(i)ttaa* 'puputtaa (lapselle)', *punoittaa, puukottaa, päivöittää* 'viettää päiväsaikaa', *pöllötellä* 'tehdä jotain huonosti tjs.', *pötköttää, rajoittaa, raottaa, raudoittaa, rauhoittaa, rehjottaa, rehoittaa, retkottaa, riepottaa, ripottaa, roikottaa, rojottaa, ropottaa, ropsottaa, ruskottaa, räpsöttää, sakottaa, sannoittaa, saunottaa, seisottaa, sekoittaa, sidottaa, siehottaa, sierottua, siihottaa, silottaa, sohottaa, soiroottaa, sojottaa, sopottaa, söhröttää, söpöttää, tarkoittaa, ta-soittaa, tauottaa, tavoittaa, tehottaa* ("Sepä tehoitti, sanoo äitee silakkaa"), *te-loittaa, teroittaa* (vai *terittää?*), *tohottaa, toitottaa, toivottaa, tuijottaa, turvottaa, töllöttää, töpöttää, töröttää, ulottaa, upottaa, urvottaa, uskottaa, vajottaa, valloit-*

taa, valvottava, vannottaa, varoittaa, velvoittaa, verottaa, vesoittua, vieroittaa, vihoittaa ja vihoitella, vil(v)oitella, vioittua, vir(v)ottaa, vitsoittaa, voivotella, vollottaa, vauhottaa, vuorotella (Et.-Pohj. *voorootella*), yököttää, äilöttää 'tiivistää', ällöttää.

Mitä muita (varsinkin ekspressiiviverbejä)?

Huom. hämäläisellä i:n katoalueella eräissä verbeissä tavattava *oi* tai *oo*: *arvoottaa*, *e(r)roottaa* (~ -oi-), *harjoottaa* (~ -oi-), *ilmoottaa* (~ -oi-), *kuloittaa*, *kurmoottaa* (~ -oi-), *o(s)soottaa* (~ -oi-), *pö(l)löittää*, *se(k)koittaa*, *viarooottaa* (~ -oi-).

Tarkattavia verbejä myös *heikottaa*, *kailottaa* ja *sevottaa*.

248 f) *-a(hd)utta-* ~ *-ä(hd)yttä-* verbien edustus: *ila(hd)uttaa*, *kopa(hd)uttaa*, *levä(hd)yttää* (merkitys!), *läkä(hd)yttää*, *pauka(hd)uttaa*, *pysä(hd)yttää*, *une(hd)uttaa*, *venä(hd)yttää*. Muita samanlaisia esim. *heila-*, *hetka-*, *jyrä-*, *jyskä-*, *järä-*, *kieka-*, *kiepa-*, *tuoja-*, *napsa-*, *nytkä-*, *pyörä-*, *roiska-*, *roja-*, *räpä-*, *säikä-*, *sävä-*, *tika-*, *tuke(hd)uttaa*.

Tavallisia *-a(hd)utta-* verbejä ovat mm. *liika(hd)uttaa*, *säikä(hd)yttää* ja *säpsä(hd)yttää*. Tähän kohtaan esimerkistöä myös *-e(hd)utta-* verbeistä: paitsi *une(hd)uttaa* myös *home(hd)uttaa*, *mure(hd)uttaa*, *tuke(hd)uttaa*, *umme(hd)uttaa*.

249 g) Supistumaverbien faktiivi- ja kausatiivijohdokset ja niihin mukautuneet: *hakkauttaa* ~ *hakkaauttaa* ~ *hakkoittaa* ~ *hakkoottaa* ~ *hakkuuttaa* ~ *hakkuittaa*. Muita esim. seuraavat: *arvuuttaa* (~ *arvauttaa* jne.), *huokuuttaa* (merkitys?), *?hytyyttää* (~ *hytöittää* ~ *hytäyttää* 'hytisyttää'), *hätyyttää* (~ *hätäyttää* jne.), *kehruuttaa*, *kehtuuttaa* (~ *kehtoittaa*), *kelpuuttaa* (~ *kelpoittaa* ~ *kelvoittaa*), *keskuuttaa* (~ *kesko(l)ittaa*) 'keskeyttää', *(k)lippuuttaa* (hiuksensa), *korjuuttaa*, *kuppuuttaa*, *kyllyyttää* (~ *kylloittää*) 'kyllästyttää', *lahtuuttaa*, *leikkuuttaa*, *lepuuttaa* (~ *lepäyttää* ~ *leväyttää*), *makuuttaa*, *paikkuuttaa*, *paluuttaa* (mm. liian kovaksi karikaistun työaseen pehmentämisestä), *passuuttaa*, *perkuuttaa*, *peruuttaa* (huom. myös *perettää!*), *röyhtyyttää* (~ *röyhtöittää*) 'röyhtäisyttää', *sahuuttaa*, *siivuuttaa* (huom.!), *tahkuuttaa* (huom.!), *vakuuttaa*, *vikuuttaa* (~ *vikoittaa*), *värjyyttää*, *äkyyttää*.

250 h) Tunnetaanko edelliseen läheisesti liittyvää ekspressiiviverbityyppiä (elää) *kituuttaa* (~ *kituittaa*), (ajaa) *koluuttaa* (~ *koluittaa*), *loikuuttaa*, *läikyyttää*, *retuuttaa*, *ronuuttaa*, *rytyyttää*, *rämyyttää*, *tuhuuttaa*; (ajaa) *köryytellä*?

251 i) *käryttää*, *käryyttää* vai *käryittää*? Muita samanlaisia: *kouluttaa*, *kuuluttaa* (myös *kuuloittaa*, *kuulettaa!*), *löylyttää*, *pyryttää*, *pö(l)lyttää*, *savuttaa*, (sataa) *tihuttaa*, *tuiskuttaa*.

252 j) Luontevat spontaanista puheesta saadut lause-esimerkit kaikentyyppisten verbien *-tta-* ~ *-ttä-* johtimisista kausatiivi- ja faktiivijohdoksista ovat tervetullei-

ta. Huom. esim. *hypittää - hypityttää, kaivattaa ~ kaivauttaa ~ kaivatuttaa ~ kai-
vuuttaa, kudottaa, kuokittaa ~ kuokituttaa, kävelyttää, laskettaa ~ lasketuttaa,
murtiuttaa, nostattaa, pirttiyttää, rupeuttaa, (Tuusula) ajauttaa = ookattaa. Yksi-
tavuisiin vartaloihin perustuvia: teettää (~ teetättää ~ teetätyttää), tuottaa, viettää
jne.*

Millaisia ovat *-ise*-vartaloisten verbien kausatiivi- ja faktitiivijohdokset (paitsi
hytisyttää, katkaisuttaa, tärisyttää mahdollisesti myös *hytisyittä, katkaisuittaa,
tärisyittä*)?

8. 3- ja useampitavuiset *le*-vartalot [255–262]

- 255 Temasanoiksi sopivia: *kysellä, tapella, koristella*.
Vokaaliyhtymän edustusta tarkattava seuraavissa tyypeissä:
- 256 *a-e, ä-e: hätäillä, inttailla, kehräillä, keräillä, kirmailla, korjailla, lepäillä,
makailla, määräillä, sahailla.*
- 257 *o-e: hikoilla, kiroilla, kokoilla, loikoilla, putoilla, rukoilla.*
- 258 *e-e: halkeilla, katkeilla, repeillä, surkeilla, vehkeillä, ylpeillä.*
- 259 *i-e: kieriellä, kuriella 'kujeilla', py(y)hkiellä, solmiella.*
- 260 *u-e, y-e: haamuilla, hapuilla, hulluilla, kaatuilla, kaluilla, kiituilla, koluilla,
kuukuilla, kääntyillä, laukuilla (lapsen silmät ennen unta, haukka lentäessään),
pyllyillä, pö(l)lyillä, pyörtyillä, rimpuilla, velmuilla, virsuilla 'virnistellä'.*
- 261 Luontevat spontaanista puheesta saadut käyttöesimerkit toivottavia
kaikista *-le-* johdoksista: sekä yleiskielen kannalta tavallisen tuntuista (*kastella,
sadella, harjoitella* jne.) että epätavallisemmista (*haella, tunnella* 'olla tuntevi-
naan, hiukan tuntea', *ost(at)ella* 'pyrkiä ostamaan', *kutoilla, valvoilla* jne.). Eri-
tyisesti tarkattava, tavataanko supistumaverbeihin perustuvaa tyyppiä *hypellä*
(vrt. *hypätä*), *mitellä* (vrt. *mitata*), *leikellä, nakella, paiskella, viskellä* jne.
- 262 Omana ryhmänä huomattakoon *-skele-* ~ *-ksele-* ja *-skentele-* ~ *-ksentele-*
johtimiset verbit: *astuskella ~ astuksella, vuolesskella ~ vuoleksella, sahasella
'sahailla'; uiskennella ~ uiksennella, teeskennellä ~ teeksennellä, kuljeskennella
~ kuljeksennella, moitiskennella ~ moitiksennella* jne. Luontevaa esimerkistöä
tarvitaan. Myös *pureskella ~ pureksella*.
- Huomattakoon erityisesti lounaismurteissa *-skele-*verbit supistumaverbien
sijalla (*kokkoskella, maalaskella, makkaskella, puttoskella, vastaskella* ym.).

9. 3-tavuiset *ne*-vartalot [263–264]

263 Teemasanoiksi sopivia: *aleta, pienetä, ulota, paksuta*.

264 Kaikki spontaanista puheesta havaitut *-ne-* verbit käyttöyhteyksineen ovat tervetulleita, samoin huomiot *-ne-* ja *-ntu-* ~ *-nty-*johdosten käyttösuhteista vapaassa puheessa (*aukenee* ~ *aukentuu*, *happanee* ~ *ha(p)pantuu*, *harvenee* ~ *harventuu*, *kykenee* ~ *ky(k)entyy*, *murenee* ~ *murentuu*, *mätänee* ~ *mädäntyy*, *oikenee* ~ *ojentuu* ~ *oikentuu*, *olkenee* ~ *oljentuu* ~ *olkentuu* 'asettuu pysyvästi asumaan, kotiutuu', *pahenee* ~ *pahentuu*, *pakenee* ~ *pakentuu*, *pimenee* ~ *pimentyy*, *tarkenee* ~ *tarkentuu* jne.). Huom.: *enenee* vai *enänee*, *heikkenee* vai *heikkonee*, *paksenee* vai *paksunee*, *pitenee* (1. inf. *pidetä* ~ *pitetä?*) vai *pisenee*, *vanhenee* vai *vanhanee?*

10. 3-tavuiset *ise*-vartalot [265–269]

a) *-aise-* ~ *-äise-* verbit.

265 Teemasanoiksi sopivia: *katkaista, kysäistä*.

Huom.

266 1. Tavataanko seuraavissa verbeissä tai osassa niistä heikkoasteisuutta (joko läpi paradigman tai vain konsonanttivartaloisissa muodoissa), vai käytetäänkö vain vahva-asteisia muotoja: *aukaista* ~ *au(v)aista* ~ *avaista*, *hal(k)aista*, *heikaista* ~ *heiaista* 'häikäistä', *henkäistä* ~ *hengäistä*, *herpaista* ~ *hervaista*, *hipaista* ~ *hivaista*, *hiu(k)aista*, *hotaista*, *hui(k)aista*, *huokaista*, *hái(k)äistä*, *hötäistä*, *jul(k)aista*, *kaapaista* ~ *kaavaista*, *kakaista*, *kar(k)aista*, (juosta) *kipaista* ~ *kivaista*, *kirpaista* ~ *kirvaista*, *ko(p)paista*, *lakaista* ~ *laasta* ~ *laista* (huom.!), *laukaista* ~ *lau(v)aista* ~ *lavaista*, *liipaista*, *lipaista* (kielellään), *lu(k)aista*, *läpäistä* ~ *läväistä*, *nyhtäistä* ~ *nyhdäistä* (murt. *nyhästä*), *ny(k)äistä* ~ *nyjäistä*, *näy(k)käistä*, *nyö(k)käistä*, *oikaista* ~ *ojoista* (*ojjaasta* yms.), *pa(k)kaista* 'pakottaa (hampaita)', *par(k)aista*, *pinkaista*, *pol(k)aista*, *puh(k)aista*, *py(y)h(k)äistä*, *raapaista* ~ *raavaista*, *rankaista* ~ *rangaista*, *rau(k)aista*, *repäistä* ~ *reväistä*, *riipaista* ~ *riivaista*, *riuhtaista* ~ *riuhdaista* (murt. *riuhaista*), *rohkaista* ~ *roh(v)aista*, *ry(k)äistä*, *röyhätäistä*, *sipaista* ~ *sivaista*, *sitaista* *sidaista*, *so(k)aista*, *sutaista*, *sy(k)äistä*, *syl(k)äistä*, *tekaista*, *tempaista* ~ *temmaista*, *tympäistä* ~ *tymmäistä*, *tönkäistä* ~ *töngäistä*, *val(k)aista* (merkitys!), *vetäistä* ~ *vedäistä*, *vil(k)aista?*

Heikkoasteisuuden kannalta tarkattavia verbejä myös *hih(k)aista*, *huhuista* ~ *huhdaista*, *häpäistä* ~ *häväistä*, *loh(k)aista*, *pinkaista* ~ *pingaista*.

267 2. Paitsi edellä lueteltuja ovat kaikki muutkin *-aise-* ~ *-äise-* verbit luonteivissa spontaanista puheesta saaduissa esimerkeissä toivottavia (*ahmaista*, *imaista*, *ko-saista*, *käypäistä*, *poikkaista*, *syöpäistä*, *vohkaista*, *öyhkäistä* jne.).

268 Onko murteessa tyyppiä *halaistaa* 'halkaista' : *halaistan* : *halaistettu, karaistaa* 'karkaista', *oikaistaa* 'oikaista', *valaistaa* 'valaista'?

269 b) Ekspressiiviset *-ise-* verbit.

Teemasanoiksi sopivia: *höpistä, kolista, surista* jne. Valikoima luontevia käyttöesimerkkejä myös tällaisista suotava. (Rinnalla esiintyvistä *kolajaa*-tyyppisistä johdoksista kohdassa 283.)

11. 3-tavuiset *itse*-vartalot [270–271]

270 Teemasanoiksi sopivia: *ansaita, havaita* (huom. savolaismurt. *havvaen* 'havaitsen; havaitsin'), *hennoita* (savolaismurt. *hennota hennoh too : ei hennoe*), *huomaita, keritä* : *keritsen, punnita, suvaita, valita*.

Teemasanoiksi sopivia myös: *parkita, rovita*, murt. *hannoita* 'hennoa'

-itse-vartalot ovat murteittain mukautuneet 3-tavuisiin *a, ä* -vartaloihin (esim. *karhihtaa ~ karhittaa : karhihtan ~ karhitan*). Tällaiset verbit voi esittää joko kohdassa 240 tai kohdassa 270, kunhan samalla muistetaan panna viite signumiin 270 resp. 240.

271 Erikseen huom. *tarvita* ja sen taivutuserikoisuudet (*tarttee ~ tarhtoo ~ tarvii, tars ~ tarttis ~ tartteis, ei tarvii ~ tarvi* yms.).

(*Naulitsee ~ naulii* -tyyppisistä rinnakkaisuuksista ks. 231.)

Huom. mahdollinen sekaantuminen **-iða-* verbeihin (*en tarvია, en tarviais*).

12. 3- ja useampitavuiset *i*-vartalot [272–275]

272 Teemasanoiksi sopivia: *kiirehtiä, vetelehtiä, kuljeksia*.

Johto-opin kannalta huomattavaa:

273 a) Luontevat lause-esimerkit sekä sensiivisistä *halveksia, kummeksia* -tyypistä että frekventatiivisesta *asuksia, seisoksia, syljeksiä* -tyypistä suotavia.

Esimerkkiverbejä runsaasti itämurteissa (*anneksia, kanneksia, nieleksiä, nuoleksia, piileksiä, poljeksia, vuoleksia* jne.)

274 b) Tunnettaanko *kalastia* 'kalastaa', *varastia, vierastia*? Muita samantapaisia?

274a c) Itäisimpiä murteita koskeva kysymys: tunnettaanko sellaisia *i*-vartaloisia lainasanoja kuin *posenia* 'korjata, parantaa', *potaria* 'lahjoittaa', *ropatia* '(taudista): iskeä, tulla äkkiä', *ropotia* 'tehdä töitä', *tokatia* 'huomata', *ukotia* 'sattua'? Entä muita vastaaventyypisiä (*äkätia* 'huomata') ?

Lisäesimerkki: *savotia* 'alkaa, yrittää'.

275 Esitettävä sekä pari teemaa (tarvittaessa enemmänkin) että varsinkin spontaanista puheesta saatua irrallista esimerkistöä.

Tyyppisanoja vokaaliympäristön mukaan:

sekaantua ~ *sekautua*, *aja-*, *kapa-*, *lapa-*, *korja-*, *persta-*, *pila/antua* ~ *-utua*

hätääntyä ~ *hätäytyä*, *hämä-*, *kerä-*, *kehnä-*, *pistä/äntyä*, *-ytyä*

repeentyä ~ *repeytyä*, *kipe-*, *kuole-*, *kulke-*, *laske-*, *sotke-*, *teke-*, *tu(u)le/entua*

~ *-utua*,

nälkiintyä ~ *nälkiytyä*, *häiri-*, *kotvi-* (apajasta), *kälvi-* (viljasta), *mahi-*, *murti-* (lehmän keskenmenosta), *myti-*, *peri-*, *pirtti-* (maidosta), *tukki/intua*

~ *-utua*

kokoontua ~ *kokoutua*, *lako-*, *persto-*, *rikko/ontua* ~ *-utua*

istuu(n)tua, *kirnu-*, *kesu-* ~ *kesy-*, *paakku-*, *riisu/u(n)tua*.

Murteittain tavattavat eri tyypit:

1. *sekaantua*, *repeentyä*, *nälkiintyä* jne. (lounaismurt. *sekkantu-*)

2. *sekautua*, *repeytyä*

3. *sekaintua*, *repeintyä*

4. *sekaitua*, *repeityä*

5. *seka(v)untua*, *repe(v)yntyä*

6. *sekahuntua*, *repehyntyä*

7. *seka(v)ua* : *seka(v)un* : *seka(v)uu* : *seka(v)ui*, *repe(v)yä*

8. *sekauda* (murt. *se(k)kauva* : *se(k)kaun* : imperf. *se(k)kausi*), *repeydä*

9. *sekauta* (murt. *se(k)kauta* : *se(k)kaun* : imperf. *se(k)kausi* : konditionaali *se(k)kauteisi*), *repeytä*

10. *sekahua*, *repehyä*

11. *sekaapua*, *repeepyä*.

(12. Refleksiivitaivutus, ks. 767.)

Runsaanlainen esimerkestö on tarpeen, koska eri tyyppien rinnakkaiselo varsinkin siirtymäalueiden murteissa (ja 8. ja 9. kohdalle ominainen sekapara-digmaisuuskin) on yleistä.

14. Muut 3- ja useampitavuiset *u*, *y* -vartalot [276–279a]

276 Teemasanoiksi sopivia: *tervehtyä*, *halveksua*, *kummeksua*, *imeltyä* (vai *imeltua?*), *enentyä*, *hämartyä*, *metsittyä*, *asettua*, *sitkistyä*.

Huomiot *-ne-* ja *-ntu-* ~ *-nty-* johdosten käyttösuhteista kohtaan 264.

Johto-opillisesti huomattavia ryhmiä (valaistava mieluummin luontevin käyttö-esimerkein):

277 a) *-ksu-* ~ *-ksy-* sensiiiverbit (*pieneksyä*, *pitkäksyä* jne.) ja samamerkityksiset *-stu-* ~ *-sty-* verbit (*pienestyä* 'pieneksyä', *vähästyä* jne.).

278 b) 4-tavuiset *-mustu-* ~ *-mysty-* ja *-mastu-* ~ *-mästy-* verbit (varsinkin useissa länsimurteissa): *henkämystyä* ~ *henkämästyä*, *jolamustua*, *kar(k)kamustua*, *kih-kamustua*, *kiukkumustua*, *kollamustua*, *kyllämystyä*, *nirkkamustua*, *oukkamustua* ~ *oukkamastua*, *öykkämystyä*, *pöllämystyä*, *pöppämystyä*, *sekamustua*, *tuhamustua*, *tytimystyä*. Mitä muita?

279 c) Tyyppi *ahavoitua*, *hataroitua*, *mataloitua*, *sammaloitua* (vai *madaltua*, *sammaltua*?).

Muita samanlaisia: *imeloitua* ~ *imelloitua*, *imelöityä* ~ *imellöityä*, *hankaloitua*, *haperoitua*, *kamaroitua*, *kippuroitua*, *kirjavoitua*, *kokkeloitua*, *lihavoitua*, *maali-moitua*, *palavoitua*, *taikinoitua*, *tukaloitua*, *veteloitua* ~ *vetelöityä* (taikina), *vieravoitua*. Jos tämä verbityyppi on tuttu, sitä tulisi valaista mahdollisimman monella murteella varmasti käytettävällä sanalla. Jos sanat eivät ole käytössä, käytetäänkö niiden sijasta samakantaisia tyyppisiä *hapertua*, *imeltua* ~ *imeltyä*, *karmartua*, *kipartua*, *vedeltyä* ~ *veseltyä* (huom. myös *mataloitua* ~ *madaltua*, *sammaloitua* ~ *sammaltua*)?

Tunnettaanko tyyppiä *kummitteleitua*, *leikitteleyä*?

279a d) Eräissä itäisimmissä murteissa tavattava tyyppi *kapahua* 'kavuta, kiivetä', *naukahua* 'naukua', *sinkahua*, *vinkahua*, *ärjähyä*.

15. 3- (4-) tavuiset *oi(tse)*-vartalot [280]

280 Teemasanoiksi sopivia: *haasioida*, *haravoida*, *häkilöidä*, *ikävöidä*, *isännöidä*, *kopeloida*, *kurikoida*, *murkinoida*, *vetelöidä*.

Huom. puhtaiden *-oi-* ja *-oitse-* paradigmojen (esim. *haravoita* : *haravoittee* : *haravoitaan*; *haravoija* : *haravoip* : *haravoijaan*) lisäksi erilaiset sekaparadigmat: *haravoija* : *haravoithee* : *haravoijaan* jne. Teemojen lisäksi valikoima käyttö-esimerkkejä toivottava.

16. *-aδa- ~ *-äädä- ja *-aiδa- ~ *-äiidä- verbit [281–284]

281 Enimpien murteiden osalta riittää parin verbin teemat: *hakata*, *kehrätä*, *levätä*, *maata*, *pelätä*, *viskata* yms.

Huom.

282 a) Seuraavien varmojen tai mahdollisten **-aiδa-* ~ **-äiidä-* verbien edustusta tarkattava erityisesti Etelä-Pohjanmaalla, astevaihtelun alaisten osalta myös lounaismurteissa, niiden naapuristossa ja Keski-Pohjanmaalla: *avata*, *hairata*, *halata* (merkitys 'haluta, kaivata; syleillä?'), *haukata*, *herätä*, *huoata*, *huomata*, *hylätä*, *hypätä*, *kaivata*, *karata* (merkitys?), *kohdata*, *lakata*

(~ *laata!*), *levätä, loukata, lykätä, nakata, nypätä, näpätä, osata, palata, pelätä, ryypätä, räyhätä, sysätä, temmata, touhata, tymmätä* 'tympäistä', *töytätä, varata* 'pelätä', *viskata, äkätä*. Muuallakin tarkattavaa: tunnetaanko tähän ryhmään mahdollisesti kuuluvia verbejä *halata* 'halkaista', *havata* 'herätä', *hengätä* 'henkäistä', *katkata* 'katkaista', *lohata* : *lohkaan* 'lohkaista', *potkata* 'potkaista', *puhata* : *puhkaan* 'puhkaista', *ratkata* 'ratkaista', *soata* 'sokaista'?

283 b) *-aja-* ~ *-äjä-* johtimisten ekspressiiviverbien (*hutajaa, jyräjää, kihajaa, sihajaa, täräjää, vapajaa, vipajaa* jne.) esiintymistä erityisesti tarkattava Etelä-Pohjanmaalla ja itämurteissa. Teemat? Mahdollista sekaparadigmaisuutta *hutiisee, jyrisee* -tyypin kanssa? Tyyppien summittaiset yleisyysuhteet? Luontevia käyttöesimerkkejä *-aja-* ~ *-äjä-* verbeistä?

Esimerkistö kartutettavissa eri murteiden sanastolla (*heläjää, horajaa, hurajaa, kohajaa, kolajaa, korajaa, lenajaa, letajaa, nitajaa, pomajaa, porajaa, rätäjää, räjäjä, väläjää* jne.). Huom. erityisesti *kutajaa* 'kutisee'.

284 c) *-eerata-* verbi *edustus*: *halveerata, lakeerata, marunteerata, rikeerata, rohventeerata, sortteerata, tuteerata, vunteerata, äkseerata* jne.

17. *-eða- ~ *-eðä- ja *-eðe- verbit [285–286]

285 Monista murteista riittää pari teemaa: *katketa, ruveta, revetä* yms.

Alueilla, joissa tyypit erillään (Ylä-Satakunnan pohjoisreuna, Etelä-Pohjanmaa, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan ylämaa, enimmäkseen itämurteet), selvitettävä sana sanalta: *aueta, haljeta, herjetä, hirvetä, huieta* 'kuluu; nääntyä; sulaa (lumi)', *huieta, hävetä, iljetä, juljeta, kammeta, kangeta, katketa, kasketa, kehjetä, kerjetä, kiivetä* (onko kansanomainen?), *kilvetä* 'kimmahtaa', *kivetä, korveta, kyetä, käetä, langeta, lasketa* 'laskea' (intrans.), *laueta, liietä, livetä, lohjeta, loveta, lumeta, nimetä, noeta, oieta, pietä, pimeta, poiketa, posketa, puhjeta, ratketa, raueta, revetä, rivetä, rohjeta, ruveta, saveta, seljetä, siivetä, soeta, solmeta, sukseta, suveta* 'suojata (sästä)', *tarjeta, taueta* 'tauota', *teljetä, toimeta, torveta* (merkitys!), *tuketa, tupeta, tyvetä, vaahdeta, vaieta, valjeta, veretä, vyyhdetä, ängettä*. Tällöin riittävät supistetut teemat, joissa on mukana ainakin akt. indik. preesensin yks. 3. pers. ja kielteinen preesens.

285–287 Verbit ryhmitetään kohtiin 285 ja 287 infinitiivin mukaan. Ellei tätä ole käytettävissä, verbi sijoitetaan siihen kohtaan, jossa se on Keruuoppaassa mainittu. Kohdassa 285 esitetään ainakin pari teemaa **-eða-* ~ **-eðä-* verbeistä. Jos **-eðe-* verbit ovat pysyneet erillään, esitetään myös pari teemaa niistä. Jälkimmäisessä tapauksessa on lisäksi selvitettävä sana sanalta, kumpaan ryhmään mikin verbi kuuluu. Kohdassa 287 esitetään **-iða-* ~ **-iðä-* verbiin teemat (myös mur-

teessa mahdollisesti *-eða- ~ *-eðä- ja *-eðe- verbien tyyppiin luiskahtaneiden *-iða- ~ *-iðä- verbien teemat).

Paitsi teemamuodoista ovat esimerkit sekä kohtaan 285 että kohtaan 287 tervetulleita myös harvinaisemmista taivutusmuodoista (esim. imperatiivista).

Lisää tarkattavia verbejä (kohtaan 285:) *erjetä, karjeta, pehmetä, sormeta, tihetä, vaveta* 'panna verkot vapeille'; (kohtaan 287:) murt. *haavita, merkitä, tukita*.

286

Monien kohdassa 285 lueteltujen verbien sijasta tai ohella käytetään murteittain toisentyypisiä rinnakkaisjohdoksia. Siksi tarkistettava kaikkialla, ovatko *aueta* : *aukeaa*, *herjetä* : *herkeää* jne. -tyyppien sijasta käytössä seuraavanlaiset tyypit: *aueta* : *aukenee*, *herjetä* : *herkenee*, *hirvetä* : *hirvenee* (myös *hirvitä* : *hirviää*, ks. 287), *hiueta* : *hiukenee*, *huieta* : *huikenee*, *iljetä* : *ilkenee*, *juljeta* : *julkenee*, (*kehitä* : *kehkiää*, *keritä* : *kerkiää*, ks. 287), *kyetä* : *kykenee* ~ *ky(k)entyy*, *laueta* : *?laukenee*, *liietä* : *liikenee*, *oieta* : *oikenee*, (*pi' itä* : *pikiää*, ks. 287), *pimetä* : *pimenee* (myös *pimitä* : *pimiää*, ks. 287), *raueta* : *raukenee*, *rohjeta* : *rohkenee*, *seljetä* : *selkenee* (myös *selitä* : *selkiää*, ks. 287), *soeta* : *sokenee*, *solmia* : *solmii* (myös *solmita* : *solmiaa*, ks. 287), *tarjeta* : *tarkenee* (~ *tarken-tuu!*), *tauota* : *taukoaa*, *tukkia* : *tukkii* ja *tukita* : *tukitsee*, *vaieta* : *vaikenee*, *valjeta* : *valkenee*.

Tähän kohtaan keskitetään kaikki havainnot paitsi *-eðe-verbien sijalla käytetyistä *-iða- ~ *-iðä- verbeistä myös jommankumman tyyppin sijalla käytetyistä -ene-verbeistä. Kaikissa murteissa siksi käytävä läpi paitsi Keruuoppaassa mainitut tapaukset myös seuraavat:

erjetä (: *erkeää* vai *erkenee*) ~ *eritä* (: *eriää* t. *erkiää*), *karjeta* (: *karkeaa* vai *karkenee*), *levetä* (: *levenee*) ~ *levitä* (: *leviää*) (lause-esimerkkejä!), *lämmetä* (: *lämpenee*) ~ *lämmitä* (: *lämpiää*), *pehmetä* (: *pehmenee*) ~ *pehmitä* (: *pehmiää*), *pimetä* (: *pimenee*) ~ *pimitä* (: *pimiää*), *siitä* (: *sikiää*) ~ *sietä* (: *sikenee*), *tihetä* (: *tiheää* vai *tihenee*), *vyyhdetä* (: *vyyhteää*) ~ *vyyhditä* (: *vyyhtiää*).

18. *-iða- ~ *-iðä- verbit [287]

287

eritä, hellitä, hirvitä, hävitä, kehitä, keritä, kutiaa, kuumita, levitä, lievitä, lämmitä, pehmitä, pimitä, selitä, selvitä, siitä, silitä, solmita, suorita, viritä; murt. *parkita, pi' itä* 'pietä', *tallita* jne.

Pari teemaa riittää, paitsi murteissa, joissa ilmenee sekaantumista *revetä* (*ruveta*) -tyyppisiin (esim. *levijee* ~ *levijöö* kuten *repijee* - *repijöö*; *hävetä* : *häviää* ~ *hävvee* 'häviää', *lämmetä* : *lämpemä* 'lämpiämään'), jolloin suhteet tutkittava sana sanalta. Samoin murteissa (mm. osa hämäläismurteita), joissa vaihtelua *hä-*

viää ~ hävii. – Erikseen huom. *kutiaa*: näinkö vai *kutisee* (entä konsonanttivartalaiset muodot)? Myös havainnot muiden kuin edellä lueteltujen **-iða-* ~ **-iðä-*verbien tuttuudesta murteessa ovat tervetulleita.

19. **-oða-* verbit [288]

- 288 *erota, hajota, hiota, irrota, janota, kadota, kirotta, kohota, koota, kumota, lahota, laota, liota, pudota, seota, siivota, tauota, turvota, upota, vajota, virota* ym.
Pari teemaa riittää, ellei edustuksen kirjavuus toisin vaadi.

20. **-uða-* ~ **-yðä-* verbit [289]

- 289 *haiuta, haluta, jututa, kirnuta, kivuta, kärytä, pö(ñ)lytä, röyhytä, savuta.* Teemat kuten **-oða-*verbeistä. Lisäesimerkit varsinkin murteessa tavattavista ekspressiivisistä **-uða-* ~ **-yðä-*verbeistä (*jydytä, kiduta, koluta, meluta, mölytä, remuta, rydytä, rymytä, rämytä*) ovat tervetulleita.

21. Horjuvuutta supistumaverbien ja ei-supistumaverbien välillä [290]

- 290 *ampua ~ ammuta*
avaa (: imperf. *avo(ñ)*) ~ *avata*
haittaa (: *ei haita*) ~ *haitata*
kalvaa ~ *kaluta* (vai tavataanko molemmat? Käyttöesimerkit tärkeitä)
ka(m)moa ~ *ka(m)mota*
kasvaa ~ *kasota* ~ *kasuta*
kierää (~ *kiirää*) ~ *kieritä*
kuivaa ~ *kuivata* 'kuivua' (vai 'kuivattaa')
kumoa ~ *kumota*
lahoa ~ *lahota*
lihoa ~ *lihota*
lumoa ~ *lumota*
nuohoa ~ *nuohota*
palvaa ~ *palvata*
pursua ~ *pursuta*
py(y)hkiä ~ *py(y)hitä* (~ *pyhjetä*)
sakoa ~ *saota*
salvaa ~ *salvata*
sekoa ~ *seota*

solmia ~ solmita (~ solmeta)
sulaa ~ sulata 'sulaa' (vai 'sulattaa?')
sy(y)hyä ~ sy(y)hytä
tihkua ~ tihkuta
vartoa ~ varrota
vieriä ~ vieritä

Yllä olevat tapaukset selvitetään kaikista murteista ja murteen kantaa havainnollistetaan ainakin supistetuilla teemoilla, kernaasti myös lause-esimerkeillä.

Uudellamaalla ja sen liepeillä ovat supistumaverbit (varsinkin *aa*, *ää* -vartaloiset, yleisesti myös *ee*, *ii*, *oo*, *uu*, *yy* -vartaloiset) osittain mukautuneet ei-supistumaverbien taivutukseen, niin että on syntynyt varsin erikoisia taivutuskaavoja. Esim. *vastata* ja *kirnuta* -verbien teemat Nurmijärven murteessa kuuluivat 1) *vastaa*, *kirnuu* 'vastata, kirnuta', 2) *vastaa(n)*, *kirnuu(n)* 'vastaan, kirnuan', 3) *vastaa*, *kirnuu* '(hän) vastaa kirnuaa', 4) (*ei*) *vasta*, *kirnu*, 5) *vastai(n)*, *kirnui(n)* 'vastasin, kirnusin', 6) *vasta*, *kirnu* '(hän) vastasi, kirnusi', 7) *vastais*, *kirnuis*, 8) *vastataa(n)*, *kirnutaa(n)*, 9) *vastattii(n)*, *kirnuttii(n)*, 10-) *vastannu*, *kirnunnu*. Ilmiö tulee riittävästi valaistuksi eri supistumaverbityyppien teemoissa (niitä voi tarvittaessa täydentää muillakin paradigman muodoilla ja ottamalla lisäavuksi sellaisia teemasanoja [vrt. 310], joiden avulla myös erilaisten vartalokonsonanttien ja konsonanttiyhtymien astevaihtelusuhteet saadaan osoitetuksi). Kyseistä osittaista mukautumisilmiötä ei siksi käsitellä tämän kohdan yhteydessä. Yllä lueteltujen verbien taivutus tarkistetaan kuitenkin myös näistä murteista, ja samalla sopii mainita mahdollisia lisäesimerkkejä **täydellisestä** mukautumisesta ei-supistumaverbeihin. Esim. *ruven* : *ruvet* : *rupee* : imperf. *rupi*, *puron* : *purot* : *putoo* : imperf. *puto(i)*, joissa täydellisen mukautumisen selvin tuntomerkki on akt. indik. preesensin yks. 1. ja 2. persoonan lyhyt vokaali (lisäksi astevaihtelusuhteet ja imperfektin asu *rupi* pro *rupe(i)* tai *rupes*). Tällainen täydellinen mukautuminen on näissäkin murteissa melko harvinaista.

Toisaalta samoissa murteissa on erityisesti tarkettava ei-supistumaverbien liukumista supistumaverbeihin, joka ilmenee selvimmin akt. indik. preesensin yks. 1. ja 2. persoonan odotuksenvastaisesta pitkästä vokaalista, a-, ä- ja e-vartaloissa lisäksi akt. indik. imperfektistä: esim. imperf. yks. 3. pers. *jaksa(i)*, *kuiva(i)*, *mättä(i)*, *tunke(i)* tai *jaksas*, *kuivas*, *mättäs*, *tunkes* (pro *jakso(i)*, *kuivi*, *mätti*, *tunk(i)*). Tällaista liukumista tavataan erityisesti *i*-vartaloissa mutta verbeittäin myös muissa vartalotyypeissä. Kriittisiä verbejä tältä kannalta ovat esim. *ahtaa*, *alkaa*, *hoitaa*, *jaksaa*, *kaivaa*, *kastaa*, *kuivaa*, *lappaa*, *palaa*, *purkaa*, *sulaa*, *valaa*; *jäytää* (*miä jäyrään* 'kaluan'), *mättää*; *tunkea*; *ahmia*, *haalia*, *harsia*, *hiipiä*, *häiriä*, *juuria*, *keriä*, *kontia*, *kräkiä*, *kröhiä*, *kuhkiä*, *kuoria*, *kursia*, *kärsiä*, *kääriä*, *köntiä*,

listiä, marssia, molskia, mulia, määkiä, nykiä, näriä, paiskia, parsia, potkia, puffia, pyrkiä, raskia, ristiä, rohkia, rykiä, rähkiä, rääpiä, röhkiä, sopia, suksia, sutia, tarvia, tilkkiä, tinkiä, tönä, viitsiä; loikoa; kylpöä, rypöä; hirnuu, kirkua, liukua, mankuu, maukuu, parkua, perua, riehua, riisua; häipyä, väsyä. Muitakin samantyyppisiä on löydettävissä; täydellisen käsityksen saamiseksi kyseisestä vieremästä olisi ainakin Keski-Uudellamaalla oikeastaan tutkittava sana sanalta kaikki alun perin kaksitavuiset verbivartalot.

Lisää kaikissa murteissa tarkattavia verbejä: *alkaa, alata, hilloa ~ hillota, kahlaa (~ kahloa) ~ kahlata, kajoa ~ kajota, loiskua ~ loiskuta, patoa ~ padota, penkoa ~ pengota, pirstoa ~ pirstota, uhoa ~ uhot.*

Supistumaverbien ja ei-supistumaverbien keskinäistä sekaantumista on syytä tarkkailla paitsi Uudellamaalla myös lounaismurteissa, lounaisissa siirtymämurteissa, etelä- ja kaakkoishämäläisissä murteissa (sekä näihin rajoittuvissa kaakkoismurteissa) ja osassa peräpohjalaisia murteita. Näissä murteissa suhteet voivat olla niin sekavat, että ainakin alkuperäisten ei-supistumaverbien osalta ne on tutkittava miltei sana sanalta. Kerääjien avuksi julkaistaan siksi seuraavassa verbatim-täydellinen luettelo eri vartalotyyppejä edustavista alkuperäisistä kaksitavuisista verbeistä. Joukossa on sekä yleiskielestä tuttua että murteellista (varsinkin uusmaalaisista) sanastoa; eri murteista löytyy helpolla vielä lisäesimerkkejä. (Uudellamaalla vanhastaan ehkä tuntemattomien verbien perään on lisätty + -merkki.)

a, ä -vartalot: kohdissa 202 ja 203 luetellut verbit ja lisäksi seuraavat: *ahtaa, ajaa, alkaa, antaa, hohkaa, hoitaa, jakaa, jaksaa, jatkaa, jauhaa, johtaa, juottaa, kaartaa, kaivaa, kalvaa, kantaa, karttaa, kistaa, kasvaa, kistaa, kuivaa, lappaa, laulaa, loistaa, luistaa, luottaa, mahtaa, maksaa, muistaa, nauraa, nostaa, ostaa, ottaa, painaa, palaa, pohtaa, polttaa, puhkaa, purkaa, salvaa, soittaa, soutaa, sulaa, tappaa, valaa, voittaa; elää, heittää, hirttaa, itää, jyskää, jättää, jäytää, keittää, kestää, kiittää, kylvää, käyttää, köyttää, lypsää, mäikää, mättää, niittää, nyhtää, pettää, pistää, pitää, pläikää, päättää, ryskää, ryystää, ryöstää, syyttää, syöttää, säästää, väistää, välttää, ähkää; hi(i)htaa+ ~ hihata+, jutaa+ ~ judata+ (Pohjois-Suomessa).*

e-vartalot: *hakea, haista, hokea, juosta, kokea, koskea+, kulkea, kuolla, kusta, kutea, kuulla, laskea, lukea, luulla, nousta, nuolla, olla, panna, polkea, potea, pukea+, purra, puskea, sotkea, sulkea+, surra, tarttea, tukea, tulla, tunkea, tuntea, tuulla, vuolla+; imeä+, iskeä, itkeä+, kitkeä+, kyteä, kytkeä+, kärkeä, kätkeä+, lähteä, mennä, niellä, nylkeä, nähdä, pestä, pierrä, piestä, piillä+, päteä, päästä, sylkeä, syteä, syökseä+, särkeä+, tehdä.*

i-vartalot: *ahmia, haalia, hankkia, harsia, hotkia, huhkia, huiskia, huolia, hutkia, juhlia+ , juuria, kaapia+ , kaartia, kahmia, kahnia, kaulia+ , (k)lamssia, klunia, knokkia, kohnia, koinia, kolhia, kontia, kosia+ , koukkia, kouria, kraappia, kronkkia, kropsia, kuhkia, kuhnia, kuokkia, kuopia+ , kuoria, kursia+ , latkia, loikkia, loiskia, lotkia, louhia+ , luikkia, luuhia, luutia, marssia, matkia+ , moittia, molia, molskia, mulia, mulskia, munia, nauttia, noukkia, nuhia, nuijia, nussia, nuuskia, onkia, oppia, painia, paiskia, parsia, plutia, pohtia+ , poikia, poimia+ , polskia, pomppia, potkia, prassia, pruiskia, puffia, puikkia, pukkia+ , raskia+ , rohkia, roiskia, ruokkia, saksia+ , sohia, solmia+ , sontia, sopia, sorkkia, sotia, sukia, suksia, suoria, sutia, suu(t)tia+ , tahria, talsia, tanssia, tarvia, tiuskaa, tohria, tohtia, tonkia, tor(s)sia, tuhria, tuiskia, tukkia, tutkia, tuumia+ , tuuppia, vaatia, vahtia, vohkia; ehtiä+ , etsiä+ , flätkiä, fläätiiä, hiipiä, hyppiä+ , hyöriä, häiriä, hässiä, hääriä+ , höpsiä+ , hörppiä, jyrsiä, järsiä, keksiä, kelliä, keria, kieriä, kiilliä, kiiriä, klähmiä, kläm(p)ssiä, klääppiä, kräkiä, kröhiä, krökiä, kyhniä, kykkiä, kyniä, kynsiä, kyykkiä, kähmiä, kähniä, kärsiä, kääriä, köhiä, kömpiä, köntiä, leikkiä, listiä, litkiä, lykkiä+ , läiskiä, mieltiiä+ , mylviä, mätkiä, määkiä, mönkiä, möyriä, möökiä, niisiä, nykiä, nyppiä, nyyhkiä+ , näriä, näykkiä, periä, pesiä, pläiskiä, pyhkiä, pyrkiä+ , pyrskiä, pyöriä, pärskiä, pätkiä, pökkiä, pötkiä, rehkiä+ , repiä, riipiä, ristiä, rykiä, ryömiä, rähkiä, räiskiä, rämpiä, räyhiä, rääpiä, rääsiä, röhkiä, siistiä+ , särpiä+ , sääliä, söhiä, söhriä, söyriä, tilkkiä, tinkiä, tisiä, tyrkkiä, töhriä, tökkiä, tölliä, töniiä, tönkiä, tönttiä, töykkiä, vihkiä, viitsiä, yskiä, äkkiä, äyhkiä, äyskiä.*

o, ö -vartalot: kohdassa 235 mainitut verbit ja lisäksi mm. seuraavat: *hihtoa+* (Peräpohjola), *hivoo, hossoa, krakoa, kuvoo, litoa, loikoo, norkoo, riistoo, tokoo, trinsoo; kylpöä, kytöä, rypöä.*

u, y -vartalot: *ammua, ampua, astua, asua, haukkua, heilua, hetkua, hihkua, hiiskua, hirnuu, hivua, hoippua, horjua, hosua, hukkua, huojua, huokua, istua, joutua, kaatua, karjua, katua, kehua, keikkua, keinua, kellua, kepua, kiehua, kiikkua, kiljua, kirkua, kitua, kletua, kloksua, kukkua, kulua, kuohua, kutsua, laihtua, lauhtua, liehua, lierua, liikkua, liukua, loiskua, lojua, loppua, luopua, mahtua, mankua, maukua, murtua, muuttua, noitua, nukkua, nuokkua, ontua, osua, painua, paisua, parkua, perua, priiskua, puhua, pursua, puuttua, puutua, riehua, riisua, riutua, roikkua, sammua, sattua, suostua, suuttua, tihkua, tippua, tirskaa, toipua, torjua, torkkua, tottua, ulttua, uupua, vinkua; ekysy, hyötyä, häipyä, jähtyä, jäätyä, kiertyä, krääkkyä, kysyä, kääntyä, köyhtyä, leppyä, läikkyä, määkyä, nytkyä, näkyä, nääntyä, nöyrtyä, peittyä, pettyä, pystyä, pysyä, pyörtyä, räakkyä, syhyä, tyytyä, täytyä, venyä, väsyä, ärjyä.*

II. VARTALONSISÄISIÄ ÄÄNNEVAIHTELUJA [300–560]

Tähän lukuun on koottu etupäässä sellaisia äännevaihtelutyyppejä, jotka ovat kantasuomen jälkeisten ääntenmuutosten (ja analogiavaikutusten) aiheuttamia ja jotka siitä syystä sisältyvät myös äännehistorioiden tavanomaiseen dispositioon. Mukaan on otettu täydellisyyden vuoksi sellaistaakin materiaalia, joka valaisee kyseisiä ääntenmuutoksia mutta ei ole johtanut mihinkään nykykielessä havaittavaan morfofonologiseen vaihteluun (esim. diftonginreduktiossa paitsi *aita* : *aeran* -tyyppiset vaihtelutapaukset myös *kaoha* : *kaohan* -tyyppiset vaihtelemattomasti redusoituneet tapaukset, astevaihtelussa paitsi *maata* : *makaan* tyyppiset vaihtelutapaukset myös *saarva*-tyyppiset vaihteluttomat alkuperäistä heikkoa astetta edustavat tapaukset).

A. Geminaatio [300–302]

1. Lounaismurteiden geminaatio [300]

300

Valaistava mahdollisimman runsaalla eri muotoryhmiä edustavalla aineistolla. Tavataanko *k:n*, *t:n*, *p:n* ja *s:n* geminaation lisäksi *h:n* geminaatiota (vanha : *vanhha* 'vanhaa', *pahha* 'pahaa', *puhhu* 'puhua' jne.)? Entä tyyppiä *sannu(a)* 'sanoa'? Missä määrin geminaatiota esiintyy 2. ja 3. tavun rajalla (huom. esim. partitiivi- ja illatiivityypit *ahven(t)to*, *isom(p)pa*, *vahin(k)ko*, *semmo(s)si*, 1. inf. *raken(t)ta*, *kumar(t)ta*, passiivin imperf. *varjel(t)ti*, *haljel(t)ti*, imperat. *otta(k)ka*, *otta(k)ko*, *riidel(k)kä*, *tapel(k)ko*, *-kaan* ~ *-kään* -liitteiset tapaukset *mihin(k)kä*, *meillä(k)kä*; pass. preesens *oteta*, *anneta*)? Entä 3. ja 4. tavun rajalla (erikoistapaus: pass. prees. *loukuteta* ~ *?loukutetta*, *ilmoteta* ~ *?ilmotetta*)?

Erityisen tarkkaan on koetettava seurata geminaation täydellisempää tai epätäydellisempää esiintymistä varsinaisen lounaismurteiden geminaatioalueen ulkopuolella, jossa voi tavata pitkällekin Uudellemaalle, Ala-Satakuntaan ja niihin rajoittuviin hämäläismurteisiin päin sellaisia geminoitumia kuin (*monta*) *kerttaa*, *sen verttaa*, *harttaasti*, *porttaat*, (Länsi- ja Keski-Uudellamaalla) *loukutettaan*, *ilmo(i)tettaan*, *like(m)ppää*, *varppaat*, *varppaisillas*, *varttaat*.

2. Muiden murteiden yleis- ja erikoisgemaatio [301–302]

301–302 Ovatko fonemaattisia vai foneettisia ilmiöitä? Runsas eri muotoryhmiä valaiseva esimerkistö paikallaan; erityisesti tarkattava sellaisia 3. ja 4. tai 4. ja 5. tavun rajaisia tapauksia kuin *onnettomuuvessa* ~ *onnettommuuvessa*, *opetettukaan* ~ *opetettukkaan*, *opettelemaan* ~ *opettelemmaan*, *imelluttaneet* ~ *imelluttanneet*, joissa gemaatiomurteissakin esiintyy painosuhteista riippuvaa horjuvuutta.

Tavataanko yleisgemaatiota *i*-diftongin edessä sellaisissa monikko-, imperfekti- ja superlatiivimuodoissa kuin *ta(h)loisa*, *sa(n)noin*, *i(s)soin*?

Nuorten lainasanojen edustus gemaatiomurteissa: *minuu(t)ti* vai *minnuu(t)ti*, *poliisi* vai *polliisi* (vai *polisi*) jne.?

Onko erikoisgemaatiota havaittavissa sivupainollisen tavun edessä (*ku-sijjainen*, *erikkoinen*)?

Esiintyykö sananalkuista yleis- tai erikoisgemaatiota, esim. *se kàet* (~ *se kkait*) *ov vanaha*, *kuuĳkouvessa*, *maantie* ~ *maanttie*?

(Yleisgemaatio: 301, erikoisgemaatio: 302.)

B. Astevaihtelu [305–525]

1. Astevaihtelun yleiset edellytykset; erikoistapauksia [305–311]

305 a) Heikkoasteisuus 2. tavun *i*-loppuisen diftongin edessä (lounaismurteissa ja niiden lähimurteissa).

Valaistava erityisesti monikko-, imperfekti- ja konditionaalimuodoilla: mon. partitiivi *aivoi* 'aikoja' ~ *aivoja*, mon. essiivi *avoin(a)*, mon. illatiivi *aivo(i)hin*, yks. 3. pers. imperf. *haukui*, kond. *anna(i)s(is)* jne. (-*ise*- nominit käsitelty erikseen kohdassa 51, -*ise*-verbit kohdassa 266, -*oi*- nominit kohdassa 8, *-*aiða* - *-*äiðä*- verbit kohdassa 282.)

Huom., että samassakin murteessa – varsinkin siirtymäalueilla – voi olla kirjavuutta: esimerkiksi heikkoasteinen imperfekti *haukui* mutta vahva-asteinen mon. partitiivi *aikoi*.

306 b) Heikkoasteisuus 3. tavun *i*-loppuisen diftongin edessä (koko kielialueella).

Tavataanko heikko vai vahva aste seuraavan tyyppisten nominien mon. partitiivi-, genetiivi-, illatiivi-, essiivi- ja komitatiivimuodoissa: *mansikka* (*mansikoita* ~ *mansikkoja*, *mansikoiden* ~ *mansikkojen*, *mansikoihin* ~ *mansikkoihin* jne.), *avanto*, *kaupunki*, *koivikko*, *korento* (~ *korenta*), *kurikka*, *laatikko*, *maa-*

lattu, navetta, ometta (~ *ometto*), *raamattu, rapakko, tupakka* (~ *tupakki*), *vahinko*? (Nelitavuisten *-inen*-nominien astevaihtelusuhteista erikseen kohdassa 51, kolmitavuisten *-kko* ja *-kkei*-nominien astevaihtelu suhteista kohdissa 34 ja 42.)

307

Vain lounaismurteita ja niiden lähimurteita koskeva kysymys: imperfekti *metsittyi* vai *metsityi*, *paleltui* vai *pale(l)ui*, konditionaali *uskaltais* vai *uska(l)lais* jne.?

Lisäesimerkkejä mm.: *haperui, huononui, märeänyi, hämäryis, paranuis* (Honkilahti).

c) Murteittain astevaihtelun ulkopuolella olevia vartaloita:

308

1. *k:n* astevaihtelun alalta esim.: *Ameriika* (~ *Ameriikka*), *apteeki, haka* (merkitys?), *hantuuki, heiko, häkä, Jaako, kaaki* (~ *kaakki*), *kaaku* (~ *kaakku*), *klooki, (k)raaku* 'kotilo', *(k)rooki* 'haka, koukku', *(k)ruuku, laaka, laaki, laku* 'lippu', *lauku, laukupuoli* (~ *laukumpuoli* 'laavu'), *leka, lieka, loka, luuku* (~ *luukku*), *lööki, musiiki, paaka* 'käsikivien vääntövarsi', *piika, pleeki* 'kalpea', *poka, pooka, pruuhi, pryki* (*olutpryki*), *pryky, puulaaki, pyyhi* (~ *pyykki*), *raaka, raaki* (~ *raakki*), *ranstaaka, ruoko, saki* (~ *sakki*), *taaka, touko, tryki* 'ajanjakso', *vaaka, väkä, vääkä, alku, hylky, malka, mörkö, palko, salko*. Mitä muita?

Lounaismurteita, niiden lähimurteita ja pohjalaismurteita koskeva kysymys: onko myös geminaatta-*k* vaihteluton sellaisissa tapauksissa kuin *akka, heikko, hiikko* (joku juoksee *hiikkon kyytiä*), *kokko, kukko, mekko, puukko, pyykki, rakko, ukko, yökkö; Erkki, Jaakko, Jukka, Markku, Mikko, Veikko*? Mitä muita?

Eräissä murteissa astevaihtelun ulkopuolella: *hantaaki, kouku* (~ *koukku*), *leku* 'lekkeri', *liiketä* 'liietä', *maki* 'käymälä' (~ *makki*), *muki, pyky* 'rakennusmestari', *riuku, vaku* 'kehto' (~ *vakku*), *väki*. Näitä esitettäessä mainittava sekä yks. nom. että jokin sellainen sija (esim. yks. gen., mon. nom.), joka astevaihtelun alaisissa sanoissa on normaalisti heikkoasteinen. *pk:n* astevaihtelun ulkopuolella olevia tapauksia ei mainita tässä vaan kohdassa 410.

Geminaatta-*k*:llisiin sanoihin (lounaismurteissa ja niiden lähimurteissa ja pohjalaismurteissa kysyttäviä) lisättävä *puikko* ja *saukko*.

309

2. *t:n* astevaihtelun alalta esim.: *kirkkoväärti, kyyti, leeta* 'vehnäspitko', *(k)liitu, (k)ryyti, luutu* (~ *luuttu*), *muoto, nyyty* 'nyytti', *näätä, pelti, petata, peti, (p)raati* 'puhe', *(p)raatata* ~ *(p)raatia, profeta, reta* 'kerma', *rinti* 'veräjä', *runti* 'tynnyrin reikä', *ruuti, ruutu, savota, setä, suti* (~ *sutti*), *tunti, tuutittaa, täti, vati* (~ *fati*), *äiti*. Mitä muita? Ovatko sanat *maito* ja *vesi* astevaihtelussa?

Lounaismurteita, niiden lähimurteita ja pohjalaismurteita koskeva kysymys: onko myös geminaatta-*t* vaihteluton sellaisissa tapauksissa kuin *kartta, krintti, lautta, matto, pruntti; Arttu, Martta, Martti, Pentti*? Mitä muita? Huom. myös

hämäläismurteet, esim. *aitta* : *aittan*, *lautta* : *lauttalla*, *raitti* : *raitin*; *Mänttä* : *Mänttässä*.

Astevaihtelun ulkopuolella saattavat olla esim. (*haltu* ~ *halttu* :) *haltussa*, *kitukset*, *komuuti*, *latata*, *loota*, *limonaati*, *mataltua*, *neiti*, *ryti* 'kaisla', *tiuhta*, *tuta* (~ *tutti*), *vihta*.

Lisiä geminaattatapauksiin: *kantti*, *reitti*, *routto*, *Riitta*, *sentti*.

Taivutusmuotojen esittämisestä ks. 308.

309a

3. *p:n* astevaihtelun alalta: *Euroopa*, *kaapi*, *kampa*, *kampi*, *kuupa*, *käpy*, *toopi*.

Mitä muita?

Lounaismurteita, niiden lähimurteita ja pohjalaismurteita koskeva kysymys: onko myös geminaatta-*p* vaihteluton sellaisissa tapauksissa kuin *knippi*, *pappa*; *Seppo*? Mitä muita?

Astevaihtelun ulkopuolella murteittain myös *kaapu*, (*k*)*lapi*, (*k*)*lupu* 'varsta', *krapu*, *kupu*, *kömpiä*, *nupi*, *ripa*.

Lounaismurteita, niiden lähimurteita ja pohjalaismurteita koskeva kysymys: kuinka taipuvat geminaatta-*p*:lliset *kippo*, *lippo* ja *juoppo*?

310

4. Uudenmaan murteissa voivat supistumaverbien passiivimuodot olla vahva-asteisia, milloin vartalossa on joko yksinäisklusiili tai soinnillisen konsonantin + yksinäisklusiilin yhtymä. Esim. *kiipettiin*, *kokotaan*, *makattu*, *nokettiin*, *pelkätään*, *pelkättiin*, *pelkätty*, *rupettais*, *taukottu*, *tempataan*. Muissa (alkuaan) konsonanttivartaloissa supistumaverbien muodoissa vahva-asteisuus ulottuu yleisesti geminaattaklusiileihin: *hakkaa* 'hakata', *hakkannu* 'hakannut', *hakkakka(i)* 'hakatkaa'. Runsasta vartalokonsonantiston mukaan lajiteltua esimerkistöä tarvitaan näistä murteista valaisemaan sekä vahva-asteisia että alkupe räisen kannan mukaisia heikkoasteisia tapauksia.

Tähän muissakin murteissa esiintyvät supistumaverbien astevaihteluerikoisuudet. Esim. *kaipata* : *kaippaan kaippas*, *karkata* : *karkannut*, *multata* : *multtaan* : *multattu*, *perkata* : *perkkaan*; *lykätä* : *lykään*; *karkkata* : *karkaan*.

311

5. Lounaismurteiden astevaihteluerikoisuuksia (tähän mennessä puheena olleiden lisäksi): sarjasiirtymät (*kato* : *kadon* 'katto', *oppe* 'oppia' : *oven*, *paintta* 'painaa' *jne.*), heikkoasteisuus imperfektityypissä *näivä* 'näkivät', *otiva* 'ottivat'. Mitä muita?

Lisäesimerkkejä lounaismurteiden ja niiden lähimurteiden astevaihteluerikoisuuksista: *hauttausmaa*, *parihärkkil* (ajettiin); (sai) *kohrauksi*; *härji* 'härkiä'; *majajen* 'malkojen', *airojen* 'aitojen'.

Nominien vahva-asteiset monikkomuodot (*peltoilla*, *isäntiillä*) ja verbien vahva-asteiset imperfektimuodot (*kantoin*, *lähtiin*) esitetään signumeissa 601 ja 702.

(6. Erikseen käsitelty astevaihtelusuhteet omistusliitteiden edessä kohdassa 636, ominaisuudennimissä 93 ja *kuulta, purta, kuulten* -tyypissä 220–221.)

2. *k:n* heikon asteen edustus radikaalissa astevaihtelussa [315–411]

Tähän on koottu mahdollisia esimerkkisanoja, joilla voi valaista *k:n* ja *t:n* heikon asteen edustusta radikaalissa astevaihtelussa. Kaikkia sanoja ei tunneta kaikissa murteissa. Toisaalta muutkin esimerkkisanat kelpaavat.

a) Lyhyen vokaalin jäljessä.

1. *a:n* edessä:

- 315 *a-a:* (*jakaa* :) *jaan, maata, laasta* (~ *laista*), *haassa, taa(kse), taas, edestaas, omasta taasta, taata, (laka* :) *laat, saarva* (< **saγarva*) 'saukko', *paatsain*.
- 316 *e-a:* (*seka-* :) *seassa, seata* 'sekoittaa', (*leka* :) *lealla*.
- 317 *i-a:* *siat, liassa, liata* (huom. *likastaa*), *viat, viaton, viallinen, pian, piakkoin, iankaikkinen, (kika* :) *ki(v)at* 'tierat hevosen kavioissa'.
- 318 *o-a:* *oas, so(k)a(i)sta, (soka* 'lika' :) *so(v)at, (loka* :) *loassa*, (ikkunan) *poat* (vai *pokat*; nominatiivi *poka* vai *pokka*?), (*troka* 'viulunjousi' :) *troan* (onko myös *trokan*?).
- 319 *u-a:* (*suka* :) *suat, muassa, muata, (puka* :) *puat* 'länkien kaarevat yläpäät', (*truکا* 'viulunjousi' :) *tru(v)an* (onko myös *trukan*?), *suakset, suastin* 'pellavalangan suipennos'.

2. *ä:n* edessä:

- 320 *ä-ä:* (*häkä* :) *hään, rään, (väkä* :) *vää, täällä, täältä*, (hevosen *säkä* :) *säästä* (mitaten), *säätä* 'tarttua, ottaa'.
- 321 *i-ä:* (*ikä* :) *iän, iässäni, iäkäs, iäti, iäksi*; huom. *siellä* (< **siγällä*).
- 321a *ö-ä:* (*hökä* :) *höässä*.
- 322 *y-ä:* *kyäs, nyäistä, pyältää* 'tehdä pykälä', *pyällyys, ry(k)äistä, pyätä* 'rakentaa' (vai *pykätä* : *pykään*?), *nyältää, veitsinyät* '-nysät'.

3. *e:n* edessä:

- 323 *a-e:* *haen, haettava, haeskella, jaettu, jaettiin, paeta, rae, tae* (: *takeet*), (*laki* :) *laella* (vuoren *laella*, *pälaella*), *laes* ~ *lais* 'niittäjän niittojälki', *laespuoli, puolilais* 'niitoksen pituus yhteen suuntaan', *raenta* (~ *rainta*) 'kiulu', *saeta*.
- 324 *ä-e:* (*väki* :) *väen, vä(ä)ltä väkisin* 'väen väkisin', *näen, näes, käet, käenpiika, käetä, äes, äestää, mäet, säe, äentyä* 'tikahtua (esim. yskimiseen)'.
- 325 *e-e:* *reessä, sees, seestää, (tehdä* :) *teet, teel/mys* ~ *-mä, teeskellä, teettää*.
- 326 *i-e:* *hiessä, hiestyä, hieskoivu, (piki* :) *pien, pietä, ies, ien(liha), ie* (: *ikeen* ~ *ieksen*) 'lehmänkellon kielen kiinnityssilmukka', *sietä* (: *sikenee*), *iem-*

mäksi 'vanhemmaksi', *rientää*; huom. *likellä*, *likempänä*, *pikemmin*; *hiennyttää*, 'pehmittää (rautaa)' (Loppi), *iestää* 'väitellä, kinata'

327 o-e: *joet*, *noessa*, *noeta*, *koettaa*, *soeta*, *soennut*, (*hokea* :) *hoen*, *toe* (merkitys?), *toeta*.

328 u-e: *luen*, *lueskella*, *luettaa*, *luetella*, *puettaa*, (*tuki* :) *tuet*, *tuettiin*, *tuettaa*.

329 y-e: (*kyke-* :) *kyetä* ~ *kyentyä*, *nyeskellä*

4. *i:n* edessä:

330 a-*i*: (*hakea* :) *hain*, (*laki* :) *lait*, *laiton*, *laillinen*, *taitse*, *maistaa*, *maittaa*; huom. *ta(k)immainen*; (*maki* 'käymälä' :) *makin* ~ *main*. Tähän myös *-tai*-loppuisten viikon- ja pyhäpäivien nimitykset: *tiistak(i)* : *tiistain*, *helluntak(i)* : *helluntain* (vai kuinka?).

331 ä-*i*: (*mäki* :) *mäissä*, (*nähdä* :) *näin*, (*väki* :) (omin) *väin*, *väitellä*, *väittää*, (*räkiä* :) *räit*; huom. *täkimmäinen*; *väittää*, *väitellä* 1. affektisesta puhumisesta, 2. synnytysspoltoista, -ponnistuksista (kysyttävä erikseen, sillä murteittain voidaan tehdä ero: 1. *väittä-*, 2. *väjittä-*).

332 e-*i*: (*tehdä* :) *tein*, (*reki* :) *reissä*.

333 i-*i*: *siittää*, *siitä*, *liittää*, (*piki* :) *pi'issä* (mon., murt. myös yks. iness.), (*ikä* :) (näissä) *i'issä*, (*hiki* :) *hi'ittää* (~ *hikittää*), *hi'istyä*, *hi'issä* (mon. iness.) ; huom. myös *likinnä*, *likitse*; *likillä*.

334 o-*i*: (*kokea* :) *koin*, (*joki* :) *joissa*, (*hokea* :) *hoin*.

335 u-*i*: (*lukea* :) *luin*, (*pukea* :) *puin*, (*sukia* :) *suin*, *suiittiin*, *ruis* (huom.: saattaa poiketa muusta edustuksesta!).

336 y-*i*: (*rykiä* :) *ryin*, *ryi(ty)ttää*, *ryiskellä*, (*nykiä* :) *nyit*, (*olutpryki* :) *pryissä*.

5. *o:n* edessä:

337 a-o: *haot*, (*vako* :) *vaossa*, *vaota*, *raossa*, *raoissa* (kuinka tämä savolaismurteissa?), *raottaa*, (*lako* :) *laossa*, *paossa*, *taottu*, (*jako* :) *jaossa*, *jaoit*, *saota*, *saottaa*, (*mako* 'juoksutteena käytetty maha' :) *ma(v)ossa*, (*kako* 'kaakko' :) *ka(v)ossa*, (*hako* :) *haolla*, *haottaa*.

338 e-o: *teot*, *teossa*, *teos* (: *teokset*), *seota*, (*keko* :) *keot*, *seottaa* (vai *sekottaa*, *sekoittaa*?).

339 i-o: *hiota*, *hiottaa*, (*hiko* :) "elot ottivat riihessä kovan *hion*", *liota*, *liottaa*, *liossa*, *vioittua*, *viostua*, *vioissa*.

340 o-o: *koossa*, *koota*, *kookas*, (*tokoa* 'nokkia' :) *toot*.

341 u-o: (*ruko* :) *ruot*, (*juko* :) *juot*.

6. *u:n* edessä:

342 a-u: (*maku* :) *maut*, *maukas*, *maustaa*, *maustella* (~ *makustella*), (*haku* :) *haussa*, *tausta*, *taus* (: *taukset*), *tautta* 'takia', (*laku* 'lippu' :) *laun* (onko myös *lakun*?), (*vaku* 'kehto' :) *vaun*; huom. *ta(k)uitse*.

- 343 *i-u:* (*tiku [saunassa]* :) *tiussa*.
- 344 *o-u:* (*hoku* :) *houn*, (*koku* :) "viissattaa lohta tuli yhdessä *kovussa*".
- 345 *u-u:* (*luku* :) *luvun, suvun, suvussa, puvut*.
7. *y:n* edessä:
- 346 *ä-y:* (*näky* :) *näyn, näyttää*, (*täky* :) *täyt*.
- 347 *y-y:* (*kyky* :) *kyvyt, kyvykäs, syys* (puhutaanko *syyspuolesta, -kesästä vai syksypuolesta, -kesästä?*), (*myky* :) *myvyt*, (*pyky* 'rakennusmestari' :) *pyvyn (? ~ pykyn)*, ((*p*)*ryky* 'laituri' :) (*p*)*ryvyn (~ (p)rykyn)*, (esim. riihen) *tyvys* 'lähitienoot'..
8. *ö:n* edessä:
- 348 *ä-ö:* (*näkö* :) *näön, näöltään, näötön*, (hevosen *säkö* :) *säöstä*.
- 349 *y-ö:* (*tykö ~ työ*, ks. 811.)
- b) Pitkän vokaalin ja pitkään vokaaliin palautuvan diftongin jäljessä.
1. *a:n* edessä:
- 350 *aa-a:* (*raaka* :) *raa'an, vaa'an (~ vaakan), laa'an (~ laakan)* ; huom. *taaka* : *taakan* (ruots. *stake*).
- 351 *ie-a:* (*lieka* :) *lieassa*.
- 352 *uo-a:* (*ruoka* :) *ruoan (~ ru(u)(v)van jne.)*, *huoata* (merkitys?), *huo(k)aista*.
- 353 *ii-a:* (*liika* :) *liiaksi, liiatenkin, siiat*, (*piika* :) *piiat (~ piikaŋ)*.
- 354 *uu-a:* *muuas, muuanne*, (*nuuka* :) *nuuan (~ nuukan)*.
2. *ä:n* edessä:
- 355 *ää-ä:* *rää (k)ä(i)stä*.
3. *e:n* edessä:
- 356 *aa-e:* *raaempi*.
- 357 *uo-e:* *huojentaa, huojeta, huojennus, tuoemmaksi (~ tuokemmaksi)*.
- 358 *ii-e:* *liietä, liiemmälti*.
4. *i:n* edessä:
- 359 *aa-i:* *raaistaa, raain* (superlatiivi), (*laaki* :) *laain (~ laakin), laakinlyömä*, (*naakia* 'hiipiä' :) *naain*.
- 360 *uo-i:* (*ruoka* :) *ruoissa*, (*ruoko* :) *ruoikko*, *huo(j)is* 'huokea', *huo(j)istua*; huom. *tuo(k)immainen*.
- 361 *yö-i:* (*ryökiä* 'röyhtäillä' :) *älä ryöi, ryöityttää* 'röyhtäilyttää'.
- 362 *ää-i:* (*määkiä* :) *määin, määintä*; huom. *pääkimmäinen*.
5. *o:n* edessä:
- 364 *aa-o:* (*raaka* :) *raoissa*.
- 365 *ie-o:* *lieot, lieoittaa* 'panna liekaan', (*kieko* :) *kieot*, (*vieko* 'eräs painomitta' :) *vieot*.
- 366 *uo-o:* (*luoko* :) *luo'olla, ruo'ot*, (*huoko* [merkitys?] :) *huo'ossa*.

- 367 *ii-o:* *piioille* (~ *piikoille*), (*liika* :) *liioiksi, liioin, liioitella*.
6. *u:n* edessä:
- 368 *aa-u:* (*raakua* :) *raaut*, (*haakua* 'huohottaa' :) *haaut, en haau*.
- 368a *ie-u:* (*kiekua* :) *ei kieu* (onko kansanomainen?).
- 369 *uo-u:* (*huokua* :) *huoun, huounta*.
7. *y:n* edessä:
- 370 *ää-y:* (*määkyä* :) *ei määy, määyntä*, (*rääkyä* :) *rääyn*.
- 371 *yö-y:* (*hyökyä* :) *ei hyöy*.
c) *i, u, y* -loppuisen diftongin jäljessä.
1. *a:n* edessä:
- 372 *ï-a:* (*aika* :) *ajan, ajallinen*, (*taika* :) *taian, maiahtaa* 'maistua'; (*poika* :) *pojan, oi(k)aista* (~ *ojasta* ~ *ojjaasta*); *hui(k)aista, suias- ~ sujas/pää* 'langan suipennettu pää'.
- 373 *ü-a:* *kauas, kauan, lauantai, aua(i)sta* (~ *ava(i)sta* ~ *aukaista*), *rau(k)aista, laua(i)sta* (~ *lava(i)sta* ~ *laukaista*); (*leuka* :) *leuat, kiuas, hiu(k)aista, (hiuka* :) *hiuan*.
2. *ä:n* edessä:
- 374 *ï-ä:* (*räikää* :) *ei räiä, häikäistä; reiät*.
3. *e:n* edessä:
- 375 *ï-e:* *aie, vaieta; säie; ojentaa, ojennus, oieta* (~ *ojeta*), *oieti(s)* 'heti; suoraan' (~ *ojeti(s), oitis, oits*), lounaismurt. ja Länsi-Uusim. *poje(i)* 'poiki'; *luieta* 'liukastua, luistaa'; *huieta* 'sokaistua; kulua, loppua; hävetä', *muieta* 'tulla muikeaksi, hapantua'.
- 376 *ü-e:* *kauempana, kauemmin, aueta* (~ *aveta*), *raueta, laueta* (~ *laveta*), (*hauki* :) *hauen, taueta* 'tauota'; *loue* 'lokki'; *liueta*.
- 377 *y-e:* *köyettä*.
4. *i:n* edessä
- 378 *ï-i:* *rei' ittää, rei' issä* (mon. inessiivi); (*poika* :) *pojilla, pojintima* 'poikapuoli', *ei poi' i, poi' ittaa, poi' inta*.
- 379 *ü-i:* *kauimpana, kauimmin, (hauki* :) *hauissa* (mon., murt. myös yks. inessiivi).
5. *o:n* edessä:
- 380 *ï-o:* (*aika* :) *ajoissa*, (kaikin) *ajoin, ajoittain*, (*aikoa* :) *aiot, aivoitus, taion*; (*heiko* :) *hei(k)on*, (*teiko* 'eräs linnun luu' :) *teion*; (*oikoa* :) *oion* (~ *ojon*), *loion* (~ *lojon*).
- 381 *ü-o:* *auon, tauota, (tauko* mm. 'nuotan vetoköysi' :) *tauot*; (*leuka* :) *leuoissa, liuota*; (*touko* :) *touot*, (*kouko* 'päätäi' :) *kouot*, (*rouko* :) *rouot* 'vällyt'; *kauon* 'kauan', (*ei*) *kauoja, tauottaa* 'lopettaa', *lauottiin* (murt. *lavottiin*).

6. *u:n* edessä:

382 *i-u:* (*kaiku* :) *kaiun, kaiuttaa, (haiku* :) *haiun; oius/tie, -puu; (luiku* :) *luiun, luiuttaa, luiutella.*

383 *u-u:* (*naukua* :) *nau'ut, nau'unta, (maukua* :) *mau'ut, (lauku* :) *lau(k)ut (laukuranta 'tasaisesti viettävä ranta');* *riu'ut, tiu'ut, liu'un, liu'uttaa.*

d) Likvidan jäljessä.

Murteista, joissa *k:n* heikon asteen edustuksena on yksinomaan kato, riittää suppea esimerkkivalikoima. Muualla on lista käytävä läpi tarpeen mukaan kokonaan tai pääpiirtein.

1. *a:n* edessä:

390 *jalan, jalassa, jalas* (: *jalakset*), (*alkaa* :) *alan, malat, malata* 'matkia', *arat, arastella, varas, sarat, karata; velat, velallinen, hela/valkea, -torstai, (verka* :) *verat, perata, erata; virat, virata; olalla; sulat, (purkaa* :) *puran.*

2. *ä:n* edessä:

391 *nälän, härät, mävät, mävätä; selässä, pelätä, pelättää, pelästyttää, hylätä, (ylkä* :) *yljän, (yrkä* :) *yrjän.*

3. *e:n* edessä:

392 *palje, haljeta, valjeta, (alkaa* :) *aletaan, tarjeta, karjeta, arempi, areksua; jäljet, (säarki* :) *särjet, (säärkeä* :) *särjen, järjen, järjetön, kärjet, märempi, järjestään; seljetä, teljetä, (selkä* :) *selempänä, herjetä, kerjetä; iljetä; oljet, soljet, oljeta, soljeta* 'suoriutua'; *juljeta, kuljen, suljen, kurjet, puretaan ~ purjetaan; (sylki* :) *syljen, (sylkeä* :) *syljen, hylje, nyljen.*

4. *i:n* edessä:

393 *aristaa, arin* (superlatiivi), *valistaa, pal(j)in* (: *palkimen; myös palin* : *palimen; Sääksmäki paliistin* 'soljen kieli'), (Peräp.) *paliskunta; nälissään, nälittää, jäljillä, jalistää, härillä, mävissä, kärjillä, järjissään, (märkiä* :) *ei märi, härin* (: *härkimen*); *selittää, selitä, selin, selittäin, keritä; oljilla, poljin* (: *polkimen*), (*polkea* :) *poljin, (solki* :) *soljissa, solisluu* (myös *solkiluu, solkusluu, sonisluu*); *kuljin, nurin, (purkaa* :) *purin, (sulka* :) *sulissa, julistaa, (kurki* :) *kurjilla; syljin, (sylki* :) *syljissä, pyrin, nyljin, (kylki* :) *kyljissä, kyljittäin, (elki* :) *el(j)issä, (järki* :) *järin, viritä, virittää.*

5. *o:n* edessä:

394 *halot, palot, (salko* :) *salot, avojaloin, jaloissa, jaloitella, (halkoa* :) *halon, (alkaa* :) *aloin, (malka* :) *maloilla, (arka* :) *aroilla, paroilla, saroilla, (talkoot* :) *talos; (pelko* :) *pelon, peloton, pelottaa, (otan)* *selon, velvollinen, velvoittaa, velvollisuus, (perko* 'uudispelto' :) *perot; virota, vir(v)oittaa, vir(v)oitus, vir(v)oitella, (virka* :) *viroissa, (silkoa* :) *silotaan; korot, koroton, korottaa, (sorko* 'pärepuun osa' :) *sorot, torota* 'herätä unesta'; *ulos, ulompana, uloimmainen.*

6. *ö:n* edessä:

395 (särkö :) särön 'säryn', särös 'pilkottu tervas'; pär(v)öttää 'purkaa lankaa';
(mörkö :) möröt.

7. *u:n* edessä:

396 alussa, aluksi, jalus, jalukset, jalustin, (parkua :) parut, (parku :) parussa,
(karku :) karussa; selustin, helluntai; (kirkua :) kirut, polut; (kulku :) kulussa,
(ulku 'kannatusorsi' :) ulun, urut, Turussa.

8. *y:n* edessä:

397 (särky :) säryn, (särkyä :) ei säry, säry, säryshavas, särystin, (näkyä :) nälyn;
(törky :) töryssä; (hylky :) hyllyn, nylyn, sylyn.

e) Lyhyen vokaalin + *h:n* jäljessä.

Lista käytävä läpi tarkkaan (huom. astevaihteluttomat *pihkan*,
pöhkön -tyyppiset tapaukset, joita on eri murteissa eri määrin).

1. *a:n* edessä:

400 nahkan, pahkan, rahkan, hahkan 'haahkan'; vehkan, (hehka :) hehkan; pihkan,
sihkan ja puhkan (~ ähkän ja puhkan); hohkassa, rohkan; tuhkan, uhalla, ruukat
'ruuhkat'.

2. *ä:n* edessä:

401 tähkät, ähkän ja puhkan; töhkässä, röhkät 'raakileet'.

3. *e:n* edessä:

402 lahje, rahje; "nyt lähetään eikä ähetä" (: ähkää); vehje, kehjetä; lohjeta, rohjeta,
pohje; puhjeta; pyhjetä 'pyyhkiä'.

4. *i:n* edessä:

403 nahistua, rahikko 'rahasammalikko'; tähkissä, (mähkiä :) mähkin, ähkit,
"laiska.paiseita potee, äkämiä ähkittää"; kehittää, keh(k)itä, pehikko, (rehkiä :)
rehkin; vihitään, vihillä, nihistyä; rohkia pellavia :) rohkittu; (kuhkia :) kuhkit,
(puhkia :) puhkit, tuhkissa, uhiksi; röhkit; (pyhkiä :) pyhin.

5. *o:n* edessä:

404 tahkot, tahkota, lahkot, lah(k)onmylly, nahkoissaan, nahkoittaa 'vuorata
nahalla', pahkoissa; kehottaa 'purkaa', pehkot, pihkoittua, vihkot; lohkotaan,
(lohko :) lohkot; puhkotaan, kihottaa 'kiihottaa' (hämäl.murt. kihhoottaa),
kih(k)ossaan.

6. *ö:n* edessä:

405 (sähkö :) sähkö; (pöhkö :) pöhkön.

7. *u:n* edessä:

406 (ahku 'ahnas' :) ahkun; pehkut, hehkuttaa, ei hehku; tihkumpi 'tiheämpi';
puhkut, (uhku 'jääsohjo' :) uhkun, uhkuttaa.

8. y:n edessä:

407

(*ähky* :) *ähkyn*.

f) Pitkän vokaalin tai diftongin + *h*:n jäljessä.

408

haahkat, leuhkat, reuhkat, ruuhkat, puuhkat, ruohkata 'rohkia pellavia', *ruohkat, viuhkat; räähkät, löyhkässä; nyyhke, pyyhe; nyyhkittää, pyyhin, (aihki :) aihkin, (nuuhkia :) nuuhkin, leuhkin; kiihkon, keuhkot, keuhkonkuume ~ keuhonkuume.*

g) Nasaalin jäljessä.

410

hangat, kangas, kengät, hengittää, kangistua, vinguttaa jne. (esimerkistö vapaasti täydennettävissä). Huom. kauempana sanassa: *vahingossa, auringon, kuningas, vanungin* 'metallilangan', *messingin, kettingit, latingissa, ooringissa* 'järjestyksessä', *suopungin, pytingissä* 'rakennuksessa', *rottingilla, syylingit, (tällä) meiningillä.*

Astevaihteluttomia *ng*-sanoja: esim. *angeli* 'sahran perien osa', *angelisaha* 'tukkisaha', *angeria(s) ~ angerjas* 'ankerias; mesiangervo', *mangeli ~ mangilo* 'mankeli', (Peräp.) *penger : pengerheen* 'penkeren', *vuongeli* '2-vuotias poro'.
Mitä muita?

Sellaisissakin murteissa, joissa *nk* yleensä on astevaihtelun alainen, saattaa joskus kuulla astevaihtelutonta taivutusta (*renki : renkit* yms.). Tällaiset tapaukset erikseen mainittava. Ovatko ne satunnaisen tuntuisia vai esiintyvätkö tietyissä sanoissa yleisesti eri kielenoppailla?

h) *sk*-yhtymän astevaihtelutapauksia.

411

Vaihtelu ei yleensä ole johdonmukaisen läpikotaista, joten tapaukset on käytävä läpi yksitellen. Siellä missä heikkoasteisuutta ei lainkaan tavata, riittää tämän seikan toteaminen; huom. eräät heikkoasteiset tapaukset (*kases, kuisuttaa, lasee, lasehtia, ei rasiitte* ym.) kaukanakin varsinaisilta vaihtelualueilta. Esimerkkisanoja: *hiisahdus (~ hiiskahdus), huisuttaa (~ huiskuttaa), (iskeä :) isen, (kaski :) kaset, kases* 'kaskimaa; lehto, viidakko ym.', *kah(l)en kesen, kesentekoinen, kisottiin* (tuhta), (*koski* :) *kosen, kosus (~ koskus, koskut)* 'kuusen kuori(levy)', *kuisuttaa ~ kuiskuttaa), (käskeä :) käsen, käsin, lasehtia, lasetella, lasettaa* (erikseen huom. astevaihteluton *lasee ~ laseiksen* 'laskee (intr.), laskeutuu'), *lasokset, lasusverkko, (leski :) lesen, luisauttaa, läisähtää, (niska :) nisan, (paska :) pasan, (poski :) posen, ei rasi(i)tte, roisauttaa, rusahtava, rusakka* 'ruskehtava', *rusehtava* (huom. myös *ruseva*), (*tuisku* :) *tuisussa, (tuska :) tusan, (uskoa :) uson, usotella, visata (~ viskata), äsön (~ äsken, äskön).*

Lisiä: *asel (-askeh), (keski- :) kesel(lä), (koskea :) kosen* (erikseen huom. astevaihteluton *kosee : tuuli kosee* 'ottaa jhk'), *rusappa* 'ruskehtava'.

3. t:n heikon asteen edustus radikaalissa astevaihtelussa [420–522]

Murteissa, joissa vallitsee läntinen δ , δ , r , l tai d -edustus, ei t:n 420 radikaalia astevaihtelua eritellä tapauksittain vaan esitetään yleisedustus (signumiksi 420) ja samassa yhteydessä mahdolliset poikkeukset (*talikko* pro *tarikko*, *suu(l)le* pro *suure* 'suude (kiila)', *ohlake* pro *ohdake*, *kohentaa*, *lähettää*, pikapuhemuoto *tiän* 'tiedän' yms.). Seuraavien alkuaan * δ :llisten ruotsalaisperäisten lainasanojen edustus *tutkitaan* näistäkin murteista erikseen: *ladata* [421], *seteli* [432], *rati*, (*p*)*lati*, *latinki* [437], (*k*)*räädi(jauho)* [464], *puoti*, *lampuoti*, *luoti*, *luodikko*, *muoti* [480], *reila*, *-ta* [502], *vouti* [510], *reilu* [514]. Koska tämän sanaryhmän jäsenet ovat usein astevaihteluttomia (joko kautta paradigman t:llisiä tai kautta paradigman "heikkoasteisia"), niitä on murteesta riippumatta valaistava parilla teemamuodolla niin, että astevaihteluttomuus tai -vaihtelu käy selvästi ilmi.

420 Länsimurteissa *l*:n ja *r*:n alueella saattaa hyviltäkin oppailta kuulla sporadisesti δ -, *d*- tai *t*-ääntämystä. Myös tällaisesta mainittava tässä kohdassa. Huom. myös *r*:n ja (δ >) *r*:n sekaantumia, esim. sentapaiset hyperkorrekrit muodot kuin *au-dinko* 'aurinko', *Eudajoelt*, *kehdätä* 'kehrätä', *vanhoi tadinoi*.

Länsimurteissa erikseen tutkittavia ruotsalaisperäisiä lainasanoja lisäksi *komuuti*, (*kraati* 'aste' (murt. mm. *kraari*), (*kryyti* (murt. mm. *kryyri*), *loota* (*loola*, *luola*, *loora*), *paati* 'kylpy' (*paadi*), *rooda(t)a* 'neuvoa, käskeä', (*steedata* 'siivota', (pelto jää) *yöliin* ~ *yöriin* ~ *ööriin* 'viljelemättä').

Murteissa, joissa vallitsee itäinen \emptyset , *j*, *v* -edustus, käydään läpi koko lista; kuitenkin voidaan *i*, *u*, *y* -loppuisen diftongin jälkeisen ja *h*:n jälkeisen edustuksen esitystä supistaa, milloin murteen kanta *on* suoraviivainen. (Tällöinkin huom. *voudit*, *laudus*, *nähdä*, *tehdä*, *nähdessä*, *tehdessä* sekä *pitkän* vokaaliaineksen + *h*:n jälkeiset tapaukset, joiden edustus voi olla poikkeuksellinen.)

a) Lyhyen vokaalin jäljessä.

1. *a*:n edessä:

421 *a-a*: *padat*, *padallinen*, *sadat*, *radat*, *linnunradan*, (*sataa* :) *ei sada*, *madaltua*, (*jata* :) *jadat*, *jalossa*, *raake* (< **raðake*) ~ *raate*; erikseen huom. *ladata* (murt. mm. *laahata*) *lataan*, *suustaladattava*. (*kata* :) *kadan* 'kan-kaankudontaa varten mitatut loimet', *madallan*, *madalletaan*.

422 *e-a*: *pedata* 'sijata' (vai *petata*?).

423 *i-a*: *hidas*, (*kita* :) *kidassa*, (suden) *ridat*, *Ridanseula* (tähtikuvio), *idartaa* 'säästää' ("löytyy se syöpä säästävälle, ottava *ijartavalle*").

424 *o-a*: (*kota* :) *kodassa*, *sodassa*.

425 *u-a*: *mudan(veto)*, *mudassa*, (*luta* 'tuokkosen säyläpuikko' :) *ludan*, *ludas/lauta*, *-palkki*, *-penkki* 'tuvan uunin tai riihen t. saunan kiukaan sivussa oleva palkki, penkki' (murt. *luvas-*, *pluras-*), *pudas*, (*ruta* :) *rudan*.

2. *ä:n* edessä:

- 426 *ä-ä*: *hädässä, mädät, mädätä, mädännyt, mädännäiskalma, nädättää* 'sulattaa lunta', *nädämpänä* 'suojempänä, märempanä', (**mäδähmä* >) *määhnä* 'mäti', *määhnä/nen* ~ *-sin* 'päkiä; peukalon juuressa oleva kämmenlihas; sormenpään sisäpuoli'.
- 427 *e-ä*: *vedän, sedän* (~ *setän*), *ve(t)äistä*.
- 428 *i-ä*: (*pitää* :) *pidän, pidättää, pidätellä, kädenpidäkki* 'kädensija', *idättää, ei idä, idässä*.
- 429 *y-ä*: *sydän, -ala, -puu, sydäntyä, sydämistyä, sydämikkö*; huom. murt. *tyär* 'tytär'.

3. *e:n* edessä:

- 430 *a-e*: *made, sade, kade, tade* 'lanta', *tadeläävä, lade* (merkitys?), *pade* 'valkama'.
- 431 *ä-e*: *kädet, kädensija, kädestää* ("nehän *käisti* rysällä mahottomasti haukija"), *kädes(verkko), säde(htiä)*.
- 432 *e-e*: *edessä, edellä, edempänä, edemmäs* (myös *etemmäs*) (merk. 'kauemmas' vai 'enemmän eteen?'), *edellinen, edellispäivä* (murt. *eellispäivä* ~ *ei(l)lispäivä; eilissä päivänä*), *edellimmäinen* (murt. *eilimäinen*), *edes* ("antaisi *edes* markan", "ei antanut *edes* markkaa"), *edes/taas, -takaisin, omasta edestään, hedelmä* (veenheelmä 'levä'), *hedelmällinen, hedelmöidä* (~ *heilimöidä* ~ *hielimöidä*), *vedessä, vedettyä* (esim. *taikina*), (iho mennyt) *orvas-* ~ *marras/kedelle*; erikseen huom. lainasana *seteli* (murt. mm. *sere(l)li, seeli, selli*; myös yhdyssanassa *ul(o)sseteli* 'palvelijan päästökirja'.
- 433 *i-e*: *nide* (: *niteen* ~ *nijeen* vai kuinka?), *pidellä, pidettiin, side, -lanka, -hirsi*.
- 434 *o-e*: *todella, toden teolla, tode/staan* ~ *-sti, odelma* (onko kansanomainen?).
- 435 *u-e*: *kude, kudelanka, kudelma* (huom. murt. *kuolima*), *lude, sudet, suden/marja, -sammal, kudettaa* (särkiä) 'pyytää kudulta', *udella* (onko kansanomainen)?
- 436 *y-e*: (*sysi* :) *sydet, (ryti* :) *rydet* (~ *rydit*), *rydenpää* 'meriruo'on kukinto', (*kyteä* :) *ei kyde, hyde, (syteä* 'hakata; kirvellä, koskea' :) *syden*.

4. *i:n* edessä:

- 437 *a-i*: (*vati* :) *vadin, vadillinen, sadin* (huom. Peräp. *saain*), *tadikko* (murt. mm. *talikko, tarikko, taikko*; huom. poikkeukset **δ:n* yleisedustuksesta!), *padistaa* 'patistaa'; erikseen huomattavia lainasanoja: *rati* (murt. mm. *rari, rali, raji*) : *radissa*, sahan, kirjan (*p*)*lati* (murt. mm. (*p*)*lari, (p)laji, lan(i)*) : (*p*)*ladissa, latinki* (murt. mm. *larinki, lajinki, laahinki, laa(j)inki*).

- 438 *ä-i:* *hädissään, hädin tuskin, tädin (~ tätin), mädissä* (yks. iness. sanasta *mäti*, mon. iness. sanasta *mätä*).
- 439 *e-i:* *edistää* (esim. kello), *editse*, (*vetää* :) *vedin, pedissä, edinnä ~ etinnä* (merk. 'kauimpana', 'etumaisena'?)
- 440 *i-i:* (*pitää* :) *pidin, pidin (: pitimen), pidike, vidin*.
- 441 *o-i:* (*koti* :) *kodissa, todistaa, todistus, sodittiin, (sota :) sodissa*.
- 442 *u-i:* *pudistaa, pudistella, puistattaa, (suti :) sudit, (sutia :) sudin, kudin* (onko esim. "sukankudin" vanhan murteen sana, vai kuinka on sanottu?).
- 443 *y-i:* *ydin* (huom. murt. astevaihteluton taivutussuhde *yin* : *yimen*), *ydinpuu, (ryti :) rydit (~ rydet), rydikkö, (syteä :) sydin (minä sydin avannon)*.
5. *o:n* edessä:
- 444 *a-o:* *kadota, kadottaa, kadotus, ladot, ladollinen, madot, padot, padota, sadot*, (tuohi on) *sadollaan* (huom. *salollaan* kaukana varsinaiselta l-alueelta), *sulkasadon aika, sadoittain, nadot*.
- 445 *e-o:* *pedot, kedolla*, (esim. nuotan) *vedossa, vedonlyönti, vedota*.
- 446 *i-o:* *sidon, sidottaa, nidon* (huom.: onko 1. inf. tyyppiä *nittoa, nijoaa* vai *nivoo*?), *pidot, vidotaan*.
- 447 *o-o:* *odottaa (~ vuottaa), kodossa*.
- 448 *u-o:* *kudon, kudottu, kudos, kudonnainen, pudota, pudottaa, pudotella, pudotus*, murt. *puote, puokki* 'äkki)putous'.
6. *ö:n* edessä:
- 449 *y-ö:* (*kytö* :) *kydössä, (rytö :) rydössä 'ryteikössä', rydöt 'meriruo'ot'* (vrt. *rydet ~ rydit*).
- 449a *ä-ö:* (*mätö 'mätä'* :) *mäön* (Peräpohjola).
7. *u:n* edessä:
- 450 *a-u:* (*latu* :) *ladut* (huom. myös murt. nom. *laju, laku*), (*katu* :) *kadut, en kadu, kaduttaa, sadut*.
- 451 *e-u:* *edus, edusta, (etu :) edut, edullinen, eduttaa, hedut* 'hetaleet, ripsut', *redus* 'lyhdepino, riitta'.
- 452 *i-u:* (*hitu* :) *hidut, idut, idulla, kidukset* (murt. *kiukset, kiuskat*; myös: *kituseŋ*), (*kitua* :) *kidun, kiduttaa, pi(v)usta* (merkitys?).
- 453 *o-u:* (*rotu* :) *rodot, olla (hyvällä) hodulla* '(hyvällä) suunnalla'.
- 454 *u-u:* (*kutu* :) *kudun, kudulla*.
8. *y:n* edessä:
- 455 *ä-y:* *mäys(tin), mäys/tä, -tö* (murt. mm. *mälyke, mä(ŋ)lystin, märystin, mätystin, mävy(s)tin, mä(ä)hys(tin), mäihistin, mäihystin, nä(v)ystin, näävystin, näystä, näystö*), (*Räty* :) *Rädyn* (vai *Rätyn*?).
- 456 *y-y:* (*kyty* :) *kydyn, ei tydy 'tyydy', jydytä*.

b) Pitkän vokaalin ja pitkään vokaaliin palautuvan diftongin jäljessä.

1. a:n edessä:

- 457 aa-a: saada, kaadan, raadan, raadanta.
458 ie-a: (hieta :) hiedassa.
459 uo-a: (vuota :) vuodat, (ruota :) ruodat, ei vuoda, tuoda, juoda, luoda, (suota 'hevoslauoma' :) suodan.
460 ee-a: (leeta 'vehnäspitko' :) leetan (tavataanko heikkoasteisia muotoja?).
461 ii-a: (riita :) riidat, (viita :) viidassa.
462 oo-a: lainasana loota (murt. mm. loora, loola, luola, louta) : loodassa.
463 uu-a: (huutaa :) huudan, luodat, kuudan 'kuutammo'; muudan (vrt. 176), (puuta 'ven. painoyksikkö, n. 16 kg' :) puudan.

2. ä:n edessä:

- 464 ää-ä: jäädä, ei häädä, näädät, säädän; erikseen huom. lainasanat (k)räädi(jauho), (k)räädätyt (jauho) 'lestyt jauhot' (murt. mm. r tai l pro d), (jäättää :) ei jäädä.
465 ie-ä: tiedän (huom. pikapuhemuodot: ei tiä), viedä, siedän (huom.: onko vahva-asteinen vartalo sietä- vai siitä-?).
466 yö-ä: syödä, lyödä, myödä (: myön), myödätä, myödäke, myödänne.
467 ii-ä: kiidän, kiidättää, (niitää :) niidän, (siitää :) siidän.
468 yy-ä: myydä (: myyn), pyydän, (syyttää :) syydän.

3. e:n edessä:

- 469 aa-e: (paasi :) paadet, (kaataa :) kaadettu, raadettu, (kaski)raade, saadessa.
470 ää-e: häädettiin, jäädessä, jäädellä, kalapääde '-parvi', säädettiin.
471 ie-e: (liesi :) lieden, (uunin) liedellä, liedes, tiedettiin, viedessä.
472 uo-e: luode, luodetuuli, luodevesi, vuodessa, vuodentulo, vuode, -vaatteet, nuode/väki, -mies, -kansa, ruode (merkitys?), juodessa, luodessa, tuodessa.
473 yö-e: syödessä, lyödessä, myödessä, myöden 'myöten'.
474 ii-e: riidellä, viides, (hiisi :) hiiden, (niisi :) niidet, (riisi [tau-ti] :) riiden, riidenrohto, (niitää :) niidettiin, siide, riiden/marja, -voide.
475 uu-e: uudet, uudesta ~ -sti, uudempi, uudemmaksi 'uudemman kerran', kuudes, huude, huudemetso, (kirveen) suude (~ suute), suudeheinät.
476 yy-e: hyyde, myydessä, pyydetään, jääryyde, syydeskellä, syydetään.

4. i:n edessä:

- 477 aa-i: (laatia :) laadin, (vaatia :) vaadin, vaadin (: vaatimen) 'naarasporo', (raati :) raadit.
478 ää-i: (säätää :) säädin, (häättää :) häädin, (näätä :) näädissä.
479 ie-i: piedin (: pietimen), hiedikko (vai hietikko?), (sietää :) siedin.

- 480 *uo-i:* (*ruotia* :) *ruodin*, *Uoti* (murt. myös *Uoji*) : *Uodin*; erikseen huom. lainasanat *puoti* (murt. myös *puori*, *puoli*, *puoji*, *puohi*) : *puodissa* (merkitys?), *lampuoti* : *lampuodin*, *luoti* (murt. myös *luori*, *luoji*) : *luodin*, *luodikko* (murt. mm. *luojikko*), *muoti* (murt. mm. *muovi*, *muuvvi*) : *muodissa*. Huom. *luoti* myös 'paino (esim. kellossa)'.
- 480a *oo-i:* (*loota* :) *loodissa*. Vrt. 462.
- 481 *ö-i:* *myödittää* 'antaa vauhtia'.
- 482 *ii-i:* (*siitä* :) *siidin*.
- 483 *uu-i:* (*ruuti* :) *ruudit* (~ *ruuti*), *uudis-* (~ *uutis-*) *-puuro*, *-leipä*, *-jauho*, *-asukas*, *-pelto*, *-talo* jne., saada *uudista* (~ *uutista*), *uudistua*, *uudin*, (*tuutia* :) *tuudin*, *tuudittaa*, (*luutia* :) *luudin*, *tuudittaa*, *suudita* (viikate, kirves), *suudittaa*.
- 484 *yy-i:* (*kyyti* :) *kyydissä* (~ *kyytissä*), *kyydittää*, *kyyditellä*, (*k*)*ryydit* (~ (*k*)*ryydit*), *pyydin*, *kyyditä*, (*syytää* :) *syydin*.
5. *o:n* edessä:
- 485 *aa-o:* (*kaataa* :) *kaadoin*, (*kaato* :) *kaadot*, *kaadossa*, (*raataa*) : *raadoin*, (*raato* :) *raadot*.
- 486 *ie-o:* *tiedot*, *tiedossa*, *tiedoton*, *mennä tiedottomaksi*, (*kietoa* :) *kiedon*, (*lieto* :) *liedon*, *liedos*, (*mieto* :) *miedossa* (lämmössä).
- 487 *uo-o:* (*luoto* :) *luodot*, (*muoto* :) *muodon*, *ruodot*, (seisotti veren) *vuodon*.
- 488 *uu-o:* (*huuto* :) *huudot*.
- 489 *ii-o:* *riidoissa*.
6. *ö:n* edessä:
- 490 *ää-ö:* (*hääto* :) *häädön*, (*sääto* :) *säädön* (riihitermi), (*pääto* :) *päädöt* 'päädyt'.
- 491 *yy-ö:* (*pyytö* :) *pyydöt*, *pyydössä*.
7. *u:n* edessä:
- 492 *aa-u:* *kaadun*, (*laatu* :) *laadut*, (*saada* :) *saaduksi*, (*ääni*) *kaaduksissa* 'painuksissa', *kaaduskelevainen*, *maadunnainen* (~ *maaduttainen*) *sade t. maaduntasade* (~ *maakuntasade!*), *maaduttaa*.
- 493 *ie-u:* *tiedustaa*, *tiedustella*.
- 494 *uo-u:* (*juoda* :) *juoduksi*, (*luoda* :) *luodut*, (*ruotu* :) *ruodut*.
- 495 *ii-u:* (*liitu* :) *liidut*.
- 496 *uu-u:* *ruudut*, (*luutu* :) *luudut* (~ *luutu*), *ei puudu*, *nuuduttaa*, *uudukseltaan*.
8. *y:n* edessä:
- 497 *ää-y:* (*jäätyä* :) *ei jäädy*, (*häätyä* :) *häädyn*, (*pääty* :) *päädyt*, (*päätyä* :) *päädyyttiin*, *käädyt*, *säädyt* (myös riihitermi), *räädyt* 'rivit'.
- 498 *ie-y:* (*sai*) *viedyksi*.

- 499 *yö-y:* (*hyöty* :) *hyödyn*, (*hyötyä* :) *hyödyn*, *hyödyttää*, (sai) *lyödyksi*, *syödyksi*, *myödyksi*, *myödyke*.
- 500 *ii-y:* *ei siidy*, *siidyttää* (sauna).
- 501 *yy-y:* *pyydys*, *pyydystää*, *tyydyn*, (sai) *myydyksi*.
c) *i, u, y* -loppuisen diftongin jäljessä.
1. *a:n* edessä:
- 502 *i̇-a:* *aidas*, *aidat*, *kaidat*, *laidat*, *laidalla*, *raidat*; *soida*, (ei) *voida*, *noidat*, *hoidan*; *puida*, *uida*; erikseen huom. lainasanat *reila*, *reilata* (murt. mm. *reira(ta)*, *reera(ta)*).
- 503 *u̇-a:* *haudat*, *laudat*, *raudat*; *joudan*, *noudan*, *soudan*, *poudat*, *roudassa*, *loudat* 'laatikot'.
2. *ä:n* edessä:
- 504 *i̇-ä:* *meidän*, *meidät*, *teidän* jne.; murt. *myidä* 'myydä'
- 505 *y-ä:* *käydä*; *pöydässä*, *ei löydä*.
3. *e:n* edessä:
- 506 *i̇-e:* *kaide*, *raide*, *laidempana*; *reidet*, *voide*, *voidella*, *hoidella*; *huidella*; *myidessä* 'myydessä'.
- 507 *u̇-e:* *auer*, *haude*; *soudettiin*, *joudettiin*, *loude*, (*yö-*, *viikko*)*kaudet*.
- 508 *u̇-e:* *täydet*, *täydellinen*, *käydessä*; *köydet*, *löydettiin*.
4. *i:n* edessä:
- 509 *i̇-i:* *laidimmainen* (~ *laitimmainen*); *peiditä*, *peidityslauta* (huom. *peilitä*); *soidin*, *äidin*.
- 510 *u̇-i:* *taudit*, *taudissa*; (*soutaa* :) *soudin*, (*joutaa* :) *joudin*; erikseen huom. lainasana *vouti* (murt. mm. *fouri*, *vouri*, *vouli*, *vooli*, *vouvi*) : *voudit* (merkitys?), *noudin*.
- 510a *pöydissä*.
5. *o:n* edessä:
- 511 *i̇-o:* *maidon*; *huidon*, *hoidossa*, (*laita* :) *laidoissa*.
- 512 *u̇-o:* (*hautoa* :) *ei haudo*, *haudotus*, *raudoittaa*, *laudoitus*; *oudot*, *oudoksua*.
6. *ö:n* edessä:
- 513 *y-ö:* (*löytö* :) *löydöt*.
7. *u:n* edessä:
- 514 *i̇-u:* *laidun*; *kuidut*; erikseen huom. lainasana *reilu* (murt. mm. *reiru*, *reeru*).
- 515 *u̇-u:* *laudus* 'nuotankoho' (~ *laus*, *mon. laukset* ~ *lavukset*), *laustaa* (nuotta), *hauduttaa*, *ei haudu*; *seudut*; *joudun*, *jouduttaa*.
8. *y:n* edessä:
- 516 *i̇-y:* *myidyksi* 'myydyksi'.
- 517 *y-y:* *ei täydy*, *ei löydy*, (*höyty* :) *höydyn*.

d) Lyhyen vokaalin + *h:n* jäljessä.

ahdas, (*pahta* 'kallionseinä' :) *pahdat*, (*mahtaa* :) *mahdan*, *kahdareisin*, *vahdata*, *kehdata*, *vehdata*, (*lihta* :) *lihdalla*, *sihdatta* 'tähdätä', *johdattaa*, *johdan*, (*kohta* :) *kohdassa*, *ohdake* (huom.: voi poiketa yleisedustuksesta!), *puhdas*.

tähdätä, *nähdä*, *tehdä*, *yhä*, *yhdä/päin*, *-nnepäin*, (*nyhtää* :) *nyhdän*, (*hihtää* :) *hihdän*.

(*lahti* :) *lahden*, (*kaksi* :) *kahden*, *kahdeksan*, (*vahti* 'vaahto' :), *vahden*, *lähde*, *lähettää* (onko vaihtelua *lähettää* – *lähdettää*; huom. mahdollinen merkitysero), *lähden*, *tähdet*, *tähden* 'takia, vuoksi', *tähdellinen*, *tähde* (: *tähteet*), *nähdessä*, *tehdessä*, *lehdet*, *hihdellä*, (*kohta* :) *kohentaa*, *johdeaita*, (*ilta*) *puhde*, *lyhde*,

(*yksi* :) *yhden*, *yhdeksän*.

(*vahti* :) *vahdit*, (*vahtia* :) *vahdin*, (*sahti* :) *sahdin*, (*rahti* :) *rahdit*, (*tahti* :) *tahdissa*, *pahdikko* 'kivikko', (*mahti* :) *mahdilla*, *ahdinlauta*, *ahdistaa*, *ahdinko*, (*pohtia* :) *pohdin*, *pohdin* (: *pohtimen*), *puhdistaa*, *pihdit*, *lähdin*.

tahdon, (*ehto* :) *ehdot*, *ehdoin tahdoin*, *kehdoissa*, (*rehto* :) *rehdot*, *lehdossa*, (*johto* :) *johdot*, *ahdos*, (*vahto* :) *vahdossa*, (*hihtoa* 'hihtää' :) *hihdon*, (*huhtoa* 'huhtoa; huhkia' :) *huhdon*.

(*mahtu-* :) *ei mahdu*.

(*jähty-* :) *ei jähdy*, *jähdyttää*.

lähdättää ~ *lähättää*, (huom. mahdollinen merkitysero).

sitä tehden 'sitä mukaa'.

suhdittaa 'hillitä'.

lähdössä.

(*johtua* 'joutua; sattua':) *johduin*.

e) Pitkän vokaalin *tai* diftongin + *h:n* jäljessä.

(*paahtaa* :) *paahdan*, (*kaihtaa* :) *kaihdan*, (*tiuhta* :) *tiuhdan* (~ *tiuhtan*).

hihdän, *viehättää*, (*nöyhtä* :) *nöyhdässä*.

huuhdella, *huuhdevesi*, (*vyyhti* :) *vyyhden*, *juohde* 'johde(aita)', *hihdellä*.

(*vahti* t. *vaaksi* 'vaahto' :) *vaahden*, (*vauhti* :) *vauhdin* (~ *vauhtin*), (*vyyhti*, *vyyhtiä* :) *vyyhdin*, (*loihtia* :) *loihdin*, *puohdin* (: *puohtimen*) 'pohdin'.

(*vahto* :) *vaahdon*, (*vaihtaa* :) *vaihdoin*, *liuhdon*, *huuhdon*, *reuhdon*, (*auhto* :) *auhdot*

(*laihtua* :) *laihdun* (~ *laihtun*), (*haihtua* :) *ei haihdu*, (*lauhtua* :) *ei lauhdu*.

(*köyhtyä* :) *köyhdyn* (~ *köyhtyn*).

(*ruohtua* →) *ruohduttaa*.

f) *ht-yhtymä kauempana sanassa*.

Esim. *armahdan*, *livahdan*, *ärähdän*, *ei värähdä*, *lähähdyn*, *ahnehdin*, *ei märehdi*, *tukehdun*, *erehdyn*, (*havahtua* :) *ei havahdu* (huom. tyyppi *ei havvau!*),

kiirehdin, ilvehdin, heittelehdin, kääntelehdin jne. (Tyypistä *jyrä(hd)ys, tä-
rä(hd)ys* ks. 114, tyypistä *pysä(hd)yttää, räjä(hd)yttää* ks. 248.)

4. *p:n* heikon asteen edustus radikaalissa astevaihtelussa [524]

524

Esimerkkejä yleisedustuksesta sekä mahdollisista poikkeuksista.

Huom. myös kohta 309a!

Muutama esimerkki yleisedustuksesta riittää, jos *p : v* (tai *w*) -vaihtelu on säännöllinen kaikissa äänneympäristöissä.

Heikkoasteisia muotoja on tarkattava erityisesti niissä murteissa, joissa *v:n* esiintyminen labiaalisessa ympäristössä on horjuvaa. Onko esim. *apu : aun, kupu : kuun, papu : paun?*

5. *ts:n* edustus [525]

525

Tarkattava sekä yleisedustusta (huom. astevaihtelusuhteet) että mahdollisia poikkeuksia. Esimerkkisanastoa:

etsiä (murteittain vain sanaliitossa *etsiä päätä* 'täidellä'), *itse, joutsen, joutsii, kaitsen, katsella, katsoa, kitsas, kutsua, lietsoa, loitsia, loitsu, maltsa, metso ~ metsäs, metsä, neitsyt, otsa, paatsama, patsas* (huom. *maailmanpatsas*: elää m:n:npatsaaksi; *patsas* saunan lauteissa, reen osana), *päitset, raatsia, ratsastaa, ratsashevonen, ratsu*, (kiivetä) *reisin ratsain* (murt. *rattain*), *ruotsi, seitsemän seit-
sen(haarainen), suitset, suitsu* 'lehmisavu', *vatsa, veitsi, viitsiä, vitsa, vitsas*. Entä muita? Huom. myös nykymurteissa esiintyvät sekundaarit *ts*-tapaukset, esim. *Vuotso* (< *lp.*), *petsata, pitsi, putsata, ritsi, satsi* yms. (< *ruots.*), *kolpitsa, lavitsa* yms. (< *ven.*), *hutsu, lutsu, lutsake, lätsähtää* yms. (ekspressiivisanoja).

(Erikseen *-tsa*-johdokset 18, *tyypit ilmatteeksi, määrätteeltä* 53, *tyypit semmotte-, tämmötte-* 177, 3-tavuiset *-itse-* verbit 270–271, 4-tavuiset *-oitse-* verbit 280, prolatiivi 837.)

Myös *pätsi, ratsustin* (*remmi, -nauha* jne.) ~ *rassustin remmi*). Sanalla *paatsama* murretoisintoja mm. *paattain, pahtampuu, pajatin, pajassin, pajahin, paja/ hka, -kka, pakatsu*.

C. Eräitä *j ~ Ø* ja *v ~ Ø* -tapauksia [528–529]

528

j ~ Ø -tapauksia:

marjikko ~ marikko.

(*neljä* :) *neljissä ~ ne(l)liissä ~ nelissä; nel(j)in kontin; neli(k)ko ~ neljikko ~ nellii(k)ko; nelistää (vai neljistää?).*

nurin ~ nu(r)riin.

(*syrjä* :) *syr(j)in karein; (reki) syr(j)ittää 'liikkuu syrjittain'.*

si(j)a : si(j)an : illatiivi mm. *siihaan ~ sijhaan* (Peräp.).

veli(i) : veljen.

Lisää tarkattavia *j ~ Ø* -tapauksia:

lāja : läihään 'läjään'

oja : oissa

syrjittain ~ syrittain

(kaikilla) *veljillä ~ velillä_ ~ veliillä*

väljä : väl(j)illä.

529

v ~ Ø -tapauksia:

hivoa ~ hi(j)oa ~ hihoa.

nivoa ~ ni(j)oa (vai nitoa?).

pivo ~ pi(j)o.

polvustin ~ polustin - poluustin.

sy(v)ä : sy(v)än : illat. mm. *syyhään ~ syvhään* (Peräp.); samantyyppisiä esim. *hyvä, kova, kuva.*

Lisää tarkattavia *v ~ Ø*-tapauksia:

hi(v)ukset

lu(v)allinen, luvaton

pivo ~ pi(j)o; huom. myös merkitys: 'koura', 'pellavaerä' (millainen?) vai mikä?

rivo ~ ri(j)o, (rioläjä 'risuläjä' Jalasjärvi)

sa(v)u : sa(v)uttaa

si(v)u : si(v)ulla

Peräpohjolassa: *lovi : louheen, ovi : ouheen, rova : rouhaan, tvvi : tyvheen ~ tyyheen.*

D. Lounaismurteiden diftonginreduktio [530–539]

Tähän kuuluvia tapauksia tarkattava paitsi varsinaisissa lounaismurteissa myös niiden liepeillä Ala-Satakuntaa, Someron seutua ja Länsi-Uuttamaata myöten.

1. *i*-loppuiset diftongit [530–534]

530

a) *ai*:

aidas, (*aita* :) *aidat*, *aidata*, *kaide*, (*laita* :) *laidat*, (*maito* :) *maidon*, *naida*, *pai-toja* (murt. *paeðoi*, *paeroi*), (*rait*a :) *raidan*, (*taitaa* :) *taidan*, *ei taida*, *titaisi* (murt. *tæðais*, *taerais*), (*taito* :) *taidolla*, *taitoja* (murt. *tæðoi*, *taeroi*); huom. *laidun*, (*raitti* :) *raitit* vai *raetit* (merkitys?).

aihe, *kaihe* 'kaihi', *kaihennella* 'tulla selkeäksi' (taivas), *laiha*, *laiho*, *vaihe*, *vaihettaa* 'vaihtaa'; huom. *kaihi*, *laihistua*, *laihtua* (vai *laehtua*?).

Kailas (lehmännimi), (lyödä) *kilauttaa*, *kailo(o)* 'kainalo', *sillä lailla*; huom. *Kaili* (härännimi), *kailua* 'väristä', *näillä mailla*, *vailla*.

airo, *hairahtua*, (*napa*)*kaira*, *nairanen* 'naaras', *sairas*.

aivastaa, *aion* (*aevon* ~ *aivon*), *ajoittain* (murt. *aevoitain*), *aikoja* (murt. *aevoi*), *kaivaa*, *kaivata*, *kaivo*, *laiva*, (*naida* :) *naivat*, *saivar*, *taivas*, *taivastella*, *takaraiva*, *vaiva*, *vaivainen*; huom. *aivan* (kuinka edustuu?), *aivina*, *aivot* (*aevot* ~ *aivut*); huom. myös sanat *kaikis* (vai *kaekis*), *mailmas* (vai *maelmas*), *vaina(ja)* (vai *vaena(ja)*). Mitä muita samantapaisia?

531

b) *ei*:

meidän (huom. myös *isämeidän*), *reilassa* (murt. *reeras?*), (*reisi* :) *reidet*; huom. *reilu* (murt. *reiru* vai *reeru?*).

keihäs.

neile; huom. *eilen*, *eilispäivä*, *neilikka* (~ *neilikka*), *seilata*.

teeri vai *teiri*?

(*leipoa* :) *leivon*, *leivonen*, (*leipä* :) *leivän*.

532

c) *oi*:

(*hoito* :) *hoidon*, *hoidella*, (*noita* :) *noidat*, *soida*, *voida*, *voide*, *voidella*.

(huutaa ja) *hoihottaa*.

hoilata, *hoilo* 'huolimaton ihminen', *soilo* 'pitkä ihminen'.

koira, *koiranen*, *loiro* (*lukunloiro* 'lukossa oleva avaimen työntävä tappi'), (maata) *loiroittaa*, (*männyn*)*loirake*, *sekasoira* ' sekalainen', *soilotin* 'pitkä hoikka ihminen'; huom. *koiruoho* (~ *koe-*), *koiristaa* (~ *koeristaa*).

(*koipi* :) *koivet*, *loiva*, (*soida* :) *soivat*, *Soiva* (lehmännimi), *toivo*, *toivottaa*, *voivottaa*; huom. *Koivi* (sonninnimi), *koivu*.

533 d) äi:
mäihä 'mahla'; huom. *häihin* (~ *häehin!*).
säilä; huom. *säilyä*.
päivä, *väive* 'hevossaivar'; huom. *päivinä*, *äete*, *äeten?*

534 e) öi:
töidensä.

2. u, y -loppuiset diftongit [535–539]

535 a) au:
(*hauta* :) *haudat*, *haudata*, *haude*, (*kausi* :) (*yö*)*kaudet*, *kuukaudessa*,
vuorokaudessa, (*lauta* :) *laudat*, *lautoja* (murt. *laodoi*, *laoroi*), (*nauta* :) *naudan*,
(*rauta* :) *raudat*, (*tauti* :) *tauteja* (murt. *taoðei*, *taorei*); huom.. *taudissa*.
jauhaa, *jauhot*, *jauhoinen*, *kauha*, *kauhea*, *nauha*, *pauhata*, *rauha*; huom.
nauhunen, *kauhiaste*.
kaula, *kaulauskalut*, *laulaa*, *naula*, *paula*, *taula*, *vaulo*, *hauleja*; huom. *laulut*,
naulita, *kaulus*, *vaulu*.
aura, *hauras*, *haureudet*, *kaura*, *nauraa*, *naureskella*, (*nauris* :) *naorei* (mon.
partit.), *vaurastua*; huom. *aurinko*, *nauru*, *naurussuite*, *hauristua*, *kauris*, *nauris*.
Huom. *saunassa* (vai *saonassa*), (*hauki* :) kuinka mon. partit.?, *kauan* (vai
kaovä), *kauas*.

536 b) eu:
peuhata, *reuhata*, *teuhata*.
keula, *neula*, *neule*, *neuloa* (*neolo(o)*, *neulu*), *seula*, *seulaset*.
Eura, *peura*, *seura(kunta)*, *seurata*.

537 c) ou:
(*joutaa* :) *joutaisi* (murt. *joðais*, *joorais*), (*noutaa* :) *noudan*, *noudattaa*, (*outo* :)
outoja (murt. *ooðoi*, *ooroi*), *oudossa*, *oudoksua*,
(*pouta* :) *poudat*, *roudassa*, (*soutaa* :) *soudan*, *soudella*; huom. *jouduttaa*,
(*vouti* :) *voudin*.
kouho 'vähämielinen', *touhata*.
hourailla, *koura*, *kourata*, *vouro* 'vuoro'; huom. *houria* (~ *hooria!*), *kouru*.
Huom. *joulu*, *koulu*.

538 d) äy:
käydä, (*täysi* :) *täyden*, *täydellinen*.
räyhätä.
säylä(s), *väylä*.
käyrä, *mäyrä*, *äyräs*.

(käydä :) käyvät.

e) öy:

(köysi :) köyden(pää), (löytää :) löydän, (pöytä :) pöydän.

höyhön ~ höyhän 'höyhen', köyhä, löyhäys, möyheä; huom. köyhistyä, köyhyys.

höylä, höylätä, öylätti.

möyree, nöyrä, töyräs; huom. höyry, möyriä, nöyryys.

E. Loppu- ja sisäheitto [550–560]

Loppu- ja sisäheittoa koskevissa kohdissa 550–560 on tähän saakka tietoisesti rajoitettu vain sellaisten tapausten kokoamiseen, jotka eivät muissa signumeissa tule riittävästi valaistuksi. Keruuoppaan ohjeet ovat kuitenkin tuntuneet monista kerääjistä liian ahtailta, ja he ovat halunneet esittää näissä kohdissa muutakin kuin pyydettyä aineistoa. Ohjeita onkin tässä lisävihkossa hiukan väljennetty. Esimerkistön luettelemista kahdessa kohdassa on kuitenkin syytä välttää; monissa paikoin riittävät viittaukset asianomaisen muotoryhmän signumiin.

1. Loppuheitto [550–556]

Kohdissa 550–553 rajoitetaan kokoamaan vain yks. nominatiivin loppuheittotapauksia, kohdassa, 551 myös imperfektin yks. 3. persoonan loppuheittoa. (Muut tapaukset tulevat kirjatuiksi teemojen ja eri muotoryhmien yhteydessä.) Kohdassa 556 sitä vastoin käsitellään kaikkia elisiotapauksia muotoryhmästä riippumatta.

550

a) Lounaismurteiden loppuheitto (kaksitavuissa pitkän 1. tavun jälkeen; useampitavuisissa sanoissa säännöllisesti). Missä määrin sääntö pätee nykymurteissa? Valaistava sekä loppuheittoisilla että säännön vastaisesti loppuheitottomilla esimerkeillä. Onko ilmiö riippuvainen lauseasemasta? Tavataanko soinnitonta loppuvokaalia (*päevÄ, tasku, tarikko*)? Millaisissa lauseasemissa?

Huom., että tässä rajoitetaan vain lounaismurteiden nominatiivissa esiintyvään loppuheittoon.

Loppuheiton vuoksi sananloppuiseksi joutuneen n:n edustusta tarkattava, esim. *piä lamppu, piän Girves, piär riihi*.

551

b) Itämurteiden ja kaakkoishämäläisten murteiden i:n loppuheitto: *tul'* 'tuli' (yks. nom. ja imperf. yks. 3. pers.), *mäk, suur ~ suur, sal(a)m ~ sal(a)mi, potk ~ potki, pap ~ pappi, suutar* jne. Runsaasti esimerkkejä sekä *i*:llisistä että *i*:ttömistä tapauksista (mieluummin spontaanista puheesta). Huom. sekundaarin loppukonsonantin mahdollinen liudennus.

Huom. sekundaarin loppu-*n:n* edustus, esim. *pień raha* vai *pien raha* vai *pier raha* vai *pie raha*, *pień huone* vai *pien huone* vai *pie(h) huone*, *eän kuulu* vai *eän kuulu* vai *eän kuulu*; *riisryympuuro*, *viinat mäm pitki* (vai *mään, män*).

552 c) Kaakkoismurteiden ja eteläsavolaisten murteiden *u:n*, *y:n* loppuheitto: *pap* 'papu', *kyk* 'kyky', *suknim* 'sukunimi' jne. (varsinkin yhdyssanoissa).

Tähän signumiin maininta myös (sekundaarin) *-u:n* ja *-y:n* kadosta imperfektin 3. persoonassa (esim. Etelä-Savossa: *ist, kyst, kerräänť*) sekä passiivin II partisii-pin nominatiivimuodoissa (*oteť*). Tapaukset tulevat tosin esille muissakin signumeissa (702 ja 763), mutta saattavat joutua niissä hajalleen. Koska kysymys on häviävästä, edustukseltaan horjuvasta ilmiöstä, pitäisi kokoavassa esityksessä valaista erityisesti kato- ja säilymätapausten suhdetta.

553 d) Muissa murteissa tavattava sporadinen *i:n* loppuheitto (laps 'lapsi', *hirspuu*, *esliina* jne.).

Lisäesimerkkejä muissa murteissa tavattavasta sporadisesta *i:n* loppuheitosta: *yks, kaks, viis, kuus, juur, ens, (taitaa :) tais, (tietää :) ties*, (yhdyssanoja:) *juur-luuta, jälkvuosil, käskivi, pelmanni, puolmatka, -pyhä, -päivä*, (kangaspuiden) *reispuu, riisryyni, suurmaailma, umpsolmu, virskirja*. (Yhdyssanojen loppuheittoa varsinkin Uudellamaalla mutta ainakin sporadisesti muuallakin.)

Tässä kohdassa ei sen sijaan tarvitse luetella sellaisia taivutusmuotoja, joissa murteittain tavataan säännöllistä tai sporadista *i:n* loppuheittoa (esim. translatiivi, yks. 1. ja 2. persoonan omistusliite, konditionaalin yks. 3. pers., supistumaverbien imperf. yks. 3. pers., murteittain myös *-ise-* ja *-aise-* verbien imperfekti). Loppuheittoisuus ilmenee **asianomaisten** muotojen signumeissa.

554 *a:n, ä:n, o:n, ö:n, u:n* ja *y:n* sporadinen loppuheitto. Varsinkin yhdyssanojen määriteosissa esiintyy tällaista loppuheittoa. Esim. *nuorlänkit, raut/naula, -kanki, -kiila, -seiväs, seinvier, paithiasillaan, mehtsika, häthätää, kohtsillää, yhtkyytiä, viikkausi*. (Huom. *rantaho, kirkkaika* ym. elisiotapaukset kohtaan 556.)

Tähän kohtaan voi koota myös sellaisia murteittain tavattavia lyhentymämuotoja kuin *ker* 'kerran', *ei pääs* 'ei pääse', *an olla* 'anna olla', *ei an olla* jne.

(*olla, tulla, mennä, panna* -verbien pikapuhemuodot kohtaan 223, *sanoa*-verbin kohtaan 237.)

556 e) Sandhiloppuheitto vokaalialkuisen sanan edessä (elisio), jota tavataan eri murteissa vaihtelevassa määrin, varsinkin loppu-*a:n* ja *-ä:n* katona *olla* ja *ei* -sanojen seuratussa (*akk_on* 'akka on', *poik_ei tullu* 'poika ei tullut', *isänt_a alko* 'isäntä alkoi', *mull_olis* 'minulla olisi', *niist_ei tiijä* 'niistä ei tiedä' jne.). Valaistava runsaalla esimerkistöllä, johon liittyy myös aineistoa loppuvokaalin mahdol-

lisesta säilyneisyydestä samanlaisissa asemissa. – Tähän eivät kuulu ne tapaukset, joissa *a*, *ä* -loppuiset taivutusmuodot ovat lauseasemasta riippumatta loppuheittoisia (esim. lounaismurteissa, Uudellamaalla, kaakkoishämäläisissä murteissa ja kaakkoismurteissa: *poikan*, *kirkol* jne.).

Vokaali alkuisen sanan edellä esiintyvän sandhiloppuheiton (elision) esimerkit voi ryhmitellä sijamuodoittain (nom., ess., part., iness., elat., adess., abl. ja mahd. muut). Kaksitavuiset pronomivartaloiset obliikvisijamuodot (esim. *siinä*, *sitä*, *niitä*, *siitä*, *tässä*, *siellä*, *niillä*, *täällä*) luetaan tällöin sijapäätteen muodon mukaisesti essiiveihin, partitiiveihin, adessiiveihin ja ablatiiveihin. Omina ryhminään esitetään elisioille herkäät pronominit ja partikkelit. (Tällaisia voivat olla ainakin *minä*, *sinä*, *me*, *te*, *tämä*, *nämä*, *se*, *ne*, *joka*, *mikä*, *jotka*, *mitkä*, *että*, *jotta*, *mutta*, *vaikka*, *koska*, *eikä*, *vielä*, *aina*, *kyllä*, *ehkä*.) Ryhmän sisällä aineiston voi vielä jakaa kolmii: 1) *ei*-sanaa edeltävät, 2) *olla*-verbin muotoja edeltävät ja 3) muita vokaali alkuisia sanoja edeltävät tapaukset. (Erikseen huom. yhdyssanoissa esiintyvä elisio: *hautaho*, *lautaita*, *tarhaita*, *vastalkava*.)

Erityisen yleisen *a:n* ja *ä:n* sandhiloppuheiton lisäksi huomattakoon murteittain esiintyvä muiden vokaalien elisio. Esim. Peräpohjolasta: *sinn₂asti*, *nuoremp₂isäntä*, *en usk₂että*, *taht₂olla*, *ei tull₂aikhaan*; Etelä-Pohjanmaalta: *pelt₂on kynnetty*, *eik₂oos suuri*, *kyllä hull₂usko*, *menn₂yänä*, *kattel₂ensi* 'katsele e.'. (Huom. myös yhdyssanat, *esiin*. *jakaika*, *kirkkaika*.)

Joissakin sellaisissa murteissa, joissa ei esiinny *a*-, *ä*-loppuisten sijojen yleistä loppuheittoa, voidaan tavata loppuheittoa muotoryhmittäin konsonantin edellä tai absoluuttisessa lopussa. Tällaiset tapaukset mainitaan tässä omana sandhiloppuheiton ryhmänä. Esim. Peräpohjolasta: *pienen poikana*, *toisen päivänä*, *yhten vilinännä*, *vasittunn riihempuiana*. Huomaa näissä tapauksissa myös loppukonsonantin kvantiteetti ja sandhiedustus.

2. Sisäheitto [560]

560 Tarkattava lounaismurteissa. Huom. erikseen vartalonsisäinen sisäheitto (*mantrel*, *kukros*, *paplas*) ja vartalon ja taivutusaineksen rajalla ilmenevä, verrattain harvinainen sisäheitto (*kesknäs*, *juapnu*). Vrt. Alhoniemi, Sananjalka 9 s. 38–48.

561 Uudessa signumissa 561 mainitaan muissa kuin lounaismurteissa tavatut, satunnaisiltakin vaikuttavat sisäheittotapaukset. Esiin. *joutsa* 'joutuisa', *luska* 'lusikka', *muska* 'musikka', *perna*, *vaska* 'vasikka', (miten nämä taipuvat: 2- vai 3-tavujen tapaan?), *ulltua* ~ *ylttyä*, *puolla* 'puolella', *puolta* 'puolelta', *toilap pualt* 'toiselta puolelta' (Suomusjärvi), *kernakka* < *kerinakka* (Uusikirkko) jne.

Tähän myös maininta savolais- ja kaakkoismurteissa muotoryhmittäin esiintyvistä sisäheitosta, esim. *kaupsen* 'Kauppisen', *martsen* 'Marttisen', *niitsen* 'Niitisen' (Hirvensalmi), *toist* 'toiset', *ihmist* ~ *ihmiist* 'ihmiset'. Murteittain on voinut syntyä kokonaan uusiakin sisäheittotyyppisiä, esim. *keittää* 'keitetään', *osttaa* 'ostetaan', *ei keittä* 'ei keitetä' (Hirvensalmi).

III. NOMINIEN TAIVUTUSMUODOT [600–657]

A. Monikon muodostus [600–601]

1. Mon. nominatiivi [600]

600

Pari tyyppiesimerkkiä riittää, paitsi murteesta, joissa *-t* tai sen edustaja on sandhivaihtelun alainen (tällöin esimerkkejä erilaisista lausefoneettisista asemista!). (Mon. genetiivi erikseen genetiivin yhteydessä.) – Kaasussyntaksin kannalta kiintoisat esimerkit sekä mon. nominatiivin että sen kaltaisen akkusatiivin käytöstä sopivat lisättäväksi tähän kohtaan.

Nominatiivin näköiset monikollisten persoonapronominien objektimuodot kohtaan 170, jonne esimerkistöä saa tulla runsaasti.

2. *i*-monikko [601]

601

Muodostusta valaistava eri vartalotyyppisiä ja eri sijoja riittävästi edustavalla esimerkistöllä (joka saa olla samaakin kuin nominien vartalotyypeissä teema-muotoihin otettu esimerkistö). Erityisesti tarkattava *i*:llisyyden ja *i*:ttömyyden mahdollista vaihtelua (*talossa* t. *taloissa* kumpikin = 'taloissa'), lyhyt- ja pitkä-*i*:llisen monikon tunnuksen vaihtelua (*mustiissa* 'mustissa', *lehmillä*, *ki(v)viillä*, *pe(l)liissä* 'peleissä'; huom. *i*- ja *ii*-tunnuksen mahdollinen vaihtelu myös vartalotyypeittäin: *mustissa*, *lehmillä* mutta *pe(l)liissä*), *loi*-monikon käyttöä (missä määrin eri vartalotyypeissä ja eri sijamuodoissa? yksinomaisenako vai *i*-monikon rinnalla?), *si*-monikkoa (*kukkoisii* t. *kukkossii* 'kukkoja'). Huom. *ei*:lliset monikkovartalot (*ristei-*, harv. *kivei-*), joita läntisimmissä murteissa käytetään *i*-vartalosisista, harvemmin *e*-vartalosisista nomineista. *ei*- ja *i*-vartalon raja-alueilla on tarkattava rinnakkaismuotojen esiintymistä. Kolmitavuisissa *i*-nomineissa (*paperi*, *kappelî*) saattaa *ei*:llistä monikkovartaloa ainakin nykyään tavata laajemmaltikin länsimurteissa; tällöin on yleiskielen vaikutus mahdollinen.

Jos murteessa on vahva-asteista tyyppiä *akkoilla*, *verkkoissa*, *lattoissa*, *peltoilla*, *mäkkiissä* (~ *mäkkeissä*), *pappiilla* (~ *pappeilla*); *isäntiillä*, (*näillä*) *mi(n)nuuttiilla* ~ *mi(n)nuutteilla* jne., on valaistava sen esiintymisedellytyksiä erikoisaineiston avulla. Huom. vahva-asteisten muotojen rinnalla myös mahdolliset vaihtelutapaukset: 1) heikkoasteinen *i*:tön (vartalotyypeittäin lyhyt-*i*:llinen) tyyppi: *akolla* 'akoilla', *verkossa* 'verkoissa', *la(v)ossa* t. *larossa* 'ladoissa', *mäissä*, *papilla* 'papeilla', 2) heikkoasteinen *i*:llinen (vartalotyypeittäin pit-

kä-*i*-llinen) tyyppi: *la(v)voissa* t. *la(r)roissa* 'ladoissa', *mä(j)jiissä* (t. *mä(j)jeissä*) 'mäissä'.

Niissä murteissa, joissa esiintyy sekä *i*- että *loi*-monikkoja, on erityisesti tarkattava näiden kahden monikkotyypin yleisyysuhteita. Asiaa on valaistava eri vartalotyyppejä ja eri sijamuotoja sisältävällä esimerkistöllä. Onko *loi*-monikko tavallisempi esim. 2-tavuisista *i*-vartaloista kuin *e*-vartaloista? Tavataanko sitä 1-tavuisista nomineista (*puita* vai *puuloita*, *täitä* vai *täilöitä*)? Entä 3-tavuisista *sammal*-, *saivar*- tyyppisistä nomineista? Satunnaisen tuntuisetkin *loi*-monikot on syytä kirjata 2-tavuisista *a*, *ä* -vartaloista nomineista *loi*-monikon alue ulottuu osaksi länsimurteiden puolelle; eräissä hämäläismurteissa esim. *kirkkoloissa*, *taloloissa*.

e-llisen monikkovartalon alueella (lounaismurteissa, lounaisissa välimurteissa sekä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla) tarkattava erityisesti *e*-vartaloisten nomien edustusta. Tavataanko tyyppiä *kivei*-, *mäei*- 'mäki-', *surei*- 'susi-', *juurei*-, *riihei*-? Olisivatko *susei*- ja *varsei*- mahdollisia? Esiintyykö rinnalla *kivi*-, *mäki*-, *susi*- jne. vartaloita, ja mitkä ovat näiden tyyppien yleisyysuhteet? Huomattakoon myös *a*, *ä* -vartaloissa nomineissa esiintyvät sporadiset tai yleisemmätkin *ei*-tapaukset (*hyvei* 'hyviä', *pois nurkest*, *humalei*, (*reen*)*ketareis* 'ketaroissa').

Satunnaisetkin taivutuserikoisuudet kirjattava; esim. 2-tavuisissa *a*, *ä* -vartaloissa toisinaan *i* pro *oi* tai *oi*, *öi* pro *i*: (*tiukka* :) *tiukilla*, (*riuska* 'varsta' :) *riuskilla*, (*ikä* :) *ijöis* (Vihti). Tähän kohtaan kootaan myös sellaiset esimerkit kuin *sipuloi* 'sipuleita', *pippuroi* 'pippureita', *askeloi* 'askelia', *kappaloi* 'kappaleita'.

601a

Helsingin–Porin linjan lounaispuolella on tarkattava, onko supistumavokaalisten alkuperäisten 3-tavujen taivutus sekaantunut 2-tavuisen *a*-, *ä*- ja *e*-vartaloiden taivutukseen. Siirtymiä esiintyy erityisesti monikon partitiivissa mutta myös muissa monikon sijoissa. Esim. *huoni* 'huoneita', *kärmi* 'käärmeitä', *puhti* 'puhtaita', *karvoi* 'karvaita', *lamppoi* 'lampaita', *parhoi* 'parhaita'.

Lisäksi on päinvastaisia siirtymiä, joissa 2-tavut voivat taipua alkuperäisten 3-tavujen mallin mukaan, esim. *kärppäi* 'kärppiä', *mäyräi* 'mäyriä', *varttai* 'varstoja'.

Esimerkit tämmöisistä siirtymistä kootaan signumiin 601a, mutta ne voidaan silti mainita myös vartalotyyppien tavanomaisissa esittelypaikoissa. Tässä signumissa tulisi esittää myös vastaesimerkistöä sanoista, joiden taivutus on säilynyt sekaantumattomana (mahdollisesti esim. sanat *hidas*, *varvas*). Tiedot sekaumien yleisyysuhteista ovat tervetulleita.

B. Sijamuodot [605–623]

1. Yleistä: sijapäätteiden esittelyssä huomattakoon, että useissa tapauksissa käytetään tavallisesta poikkeavaa päättevarianttia

a) possessiivisuffiksin edessä. (partitiivi *jalkaa* mutta *jalkajain, jalkaatain; taδikoi(jA)* mutta *taδikojan, taδikoitan; pesseä* mutta *pesejään*; partitiivi *miäst* mutta *miästäs*, inessiivi *talos* mutta *talosas*; translatiivi *omaks* mutta *omaksee*; illatiivi *kottii* mutta *kotihei*; inessiivi *käres* mutta *kärehnäni*,

b) liitepartikkelin edessä: *miäst, talos* mutta *miästä(k)ki, talosa(k)ki; omaks* mutta *omaksika* yms.,

c) erilaisissa lauseopillisissa asemissa: *märkkä paitatte joukos, noitte syvä virttatten takan, sovelio paikoihin, mustam pilvehe* (attribuutissa toinen päte kuin pääsanassa).

Tällaiset vaihtelutapaukset on mainittava kulloinkin asianomaisen sijamuodon yhteydessä. Sen sijaan elisiosta johtuvia loppuheittoisia variantteja (*taloss_on, sill_ei ole*, vaikka *tässä talossa, sillä paikalla*) ei tarvitse kerrata taivutusmuotojen kohdalla; riittää, kun elisiotapauksia ja niiden esiintymisedellytyksiä käsitellään kokoavasti loppuheiton yhteydessä kohdassa 556.

2. Erityisesti pidettäkoon silmällä mon. genetiivissä, partitiivissa ja illatiivissa esiintyvää, päätettä edeltävän tavun paino- ja laajuussuhteista riippuvaa sijapäätteiden vaihtelua. Esim. *puiden, harakoiden, esteiden, hampaiden* mutta *akkojen* (~ *akkain*), *peltojen* ~ *peltoin*), *mataloiden* mutta *matalien* (~ *matalain*); *puita, harakoita, mataloita* mutta *akkoja, matalia; puihin, harakoihin, mataloihin* mutta (murt.) *akkoin, mataliin*. Painottoman tavun jälkeinen päättevariantti on voinut yleistyä myös sivupainollisen tavun diftongin ja supistumadiftongin jälkeiseen asemaan, esim. mon. partit. *harakkoja, harakko* (huom.: esiintyykö heikkoasteista tyyppiä *harakojja, harakoi?*), *hampaja, hampai* 'hampaita'; mon. gen. *harakkojen, harakkoin* (huom. heikkoasteinen tyyppi *harakojen, harakoin!*), *hampain* 'hampaiden' jne.; mon. illat. *harakkoin* (*harakoin?*) 'harakkoihin', *hampain* 'hampaihin' jne. Onko tietoja myös pääpainollisen tavun jälkeisistä yleistymätapauksista (siis tyyppiä *puin* 'puiden' jne.)? Äännelailliset ja yleistymämuodot voivat esiintyä murteessa keskenään vaihdellenkin; havainnot varianttien yleisyysuhteista tällöin tärkeitä (yleiskielen mahdollinen vaikutus koetettava eliminoida havainnoista). Päätevarianttien vaihtelu esitetään kunkin sijamuodon yhteydessä; vartalotyyppien vaihtelu *matali-* ~ *mataloi-* sitä vastoin erikseen kohdassa 15; vahva- ja heikkoasteisen monikkovartalon vaihtelu mon. partitiivissa, genetiivissä, essiivissä, illatiivissa ja komitatiivissa taas kohdassa 306.

3. Sijamuotojen käsittelyn yhteydessä voi myös mainita spontaanista puheesta saatuja esimerkkejä murteelle ominaisista kaasussyntaktisista erikoisuuksista. Tämänluonteisella aineistolla ei kuitenkaan tarvitse turhaan paisuttaa kokoelmaa.

Sijamuotoja koskevassa osassa on tarkoitus valaista erityisesti sellaista sijapäätteiden vaihtelua, joka on sidoksissa

- vartalotyyppeihin (selvimmin yks. ja mon. partitiivissa, yks. ja mon. illatiivissa ja mon. genetiivissä: kohta 2),
- päätteen loppuvokaalin yleiseen tai sandhiloppuheittoon (esiintyy selvimmin *a, ä* -loppuisissa obliikvisijoissa sekä translatiivissa: kohdat 1a ja b),
- siihen, onko sijamuoto omistusliitteetön vai -liitteinen (useita esimerkkejä kohdassa 1a).

Ennen kunkin sijamuodon esittelyä olisi hyvä selvittää, esiintyykö sijassa tällaisiin ehtoihin perustuvaa vaihtelua. Jos sitä ei ole, riittää muutama eri vartalotyyppiä valaiseva tieto sekä muutama lause-esimerkki. Jos pääte vaihtelee vartalotyypeittäin, olisi pyrittävä esittämään monipuolisesti eri vartalotyyppiä valaisevaa aineistoa (mieluummin vartalotyypeittäin järjestettynä). Joskus saattaa samassa vartalotyyppissä esiintyä rinnakkaisia päätevariantteja; tällöin niistä olisi hyvä esittää runsaasti yleisyysuhteita valaisevaa aineistoa.

Jos päätevarianttien vaihtelu taas on yhteydessä yleiseen tai sandhiloppuheittoon, on tarpeen eri lauseasemia monipuolisesti valaiseva esimerkistö. Huom., että tässäkin tapauksessa saattaa olla myös vartalotyypeittäisiä eroja.

Päätevarianttien vaihtelu saattaa murteittain perustua myös esim. nasaalien ja likvidojen kvantiteetin vaihteluun, esim. Peräpohjolassa *maala, vuona* 'vuonna' mutta *matalalla, hevosenna*.

Esim. Länsi-Uudellamaalla 1-tavuiset pronominit voivat olla loppuheitottomia (*täsä, tosa*), vaikka inessiivin pääte muuten on *-s*; etelä- ja varsinkin kaakkoishämäläisissä murteissa 1-tavuiset substantiivit loppuheitottomia, vaikka pääte muuten *-s* (*tos pitkäs puussa*).

Kunkin sijamuodon yhteydessä on muistettava myös loppuheiton vuoksi sananloppuisiksi joutuneiden konsonanttien muutokset, esim. lounaismurteissa *niik kynttilöi* (*-t > -k*), *tänä vua* (*-n > Ø*), *yhtem Bävän* (*-n > m*).

Huom. vihdoin lauseasemasta aiheutuvat erot: attribuutissa saattaa olla toinen pääte kuin pääsanassa (tarkattava erityisesti lounaismurteiden mon. genetiivissä ja yks. ja mon. illatiivissa).

Lause-esimerkkien tulee valaista paitsi sijojen muodostusta myös niiden käyttöä: toisaalta tavanomaista, toisaalta adverbistunutta ja idiomaattista käyttöä (esim. sentapaista kuin *tehdä mieliksi, olla heinässä, olla myynnillä* 'myytävänä', *tulla voille* 'voiksi'). Adverbistuneet ilmaukset, joille ei luontevasti löydy paik-

kaa signumeista 800–875, voi mainita asianomaisten sijamuotojen yhteydessä. Esim. *kopiksi* 'päin, pahki', *tiuhaan* 'usein', *myöhällä*. Rajatapauksissa on syytä viitata partikkelilipuista näihin sijamuotolippuihin.

1. Yks. nominatiivi [605]

605

Ei tarvitse muuta esittelyä kuin esimerkkejä *n*- ja murteittain myös *s*-loppuisten yks. nominatiivien sandhivaihtelusta. (Sitä ei siis tarvitse esittää asianomaisten teematyyppien yhteydessä, jossa se turhaan hajaantuisi monien eri signumien osalle.) *x*- ja *t*-loppuisten yks. nominatiivien sandhivaihtelut sitä vastoin osoitetaan kyseeseen tulevien teematyyppien kohdalla; loppuheittoiset yks. nominatiivit taas kohdissa 550–556. – Kaasussyntaktisesti arvokkaat esimerkit sekä yks. nominatiivin että sen kaltaisen akkusatiivin käytöstä sopivat liitteeksi tähän kohtaan.

Esimerkit yks. nominatiivin kaltaisista persoonapronominien objektimuodoista kohtaan 170.

Erilaisia lauseopillisesti kiintoisia tapauksia yks. nominatiivin käytöstä sopii kirjata tähän. Esim. *joku päivä* ('jonakin päivänä') *alkuviikosta*. *Yks aika* ('yhteen aikaan') *se oli semmoista*, *sit tuli kerta* ('kerran') *kolme poikaa*, *astia tuli täys* ('täyteen') *vettä*, *niitä* [ostajia] *oli niin mahdoton* ('mahdottoman paljon').

Huom. taipumattomat attribuutit, esim. *kova maassa* (Jällivaara).

2. Mon. nominatiivi

Esitellään monikon tunnusten yhteydessä, kohdassa 600.

3. Yks. genetiivi [610]

610

Pari tyyppiesimerkkiä riittää. *-n:n* sandhivaihtelua valaistava spontaanista puheesta saadulla esimerkistöllä. Tähän kohtaan myös kaasussyntaktisesti kiintoiset tiedot yks. genetiivistä ja genetiivin kaltaisesta yks. akkusatiivista.

Lauseopillisesti kiintoiset esimerkit ovat tervetulleita, esim. sentapaiset kuin se *osas matkia sem metonkin* (= osasi matkia metson ääntä), *sit kun sai alun* [oli helppo kaataa puu], *semrossen tuapin neet tävty juaraj joka aamu neet miähet*, sen (= se) *ei saa ottaa*, (mies oli) *oikein tavallisen lippari*, *ajaa niin maailman kovaa*

4. Mon. genetiivi [611]

11

Runsas vartalotyypeittäin jäsennetty aineisto tärkeä. Useimmissa murteissa tavataan melkoisesti rinnakkaismuotoisuutta; sitä olisi tarkattava erityisesti vapaasta puheesta. Havainnot varianttien yleisyysuhteista ovat tällöin tähdellisiä. Huomiota on kiinnitettävä vallankin yksikkövirtaloisen mon. 2. genetiivin ja monikkovirtaloisen mon. 1. genetiivin vaihteluun: *akka(j)en, poika(j)en* (t. *akkain, poikain, akkaan, poikaan*) ~ *akko(j)en, poiki(j)en* (t. *akkoin, poikiin*); *omena(j)en* (t. *omenain, omenaan*) ~ *omenoi/den* (-*tten*, -*len*, -*ren*, -*jen*, -*hen* jne.), *omenien* (t. *omeniin*). Muototyyppien ero on säilynyt selvimmin *a, ä* -virtaloissa; kuinka *o, ö, u, y* -virtaloissa? Entä ovatko yksikkö- ja monikkovirtaloisten varianttien yleisyysuhteet ehkä erilaiset 3- kuin 2-tavuisissa nominivirtaloissa? Tarkattava myös päätevarianttien vaihtelua, joka johtuu osin päätettä edeltävän tavun paino- ja laajuussuhteista (vrt. edellä sijamuotojen yleisesittelyn kohta 2) mutta osin muistakin seikoista: murteittain tavataan esim. vaihtelua *akkain, poikain* (t. *akkaan, poikaan*) ~ *akkojen, poiki(j)en*.

Huomattakoon edelleen monenlaiset kontaminaatio- ja yleistymätapaukset, jotka ovat syntyneet mm. siten, että pääpainollisen ja diftongillisen sivupainollisen tavun jälkeinen päätevariantti on 2-tavuisissa nomineissa yleistetty myös painottoman tavun jälkeiseen asemaan, tai siten, että 3-tavuiset nominit ovat pyrkineet mukautumaan 2-tavuisen taivutukseen (kontaminaatio- ja yleistymätapauksia: *poikaijen, poikaihen, poikaiten, poikaitten, poikkatten, pojatten, akkoijen, poikki(j)jen, akko(i)hen, poiki(i)hen, akoitten, pojitten, akkoitten, poikiitten* jne.; *harakkojen, harakkoin, harakojen, harakoin*, huom. myös *matalaiten, matalaitten, mataliihen* jne.).

e- ja *i-*virtaloissa tarkattakoon yleisen *kivi(j)en, pappi(j)en* (t. *ki(v)viin, pappiin*) sekä läntisimpien murteiden *ki(v)vein, pappein* -tyyppien ohella *ki(v)vein*-tyypin mahdollista esiintymistä laajemmaltikin länsimurteissa (huom. etenkin hämäläis- ja eteläpohjalaismurteet, esim. Orivesi *kivien* ~ *kivvein*, Sääksmäki *koskein tehras* 'Valkeakosken tehdas' jne.). Huom. myös *kivien, pappien* ja *ki(v)vein, pappein* -tyyppien raja-alueilla mahdollinen *kivejen, pappejen* -tyyppi sekä erilaiset yleistymät ja kontaminaatiot (*ki(v)viijen, pappiijen, ki(v)vi(i)hen, pappi(i)hen, kivitten, papitten, kivviitten, pappiitten* jne.).

Paitsi edellä käsiteltyjä erityyppisiä vokaalivirtaloisia mon. genetiivejä on tarkattava myös konsonanttivirtaloisen ja vokaalivirtaloisen mon. genetiivin käyttösuhteita seuraavissa nominiryhmissä (esimerkistöä koetettava saada mahdollisimman paljon spontaanista puheesta):

a) esi 'niittoleveys', *hirsi* (: *hirtten*), *jäisi*, *kansi*, *karsi*, *kesi*, *kirsi*, *korsi*, *kuusi* '6', *kynsi*, *käsi*, *köysi*, *lansi* 'alanko; matala', *liesi*, *mesi*, *niisi*, *onsi*, *orsi*, *paasi*, *parsi*, *ponsi*, *pursi*, *reisi*, *susi*, *sysi*, *tos*, *täysi*, *uusi*, *varsi*, *vesi*, *viisi*, *virsi*, *vuosi*.

b) *joutsi* (: *jousten*), *veitsi* (: *veisten*).

c) *heisi* 'Viburnum(-pensas)', *jousi* (: *jousten*), *kasi* 'kaste, neste', *kusi*, *kuusi* (puu).

d) *suksi* (: *susten*), *uksi*.

e) *hapsi* (: *hasten*), *kypsi*, *lapsi*, *ripsi*.

f) *jouhi* (: *jouhten*), *lohi*, *louhi*, *riihi*, *ruuhi*, *tuohi*, *vuohi*, *uuhi*.

g) *juoni* (: *juonten*), *niini*, *pieni*, *sieni*, *suoni*, *tyyni*, *uni*, *ääni*.

h) *liemi* (: *lienten*), *toimi*, *lumi*, *tuomi*, *niemi*, *seimi*, *soimi*, *taimi*, *toimi*, *tuomi*.

i) *hiili* (: *hiilten*), *huoli*, *huuli*, *kieli*, *mieli*, *pieli*, *puoli*, *suoli*, *syli*, *tiili*, *tuli*, *tuuli*, *vuoli* 'katon kannatinhirsi'.

j) *hiiri* (: *hiirten*), *juuri* (huom. *juurten jaksain* 'juurta jaksain'), *kaari*, *kuori*, *meri*, *nuori*, *saari*, *suuri*, *sääri*, *veri*, *vieri*, *vuori*, *ääri*.

k) *-ek-nominit: *lähde* (: *lähdetten*), *vaate*, *paise* jne.

l) *-h-nominit: *vene* (: *venehten* ~ *venesten* ~ *venetten*), *ori* (: *orih*ten ~ *oristen* ~ *oritten*), *kappale* jne.

m) -inen: -ise- nominit: *nainen* (: *naisten*), *toinen* (: *toisten*), *hevonen* (: *hevosten*), *ihminen*, *punainen*, *ihmeellinen* jne.

n) -n: -ne- nominit: *kämmen* (: *kämmenten*), *paimen*, *ruumen*, *siemen* jne.

o) -n: -me- nominit: *avain* (: *avainten*), *eläin*, *pohdin* jne.

p) -n: -ma- nominit: (karitiiviadjektiivit) *pääton* (: *päätönt*en), *rahaton* jne.; (superlatiivit) *suurin* (: *suurinten*) jne.; *hapan* (: *hapanten*), *lämmin* (: *lämminten*), *vasen* (: *vasenten*).

q) -l: -le- nominit: *askel* (: *askelten*), *sammal* jne.

r) -r: -re- nominit: *tanner* (: *tannerten*), *tytär* jne.

s) -s: *-h3- nominit: *eväs* (: *evästen*), *kallis*, *kirves*, *varas*, *varakas*, *talokas* jne.; huom. *mies* (: *miesten*).

t) -s: -kse- nominit: *kannas* (: *kannasten*), *varis*, *koristus* jne.

u) Ominaisuudennimet: *turhuus* (: *turhuutten*) jne.

v) -ut, -yt -nominit ja keväät: *lyhyt* (: *lyhytten*), *mennyt* (: *mennytten*) jne.; *kevät*, *kuollut*

x) ordinaalit: *kolmas* (: *kolmatten*, *kolman*(*t*)*ten* vai kuinka?) jne.

y) *tuh*at (: *tuhanten* vai kuinka?).

Tavataanko mon. genetiiville rakentuvaa taivutusta: *meilä*, *meirä* jne. 'meidän talo, perhe', *mennään toistelle* 'naapuriin', *py(h)hainmiestenä*, *pyhämistönä* 'pyhäinpäivänä', *pyhämiesteks* (translatiivi), *ennen juhannustee* 'ennen juhannusta',

naistelle 'naisten niitylle'? Mitä muita? Kaasussyntaksin alalta mm.: esiintyykö tyyppiä *meidän mennään, meidän tehdään* jne.?

Konsonantti- ja vokaalivartaloisuuden kannalta voi tarkata myös seuraavia sanoja:

Kaikki *pyhain(miesten)päivän* murrevastineet voi esittää tässä kohdassa: *pyhäänpäivä, pyhämieste, pyhämiesti, pyhämistä* ym.

Lounaimurteissa tarkattava sellaisia erikoisuuksia kuin esim. *jalkka väli, härkkä ies, väkken kans.*

5. Essiivi [612]

612

Esimerkistöä eri vartalotyypeistä (yks. ja mon.). Kernaasti lause-esimerkkejä spontaanista puheesta. Erityisesti tarkattakoon konsonanttivartaloista essiiviä (vain osaksi produktiivi muodostustapa, osaksi kiteytynyt vakioyhteyksiin ja sananparsiin). Konsonanttivartaloisten tapausten esittämisyjärjestykseen vrt. edeltä mon. genetiiviä.

a) mm. *täy(n)nä* (huom. on *täynää*, tuli *täynää* 'täyteen'; huom. myös mahdollinen merkityksen eriytyminen: *täy(n)nä* ~ *täytenä* 'esim. täysikasvuisena'), *uunna vuonna*; mahdollisesti kiteytymissä esiintyviä: *mennä* 'metenä' (käärmeen sanoista: "Juo'os viinana vihasi, *mennä* mielimuikeasi!"), *sunna* 'sutena' ("Juokse *sunna* suuret korvet!"), *tonna* 'totena', *vennä* 'vetenä'.

e) *kyssä* ~ *kypsänä* (vai kuinka?), *lassa* ~ *lasna*.

g) *piennä*; *monna* ("monna mies eläissää – –").

i) (kansanr.) *tulla* 'tulena', *tuulla*.

j) *nuorna* ~ *nuorra*, *suurra*.

k) *puhenna* (olla *puhenna*), *pärennä*, *vaatenna*.

l) *halmenna*, *tervennä* ~ *tervehnä*, *tuoreenna*, (kansanr.) *kekälennä* ~ *kekälehnä*.

m) *naisna* ~ *naissa*, *toissa*; *eilissä päivänä*, *ensimmäissä*, *hevo(i)ssa*, *ilmo(i)ssa ikänä*, (joulun) *keskissä pyhänä*, *kultaissa*, *käskyläissä*, *onnellissa*, *palkollissa*, *pääsiäissä*, *talvissa aikana*, *valoóssaa* 'valkoisenaan' jne.

n) *paimenna* jne. (huom. *huomenna* partikkelien yhteydessä kohdassa 817).

o) *arkeinna*, *avoinna*, *eläinnä*, *irtainna*, *morsianna*, *(yö)sydännä*, *valtoinna* jne.

p) *alastonna*, *päätönnä*, *tiedotonna* jne.; *suurinna* jne. (superlatiivit myös kohtaan 645); *hapanna*, *lämminnä*; huom. myös *moi(n)na* ("lehmät päästetähäv vain *sinä moinahan ulos*), *muu(d)anna*, *seitsennä* ("Viinnä kuunna syksynen yö, *seitennä* kesäinen päivä").

r) *tytärnä* ~ *tytärnä*.

s) *eväsna* ~ *evässä*, *paljassa* (*paljassa päin, jaloin*), (pelto on) *ruissa, sairassa, vierassa* (*vierassa miessä* 'todistajana'); *joutilassa, kauppiassa, kolmivuotiassa; miesnä* ~ *miessä* (*nuorra miessä*; "Kerran *miesnä*, kahiste lasna").

t) (mennä, menneenä) *syysnä* ~ *syyssä; juhannussa*, "Jos Erkkinä inuu, niin *Urpanussa* uikuttaa ja *Pasiliussa* parkua saa"; *vanhusna* ~ *vanhussa*.

v) *ehynnä*, (Et.-Pohj. *köijyt* 'kevyt':) *köijynnä, lyhynnä, neittyynnä* ("oli *neittyynnä* ['kauppa-apulaisena'] nelijä vuotta"); *mennynnä, mennä, männä* (vuonna, talvena ym.), *kuollunna* (akt. 2. partisiippi liittomuotojen osana erikseen kohdassa 762); *kevännä*.

x) *kolmanna* (*toissa kolmanna kesänä*, "Kiitä huomenna hevosta, vuonna toissa morsianta, *kolmanna kotovävyä*"), *neljännä* jne.

Tässä kohdassa voi myös mainita esimerkkejä spontaanissa puheessa havaituista essiivimuotoisista partikkeleista (*keskenänsä, toisinaan, yksinään* jne.). (Yksi-sanan konsonanttivartaloiset essiivit *ynnä* jne. kohtaan 140.)

Lounaismurteiden pohjoisryhmässä on seurattava loppukahdennustyyppiä *pienenp poikan* 'pienenä poikan', [olen minä] *mukulant tehny* 'mukulana tehnyt', [metsän] *takant tosa*.

Lause-esimerkeissä pitäisi olla näytteitä essiivin käytöstä sekä pääsanana että attribuuttina. Muuten esimerkistö saa kernaasti sisältää murteille ominaisia idiomeja (*minulla on heinät luokona, rahoja on vielä tähteenä* yms.). Esimerkkejä voi mainita myös essiivimuotoisista (sekä omistusliitteisistä että -liitteettömistä) partikkeleista. Esim. *kauppana, kohona, käsinä, tarjona; etelänä* 'etelässä', *pohjana* 'pohjoisessa' (Keski-Pohjanmaa); *ikänä/än* ~ *-nsä, järkenä/än* ~ *-nsä, järkinä/än* ~ *-nsä, kokona/an* ~ *-nsa, noronaan, pillinään, rentonaan, suoranaan, solkenaan, tykkänään, täynnään, yhtenäin, latikkanaan*. Samaa omistusliitteistä esimerkistöä ei toisteta signumissa 654, mutta sieltä on muistettava viitata tähän signumiin.

6. Partitiivi [613]

613a,b

Yks. partitiivi: 613a, mon. partitiivi: 613b.

Esimerkistöä eri vartalotyypeistä yksiköstä ja monikosta. Alueilla, sa *-ta, -tä* -pääte on säilynyt lyhyen 3. tavun jäljessä (*matalata, kivikkota*), tarkkava erityisesti säilynnän edellytyksiä: onko yhteydessä edeltävään vokaaliin ja miten (huom. myös esim. suhde *antajaa, ottajaa* mutta *kulkiata, lukiata; ostajjoo, soutajjoo mutta tu`lliita, männiitä*); ovatko jotkin sanaryhmät (esim. lukusanat ja komparatiivit: *kaheksoo, suurempoo*; adv. *kauempoo*) antaneet muita helpommin

myöten analogiselle päätteelle; miten käyttäytyvät pitemmät samantyyppiset nomininit (*opettajata* vai *opettajoo*, *ilosempata* vai *ilosempoo*)?

Konsonantti- ja vokaalivartaloisen partitiivin käytöstä tarvitaan tietoja seuraavissa horjuvissa tapauksissa (esimerkistö murteittain kartutettavissa); konsonantivartaloisten tapausten esittämisjärjestykseen vrt. edeltä mon. genetiiviä:

b) *veitsi* (: *veistä*, *veihtä*, *veittä* ~ *veitseä*, *veitteä*, *veittee*, *veihtee* jne.), *lahti* (: *lahta* ~ *lahtea*), *vyyhti* (: *vyyhtä* ~ *vyyhteä*).

c) *kusi* (: *kusta* ~ *kusee* jne.).

d) *suksi* (: *susta* ~ *sukseä*), *uksi*.

e) *hapsi* (: *hasta* ~ *hapsea*), *kypsi* (: *kystä* vai *kypsä* : *kypsää* vai kuinka?), *ripsi*.

f) *lohi* (: *lohta* ~ *lohea*), *riihi*.

h) *loimi* (: *lointa* ~ *loimea*), *luomi*, *niemi*, *tuomi*.

p) (karitiivijadjektiivit) *päätön* (: *pääöntä* ~ *päättömää*); (superlatiivit) *suurin* (: *suurinta* ~ *suurimpaa*) (superlatiivit myös kohtaan 645); *hapan* (: *hapanta* ~ *happamaa*), *lämmin*, *mokoma* (: *mointa* ~ *mokomaa*), *muu(d)an*, *seitsen*, *vasen*.

Havaintoja satunnaisemmista vokaalivartaloisista tapauksista, esim. *hiiree*, *lapsee*, *miehee*, *riihee*, *saaree*, *tiilee* jne. Tavataanko tyyppiä *näreettä* 'närettä', *kuolleeta* 'kuollutta'? Samoin havaintoja arkaistisista konsonanttivartaloisista tapauksista: *lahta* 'lahtea', *vaahta* 'vaahtea' (kuinka näiden yks. nominatiivi?) sekä kvasi-konsonanttivartaloisista tapauksista: *lehtä* 'lehteä'. Mitä muita?

Pleonastinen partitiivin päätte (possessiivisuffiksin edellä) : "lohruksen *itteen* sil vaa" (Vihti), "ja sitä se meni *menootas*", "minunki *siskoitai*"; *paljoota paree*; huom. myös (*jälsi* :) *jälttä* ~ (*jälttä* :) *jältee* t. *jälteä*, (*moni* :) *ei monta* ~ *ei montaa*, (*syli* :) *syllä* ~ (*syllä* :) *syllää*.

Vokaalisointu: *merta* vai *mertä*, *verta* vai *vertä*?

Spontaanista puheesta tarkattava partitiivin esiintymistä inkongruentissa tyyppissä *samassa paikkaa*, *sillä aikaa*, *seuraavalla yötä* jne. Tässä kohdassa voi myös mainita spontaanista puheesta kertyneitä esimerkkejä partitiivin adverbiluonteisesta käytöstä (*kovaa*, *liikaa*, *lujaa*, *ei sen kovinta* 'ei sen koommin', Et.-Pohj. "pitää *rauhallista* ('rauhallisesti') teheräm minkä teköö" jne.).

Lounaimurteissa *-ek ja *-eh -nomineissa saattaa ilmetä vokaalivartaloisuutta, esim. *kuttet* 'kudetta', *sattet* 'sadetta', *lohet* 'lohta', *tuohet* 'tuolta'.

Näytteitä adverbiluonteisesta partitiivin käytöstä, esim. *totta(han)*, *etukättä*, *juoksujalkaa*, *päistikkaa*, *sekalutta* 'sekaisin', *syrjäkaria* 'syrjittäin', *salavihkaa*, *vaivihkaa*, *vastapäätä*, ja kiteytyneistä sanonnoista, esim. (*tehdä*) *täyttä häkää*, *yhtä kyytiä* 'jatkuvasti', (*tehdä*) *tärkeää* 'innoissaan'. Tavataanko erosijaisia adverbeja *etelää* 'etelästä' ja *pohjaa* 'pohjoisesta' (Keski-Pohjanmaa)?

Lisäesimerkkejä inkongruentista tyyppistä *samasta paikkaa, toisella päivää, samalla vuotta, kolmella markkaa*.

- 613b Lounaimurteissa on syytä tarkata *-ssi*-päätteen yleistymiä: *pyyssi* 'pyitä', *syyssi* 'syitä', *noissi* 'noita', *isossi* 'isoja', *katessi* 'kateita'.

7. Translatiivi [614]

- 614 Esimerkit muutamasta vartalotyyppistä riittävät (yks. ja mon.). Niissä murteissa, joissa tavataan **-k*-loppuun viittaavaa edustusta (*suureksim mieheksi* 'asti'), on sandhivaihtelua valaistava spontaanisti puheesta saadulla esimerkistöllä.

Huom. *joksikin* 'jokseenkin' (*i* on voinut säilyä, vaikka murteessa muuten olisi *i*:tön translatiivin. päätte).

Korvautuuko adjektiivien translatiivi komparatiivissa ^x-latiivilla? Esim. *kasvaa isomma* 'isommaksi', '*korkeamma* korkeammaksi', *kovemma* 'kovemmaksi'. Ks. myös 870.

Lause-esimerkistöön sopivat myös näytteet sijan adverbistuneesta ja idiomaattisesta käytöstä. Esimerkkejä: *ensiksi* ~ *esiksi* ~ *estiksi*, *iäksi*, *kahdaksi* ~ *kahtiaaksi*, *kohdaksi* 'kohti', *kohoksi* 'koholle', *kylliksi* ~ *kylläksi*, *liiaksi*, *päiksi* 'päin', *seliksi* 'selin'; (*olla*) *ihmisiksi* 'kunnolla', (*olla*) *käsiksi* 'kimpussa', (*olla* tai *tehdä*) *mieliksi*, *pistaa vihaksi* 'suututtaa'.

8. Inessiivi [615]

- 615–620 Adverbeissa on runsaasti sellaisia, joista on käytössä useita paikallissijoja, esim. *koossa* : *kokoon* : *koolla* : *koolle*, *pystyssä* : *pystystä* : *pystyyn*, *päässä* : *päästä* : *päähän*, *seassa* : *seasta* : *sekaan*, *ummessa* : *ummesta* : *umpeen* : *ummella* : *ummelle*, *vastassa* : *vastasta* : *vastaan*. Monillakaan tällaisilla sanoilla ei ole omaa signumiaan partikkeliluvussa. Niinpä kertyneet esimerkit voi sijoittaa kunkin paikallissijan kohdalle paisuttamatta kuitenkaan lipustoa liikaa tällä aineistolla.

- 615 Esimerkit muutamasta vartalotyyppistä (yks. ja mon.) riittävät, paitsi murteissa, joissa eri päättevarianttien välillä tavataan joko vapaata (esim. *-s* ~ *-ssa*, *-ssä*) tai kombinatorista (esim. *-s* ~ *-hna*, *-hnä*) vaihtelua. Tällöin suhteita selitettävä tarkemmin, mieluummin lause-esimerkkejä hyväksi käyttäen (huom., että esimerkiksi attribuutin päätte voi olla toinen kuin pääsanan).

Huom. yleiskielestä poikkeava inessiivin syntaktinen käyttö esim. sellaisissa ilmauksissa kuin (*olla*) *kuivassa* 'kuivamassa' (vastaavasti *ottaa kuivasta*, *panna*

kuivaan kohtiin 616 ja 617), (*tulla*) *suksessa* 'suksilla', *hypätä tasakäpälässä*, (*olla*) *paljasjalassa*, *rukkaskädessä*.

Joitakin esimerkkejä myös omistusliitteisestä tyypistä *hädissään*, *häpeissään*, *ikävissään*, *inno(i)ssa(an)*, *kiuku(i)ssa(an)*, *leikissään*, *mielissään*, *murheissaan*, *nyreissään*, *unissaan*, *viinon saan*. Kohdassa 634 ei toisteta samaa esimerkistöä, vaan viitataan tähän signumiin. Teonnimikantaiset paikallissija-adverbit kohtaan 115.

9. Elatiivi [616]

616

Kuten inessiivi. Tavanomaisten käyttöyhteyksien lisäksi esimerkkejä elatiivin murteittaisesta erikoiskäytöstä, sentapaisesta kuin (*olla*) *hyvä käsistään* 'taitava', (*mennä*) *aamusta (päivin)*, *alusta viikon*, (*saada*) *lahjasta* 'lahjaksi', *halvata jalasta*, *ottaa sydäimestä*. *-sta*, *-staan* ja *-stansa* -loppuiset adverbit kohtaan 830.

10. Illatiivi [617]

617

Runsaasti esimerkkejä sekä yksikön että monikon illatiivista kaikissa eri vartalotyypeissä. Mikäli rinnakkaisuutosta tavataan, ovat havainnot eri varianttien yleisyysuhteista hyväksi avuksi (huom. esim. sellaiset vaihtelutyypit, joissa attribuutissa on toinen, lyhyempi päätte kuin pääsanassa).

Edustusta sandhiasemissa valaistava riittävin esimerkein. Tavataanko (ja missä tapauksissa) **-k*-loppuun viittaavaa edustusta (esim. kaakkoishämäl. *tähäp paikkaan*, *ristikoihip pantii*, Keski-Pohj. *vanahanaikusihiv vaattehisep pujettu*)? Esiintyykö 1-tavuisten vartaloiden ja 3-tavuisten diftongiloppuisten monikkovartaloiden yhteydessä pitkävokaalista päättevarianttia (*maahaan*, *puuhuun*, *siiheen*, *puihiin*, *kivikoihiin jne.*)? Tavataanko *-hen*-päätettä 1-tavuisen *i*-loppuisen vartalon yhteydessä (paitsi *siihen* myös esim. *mihen*, *voihen*, *piihen*, *lihen*)?

Illatiivin päätteitä attribuutin ja pääsanana liitoissa pidettävä silmällä erityisesti lounaismurteissa. Sanotaanko esim. *rakka lapsehe*, *tuoren kalaha*, *vanho paikoihi* vai kuinka?

Inessiivin ja illatiivin päätteen synkretismiä tavataan ainakin Länsi-Uudenmaan murteissa. Esim. *viilees (palkkaan)*, *vapaas (veteen)*, (*toiseen*) *konees*, *palannees (palkkaan)*, (*pantiin*) *jalkois*, (*uskottiin*) *tontuis*. Entä lähimurteissa?

Adverbinomaisesti käytettyjä illatiiveja löytyy joka murteesta runsaasti. Esim. *ahkeraan*, *harvaan*, *ustiin*, *lyhyeen*, *nopeaan*, *nuukaan*, *pitkään*, *rikeneen* 'kiireesti', *sakeaan*, *sievään*, *suoraan*, *sukkelaan*, *syvään*, *tarkkaan*, *tiheään*, *varmaan*, *vuoroon*, *väliin*; *aikaiseen*, *ilmaiseen*, *myöhäiseen*, *oikoiseen*, *pikaiseen*; *pika-*

puoliin, puolimoihin 'kesken', *umpimähkään, vastahankaan*. Huom. Etelä-Suomessa tyyppi *on täyteen* (onko rinnalla *täys* t. *täy(n)nä?*). – Aito murre-esimerkistö tervetullutta.

Omistusliitteiset adverbit (kuten *alvariinsa, läpeensä, matkaansa, umpeensa, yhteensä, ääneensä* yms.) joko tähän tai kohtaan 634. Muihin viittaus toisesta signumista toiseen.

Myös illatiivin syntaktista käyttöä sopii valaista esimerkein: (*mennä*) *heinään, kalaan, mustikkaan, sieneen, (myydä) halpaan hintaan, (saada pari markkaa) mieheen, (ei minun) muistiin* 'muistini mukaan tai aikaan'.

11. Adessiivi [618]

618

Kuten inessiivi. – Huom. kuitenkin: mikäli murteessa tavataan erillisen adessiivin ja allatiivin sijasta näiden sijojen synkretismi, se käsitellään muodostaan riippumatta tässä kohdassa. Samoin esitetään tässä kohdassa myös tällaisten murteiden ulkopuolella jossain määrin tavattavat adessiivin ja allatiivin funktion sekaannukset (sekä adessiivi pro allatiivi että allatiivi pro adessiivi, esim. Uudellamaalla "*pantii kupit kumollaa*", "*käy henkem päällä*"; "*oli seläälle*", "*pysyin paikalleni*", *parhaalle* = 'parhaillaan').

Lounaismurteissa ja Turun ylämaassa on tarkattava adessiivin loppukahdenusta, esim. *pienelp pojat* 'pienellä pojalla', *talvels saattin* [kalaa], *jatkettiin keväls sitä sit*.

Adessiivin syntaktisesta käytöstä voi kirjata sellaisia idiomeja kuin esim. *marjat on raakasilla, luu on sälöllä, olla kalalla, metsällä, ongella*.

Myös adessiivimuotoisista adverbeista (*hajalla, kohdalla, tasalla, vailla* yms.) voi mainita joitakin esimerkkejä.

Tähän kohtaan sopivat myös aikaa ilmaisevat *aamus/ella ~ -illa, iltas/ella ~ -illa, keväisellä*, tapaa ilmaiseva *väkisellä* ja leikin nimitykset (*olla*) *hippasilla, piilosilla, sokkosilla* jne. Jos *-inen*-johtimiset ilmaukset on sijoitettu kohtaan 59, riittää viittaus sinne. – Huomaa myös kohta 115 ja monet partikkelisignumit, mm. 81, 820, 845 ja 854.

Omistusliitteiset adverbit (esim. *ammollaan, ennallaan, ha(r)rillaan, hyvillään, ilkosillaan, irrallaan, irvellään, kerrallaan, varpaisillaan, varuillaan* yms.) sopivat yhtä hyvin kohtaan 634

12. Ablatiivi [619]

619

Kuten inessiivi.

Ablatiivin kaasussyntaktiset erikoisuudet kuten muista paikallissijoista. Esim. *nähdä vilaukselta, käydä päiväselttään*. Entä sanotaanko *tuntua, haista, maistua hyvältä* vai *hyvälle* (kohtaan 620)?

-*lta* ja -*ltaan* -adverbit kohtiin 832, 833.

13. Allatiivi [620]

620

Kuten inessiivi. Sandhiedustusta valaistava riittävin esimerkein (murteissa sekä alkup. -*n*- että *-*k*-loppuun, jopa vokaaliloppuisuuteenkin viittaavaa edustusta). – Adessiivin ja allatiivin synkretismi esitellään adessiivin yhteydessä, samoin murteissa laajemmaltikin tavattavat sporadiset adessiivin ja allatiivin funktion sekaannukset (ks. 618).

Lounaismurteissa tarkattava loppukahdennusta: *pienelp pojale* 'pienelle pojalle' (vrt. adessiivi 618).

Harvinaisempaa allatiivin käyttöä, esim. *kerma tuli voille, katto paloi hiilille, olla töilleen moninainen* ('monitaitoinen'), *olla säästäväinen kielelleen* ('vähäpuheinen'), *saada* (jokin määrä) *palkkaa päivälle* ('päivässä, päivältä'), *tuolle laille* (pro tuolla lailla).

Allatiivimuotoisia adverbeja, esim. *hiljalleen ~ hiljolleen ~ hiljulleen, kuvalle(en)* mm. 'määräaikana', *liki maille, määrälleen, osapuille(en), pilalle ...piloille, puolilleen, suunnalleen ~ suunnilleen, tarkalle(en), tähdelle*.

14. Abessiivi [621]

621

Kuten inessiivi. Sandhiedustusta pidettävä silmällä; luontevat esimerkit spontaanista puheesta suotavia (huom. abessiivin esiintyminen sekä yksinään että *ilman*-preposition yhteydessä). Omistusliitteiset abessiivit (jos esimerkistöä saatavissa) valaisevia. Huom. myös -*ti*-abessiivi (*suruti, leiväti*), jota tavataan -(*t*)*ta* ~ -(*t*)*tä* -abessiivin rinnalla tai murteittain yksinomaisenakin.

Eri murteissa tavataan paitsi abessiivia (siltään tai *ilman*-preposition yhteydessä) myös samamerkityksisiä *ilman* + partit. -rakenteita. Ne on hyvä esittää vertauksen vuoksi tässä (ei tarvitse toistaa partitiivin yhteydessä 613).

Kaikki spontaanit esimerkit omistusliitteisistä abessiiveista tervetulleita. Varovasti provosoiden voi kysyä sananlaskun *Ei talvi tavo(i)tään mene* tuttuutta.

Huom. myös pronomien abessiivi, esim. *sitäs (~ tuotas) sinä kyllä oisit tullut toimeen*.

Paikoin tavataan *-te^x -ten* -muotoista abessiivin päätettä, esim. Hinnerjoelta: *ilman köpete o vallan kulken, ilma ruate* ('ruoatta'), *ilman töite-, ilma isänitenki* ('isännittäkin').

Lisäesimerkkejä *-ti*-abessiivista: *hengeti, huoletti, ääneti*.

15. Komitatiivi [622]

622

Luontevaa esimerkistöä spontaanista puheesta. Huom. attribuutillinen komitatiivi (*omin varoineen ~ ominev varoineen, savisines, saappaineen, kaikkineen tavaroineen*), essiivin kaltainen komitatiivi (*käsinäs* 'käsineen').

Spontaanit esimerkit kaikkien eri omistusliitteiden käytöstä komitatiivin yhteydessä tervetulleita (esim. *näine tietoineni, likaisine käsinesi, talo jäi täysineen, omine aikoinemme, niine hyvinenne*). Pari lisäesimerkkiä silmällä pidettävästä essiivin kaltaisesta komitatiivista: [myrsky vei liiterin] *kattoinaan päivinään, sika nahkoinas syörää*.

16. Instruktiivinen [623]

623

Tähän kootaan luontevaa esimerkistöä spontaanista puheesta (*kaksiv verroin, paljaj jaloin* [= murt. *paleijjaloin, avojoain, avoo(j)jaloon, avojalkasin* jne.], *syksyin kevään*). Huom. inkonruentti tyyppi *näillä paikoin, paljassa jaloin, tuolla puolen* sekä yksikön instruktiivin sisältävät rakenteet, esim. *kahden käden, monen miehen, jalan syten* jne.). Tässä kohdassa mainitaan myös sellaiset *in*-loppuiset adverbiset kuin *paikoin, tarkoin* jne., jos näiden yhteys murteessa tavattavaan nominikantaan on ilmeinen (raja kohdassa 862 käsiteltäviin adverbipauksiin on liukuva, niin että epäselvät tapaukset voidaan sijoittaa molempiin kohtiin). Tavataanko *kovan pro kovin*?

Spontaneja näytteitä instruktiivin käytöstä saa esittää runsaastikin.

Esim.

– yks. instruktiivi yksinään: *kaupan, kilvan, korvan* 'molemmiin puolin; rinnakkain',

– mon. instruktiivi yksinään: *kaltoin, kyljin, selin, syrjin, vaivoin, vuoroin, väärin*,

– kongruentti attribuutti + yks. instruktiivi: *kahden miehen, kahden puolen, sen tien*,

– kongruentti attribuutti + mon. instruktiivi: *kaikin mokomin, omin luvun, omin päin, toisin aioin*,

– inkongruentti attribuutti + yks. *instruktiivi*: yhdessä kohden, samalla paikan, tällä viikon, tästä puolen, yhtä rinnan,

– inkongruentti attribuutti + mon. *instruktiivi*: kaikella (huom.!) tavoin, hyvillä mielin, niillä keinoin, siitä t. niistä päivin,

– paikallissija + irrallinen *instruktiivi*: alla päin, ammossa suin, itkussa silmin,

– kahden *instruktiivin* asyndeettinen rinnastus: (yks.) iän päivän, (mon.) suin päin, töin tuskin, mielin kielin, ehdoin tahdoin, illoin aamuin;

– muita: *paikka paikoin, suuta suin* (vai ääntyykö *suutas suin?*), *kohta main*.

Esimerkkien spontaanius on tärkeää. Vaikka yllä onkin annettu jäsennyksen tueksi paljon esimerkkejä, ei tähän kuuluvaa ainesta yleensä pitäisi hankkia provosoimalla.

Instruktiivin voi liittyä myös *omistusliite*: *kakarat meni sinne aivan päinsä* ('omin neuvoin'), *niiden piti sopia se asia välinsä* ('keskenään'), *olivat siellä ihan kahdensa* ('kahden').

C. Omistusliitteet [630–636]

630–634

Esittämisjärjestys: yks. 1. pers. 630, yks. 2. pers. 631, mon. 1. pers. 632, mon. 2. pers. 633, yks. ja mon. 3. pers. 634.

Ei voida antaa yleispäteviä ohjeita siitä, kuinka monen vartalotyypin yhteydessä ja mistä kaikista sijamuodoista *omistusliitteisiä* muotoja on kerättävä. Tärkeää joka tapauksessa on, että murteen järjestelmä tulee tyhjentävästi esitellyksi. Yksinkertaisimpia ovat sellaiset *omistusliitejärjestelmät*, joissa kaikkien persoonien liitteellä on vain yksi asu; useimmissa murteissa on ainakin jollain liitteellä useampia asuja, jotka vaihtelevat joko vapaasti tai kombinatorisesti.

Esimerkkejä tällaisista vaihteluista (tapauksissa a–d 3. pers. *omistusliitteestä*, tapauksissa e ja f yks. 1. pers. *omistusliitteestä*)

a) (yks. nom. ja gen., mon. nom.) *talonsa*, (yks. ill.) *taloonsa*, (mon. ill.) *taloinsa*, (muut sijat) *talossaan, taloan* jne.;

b) (yks. nom. ja gen., mon. nom.) *talonsa*, (yks. ill.) *taloonsa*, (mon. ill.) *taloinsa*, (muut sijat) *talossa/nsa ~ -an, taloa/nsa ~ -an* (useimmissa sijoissa siis molemmat variantit mahdolliset; huom. tällöin yleisyysuhteet!);

c) (yks. ja mon. nom.) *poikasa*, (yks. gen.) *poikasa ~ (harv.) poikaan*, (mon. gen.) *poikijesa ~ poikijeen*, (yks. partit.) *poikoasa*, (yks. iness.) *pojassaan*, (yks. all.) *pojalleen ~ (harv.) pojalleensa* jne. (edellistäkin mutkikkaampi systeemi; kaikkien sijamuotojen kanta välttämättä esitettävä lukuisista vartalotyypeistä saaduista esimerkeistä);

d) *poikas, pojallas* jne., mutta varsinkin partikkeleissa *pitkänään, pitkäkseen* jne.;

e) (yks. nom.) *poikam*, (yks. gen., mon. nom.) *pojain*, (yks. partit.) *poikajain*, (yks. iness.) *pojassain* (selvästi komplementaari jakauma -mi ja -in -liitteiden kesken; kuitenkin voi esiintyä satunnaisia poikkeuksia puoleen tai toiseen);

f) *poikain, talloin* jne., mutta *muun* 'maani' (erikoisesti tarkattava pitkään vokaaliin päättyvien [yksi- ja useampitavuisten] vartaloiden omistusliitteistä asua, milloin lyhyen vokaalin jäljessä on *-in* tai *-is*).

Keruuoppaan f-kohdassa (s. 113) on kehoitettu erityisesti tarkkaamaan pitkään vokaaliin tai diftongiin päättyvien vartaloiden omistusliitteistä asua, milloin lyhyen vokaalin jäljessä on *-in* tai *-is*. Täydennystä tähän kehotukseen: selvitettävä tällaisissa murteissa esim. seuraavien sanatyyppeiden omistusliitteiset muodot yks. 1. ja 2. persoonassa: *maa, pää, puu, voi, tie; lammas, vieras, ruis, kirves; huone, vaate, viikate*.

Huom.

1. Yks. 1. persoonan omistusliitteen *-nin*-loppuista asua tarkattava lounaisissa välimurteissa, hämäläismurteissa sekä Peräpohjolan murteissa. Esim. *se oli oma päänin kun humahti* (Vihti), *muistan ko äitininki käve* (Pöytyä), *mie aattelin aikanim mutta – –* (Kolari), *tännek kenkäinin sisähän* (Salla), *sinä istut minuv vanttuhujenim päällä* (ibid.).

2. Esimerkit omistusliitteisistä nominaalimuodoista voi sijoittaa sekä signumeihin 630–634 että luvun IV signumeihin. Esim. akt. 2. infinitiivin inessiivi voi esiintyä kaikissa persoonissa (*lähtiessäläni, -si, -nsä, -mme, -nne*), samoin 1. inf:n translatiivi (*muistaakseläni, -si* jne.), 2. inf:n instruktiivi (*sinun kuultesi* jne.) ja ns. 5. infinitiivi (*sanomaisilläläni, -si* jne.). Mahdolliset heikkoasteiset muodot *miu nähhei, tehhei* (Jääski) kohtaan 636.

3. Omistusliitteiden käytön syntaktisista erikoisuuksista huomattakoon erityisesti tapaukset, joissa 3. persoonan liite on vallannut 1.-tai 2. persoonan liitteen paikan. Esim. Vihdistä *minä heitettiin seljällä, mä olin ihmeissä, tee ette laita ruakaa ittellä* 'itsellenne', *kyl mei miälällä otetais semmonen*, Kolarista *mie lensin sölälens, mie oliv vain hvvilänsä, mie olin tukehtumoisillaan*, Savitaipaleelta *eikä miul olt mist osi jalkonee pitänt kii*.

634

Lisäesimerkkejä omistusliitteisistä partikkelityypeistä (järjestelmällinen kysely tarpeetonta, esimerkit spontaanista puheesta): *alkuaan, -ansa, -jansa, järkiään, luontojaan, näköjään; konsanaan, tykkänään; ensikseen, erikseen; kerrassaan, (viha-, hätä-, kiukus- ym.) päissään; (itse, omasta) edestään, ensistään, järjestään, kaikestaan; kertaansa, tiehensä; här(j)illään, kallellaan, parhailiaan; pikimmältään, yleeltään, äkikseltään; irralleen- irrolleen, kertaalleen, kumolleen*.

Monia tämäntyyppisiä kysytään myös sijamuoto-, komparaatio- ja partikkelisigumeissa. Saman esimerkestön toistamista kokonaan useaan kertaan tulisi välttää. Tässä kohdassa riittää edustava valikoima omistusliitteisiä partikkeleita; tapaukset, jotka eivät ole selvästi partikkelistuneet, sijoitetaan muuten yleensä III lukuun, selvät partikkelit (kriteereinä mm. vajaaparadigmaisuus ja merkityksen erikoistuminen) lukuun V. Tässäkin on silti paikallaan viitata niihin sigumeihin, joissa on aineistoa tähän kuuluvista lisätapauksista.

Huom.

630–634

1. Sandhi-ilmiöitä tarkattava mon. 1. ja 2. pers. sekä yks. ja mon. 3. pers. suffikseissa. Edustuuko esim. *-nne*-suffiksi alkuaan vokaaliloppuisten tavoin, vai liittyykö siihen "loppukahdennus" (*peskää kätennep puhtaaks*)?

2. Nominaalimuotoihin liittyviä possessiivisuffikseja samoin tarkattava. Huom. 1. infinitiivi (*minun tietääni, tehlänsä* 'tehdäkseen' yms.).

3. Riittävän täydellisten muotosarjojen lisäksi ovat tärkeitä myös erilliset spontaanit lause-esimerkit possessiivisuffiksien käytöstä (mahdollisia syntaktisia erikoisuuksia unohtamatta: *olin kyljellänsä, olek siä juur yksinää* [pro yksinäsi!] *tullu?, äitissä sano* 'hänen äitinsä sanoi' jne.). Tärkeää on myös aineisto, joka osoittaa, missä määrin omistusliitteisen muodon edessä käytetään persoonapronominin genetiiviä: (*minun poikani* jne., samoin sellaiset esimerkit, joissa persoonapronominin genetiiviä ei seuraa omistusliite: *minun poika, meidän maalla* jne. Kuinka yleistä tällainen on; näyttääkö noudattavan määrä sääntöjä? Huom. tyyppi *hämensä, heidänsä* ("se ei ole laiska niissä *hämensä hommissa*").

Kaikki tässäkin kohdassa mainittu aineisto sijoitetaan kunkin persoonan omistusliitteen esityksen yhteyteen. Kohdassa 634 voi lisäksi mainita spontaanista puheesta kertyneitä esimerkkejä omistusliitteisistä partikkeleista (*erillään ~ erillänsä ~ erilläs, justiins(a) ~ justiis ~ justis, myötään ~ myötänsä, tavallaan ~ tavallansa* jne.). Erikseen sitä vastoin kootaan seuraavissa 4. ja 5. kohdassa tarkoitettu aineisto.

635

4. Kuinka muodostuvat omistusliitteiset muodot alkuperäisistä *-k-latiiveista: *taha* 'taakse' (*kahto tahaan ~ tahasa-*); *taa* 'taakse' (*taakseen*; onko muita mahdollisuuksia?); *luo*; *tykö*; *kotia* (*kotiaan*) ?

Huom. omistusliitteiset muodot myös varianteista *taka ja kotio*.

636

5. Onko vahva aste omistusliitteen edessä yksinomainen, vai tavataanko sellaisia heikkoasteisia muotoja kuin *pojain* 'poikani', *kyllä talvi tavase näyttää, keänteä kylese, miuj jalañ?* (Jos tavataan, on tarkattava, mitä absoluutin taivutuksen sijaa tällaiset heikkoasteiset muodot vastaavat: yks. genetiivi (akkusatiivi), mon. nominatiivi, ?yks. nominatiivi. Vahva-asteiset vastaesimerkit ovat tällaisista murteista tarpeen koko ilmiöryhmän selvittämiseksi.)

(Omistusliitteiset ominaisuudennimet erikseen kohdassa 92.)

Tarkattava eri persoonia. Kaikki heikkoasteiset muodot kirjattava ja lisäksi mahdollisia vahva-asteisia vastaesimerkkejä; huomiot heikko- ja vahva-asteisten muotojen yleisyysuhteista ovat tällöin paikallaan.

D. Komparaatio [640–657]

1. Komparatiivi [640–643]

640

a) Näytteitä eri vartalotyyppien komparatiiveista, esim. *paha* : *pahempi* ~ *pahemp* - *pahempa* jne., *tylsä* : *tylsempi*, *pieni* : *pienempi*, *siisti* : *siistimpi*, *villi* : *villimpi*, *huono* : *huonompi*, *iso* : *isempi* (murt. myös *isempi!*), *hullu* : *hullumpi*, *paksu* : *paksumpi* (murt. myös *paksempi!*), *katkera* : *katkerampi* ~ *katkerempi*, *matala* : *matalampi* ~ *matalempi*, *rivakka* : *rivakampi*, *väkevä* : *väkevempi* ~ *väkevempi*, *sopiva* : *sopivampi* ~ *sopivempi* (lisäesimerkkejä tällaisista e:llisistä; ovatko mahdollisia kaikista kolmitavuisista *a*, *ä* -vartaloista, vai onko edustus riippuvaista edeltävästä konsonantistosta ja edellisen tavun vokaalista?)

höperö : *höperömpi*

ahne : *ahneempi*

kaunis : *kauniimpi*, *raskas* : *raskaampi* (murt. myös *raskempi!*), *valmis* : *valmiimpi*, *viisas* : *viisaampi*.

Teemat ainakin yhdestä kolmi- ja yhdestä nelitavuisesta komparatiivista. Mahdolliset satunnaisuudet mainittava erikseen (esim. Reisjärvi *kevempi* ~ *kevyempi*, Ähtäri *kölyt* : *kölempi* 'kevyempi'); omana ryhmänään huom. kohdan 650 tapaukset. Tyyppiesimerkkien ohessa esitettävä myös spontaanista puheesta saatua käyttöesimerkistöä.

Kirjattava 2-tavuisten vartaloiden sporadisetkin *a*:lliset ja *ä*:lliset komparatiivit, esim. *metkampi*, *syvämpi*.

Kolmitavuisista tarkattava myös *-ea*, *-eä* -nominien ja *-s* : *-he*- nominien komparatiiveja. Sanotaanko esim. (*sakia* :) *sakiampi* vai *sakiempi*, *raskahampi* vai *raskahempi*, *kaunihimpi* vai *kaunihempi*?

Lause-esimerkeissä huom. mm. partitiivin ja elatiivin käyttö komparatiivin yhteydessä: *meitä* t. *meistä nuorempi*, *Heikkiä* t. *Heikistä kaksi* t. *kahta vuotta vanhempi*.

641

b) Omana ryhmänään esitellään tyyppi *vanhei(n)* ~ *vanheit* ~ *vanhee(t)* ~ *vanheve* (jos komparatiivi on tauon edessä vokaaliloppuinen, on tarkattava erityisesti sandhiedustusta: *vanhei(p)* *poika* jne.). Esim. *hauskee*, *helppoi*, *huonoi*,

häjyy, isoi, kovee, lyhee (~ *lyhyve* ~ *lyheve*), *mustee, märkee, nuoree, nättii, ohee, pahee, paree, pienee, pisee* (~ *piree* ~ *pilee*), *suuree, syvee, tihee* (~ *tiheve*) 'tiheämpi', *vanhee, vilpee* 'vilpoisempi'; *ahkeree, korkijee, matallee* (~ *matalaata*), *rikkahee*. Mistä kaikista adjektiiveista tämältyyppeistä komparatiiveja voidaan muodostaa? Millaiset ovat niiden ja *-mpi*-komparatiivien yleisyysuhteet, jos molempia käytetään rinnan?

642 c) Kuinka kuuluu komparatiivi sentyyppisistä yhdysadjektiiveista kuin *pitkämätkainen* (*pitkämätkaisempi* ~ *pitempimätkainen* ~ *pitempimätkaisempi*), *paksulankainen* (murt. *paksumplankasempoa*)?

Lisää esimerkkisanoja: *heikko-* tai *huononäköinen, paksutukkainen, tukevatekoinen; laihansorttinen, tukevansorttinen* tai *-tuntuinen*. Onko nominatiivi- ja genetiivialkuisten yhdysadjektiivien komparoinnissa havaittavissa eroa

643 d) Tässä kohdassa mainitaan spontaanista puheesta kertyneet substantiivi- (ja pronomini)komparaatiot ja muut satunnaistapaukset. Esim. *aallokempi, herrempi* ~ *herrampi, huorampi, häpeämpi, ihmisempi, koirempi, konstimpi, lapsempi, lapsempana, mukulampana, (nälkä :)* *nälempi* (myös superl. *nälin*), *pakkasempi, perhanampi, piikimpi, pirumpi, toisempi*. (Erikseen huom. komparatiiviset ja superlatiiviset adverbit, joiden joukossa on myös substantiivikantaisia tapauksia: 870–875.)

Myös numeraalien ja pronomien komparaatio on mahdollista. Esim. *kaharemmakkin* 'useammatkin' *kermakannut* (Etelä-Pohjanmaa), *kyl se* [elämä] *ny on toisempa leikkä!* (Sauvo).

2. Superlatiivi [645–649]

645 a) Jos superlatiivi kuuluu murteeseen, luetellaan näytteitä eri vartalotyyppien superlatiiveista (esimerkkejä ks. edeltä komparatiivista). Huom. *siisti* : *siistein, kaunis* : *kaunein, valmis* : *valmein* vai kuinka? Teemat ainakin yhdestä kolmi- ja yhdestä nelitavuisesta superlatiivista. – Esiintyykö superlatiivissa yleisgeminatiota (*issoin* vai *isoin*), pitkää *i*:tä (*pa(h)hiin* vai *pahin*), vahva-asteisuutta (*outoin, tuttuin*)? – Ovatko yks. partitiivi ja essiivi sekä mon. genetiivi konsonantti- vai vokaalivartalaisia (*suurinta* vai *suurimpaa, suurimpata, suurimpoo* yms.; *suurinna* vai *suurimpa(n)na; suurinten* vai *suurimpain* vai *suurimpien*)? Onko superlatiivin monikkovartalossa *i* vai *oi* (*pahimmissa* ~ *pahimmoissa*; adverbi *pahimmoiksi*)? Huom. *ensinnä* ~ *esinnä* ~ *esinä*.

Erityisesti tarkattava tyyppin *suurin* : *suuriman* : *suurimia* (myös *suurimmia!*) esiintymistä. Miten se muodostuu astevaihtelun alaisista sanoista (*outomia, roakimat, tarkkimat, vankkiman* jne.)?

Tyypiesimerkkien lisäksi koetettava jälleen kerätä myös käyttöesimerkistöä spontaanista puheesta.

Lisää esimerkkisanoja superlatiivin vahva-asteisuuden selvittämiseksi: mm. *helppo, tiukka, vankka*. Lounaismurteissa tarkattava erikseen alkuperäisten supistumavokaalisten 3-tavujen superlatiiviva, joka on voinut mukautua 2-tavuisiin *a-*, *ä-* tai *e-*vartaloihin.

Esim. *ahnimp* 'ahnein', *kaikkem puhtimi* 'kaikein puhtaimpia', *vaikkimmam mukula* 'vaikeimmat mukulat (= lapset)'. Tunnettaanko superlatiivityyppiä (*huono* :) *huonoosin* (Etelä-Pohjanmaa)? Tähän *pahimmoiksi*-adverbin lisäksi myös *pahimmillaan* ~ *pahimmoillaan*

646 b) Peräpohjolassa: tyyppi *huono(m)mus, vanhe(m)mus, pieni(m)mys*. Mistä adjektiiveista?

647 c) Mitä vahvikkeita superlatiivin edessä: *kaikki* (t. *kaik, kaikkein, kaikkeen, kaiken, kaikkien, kaikkian, kaikkihan, kaikista(n), kaikiste(n), kaikjast*) *suurin* jne.?

648 d) Käytetäänkö superlatiivin sijasta osaksi tai yksinomaan seuraavia keinoja:
1. komparatiivi: "tässä on koko järven *syvempi* paikka";
2. vahvikkeellinen komparatiivi: *kaikki* ~ *kaikkian* jne. *syvempi*;
3. vahvikkeellinen positiivi (ainakin kaakkoismurteissa) : *kaikkii* ~ *kaikist(a) syvä?*

649 e) Kuinka kuuluu *pitkämatkainen-tyyppisten* yhdysadjektiivien superlatiivi (vrt. 642)?

3. Heterokliittinen ja suppletiivinen komparaatio [650]

650 Miten kuuluvat komparatiivi ja superlatiivi seuraavista sanoista:
hyvä (komparatiivi *parempi, parea* jne. [myös *hyvempi!*]; superlatiivi *paras, parain, parhain, paraampi*; huom. myös adverbi *par(h)aillaan, parhailansa, parhoilansa* jne.).

lyhyt, lyhkäinen, lyhä jne. (komparatiivi *lyhempi, lyhyempi, lyhyämpi, lyhee* jne.; superlatiivi *lyhin, lyhyin*).

moni (komparatiivi *useampi*, myös *montempi*; superlatiivi *usein*; huom. käyttöesimerkit).

ohut, ohkainen, oha jne. (komparatiivi *ohempi, ohuempi, ohuampi, ohee* jne.; superlatiivi *ohin, ohuin*).

paljo (komparatiivi *enempi, enämpi, enee* [vai *liika*-vartalosta: *lii(j)empi?*]; superlatiivi *enin*; huom. käyttöesimerkit).

pitkä (komparatiivi *pitempi, pidempi, pisempi, pilee, pisee* jne., harv. *pitkempi*; superlatiivi *pisin, pitin*).

Hyvä-sanana komparatiivi voi olla myös *hyvämpi*. Jos *hyvempi* tai *hyvämpi* tavataan, tarkattava myös sen ja *paremman* merkitystä (voiko esim. ruoka olla yhtä hyvin *parempaa* kuin *hyvempää?*). Superlatiivi voi (Etelä-Pohjanmaalla) olla muotoa *par(a)haasin* tai *par(a)huusin*.

Erikseen huomattava, että *hyvä*-sanana superlatiivilla *paras* on myös merkitys 'sopiva', esim. *parahiksi sualaa, paraal lämpistä* (= sopivan lämmintä) (Töysä), parraan *kokonen, osas parraiks suolata* (Pihtipudas). Muuta merkille pantavaa käyttöä: *om parraan ikäsä* 'elännä teällä' (= elämänsä suurimman osan) (Pielisjärvi), *kaikki puutavara parraasta piästä* 'enimmäkseen' *kulkoo tästä lävite* (Ris-tiina).

Onko *moni*-sanana komparatiivi joskus *monempi*? Taivutetaanko (*usia* :) *usiampi* vai *usiempi* (~ *usjempi*) (vrt. 640).

Enempi- ja *enin*-muotojen adverbien käyttö (myös esim. adverbi *enintään*) kohtaan 871. Viittaus siihen silti tässäkin paikallaan.

Myös *ehyt, kevyt* ja *pehmyt* -nominien komparatiivi- ja superlatiivimuodot variantteineen voi esitellä tässä signumissa (heterokliittinen komparaatio ainakin eräissä murteissa mahdollista).

4. Komparatiivi- ja superlatiivadjektiivit [655–657]

655

a) Komparatiivadjektiivit: *alemmäinen, edellemäinen* (~ *eellemäinen ~ eillemäinen*), *ennemmäinen, etäämmäinen, jäl(j)emmäinen, keskemäinen, likem/mäinen ~ -päinen, loitommäinen, sisemmäinen, tuonnemmainen, tännem-mäinen, ylemmäinen*; subst. *vanhe (m) maiset* 'vanhemmat'. Mitä muita? Lause-esimerkit toivottavia.

Murteittain tavattavia komparatiivadjektiiveja myös *lapsemmäinen* ja *toisemmäinen*.

b) Superlatiivadjektiivit. Näytteitä seuraavista (jos mahdollista, 656 lause-esimerkkejä spontaanista puheesta). Onko *-m-* vai *-mm-*?

alimmäinen, edellimmäinen (~ *eellimmäinen ~ eillimmäinen*), *edimmäinen, ennimmäinen, ensimmäinen, esimmäinen, juurimmäinen, jäl(k)immäinen, kau(k)immäinen, keskimmäinen, keulimmäinen, kulmimmäinen, kärjimmäinen, laitimmäinen ~ laidimmäinen* (murt. *lajimmäinen*), *latvimmainen, likimmäinen, lähimmäinen* (merkitys?), (*länsi* :) *lännimmäinen, maaimmainen* (~ *maimmainen*),

metsimmäinen, niemimmäinen, nokimmainen, nurkimmainen ~ nurkkimmainen, perimmäinen, pinnimmainen ~ pintimainen (: pinta; etuvok. -mmäinen?), pohjimmainen ~ pohjummainen, (tuon-, rannan-) puolimmainen, pääimmäinen ~ päähimmäinen ~ pääkimmäinen ~ pääsimmäinen, päällimmainen, rannimmainen -r rantimmainen, reunimmainen, selimmainen ~ selkimäinen, sinnimmainen, sisimmäinen, sisällimmainen, syrjimmäinen, ta(k)immainen ~ taaimmainen ~ tajimmainen, tuokimmainen ~ tuollimmainen ~ tuonnimmainen, täkimmäinen ~ tännimmainen, ulo(i)mmainen ~ ulkimmainen, vierimmainen, ylimmainen, äärimmäinen; nuorimmainen, joka pahimmainen 'joka ainoa', joka tulimmainen 'id.', pienimmäinen, "se pisimmäinen tie", suurimmainen. alamainen (merkitys?), etumainen, perämäinen, pohjamainen, reunamainen, selkämäinen, sisämäinen, syrjämainen, takamainen, ulkomainen 'ulompi'.

Kuinka kuuluu *viimeinen*-sanana murrevastine (mm. *viimmenen, viiminen, viimonen, viimänen*)?

Edelleenkomparointia (tarkattava erityisesti itämurteissa) : "se on niit *viime-sempii* vuasia mitä minä talos olin"; *edellimmäisempi, edimmäisin, jälkimmäisin, kaukimmäisempi, likimmäisempi, likimmäisin* (Rauma "likimäisimppähäm buadihi"), *perimmäisen, päällimmäisin, takimmäisempi, takimmäisin, vierimmäisempi, ylimmäisempi, ylimmäisin, äärimmäisin; alamaisempi, etumaisin* jne. Mitä muita?

656

Superlatiivadjektiivien aitoja käyttöyhteyksiä olisi koetettava eritellä. Tavallista on esim., että jo kahdesta vertailtavasta toinen on *alimmainen (alamainen)*, toinen *pää(l)immainen* jne. Jos mahdollista, esimerkkien yhteydessä olisi selitettävä, onko vertailtavia ollut kaksi vai useampia.

Murteittain tavattavia superlatiivadjektiiveja myös esim. *alomainen ~ alumainen, juurimmainen, otsimmainen, pahimmoinen, siulimmainen, syvimmainen; ovenpielimmainen, pahnän-, pesän/pohiimmainen, metsän-, oikean-, ulko-, pohjois/puolimmainen.*

655–656

Spontaani esimerkistö on tärkeää sekä komparatiivi- että superlatiivadjektiiveista. Jos murteessa havaitaan käytettävän tyyppiä *alamainen, etumainen, takamainen*, se on oire siitä, että murteen vanhaan kantaan kuuluvat myös esim. *sisämäinen* (eikä *sisimmäinen*), *ulkomainen* (eikä *ulommainen*), *syrjämainen* (eikä *syrjimmäinen*). Suhteita silloin valppaasti tarkattava.

Spontaani esimerkkien lisäksi olisi tarpeen kyselemällä selvittää, miten murteessa ilmaistaan seuraavat asiat. Tiedot tarkistettava mieluummin usealta oppaalta (kaikki eivät tämänkaltaiseen erittelyyn kykene, ja murteittain ryhmien 1, 2, 3 ja 4 ero ei ole selvä). Kysyessä vältettävä käyttämästä provosoivasti

komparatiivi- ja superlatiivadjektiiveja ja näiden positiivimuotoja; jos provosointiin on ollut pakko turvautua, se on ehdottomasti ilmoitettava.

1. 'ensimmäinen' ja 'viimeinen'. Voi kysyä esim., monesko on jonkin kilpailun voittaja, se joka tulee maaliin ennen muita, ja jos tämä nyt on "ensimmäinen" ("ensimäinen", "esimmäinen"), niin kuinka sanotaan sitä, joka tulee maaliin kaikkien muiden jälkeen?

2. 'edellinen' ja 'jälkimmäinen'. Jokin juhla on kestänyt kaksi päivää tai talossa on käynyt peräkkäin kaksi vierasta. Kuinka sanotaan sitä päivää (vierasta), joka on toisen edellä, ja sitä päivää (vierasta), joka on sen jälkeen?

3. 'etumainen' ja 'takimmainen'. On kaksi rakennusta (tai järvestä kaksi saarta), toinen toisen takana. Kuinka sanotaan takana olevaa rakennusta (saarta), ja kuinka sitä, joka on tämän takana olevan ("takimmaisen", "takamaisen" jne.) rakennuksen edessä? (Mahdollisia paitsi *etumainen* myös esim. *edimmäinen*, *etimmäinen*.)

4. 'lähimmäinen' ja 'kauimmainen'. Olisi käytävä kahdessa kylässä, toiseen ei ole pitkäkään matka mutta toiseen on. Kuinka sanotaan, kun lähtöä tehdään siihen, johon ei ole niin pitkä matka (taidan mennä siihen kylään). Entä kun mennään siihen toiseen? Mahdollisuuksia runsaasti: *likimmäinen*, *lähimmäinen* - *kauimmainen*, *kauimmainen*, *etäämmäinen*, *loitommainen* ym.

Superlatiivadjektiivien funktiossa voivat murteittain olla myös *alanen*, esim. *alanen rappu* 'alimmainen rappu', *etunen*, *keskinen*, *päällinen*, *ylänen*. Nämä mainitaan sekä tässä että signumissa 54.

Viimeinen-sanan yhteyteen sopivat myös *viimeistään*-edverbin murrevastineet.

657

Huom.: minkä superlatiivadjektiivien sijasta käy yhtä hyvin tavallinen superlatiivi: *alin*, *kauin* ("kauimmat paikat"), *lähin* jne.? Entä minkä ohella on käytössä *alempi*, *lähempi*, *perempi* -tyyppinen komparatiivi (joko komparatiivisessa tai superlatiivisessa funktiossa)? (Komparatiivi- ja superlatiivadjektiiveista ks. 870–875.)

IV. VERBIEN TAIVUTUSMUODOT [700–767]

Verbien taivutusmuodoista on tarkoitus kirjata ennen kaikkea spontaanin puheen esimerkkejä luontevine lauseyhteyksineen. Vaikka eräissä signumeissa (701, 702, 704, 707, 708, 725, 727) pyydetään aineistoa eri vartalotyypeistä, ei ole tarkoitus esittää lippukaupalla esimerkkejä jokaisesta keruuoppaassa mainitusta vartalotyypistä, jos tunnuksissa ja päätteissä ei ole vartalotyypeittäisiä eroja. Joissakin signumeissa on vielä erikseen tähdennetty, ettei esimerkistössä tarvitse pyrkiä täydelliseen vartalotyypitykseen. Näihin kohtiin tulevan aineiston jäsentelyssäkään vartalotyypijako ei useimpien murteiden osalta ole olennainen. Aineiston jäsentelystä annetaan seuraavassa ohjeita signumeittain.

Paitsi tempusten ja modusten muodostusta tulisi lauseesimerkkien valaista mahdollisimman monipuolisesti myös niiden käyttötapoja. Huom. seuraavanlaiset erikoistapaukset

– tempusten käytössä: *olinkos minä tuona* (= toisinko minä) *nyt sen kirjan* – (Mikkeli), *kuka niitä laskee!* 'kukapa niitä laskee (= ei kukaan niitä laske), *tuli* (= tulee, tulkoon) *kuka tahaan minä en päästä sisään*.

– modusten käytössä: *jos minä sen tiesin* (= olisin tiennyt) *ni en os tullu*. Tarkattava erityisesti sellaisia imperatiivin ohella ja sijasta käytettyjä ilmaus-tyynejä kuin *antaa olla* 'olkoon', *isäntä ottaa* 'ottakaa, isäntä', *lähdetään, lähdettiin* 'lähtekäämme', *lähteä matkaan vaan* 'lähde (= sinun pitää lähteä) m. v.', *tulisiko äiti tänne* 'tulkaa, äiti'; *saisitpa käyväv* 'käy' *vääntämässä pyykit* (Haapavesi).

Tällaiset tapaukset sijoitetaan yleensä sen muotoryhmän kohdalle, joka esimerkkilauseessa on. Lyhyt viittaus esimerkkiaineistoon lisäksi sen muotoryhmän kohdalle, jota esimerkkien käyttö "korvaa" (siten esim. muiden modusten käyttö imperatiivin sijasta mainitaan myös kohdissa 706, 707, 708).

A. Aktiivin finiittimuodot [700–720]

1. Persoonapäätteet [700]

700

Nämä käyvät tarkemmin ilmi eri tempusten ja modusten kohdalla lueteltavasta esimerkistöstä. Kuitenkin käsitellään toiston välttämiseksi tässä eri tempuksille ja moduksille yhteiset persoonapäätteen loppukonsonantin sandhivaihtelut (esim. yks. 1. pers. *-n*, yks. 2. pers. *-t*, mon. 2. pers. murt. *-(t) te(n)*, mon. 3. pers. *-(aa)*

f). Tässä kohdassa, voi huomauttaa myös lausefoneettisen loppuheiton aiheuttamista päätevarianttien vaihteluista (yks. 3. persoonassa: *pi(t)ää olla ~ pi(t)t_olla, taitaa olla ~ tait_olla, saattaa olla ~ saatt_olla*).

Tässä esitellään eri tempuksille ja moduksille yhteiset persoonapäätteen loppukonsonantin sandhivaihtelut sekä huomautetaan lausefoneettisen loppuheiton (elision) aiheuttamista päätevarianttien vaihteluista. Lisäksi tähän kohtaan laadi- taan esimerkein valaistut kokoavat katsaukset seuraaviin persoonamuotoja koskeviin ilmiöihin, joiden esittely muuten jakautuisi monen tempuksen ja moduk- sen signumeihin:

a) Yks. 3. persoonan muotojen käyttö mon. 3. persoonan muotojen sijasta (*miehet menee pro menevät, miehet meni pro menivät* jne.). Olisi valaistava ilmiötä sekä yksikkömuotoisilla että monikkömuotoisilla esimerkeillä ja mainittava niiden yleisyysuhteista. Huom. erikseen kieltomuodot (*miehet ei mene pro eivät mene*); näissä tällainen inkongruenssi on useissa murteissa yleisempää kuin myönteisissä muodoissa. Koska ilmaustyytit usein vaihtelevat peräkkäisissäkin lauseissa, esimerkkien tulisi olla riittävän laajoja ja koostua kokonaisista virk- keistä, jopa virkettä pitemmistä jaksoista (esim. Hauholta *kun ne oli pyylystänyk kaloja sitte, Roinneej ja Pyhäjärven kaloja, kuhhaakin saaneet*).

b) Yks. 3. persoonan kieltomuotojen käyttö 1. ja 2. persoonan muotojen sijasta. Esim. *ei mää oikken tarkka tiär* (Halikko), *ei sää hänt huame kaupas näje* (ibid.), *ei mekään tieräk kumpanenkaan* (Virrat), *eiko te ota ryyppyy* (Merikarvia), *myö ei voenus sitä syynä* (Kuhmo). Jälleen myös vastaesimerkit ja havainnot yleisyyssuhteista tärkeitä, jos murteessa yhä käytetään 1. ja 2. persoonan muotojakin.

c) Passiivin käyttö mon. 1. persoonan muotojen sijasta (*me mennään pro me- nemme*). Tässäkin vastaesimerkit ja havainnot yleisyysuhteista tärkeitä, jos murteessa yhä käytetään myös mon. 1. persoonan muotoja.

d) Passiivin käyttö mon. 3. persoonan muotojen sijasta, esim. *ison talon työt otetahan niin köyhiä miehiä ettei ook kattua päällä* (Himanka).

e) Akt. mon. 3. persoonan muotojen käyttö passiivimuotojen sijasta, esim. *kesäsin teälä tukkija uitteloovat Ja talavisin hakkoavat* (Ilomantsi), *kehuuvat* (Ilomantsi) *olovan tuala mustikoita* (Töysä), *vesen kantovat* [ennen] *saavilla lehmäin eteen* (Hausjärvi).

Tämän signumin kohdalla voi mainita seuraavanlaisesta yks. 2. persoonankin käytöstä: *milläs ne* [villiintyneet eläimet] *sitten kiin otat* (Hausjärvi), *minkäs siäl* [linnuttomassa metsässä] *mitään ampuut* 'ammut' (ibid.).

701–705

Aineisto jäsennetään näissä signumeissa vartalotyypeittäin; kukin vartalotyyppi persoonittain. Otsikot pantava lippuihin näkyviin.

2. Indikatiivin preesens (myönteinen) [701]

- 701 **Kaikista** vartalotyypeistä esitettävä ainakin yks. 1. (tai 2.), yks. 3. ja mon. 3. persoonan muodostus. Lisäksi muiden persoonien muodostusta valaistava riittäväällä, eri vartalotyyppejä käsittävällä aineistolla. Huom.: käytetäänkö passiivia mon. 1. persoonan ohella tai sijasta?

3. Indikatiivin imperfekti (myönteinen) [702–703]

- 702 Kuten preesens. Murteittain tarkattava ja valaistava riittäväällä erikoisaineistolla seuraavia tapauksia: a) Mon. 1. ja 2. persoonan tyypit *saima, ottima, saita, ottia*.

Rajoittuuko yksinäiskonsonantti vain tiettyihin vartalotyyppeihin, ja onko se ehkä riippuvainen vartaloconsonantistosta?

b) Mahdolliset *i*-ttömät imperfektimuodot: *makson* 'maksoin', *sanon* 'sanoin' jne. Tarkattava myös pitkä-*i*-llisen imperfektin mahdollista esiintymistä (*ostiin* 'ostin', *matkiin* 'matkin' jne.), yleisgeminaatiota (*sannoin* 'sanoin', *kyssyin* 'kyysin' jne.) sekä vahva-asteista tyyppiä *kantoin* 'kannoin', *kuokkiin* 'kuokin', *lähtiin* 'lähdin', *oppiin* 'opin' (huom. 3-tavuiset vartalot: *katteliin*, *kummeksiin*; onko missään **alentiin* 'alensin', **erottiin* 'erotin' jne.?).

c) Lounaismurteiden ja niiden lähimurteiden *s*-imperfekti (missä vartalotyypeissä?).

Eräissä murteissa imperfektin *-i:n* ja *-u:n*, *-y:n* heittyminen ei ehkä toteudukaan samalla tavalla mon. 3. persoonan päätteiden edellä kuin yks. 3. persoonassa. Murteessa voidaan siten sanoa *näk* 'näki' mutta silti *näkivät*, *korjas* 'korjasi' mutta silti *korjasivat*, *ist* 'istui' mutta silti *istuvat* (myös *näkvät*, *korjasvat*, *istvat* -tyyppisiä imperf. mon. 3. persoonan muotoja on murteittain).

- 703 d) Omana tapausryhmänään esitellään hämäläismurteiden *mahlot mennä* ~ *mahlom mennä* 'olisit mennyt, sinun olisi pitänyt mennä', *mahrot sannoo* ~ *mahros sannoo* 'olisit sanonut'.

Myös itämurteiden puolella *mahot'* ~ *mahet* ~ *mahit te(h)hä*. Tähän sijoitetaan myös esimerkit *mahtoi tehdä* -rakenteelle rinnakkaisesta tyyppistä *sieti tehdä* 'olisi pitänyt tehdä'.

4. Konditionaalin preesens (myönteinen) [704]

- 704 Ainakin yks. 3. persoonaa valaisevaa esimerkistöä kaikista vartalotyypeistä; riittävä esimerkkimäärä tarpeen myös muista persoonista. Huom. sandhiedustus (tavataanko loppukahdennustyyppiä *antas'*?).

Tämä kohta on joissakin kokoelmissa johtanut turhankin laajaan esimerkistöön. Eri vartalotyyppien valaisemiseksi ei aivan täydellinen aineisto aina ole tarpeen; kuitenkin pitäisi huolehtia siitä, että konditionaalin *i:n* säilyminen ja kato 2. ja 3. tavun diftongissa tulee monipuolisesti valaistuksi (*antas* vai *antais*, *antasin* vai *antaisin*, *kirjottas* vai *kirjottais*, *kirjottasin* vai *kirjottaisin*, *häviäs* vai *häviäis*, *häviäsin* vai *häviäisin* jne.; huom. myös *kävelis* ~ *käveleis*). Toisaalta olisi pyrittävä siihen, että esimerkit kuvastavat monipuolisesti konditionaalien käyttötapoja. Konditionaalien merkitystehtävät ovat moninaisia ja tekemisen "ehdollisuus" vain yksi niistä. Esim. *oiskoha olluk* (= oli ehkä) *kahentoista maisa yöllä* (Halsua), [muistelen että] *kakskymmentä englannin svltä sen kölipuu olis ollu pitkä* (Viro-lahti), *sotkisko* (= tuskin sotkee) *se paskaa jalkojaasa* (Hirvensalmi), *en tiä kelpaisko* (= tuskin kelpaa) *häj juttelemaan* (Merikarvia), *minäkö nyt voipytyyni alottasin niijem miesten tähän* (Haapavesi), *sattus nyt ollak* (= kunpa olisi) *koton* (Myrskylä), *sais kyllä sattaav välillä* (Tammela), *sanosit nyv vaan* (Juupajoki), *ko huuraissivak kaffeel joskus* (Honkilahti); huom. yks. 3. persoonan käyttö 1. persoonan sijasta, esim. *Jos lähtis* (= jospa lähtisin) *sit taas mennee* (Tammela), *jos aukasis* (= jospa aukaisen) *tota ovveeki vähä* (ibid.), *keittäskö* (= keittäisinkö) *nuista mustikoista* (Halsua).

5. Potentiaalinen preesens (myönteinen) [705]

705

Esimerkkejä (lauseyhteyksineen!) spontaanista puheesta; provosointia kartettava. Erikseen huom. *lie(ne)-* : yks. 3. pers. *lieneekö* ~ *liekkö* ~ *liennekkö* (rinnalla myös *olleeko* ~ *ollek(ko)*). Tähän kohtaan myös potentiaalikonkonditionaali (*antaneisi*, *ottaneisi* jne.).

Tässä kohdassa (samoin signumeissa 711, 716, 728, 733) voi esittää esimerkkejä myös kansanomaisen potentiaalisen sijalla käytettävistä ilmauksista niissä murteissa, joissa potentiaali on harvinainen. Esimerkkejä aidosta potentiaalisen käytöstä: (kysymyslauseissa) *tämäkii käyp ussei sielä, lähtenneekö nyt* (Hirvensalmi), *tokko osannoot leikatakkaa* (Sääminki), *liekkö siinä se hajalline sankkoi* (Heinävesi); (muulloin) *kun elänet nin eläk kun kuollet nin kuole* (Ilomantsi), *paar ruis kum pannet* (Juuka). Mm. tuollaisissa kysymyslauseissa käytettäisiin monissa murteissa *mahtaa* + inf. -ilmausta (*mahtaako nyt lähteä, mahtaako siinä olla se hajallinen sanko*).

6. Imperatiivi (myönteinen) [706–708]

706

a) Yks. 2. persoona on identtinen kielteisen preesensin kanssa, ja siksi se tulee esitellyksi jo teemamuotojen yhteydessä. Mahdolliset erikoistapaukset (esim. poikkeukselliset loppuheitot: *an mennä, heit pois* yms.) on kuitenkin merkittävä tähän kohtaan.

Vaikka yks. 2. persoonan imperatiivi on muodoltaan identtinen kielteisen preesensin kanssa, tässä olisi hyvä esittää paitsi äänteelliset erikoistapaukset myös muita esimerkkejä yks. 2. p. imperatiivin spontaanista käytöstä. Täydelliseen vartalotyypitykseen ei tarvitse pyrkiä.

Esimerkkejä: *huommeneem määät tiijäp* (= kenties) *pouvistuu* (Ilomantsi), *annahan kun se* [tytär] *tanssin alun suapi katotaam piteletkö tuota* (ibid.), - - ja *annak kum pihhaam piästiim mimmoseen tulleen se* [hammassärky] *sittä nous* (ibid.), [kun jyvät] *loppu niim mäne hakeen uutta* (= ei auttanut muu kuin hakea) (Virolahti), *se tytär s_ool, katos kun en nyt muista sitä sen nimiä* (ibid.), *jos meinoat paitakankasta alap pellavasta ens viskata peltoo* (= ei auta muu kuin alkaa) (Savitaipale).

707

b) Mon. 2. persoona. Edustavia esimerkkejä tarvitaan kaikista vartalotyypeistä (esim. *tuokaa, tulkaa, antakaa, heittäkää, katsokaa, istukaa, lähtekää, repikää, hakatkaa, ruvetkaa, haravoikaa, ommelkaa* jne.). Kaavamaisia yleistyksiä vältettävä, koska monissa murteissa tavataan rinnakkaismuotoisuutta (mikä on tällöin tavallisempi, mikä harvinaisempi; käyttääkö vanhin polvi eri tyyppiä kuin nuoremmat?). – Seuraavia seikkoja erityisesti tarkattava:

1. Imperatiivisuffiksin (tunnus + persoonapäite) nykyasu (*antakaa, -t ~ antakai, -t ~ anta/koa, -kea ~ anta/koo, -kee + -ten ~ -te(k) ~ anta/koi, -kei + -ten ~ -te(k)*). On myös murteita, joissa persoonapäätettä ei lainkaan esiinny (*anttakka ~ antakka ~ antaka*). Tällöin tunnuksen saattaa liittyä loppukahdentuma (*antakap pois*). Loppukahdentumaa toisinaan myös *-pa(s)-liitepartikkelin* edessä: *anta-kaappas*. Mon. 2. persoonan imperatiivi on paikoin määrääsemässä *-n* (resp. *-ŋ -m*) -loppuinen (*tulkkaj koti*).

2. Tunnuksen heikkoasteisuus (*antaa, -t ~ antoa, -ten ~ -te(k) ~ antoo, -ten ~ -te(k) ~ antoi, -ten ~ -te(k)*).

Tässä kohdassa voi esittää myös esimerkit teitittelystä ja sitä vastaavista kohteliaana käskynä käytetyistä ilmauksista *pitää ottaa, täytyy istua, isäntä ottaa nyt kahvia* jne. Esimerkit mon. 1. persoonan imperatiivia vastaavista passiivimuodoista (*lähdetään, lähdettiin, eipäs vielä lähdetä ~ lähdetty* jne.) signumeihin 725, 726, 731, 734.

708

c) Yks. ja mon. 3. persoona. Edustavia esimerkkejä tarvitaan jälleen kaikista vartalotyypeistä; ks. mon. 2. persoonaa. Useimmissa murteissamme on yleiskie-

len mukainen *-ko, -kö* -tunnus yksinomainen, mutta sen lisäksi tavataan eri alueille kolmea muuta tyyppiä (osaksi myös eri tyyppien vaihtelua, vrt. 707):

1. Vahva-asteinen *-ka, -kä* -tunnuksinen imperatiivi (*antakaa/n, -t ~ antakah, -t*).

2. Vahva-asteinen *-kuu/n, -t ~ -kyy/n, -t* -loppuinen tyyppi (*tuokuun, jääkyyn, antakuun*).

3. Tunnukseltaan heikkoasteinen *-vuu/n, -t ~ -vyy/n, -t* -loppuinen imperatiivi (*antaṽvuun ~ antuṽvuun ~ antuun*). Jotkut vanhukset saattavat vielä muistaa *-voo/n, -t ~ -uöö/n, -t* (*antaṽvoon ~ antuṽvoon*), jopa *-joo/n, -t ~ -jöö/n, -t* (*käskejööön ~ käskijööön*) -loppuisiakin asuja.

Huom. myös seuraavat erikoistapaukset: mon. 3. persoonan imperatiivia käytetään toisinaan yks. 3. persoonan funktiossa (*poika tulkoot*); mon. 3. persoona on eräissä murteissa yks. 3. persoonan kaltainen (anta(k)ko 'antakoon ~ antakoot'); takavokaalinen tunnus saattaa esiintyä etuvokaalisissakin sanoissa (*menkoon, viekoon*); mon. 3. persoonan imperatiivit ovat paikoin *-vat, -vät* -loppuisia (*tuokoovat, antakoovat*).

d) Imperatiivityypistä *läkkä* ks. 222.

7. Indikatiivin (konditionaalinen, potentiaalinen) perfekti, indikatiivin pluskvamperfekti (myönteiset muodot) [709–712]

709–712

Esimerkkejä eri persoonista (täydelliseen vartalo, tyyppitykseen pyrkimättä). (Partisiipin muodonvaihteluja ei käsitellä tässä vaan asianomaisen partisiipin yhteydessä, **paitsi** yksiköllisen ja moniköllisen partisiipin vaihtelua monikko-muodoissa: *ne oli ottanu ~ ne olivat ottaneet ~ ne oli ottaneet ~ ne olivat ottanu*. Näistä lause-esimerkkejä spontaanista puheesta provosointia karttaen!) [709 indikatiivin perfekti, 710 konditionaalinen perfekti, 711 potentiaalinen perfekti, 712 indikatiivin pluskvamperfekti.]

Kohtiin 710 [ja 720] myös tapaukset, joissa indikatiivin imperfekti on konditionaalisen perfektin funktiossa: "jos sillä [lehmällä] *ei ollut* [= olisi ollut] sarvia ni sinnes se [oiaan] *jäi* [= olisi jäänyt]".

Näissä signumeissa ei esimerkkien vartalotyyppittäinen jäsentely ole olennainen. Esimerkit on hyvä ryhmitellä persoonittain, monikölliset lisäksi Keruuooppaassa ls. 122) esitettyyn tapaan verbin ja partisiipin yksiköllisyyden ja moniköllisyyden mukaan. Kokonaisina talteen saatuja virkkeitä ei kuitenkaan pitäisi pilkkoa (vrt. 700). Eri tyyppien otsikointi on hyvä panna näkyviin; mukaan voi liittää myös tiivistelmän eri partisiippityyppien (esim. *ottanu ~ ottant ~ ottana*) käytöstä.

Erikseen huomattavaa: apuverbin heittyminen sellaisissa tapauksissa kuin *isäntä lähteny sitte kahtomaa* 'isäntä oli lähtenyt s. k.', *kotahan varauksihiin niitä sammalia vissihin nykkinehet* (Salla). Virkkeet olisi saatava kokonaisina ja tekstiyhteyttä (tai sen selostusta) laajemmaltikin mukaan, jotta heittymisen ehdot selviäisivät.

Partisiipin muodonvaihtelua tarkattava myös teitittelymuodoissa (teititeltävänä yksi henkilö): *oletteko siellä käyny vai ehkä käyneef?*

710

Seuraavanlaisia erikoistapauksia tarkattava: *hänen olisi pitänyt tehdä* ~ *hänen pitäisi olla tehnyt* 'kerro taan t. olen kuullut, että hän on t. olisi tehnyt'; *tämä on tainnut sattua kauan sitten* ~ *tämä taitaa olla sattunut k. s.*

8. Kielteinen indikatiivin preesens, indikatiivin imperfekti, konditionaali, potentiaali [713–716]

713–716

Esimerkistöä spontaanista puheesta (eri tempusten resp. modusten kaikista persoonista). Huom. kielteinen imperfekti *ne eivät ottaneet* ~ *ne eivät ottanu* ~ *ne ei ottaneet* ~ *ne ei ottanu* jne.; Uudellamaalla kielteisen preesensin mon. 3. persoonassa *ei otavvat*, *ei hakkavat*; murteittaiset tyypit *minä ei tule*; *ne evät tule*. Onko kielt. konditionaalissa loppukahdennus (*ei ottas?*)? Täydellisyyteen pääverbin vartalotyyppijaoissa ei tarvitse pyrkiä. [713 indikatiivin kielteinen preesens, indikatiivin kielteinen imperfekti, 715 kielteinen konditionaali, 716 kielteinen potentiaali.]

Kuten liittomuotoja myös kieltomuotoja koskeva esimerkistö jäsennetään kussakin signumissa persoonittain. Niissä persoonissa, joissa esimerkistöä kertyy runsaasti, alaryhmittelyssä otetaan huomioon muutkin olennaiset seikat, esim. kieltö- ja pääverbin muoto ja luku. (Ks. Keruuopas s. 122 ja tämän lisävihkon s. 36.)

Erityisesti Länsi-Uudenmaan murteissa sekä etelä- ja kaakkoishämäläisissä murteissa olisi tarkattava mon.3. persoonan kieltomuotojen tyyppiä: *ei ne meetteri olvatte* (Vihti), *ei puhuvvat teitist mitää* (Hausjärvi), *ei tulvat sisää* (Myrskylä), *jollei olvat ny hukanneet* (Vihti).

Esimerkistö murteittain melko yleisestä kieltoverbin ellipsisistä tervetullutta. Esim. [ei] *kumpikaal lyäneet vaikka ne uhkai* (Vihti), [en] *mää piittaas siitä uskosta mitää* (Kauhava), [ethän] *sinä ottanus sitä kuulovaan korvaas* (= et ollut tietääksesi) (Töysä), *jottain ne puhu* [en] *minä häntä muista* (Pihtipudas).

Huom. myös kaksinkertainen kieltö, esim. *ei miteän ei jätetty pois* (Sysmä), samoin seuraavanlaiset tapaukset, joissa kieltoverbillä vahvistetaan lauseen myönteistä merkitystä: *tuo jos ei sitten olet tarkka!* (= tuo on s. t.), *tijjämmän ei osaa* (= kyllä osaa), *no äläk kuule!* (= kuulehan kummaa) (Salla).

9. Kielteinen imperatiivi [717–719]

717 a) Yks. 2. persoona: muutama esimerkki riittää (huom. *älä* ~ *elä tule*; *äläpäs* ~ *äläppäs*; *äläkä* ~ *äläkkä*; hyvin harvinainen tyyppi *älät tule*).

718 b) Mon. 2. persoona (tarvittaessa eri vartalotyypeistä).

719 c) Yks. ja mon. 3. persoona (tarvittaessa eri vartalotyypeistä; huom. jälleen mahdollinen rinnakkaismuotoisuus).

3. pers. ja mon. 2. pers. kieltomuotoon usein liittyvää loppukahdentumaa on erityisesti tarkkailtava (*älkää tulkot tänne*). Murteiden edustuksesta huomattakoon seuraava:

1. Muutamissa murteissa käytetään myönteisiä imperatiiveja myös kieltomuotoina (*älkää antakaa* ~ *älkäi antakai* ~ *älkä antaka*; *älköön antakoon* jne.).

2. Myös erilaiset kontaminaatiotyypit ovat mahdollisia (esim. *älkää antakoo*, *elekee antake* ~ *antaku* tms.).

3. Kielteiset imperatiivit ovat laajoilla itämurteisilla alueilla 1. infinitiivin kaltaisia: *elekee* ~ *elekeä männä(k)*, *antoo(k)* ~ *antoa(k)*, *istuva(k)* ~ *istuu(k)*; *elekää/n*, *-t* ~ *eleköö/n*, *-t männä(k)*, *antoo(k)* ~ *antoa(k)* jne.

10. Kielteiset liittotempukset (indikatiivin, konditionaalin ja potentiaalin perfekti; indikatiivin pluskvamperfekti) [720]

720 Kuten kielteinen indikatiivin preesens, indikatiivin imperfekti, konditionaali ja potentiaali. Huom. *ne eivät ole ottaneet* ~ *ne ei ole ottaneet* ~ *ne ei ole ottanu* jne.

B. Passiivin finiittimuodot [725–736]

725–736 Passiivin eri moduksissa ja tempuksissa tulisi kiinnittää huomiota myös passiivimuotojen eri funktioihin.

Tärkeimmät niistä ovat seuraavat:

1) Teon suorittaja on spesifioimaton henkilötekijä. Tähän kuuluva aineisto, jota kertyy kaikkiin kokoelmiin runsaasti, ryhmitellään signumeissa 725–729 vartalotyypeittäin; liittomuotojen ja kieltomuotojen jäsentelyssä otetaan huomioon *olla*-verbin muodonvaihtelu (huom. esim. mahdollisuudet *on otettu* ~ *ollaan otettu*, *ei ole otettu* ~ *ei olla otettu*).

2) Passiivi persoonamuodoston täydennyksenä mon. 1. persoonan sijasta, esim. *kylhäm mee täs kävellääv viäl* (Hausjärvi), *kyl mei miälellään otetais semmonen* (Vihti), *soatasiinko myö niitä nähä* (Pielisjärvi), *kyllä m_ei lähetät tuonnej jär-*

velle (Reisjärvi), *ehä myö sit vanhoiks tultaiskoa* (Savitaipale). Myös näitä esimerkkejä voi käyttää edellisen ryhmän esimerkkien ohella vartalotyypeittäisessä esittelyssä. (Huom. lisäksi kokoava katsaus näihin ja tieto mon. 1. persoonan muotojen mahdollisesta esiintymisestä niiden ohella signumiin 700.)

3) Seuraavanlaiset tapaukset jäsennetään ja otsikoidaan erikseen vartalotyypistä riippumatta:

– Tekijänä sellainen henkilö (sellaiset henkilöt), joka normaalisti ilmaistaisiin persoonapronominilla (huom.: käyttö mon. 1. persoonan sijasta edellä erikseen), esim. *kyllä sillä* [jalalla], *juustaa ja oj juustu* (Kuru), *lajua täälä menhän* (= minä menen) *että hukuu* (Veteli), *ja siinä* [lintulaudalla] *vitisthij ja tapelthij ja välim pyrähethij ja taas tulthin* (= ne, nim. tietyt linnut, vitisivät jne.) (ibid.), *ko net* [kyläläiset] *tiesi että se* [eläinlääkäri] *oli täälä ni tulthin* (= ne tulivat) *sem puheille* (ibid.).

– Passiivin indik. preesens vastaa mon. 1. persoonan imperatiivia, esim. *kattaa kuka ensimmäisenä tekee hevosenkaupat* (Virolahti), *mennääs kattoon sitten issääs* (Hausjärvi); huom. myös kielteinen: *eiks pojat klapata* (= hiota) *välillä!* (Vihti). Passiivi voi joskus korvata puuttuvan yks. 1. persoonankin imperatiivin, esim. *Panhaampas tuota Kanatan kaffia vähä sekaan* (Veteli).

– Passiivi kohteliaassa kysymyksessä, esim. *mistäs päin sitä ollaan?*

1. Indikatiivin preesens (myönteinen) [725]

725 Esimerkkejä eri vartalotyypeistä. (Huom. lounaismurt. tyypit *lukkita*, *hakkita*, *laskita* osassa *e-vartaloita*. Mahdollisia lisäesimerkkejä?)

2. Indikatiivin imperfekti (myönteinen) [726]

726 Esimerkkejä eri vartalotyypeistä.

3. Konditionaalinen preesens (myönteinen) [727]

727 Spontaanista puheesta saatua esimerkistöä.

4. Potentiaalinen preesens (myönteinen) [728]

728 Mahdollista esimerkistöä spontaanista puheesta. Huom. *oltanee(n)* ~ *lietänee(n)*.

Myös esimerkit passiivin potentiaalin asemesta käytettävistä ilmauksista sopii esittää tässä signumissa.

5. Imperatiivi (myönteinen) [729]

729 Esimerkistöä spontaanista puheesta.

6. Indikatiivin (konditionaalin, potentiaalin) perfekti ja indikatiivin pluskvamperfekti (myönteiset muodot) [730]

730 Esimerkistöä spontaanista puheesta.

7. Kielteinen indikatiivin, konditionaalin ja potentiaalin preesens, indikatiivin imperfekti, imperatiivi [731–735]

731–735 Samoin. [731 kielt. indikatiivin preesens, 732 kielt. konditionaalin preesens, 733 kielt. potentiaalin preesens, 734 kielt. indikatiivin imperfekti, 735 kielt. imperatiivi.]

Murteittain mahdollinen kieltoverbin passiivin preesens (*ällään menkö, ellään tehä*), jota käytetään kielt. imperatiivin mon. 1. persoonan apuverbinä, mainitaan tässä signumissa.

8. Kielteiset liittotempukset [736]

736 Samoin (vrt. 720).

C. Infiniivit [740–756]

1. Aktiivin 1. infinitiivin lativi [740]

740 Akt. 1. infinitiivin syntaktisestä käytöstä toivotaan valaisevia esimerkkejä. Muutamia näytteitä: se: *touhus että ostoam mopo* (Pihtipudas), – – *että kyllä se* [hevonen] *ymmärtää puhheen että olla nys siivosta* (Kolari), [lääkäri sanoi että] *varotta vaij jottei mennäkkäap paljo töihi* (Töysä), *tuola mull on yks läjä hajotel-las sontaa* (= läjä, joka pitäisi hajotella) (Kolari), *en tiä olisko ketaroita vähän suutita* (= pitäisikö k. v. s.) (ibid.), *miehil ol asjoa käyväm metäs* (Savitaipale), *ei koskaas sattunun nähärät tappelua* (Kauhava), *no ei siinä ollu mettää senku*

päästellät trattorilla (Kolari), [kun] *kerra toiset hyväst passoa* (= palvelevat) *ni vielä männäs sit murisemoa* (Savitaipale), *oli luu katketap poikki* (Juuka), *se ite' 'oli hukkuun niihen* [käärmeisiin] *sitte* (ibid.), *oli saaraj ja saaram mutta* – – (= oli saamaisillaan) (Jalasjärvi), [siellä oli] *mainoksia lukkea' 'asti* (Pihtipudas) jne.

Tämän signumin esimerkeillä voi valaista myös (yleiskielen) yksipersonaisten verbien murt. monipersonaista käyttöä.

Esim. Kolarista *mie hääyv viiak kartanolle nuoh mak-kaukset, mutta net* [heinät] *sie kyllä hääyt tehjä, sitte hääyttä istuas sunnuntaina minkä jaksatta, Ilmarin tyköä nek kyllä löytyä häätyvät*; Kymistä *miä täyrym mennä näyttäh tät kättäiv viäl*; Vihdistä *täyrytääj jatkaas sit toiseest, nyp piräis täyryyk kaks vuatta käyrä* [koulua]; Hausjärveltä *minä tarvittem puita piämentää*. Jos ohella esiintyy yksipersonaisuuttakin (*minun häätyy, täytyy* jne.), ovat vastaesimerkit hyödyksi.

Eri vartalotyypeistä (huom. *-k:n sandhiedustus!). Aitoa lause-esimerkistöä. Huom. omistusliitteisenä: *minun tiätäni, oli määrä kysyäni, kuinka issoo korja haluaa tehlänsä, se pyysi niitä syäränsä, saap syyvää, mänt juuvvaa etsimää*.

Lounaismurteiden kannalta huom.: *tavataanko* (ja missä vartalotyypeissä) *-ta, -tä* -tunnuksista 1. infinitiiviä ei-supistumaverheissä?

2. Passiivin 1. infinitiivi [741]

741 Lause-esimerkkejä spontaanista puheesta (*pitäs tuotaa, niin sitä ruukattiin sanottaa* jne.).

3. 1. infinitiivin translatiivi [742]

742 Aitoa lause-esimerkistöä.

4. Aktiivin 2. infinitiivin inessiivi [743]

743 Esimerkkejä eri vartalotyypeistä (huom. vokaaliyhtymien edustus: *anta(j)essa, lypsä(j)essä, kulki(j)essa, kuokki(j)essa, kuto(j)essa, melo(j)essa, kaatu(j)essa, käänty(j)essä* jne. vai *antaissa, lypsäissä, kulkeissa ~ kulkiissa* jne. vai kuinka; edustus voi vaihdella samassa murteessakin!). Mielellään spontaanista puheesta saatuja lause-esimerkkejä, (niiden puuttuessa provosoidutkin käyvät, kunhan ne osoitetaan sellaisiksi).

Esimerkit luontevista käyttötilanteista suotavia kysytyjen muotojen lisäksi, samoin kaikenlaiset erikoistapaukset, esim. Pihtiputaalta: *Louhulah Hannan sanoissa niin se on kansas semmone' 'olijo* (= niin kuin L. H:lla on tapana sanoa).

Käytetäänkö ilmausta *ei olleskaan* (vai 2. inf. instruktiiviin perustuvaa ilmausta *ei ollenkaan*)?

5. Passiivin 2. infinitiivin inessiivi [744]

744 Murteissa melko harvinainen, vain spontaanista puheesta saadut esimerkit käyvät!

6. 2. infinitiivin elatiivi [745]

745 Harvinainen: Halikko *siit ruvetest* 'siitä alkaen'.
Lisäesimerkki 2. inf. elatiivista: *kun noin kyljittäin maatesta putoo* (Kylmäkoski).

7. 2. infinitiivin adessiivi [746]

746 Harvinainen: Konginkangas *jäehel lähtiillä*.
746a Muut 2. infinitiivin harvinaiset sijamuodot, esim. translat. *viikon kulueksi* (Kauvatsa), illat. *mää maata llojun kaheksatta yheksättä kävtehe* (= siihen saakka, kun kello käy kahdeksaa yhdeksää) (Himanka).

8. 2. infinitiivin instruktiivi [747]

747 Mikäli mahdollista, spontaanista puheesta saatuja lause-esimerkkejä. Vokaaliyhtymien edustusta tarkattava: *anta(j)en ~ antain, lypsä(j)en ~ lypsäin, kulkien ~ kulkein ~ kulkejen ~ kulkeen* jne. (vai kuinka?). Huom. *niukuen naukuen ~ niukuin naukuin ~ niukun naukun; joutuin*. Erikseen huom. omistusliitteinen käyttö: *minun tieteni, nähteni, muistaini*. Huom. myös (*tästä t. siitä*) *lähtien ~ lähtein ~ lähin*.

Kaikista murteista kertyy esimerkkejä akt. 2. infinitiivin kiteytyneestä käytöstä. Esim: (siitä) *alkaen, arvaten(kin)*, (juurten ~ juurta) *jaksaen, jouten, joutuin, etenkehdaten* 'laiskasti tjs.', ylenluoden, (kätten ~ kättä) *mahtain* 'kädestä pitäen', (kättä, miestä, vasta) *paraten*, (ajan, alun, liki, pienestä) *piten ~ pitiin ~ pitäen, jalan syten* 'varta vasten', *taiten, sitä tehen* 'sitä mukaa', *tieten, mies tuten*, (aikaa) *voittain* jne.

Huom. myös *ei ollenkaan*. Sandhi-ilmiöitä tarkattava valppaasti; murteittain edustus (ainakin joissakin sanonnoissa) voi olla *k*-loppuisten tasalla: *sitä tehes sitte, jalan svtet tultiin*.

Mm. hämäläismurteissa tyyppi: *pas halkasten toi puu* 'halkaise t. p.', *älä nys siinä höpisek ku pak kuunnellen* 'kuuntele'.

748–753

Sellaiset *ma*-tunnuksiset teonnimet kuin *siltä istumalta, yhdellä katsomalla*, (Himanka) *täsä pitäs kahtuap puitaki tulemakseni* (= valmiiksi tuloani varten), *kohta on ruoka syömänä* (Salla) mainitaan kohdassa 110. Edelleenjohdokset *käväseltä(än)* ja *käymäkseltään* kohtaan (jossa kysytty mm. rinnakkaisjohdosta *käymätteeltä*), sellaiset sporadiset tapaukset kuin *me jouvuttii uimaselle* (Reisjärvi) kohtaan 110.

3. infinitiivin inessiivin, elatiivin ja illatiivin sijasta käytettävät ilmaukset *olla kuivassa* 'kuivumassa', *ottaa kuivasta, panna kuivaan* voi mainita sekä tässä että paikallissijojen yhteydessä. Teonnimen sisältävät tapaukset *lähteä hevosta oston, mennä kaskea polttoon* signumiin 110.

9. 3. infinitiivin inessiivi [748]

748

Lause-esimerkkejä spontaanista puheesta.

Elimäeltä ja Savitaipaleelta on tietoja eräänlaisesta tunnuksettomasta 3. inf. inessiivistä (*hakes* tai *hakees* 'hakemassa'), joka vastaa tunnukseton 3. inf. illatiivia (*hakeen*, Elimäki *hakeh*): *tul mailloh hakes vastahai(n)* (Elimäki), *meä ku käi hakees pois, kävköö huomel hakees itellee herkkuva* (Savitaipale). Tavaataanko tällaista?

10. 3. infinitiivin illatiivi [749]

749

Lause-esimerkkejä spontaanista puheesta. Huom. myös samafunktionen "tunnuksettoman infinitiivin" illatiivi: *ottaa, tekeen, hakkaan, pehmiään*. Jos tunnuksettomia illatiiveja käytetään, mihin vartalotyyppeihin ne liittyvät (erityisesti huom. erityyppiset supistumaverbit!), ja käytetäänkö samoissa vartalotyypeissä myös tunnuksellista 3. infinitiivin illatiivia? Erikseen huom. Länsi-Uudenmaan lyhytvokaalinen tyyppi *men sää kylvä* 'kylvämään' sekä Etelä-Pohjanmaan tyyppi *menöhön* 'menemään', *lähti huputtelhon* 'huputtelemaan' (miten muista kuin e-vartaloista?).

Huom. odotuksenvastainen *i*-loppuinen diftongi kaakkoishämäläisissä murteissa, esim. *männie kattoi* 'katsomaan' *omenoit* (Heinola).

Syntaktisesti huomattavaa: 3. infinitiivin illatiivin käyttö ilman pääverbiä, esim. *minä panoksem piiphuj ja oothan että vieläkö sieltä nousee* (Sodankylä).

11. 3. infinitiivin elatiivi [750]

750 Lause-esimerkkejä spontaanista *puheesta*.

12. 3. infinitiivin adessiivi [751]

751 Samoin. Huom. *omistusliitteisenä: on menemällänsä, menemäl/läs ~ -les*.
Esimerkkejä 3. infinitiivin adessiivin erikoiskäytöstä: Sauvo *luultinki et he ol ihan kuolemallas, ku se ol jo lakkamallas ni se* [verenvuoto] *alkas uurestas*.

13. 3. infinitiivin ablatiivi [752]

752 Harvinainen tyyppi (lounaismurteet, Uusimaa): *meni kontiimalt* 'kontimalla, konttaamalla', *jäi sanomalt* 'sanomatta'.

Lisäesimerkkejä 3. infinitiivin ablatiivin käytöstä: Hongonjoki *s_coli valittamalta menty* (ts. asiasta oli tehty valituksia), *kiurastamalta* (= kun oikein pyydettiin) *tanssiin päästiin*.

14. 3. infinitiivin abessiivi [753]

753 Lause-esimerkkejä spontaanista *puheesta*.

Tähän myös sellaiset *-te* ja *-ti* -päätteiset tapaukset kuin *syömäte, syömäti*.

Esimerkit 3. infinitiivin abessiivin omistusliitteisestä käytöstä tervetulleita (*minun näkemätäni ~ näkemättäni* jne.).

Vihdistä on merkitty erikoista 3. infinitiivin abessiivin käyttöä: *kantoi sit kantamataa, kärrää kärräämätää*, [taikuri] *otti niit hatustas vaan ottamataa, koului pykätääm pykäämäti*. Tunnettaanko tällöistä muualta?

Tässä voi mainita esimerkkejä myös 3. infinitiivin abessiivin sijasta käytettävistä ilmauksista, esim. *ei ne useenkaai jääny ettei ne tullu* (Kauhava).

15. 3. infinitiivin instruktiivi (myös passiivin) [754]

754 Samoin.

Esimerkkejä 3. infinitiivin instruktiivin käytöstä: *pitää papalt kysymä jos se söis tuota* (Savitaipale), *se rokko pitäis tarttuman* (Hausjärvi), *hanurilla piti soitettaman häämarssi* (Hongonjoki)

16. 4. infinitiivin nominatiivi ja partitiivi [755]

755 Lause-esimerkkejä spontaanista puheesta (teonnimen funktiossa olevat *-minen*-johdokset erikseen kohdassa 110).

Muutamien kerääjien on ollut vaikea erottaa 4. infinitiiviä teonnimen funktiossa olevista *-minen*-johdoksista. Muodon tunnistamisen avuksi muutamia käytösesimerkkejä (huom. rakenteen merkitys!): *se ol mäneminen* (= oli pakko mennä) *kans jos vaan käsketti* (Sauvo), *ei niitten kans kauppoin om menemistä* (= ei voi mennä) (Kangasala), *ei stä käy yksin tekeminen* (= ei voi tehdä) (Kuru), *ei siälä käyny hevosta ajaminen* (= ei voinut ajaa) (Juupajoki), *ei sinne auta iha huonona mänemine* (= ei pidä t. kannata mennä) (Hirvensalmi).

17. Ns. 5. infinitiivi [756]

756 Lause-esimerkkejä: *on putoamaisillaan, saama(i)sillaan* jne.: huom. myös savolaismurt. *putoamaksillaan*, Ala-Satak. *halkeemoisillans*, lounaismurt. *halkeemoisillas*. Tähän kohtaan lisäksi tyypit *lehmä on kantamoissansa ~ kantamoisillansa, poikimoillansa*; "siel olkii hinkalot rukkiita vierimöisillää" (Hirvensalmi); *on saamaksissa* 'saatavilla'.

Esimerkkejä tähän kohtaan kuuluvista tapauksista: *tie oli pääsemöinev valtiolle* (= oli vähällä päästä valtion hoidettavaksi) (Juuka), *kuures [lapsi] oli taas ollut syntymöisilhän nii sitte kuoli äiti* (Halsua), *pualitekemöösis* (Laihia) (samamerkityksinen *pualimoos* sitä vastoin kohtaan 15:).

D. Partisiipit [760–766]

1. Aktiivin 1. partisiippi [760]

760 Näytteitä eri vartalotyypeistä, mielellään lauseyhteydessä (huom. 760 partisiippirakenteet!). Erityisesti tarkattava *-pa, -pä* -tunnuksen esiintymistä (esim. *soipa metsä; kyllä lyöpä aseeseen löytää; naipaihmissi*) ja pitemmällä *-vainen, -väinen* -tunnuksella varustettuja muotoja. Etelä-Pohjanmaalla labiaalinen tyyppi: "jokahittella *olovana* ("olevinaan") oma nimikkonsa", *oli tuntovana* ('tuntevinaan'), samoin paikoin savolaismurteissa: "eihän nuo sanot joka paikassa *olovan*".

Huom. *tulevana ~ tuluvana ~ tulvaan vuonna (kesänä, suvena jne.), tulavuon, nousal viikol* (lounaismurt.).

Esimerkkien jäsentelyssä olisi vartalotyyppin lisäksi 760 otettava huomioon muodon käyttötapo: 1) adj.attribuuttina, 2) predikatiivina, 3) liittopreesensin ja -imperfektin osana, 4) partisiippirakenteessa (referatiivisessa lauseenvastikkeessa), 5) muissa tapauksissa.

"Muuta" käyttöä on esim. tyyppi *kuuluvilla, -ssa, -lle, -in, näkyvillä, saapuvilla, ulottuvilla (saapualla kohtaan 820), olla tekevinään* -rakenteen murrevasti- neet, esim. Kainuu *lyöpävänään ~ lyöpivinään ~ lyövinään, haravoipinaan*, Vehkalahti *lyöpävänäin*, Jaala *saapavinaa*, sekä substantiivistunut partisiippi, esim. *juoda palavaansa 'janoonsa'*.

Peräpohjalainen partisiippirakenteen erikoisuus: [A. tuli kalasta ja] *yhen haurin sano saavan* (= sanoi saaneensa) (Salla), *mihin se Aikion Niilo om menny ku se Elsa-Maria sano yksin olevan* (= olevansa) (Sodankylä).

3. persoonan omistusliite on partisiippirakenteessa usein tyyppiä vok.pid. + *n*, esim. Hirvensalmi *sanovat Jyväskylästä olevaa, ties piäsevää sinnek kirkkoo*. Tällaista tarkattava eri tahoilla (maininta myös omistusliitteiden yhteyteen).

2. Passiivin 1. partisiippi [761]

761

Lause-esimerkkejä spontaanista puheesta. Huom. rakennetyyppi *on tehtävä ~ on tehtävänä* (samassa merkityksessä!) ja adverbistuneet tapaukset *saatavilla, saatavissa (saatuvilla erikseen kohdassa 856)*.

Esimerkkejä erikoistapauksista: *päästä pois hoidettavista, kiusattavista, pilkattavista*, Saloinen *oli kaikki [huoneet] asuttavilla jo*, Pihtipudas *ei se nii' 'oom mäntävä* (= ei sinne niin vain voi mennä).

3. Aktiivin 2. partisiippi [762]

762

a) Teemat muutamista vartalotyypeistä (huom. Et.-Pohj. *kuollusia* 'kuolleita' yms.). Tavataanko muuten kuin liittomuodoissa konsonanttivartaloista essiiviä (*on jo kauan ollut kuollunna*)?

b) Runsaasti spontaanista puheesta saatua lause-esimerkistöä (huom. myös partisiippirakenne). Yks. ja mon. nominatiivia tarkattakoon erikseen

1. attribuuttiasemassa (*lukenut ~ lukenum ~ luku(m) mies ~ lukeneet miehet*)

2. predikatiivina (*aita on ihan laho(n)nu(t) ~ laho(n)ne*),

3. liittomuotojen osana: α) *on käynyt ~ käynyt ~ käynt ~ käynä ~ käynynnä; lukenu(t) jne.*; β) *ovat käyneet ~ käyneet(s) siellä*. Sandhiedustusta osoittavia esimerkkejä *käyny*-tyypistä? Onko tendenssiä joidenkin varianttien suosimiseen

ja toisten hylkimiseen α -tyypin mukaisessa vaihtelussa, ja ovatko tällaiset tendenssit vartalotyypistä riippuvia?

c) Millainen rakenne vastaa yleiskielen tyyppiä *menneenä vuonna, talvena* jne.? Näinkö vai *menneen, menne(e), menna, menväl, menny, mennynnä, männä vuonna* (~ *talvena*). - Lounaismurteet: tunnetaanko tyyppiä *kualu(v)* : *kualu(v)a(n)* 'kuollut : kuolleen'?

Syntaktisia erikoisuuksia mm. *montahan kulkijaahan sill_u on ollehe* (= on ollut) (Kemijärvi), *ku saivat ahoksem puineen ja viskanneen ja ruumenläiä tul suuremp ku iyväläjä* – (Parikkala), *sai tehnee* (Savitaipale), *sai kutoneeks* (ibid.).

4. Passiivin 2. partisiippi [763]

763

Eri vartalotyyppejä ja eri sijamuotojen edustusta osoittavaa lause-esimerkistöä spontaanista puheesta (huom. partisiippirakenne!). Lause-esimerkeistä olisi selvittävä myös yks. nominatiivin sandhiedustus (on *käyty siellä* ~ *käytys siellä*).

Erityisesti pantakoon merkille

a) essiivin käyttö liittomuodoissa (*ei käytynä, on tehtynä*);

b) tyyppi *piti tehtyen, otettuen*;

c) tyyppi *saada* (~ *tulla*) *tehdyksi* ~ *saada* (~ *tulla*) *tehtyä*.

Länsi-Uudenmaan ja lounaismurteiden erikoisuuksia pass. 2. partisiipin muodostuksessa: *Vihti sai käänttyyn, ei saanu niälttyyn*, Hinnerjoki *olttu, mentty, panttu*.

Referatiivisessa lauseenvastikkeessa käytetään paikoin erikoisia pass. 2. partisiipin vastineita: Enontekiöllä *kuuluu tultanheen* 'kuuluu tullun', Kauvatsalla *näky seisottuun* 'näky seisotun', *kuuluu mentvvn*.

Pass. 2. partisiipista johdetut adverbit, esim. *tietysti*.

Syntaktisesti huomattavaa: passiivin 2. partisiippi agenttipartisiipin sijasta, esim. *minun keitetty mannampuuroo* (Vihti).

764

Omana kohtanaan esitettäkään passiivin 2. partisiipin partitiivin käyttö temporaalirakenteessa (*talven tultua*; erikoisuutena huom. savolaismurt. *antauta* 'annettua', *kylöpöytä* ~ *kylöpöötä* 'kylvettyä', *nostauta* 'nostettua', *lehmän eh-tyytä, nuorimmaisen syntyytä*, Rääkkylä "Siä selevä *sattautaa*, ilima tyyn *tuultuvaa*"; Ilomantsi *lapsiir ristiitä*; Kiihtelysvara "viime šsiil lehtiij *ja~kkauta*" = 'kun viimeiset lehdet oli jaettu', Tuusniemi *poikiita* 'poi'ittua'; Ristijärvi *heti syntyitä*; Ristiina *syntyittyvvää, poikiittuuvvaa*; Vpl. Uusikirkko *syntyhyvvää, poikihuuvvaa*).

Lisäesimerkkejä pass. 2. partisiipin vanhakantaisesta muodostuksesta: Heinävesi *piätä pitelin kun isä peš tätä* [velipoikaa] *syntyiltä, sillom* [lehmän]

*poekiulta, Jäppilä niit o' 'ihan syntyyltäkkiin niitä ketkaselekijä [hevosissa], Pih-
tipudas [kuparipannu on] paljo kirkkaampi ku tehtäältään, ostaatlaan.*

5. Kielteinen partisiippi [765]

- 765 (= verbikantaiset *-maton, -mätön* -adjektiivit: *lukematon, näkemätön* jne.).
Luontevaa lause-esimerkistöä spontaanista puheesta.
Huom. *tietymätön*: *olla tietymättömissä*.
Huom. myös tyypit (olla) *näkymättömissä, pääsemättömissä*, (silmän) *siitä-
mättömässä*

6. Agenttipartisiippi [766]

- 766 Samoin. (Vrt. tyyppiin *kirves on sepän (~ minun) tekoinen*.)

E. Refleksiivitaivutus [767]

- 767 Merkitään **spontaanista** puheesta kaikki tavatut refleksiivitaivutukseen kuuluvat muodot (samaa muotoryhmää koskevat esimerkit samaan yhteyteen) :
esim. *se varustaikse lähtemeä, mihi työ muuttaitta, se keäntsi koiraa päi, pistäihä
meilki, oikei ko varustaisiit, pit jouvvutaija työhö, palveliit muuttaitii kekripäin,
rupei heittäimeä, nikot'teliimmev vas`taa 'hangoittelin vastaan' (yks. 1. persoo-
na!), tossastaetet 'olla tossotat', sp. "kerralla laeska katkašeksen, virree viijestik
käö" (Tuusniemi), "kyllin syönyt röyhtelekse" (Kitee).*
- Lisäksi, jos mahdollista, paradigma (ainakin aktiivin indikatiivin preesens ja imperfekti kaikissa persoonissa, mahd. myös konditionaali- ja imperatiivimuotoja sekä nominaalimuotoja) joistakin refleksiivitaivutuksessa tavallisista verbeistä (esim. *hei(t)tä/idä ~ itä ~ heitätä, pistäidä, pysytteleidä ~ pysytelleidä ~ pysytel-
lätä* jne.). Provisoimalla saadut muodot osoitettava tällöin erikseen.

V. PARTIKKELEITA [800–897]

A. Adverbeja, post- ja prepositioita [800–875]

Tämän luvun aineisto olisi hankittava mieluiten spontaanista puheesta; lause-esimerkit suotavia. Provosoimalla saadut tiedot on selvästi osoitettava. Huom., että kaikki komparatiiviset ja superlatiiviset adverbit on sijoitettu omaksi ryhmäkseen (kohdat 870–875). Sandhiedustusta on muistettava valaista kaikissa ^x ja *-(n)*, *-n*-loppuisissa partikkelityypeissä.

Monet kenttätutkijat ovat saaneet talteen esimerkkejä sellaisista partikkeleista, joille he eivät ole löytäneet sopivaa signumia Keruuoppaan partikkeliluvusta. Tässä lisävihkossa on puutteita yritetty poistaa. Signumeihin on lisätty eri murteissa tavattavia variantteja ja merkitykseltään tai muodoltaan samaan yhteyteen kuuluvia tapauksia. Eräitä puuttuvia tyyppisiä varten on lisätty uudet signumit (811e *ohi*, *siiri*, *vieri*, *ympäri* -vartaloiset sarjat, 814a *ei milläänkään* ja muut samaa merkitsevät, 825a *muka-* ja *myö-*kantaiset partikkelit). Ryhmiin sopimatottomat nominatiivimuotoiset tai muuten päätteettömät (ja eräät päätteellisetkin) partikkelit taas kootaan uudeksi kohdaksi signumiin 864. Esimerkit niistä partikkelistuneista sijamuodoista, joille lisävihkossakaan ei ole omaa signumia, voi mainita asianomaisen sijan kohdalla (ks. 605–623). Teonnimiin signumiin 110 sopivat taas luontevimmin esim. *-miseen*-loppuiset *ehmiseen* (~ *ehmishen* ~ *ehmisseen*), *hetmiseen*, *kerkiämiseen* jne.

Partikkeliluvun esimerkistö poimitaan spontaanista puheesta. Sen tulisi valaista paitsi partikkelien äänneasua myös mahdollisimman monipuolisesti niiden erilaisia käyttötapoja. Niissä signumeissa, joihin aineistoa tulee runsaasti, olisi esimerkistö ryhmiteltävä muodon tai käyttötavan mukaan. Jos signumissa kysytään useita eri partikkeleita, ne esitetään aakkosjärjestyksessä. Väliotsikot ovat kokoelman käyttäjälle usein suureksi avuksi.

Jos kysyttyä partikkelia ei tunneta murteessa tai sen sijasta käytetään jotakin toista ilmausta, on paikallaan mainita tästä asianomaisessa signumissa. Viittaukset lipusta toiseen ovat niin ikään useasta tarpeen ja helpottavat kokoelmien käyttöä. Jos on epävarma partikkelin signumista, on parasta mainita siitä kaikissa mahdollisissa kohdissa.

1. Siellä, täällä, missä ym. [800]

800

siellä : *sieltä* : *sinne(n)*

täällä : *täältä* : *tänne(n)*

tuolla : *tuolta* : *tuonne(n)*

missä (~ *misseä, missee*) : *mistä* (~ *misteä, mistee*) : *minne(kä)* (~ *mihin(kä)*, *mihenkä*), *mihkä*, *minkä* jne.)

jossa : *josta* : *jonne(kä)* (~ *johon(kä)*, *johkuu(n)* jne.)

missään : *mistään* : *minnekään* (~ *mihinkään* jne.)

jossa(k)in : *josta(k)in* : *jonnekin* (~ *johonkin* jne.).

Kernaasti lause-esimerkkejä. Huom. lyhentymämuodot *siä, siäl* yms.

Tähän signumiin kertyvä runsas esimerkistö on ryhmiteltävä sarjoittain, kukin sarja lisäksi muodoittain. Keruuoppaassa mainittujen lisäksi esitetään tässä signumissa myös seuraavat adverbisesti käytetyt sarjat:

taalla : *taalta* : *taanne* (itämurt. "tuanne")

kussa : *kusta* : *kuhun*, *kunne(n)*.

Samoin tässä pyritään esittämään kosketusetäisyyttä ilmaisevat adverbisarjat *siinä* : *siitä* : *siihen*, *tässä* : *tästä* : *tähän ja tuossa* : *tuosta* : *tuohon*, vaikka eronteko adverbien ja samanmuotoisen pronominin (171) välillä ei näissä tapauksissa ole aina helppoa.

Sellaiset liitepartikkelitapaukset kuin *minneen* 'minnekään', *jonneen* ~ *jonnaan* (Vehkalahti) 'jonnekin' mainitaan *mihinkään*, *johonkin* -sarjojen yhteydessä.

2. Muualla ym. [801]

801

muualla (~ *muuhal, muhal, mualla* ym.) : *muualta* (~ *muuantä*) : *muualle* (~ *muuanne* ~ *muua(ppäin)*).

3. Ala ja ylä -vartaloisia sarjoja [802–805]

802

a) *alhaalla* (~ *a(h)laalla, a(h)laana, alhana* jne.) : *al(h)aalta* jne. : *alas* (~ *ales, alaha, a(h)laa* [sandhiedustus!], *alaas, alloakse, alaaksi*).

ylhäällä (~ *y(h)läällä, y(h)läänä, ylhänä* jne.) : *yl(h)äältä* jne. : *ylös* (~ *yles, ylähä, y(h)lää* [sandhiedustus!], *ylöös, ylleäkse, ylääksi*).

803

b) *alla* : *alta* : *alle* (~ *ale* ~ *ala* [sandhiedustus!]).

yllä : *yltä* : *ylle* (~ *y(l)lö* ~ *?yle* ~ *?ylä* [sandhiedustus!]) = *päällä* : *päältä* : *päälle*.

Esimerkkejä a- ja b-tyyppisten sarjojen käytöstä. Käytetäänkö b-sarjoja myös a-sarjojen funktiossa ("puotima tunturista *alle*" = 'laskeuduimme tunturin laelta

alas')? Tavataanko *yllä* jne. -sarjaa edes erikoiskäytössä (esim. vaatteiden päälläolosta; adverbit *yltä päältä* t. *yltä kyllin*) vai korvataanko *päällä*-sarjalla?

804 c) Yhdyssanoja: *alassuin, ylössuin; katosalla, kynnysalla, taivasalla; ylösalaisin, ylösmäki; vaatepäällä* yms. (*Ala-*, *ali-* ja *ylä-*, *yli-*alkuiset yhdysnominit erikseen kohdassa 123.)

805 d) Adverbit yleensä (~ murt. mm. *ylejään*; Laihia *ylhensä* 'yhteensä') ; *ylen* ~ *ylön*: *y.* 'erittäin', *antaa y.*, *meni y. niskainsa*, (lehmä) *poikii y. vasainsa*, (tekee työtä) *y. änkensä*, *y. ympäri* 'yltmpäri', (neuloo) *ylen-* ~ *ylön/luoden*, *ylenkyllinen* 'vastenmielinen',

ylen/luonnollinen, *-kylläinen*, *-palttinen*, *ylensyrjäinen* 'ynseä', (ottaa vastaan) *ylensyrjin*. (Partikkelit *ali*(^x) ja *yli*(^x) erikseen kohdassa 860, prolatiivit *alitse*, *ylitse* kohdassa 837.)

Lisäesimerkki: *yltä kyllä* (*yllin kyllin* signumiin 862).

4. *Lähi, liki, kauka, etä, loitto* -vartaloisia sarjoja [806–808]

806 a) *lähellä* : *läheltä* : *lähelle* (erikseen huom. *läsnä* ~ *lässä* : *lästä* [merkitys myös 'lähellä?'] : *lähes* ja niiden käyttöyhteydet).

likellä (~ *likeellä, likeillä, likiillä, likenä, likinä, liki*) : *likeltä* (~ *likentä, liikeeltä, likkintä, likiä, likeä*) : *likelle* (~ *liki, likitte*).

Huom. *lähettyvillä* ja *likittyvillä* kohtaan 856, *likitteellä* ~ *likitteillä* kohtaan 53.

807 b) *kaukana* (~ *kaukaalla, kaukajalla*) : *kaukaa* (~ *kaukanta, kaukaalta*) : *kauas* (~ *kauaksi*).

etäällä (~ *etaalla, etähällä, ?etäjällä*) : *etäältä* : *etäälle* (~ *etää, etäs*).

loitolla (~ *loittoolla, loittona*) : *loitolta* (~ *loittoa*) : *loitos* (~ *loitoksi*).

Käytetäänkö *kaukana*-sarjan rinnalla tai sijasta *pitkällä*-sarjaa?

808 c) Erikseen huom. *kauka*-ajanilmauksissa: *kauan* ~ *kauo(h)n*, *ei kauan* ~ *kauaa*, *ei kauvoja aikoja*; *kaualle* (~ *kauolle, kauo(h)on*), *kauaksi aikaa*, *kauvat aikoja*.

Huom. myös vahva-asteiset *ei kaukaa* 'ei kauan', *ei kaukoja aikoja*.

5. *Ulko, sisä* -vartaloisia sarjoja [809]

809 *ulkona* (~ *ulkoolla*) : *ulkoa* (~ *ulkoolta*) : *ulo(o)s* (*ulkosalla*: 845).

sisällä (~ *-ssä, -nä*) : *sisältä* (~ *sisää*: *on sisää musta* 'sisältä musta') ~ *-stä* : *sisälle* ~ *sisään* ~ *sisäksi*.

Muita sijoja: esim. *sisän kautta, haista ulolta* (= märältä, esim. koira).

6. *Esi, taka* -vartaloisia sarjoja [810]

- 810 *ede/ssä ~ -llä ~ e(ñ)täänä : ede/stä ~ -ltä : eteen ~ etiä(päin) (~ ettii-, ettip/päin jne.) ~ etteäkse ~ edelle; yhd. porrasedessä.*
takana (~ taka, takaal ym.) : taakse (~ taa, taha, taakke, takatte, taane, tajee ym.) : takaa (~ ta(k)anta, takaalta).
Korjaus: *ettäänä* kohtaan 807.
Tähän myös: *esissä ~ esillä : esiin ~ esille, (ilman, itse) edestä(än).*
Huom. myös yhteydet *tavan takaa, (ajaa) takaa.*

7. *Tykö, luo* -vartaloisia sarjoja [811]

- 811 *tykönä (~ työnä, tykööllä) : tyköä (~ ty(k)köntä, tykööltä) : tykö (~ työ, tyvä, tyve, tyhö, tyke, ty(v)ökke, tykötte, tyyne, tyjjo, tyjee ym.).*
luona : luo(kse) (~ luoksi) : luota (~ luonta, luolta).
Kumpi sarja kansanomainen? (Vain eräillä raja-alueilla vanhastaan molemmat sarjat.)
811\$Tähän myös *työkse*, esim. *tonner riiehen työkse astik kuulu se laulu* (Virrat).
Omistusliitteiset (esim. Kiikoinen *meni hänen tyvönäs*) myös kohtaan 634

8. *Keski*-vartaloisen sarja [811a]

- 811a *keskellä ~ -ssä ~ -nä (huom. keskenään) : keske/ltä ~ -stä ~ -ä ("tie on keskeä mykeä" = 'keskeltä koholla') : keskelle ~ keskeen ~ keskiin.*
Tähän myös *keskensä ~ keskessä* 'keskenään' ja *kesken*, 811a esim. (työ jäi) *kesken, kahden kesken, kakaraan kesken* (Laihia).

9. *Jälki ja perä* -vartaloisia sarjoja [811b]

- 811b *jälje/llä ~ -ssä ~ jäljillä : jälje/ltä ~ -stä : jäljelle ~ jälkeen.*
perällä ~ -ssä : perä/ltä ~ -stä : perälle ~ perään; perillä : periltä : perille.

10. *Eri*-vartaloisen sarja [811c]

- 811c *erillään ~ erinä/än ~ -nsä : eriltään : erilleen ~ erikseen ~ eris, eristi, eriltä päin.*
Lisää tähän kuuluvia tapauksia: *eres, erek* 'erikseen', *erään ~ eriin, erässä* 'erillään', *eräs, eräh* 'pois, irti'.
(*Erittäin* kohtaan 851, *eree ~ eri poikki* kohtaan 860.)

11. *Poi(k)ke-vartaloinen sarja [811d]

- 811d *pois* (~ *poies*, *poikes*, *poikkeen*)
poissa (~ *poiessa*, *poikessa*).
(*Poikki* kohdassa 860.)
Myös: *poisa*^x 'pois' (esim. *Vaala ei saanup poesan niitä*), *poikkeella* 'poissa',
poikkeelle.

11a. Ohi, siiri, vieri, ympäri -vartaloiset sarjat [811e]

- 811e *ohella* : *ohelta* : *ohelle*; *ohessa* : *ohesta* : *oheen* (*ohi* kohtaan 860).
siirassa ~ *siiressä* 'ohella, sivulla, mukana'.
vierellä : *viereltä* : *vierelle*; *vieressä* : *vierestä* *viereen*.
ympärillä : *ympäriltä* : *ympäriille*; *ympärs* (*ympär(i)* kohtaan 860).

12. Kotona-sarja [812]

- 812 *kotona* (~ *kotoolla*, *kodissa*; erikseen huom. inkongruentti tyyppi *omassa kotona*, *vanhassa kotona*) : *kotoa* (~ *kotoolta*, *kotonta*, *kodista*) : *kotia* (~ *kotiin*, *kotio*, *koti* [sandhiedustus!], *kotoolle*). (*Kotosalla*: 845.)
Miten murteessa ilmaus 'vietiin kunnalliskotiin': esim. *vietiin kunnankotio* vai *kuinka*?

13. Yhtäällä, toisaalla ym. [813]

- 813 *yhtäällä* (~ *yhtähällä*, *yhtäjällä*)
toisaalla (~ *toisahalla*, *toisajalla*, *toisehalla*)
kumpaalla (~ *kumpajalla*)
jokaalla (~ *jokahalla*, *jokajalla*).
Vastaavat ero- ja tulosijat?
kukajaankin (~ *kukajannekin*).
Lisäesimerkkejä: *kahtaalla* (~ *kahtahalla* ~ *kahtajalla*), *kolmaalla*, *neljäällä*,
usealla (~ *useaalla*). (Sellaiset kuin *kahtialla*, *toisialla*, *kolmialla* ~ *kolmihalla* ~
kolmiaalla kohtaan 855.)

14. Sillään, sikseen [814]

- 814 *on sillään* (~ *sinällään*)
söi siltään (~ *sinältään*)

jäi sikseen (~ *sinälleen*).

Tähän myös *sinään* ~ *sinänään* sekä muista pronomineista johdetut vastaavat ilmaukset, esim. (yks.) *tällään*, *tuollaan*, (mon.) *näillään*, *nuollaan*, *niillään* ja vastaavat ero- ja tulosijat.

Silleen, *tälleen* jne. merkityksessä 'sillä, tällä jne. tavoin' kohtaan 862.

14a. (*ei ollut*) *milläänkään* ja muut samaa merkitsevät [814a]

814a Esim. (*ei ollut*) *kolmenansa* (murt. *kolmonaankaan*, *kommoinsansa* jne.), *miksensä*, *miksollankaan*, *millensä*, *milläänkään* ~ *millänsäkään* (murt. *milläskä*), *minänsäkään* (murt. *minäskä*), *moinaankaan*, *moksiskaan*, *naaka/taallaan*, *-tuollaankaan*, *niksollansa*, *noillansa*, *taallaan(kaan)*, *taanaan(kaan)*, *tokseenkaan*, *toksiskaan*, *toppanaankaan*, *tuokseensakaan*, *tuonaankaan*, *täkseenkään*, *viitenänsä*, *ättiskään*.

15. *Sitten* rinnakkaismuotoineen [815]

815 *sitten* (~ *sitte* [sandhiedustus!], *sit* [sandhiedustus!], *si* [sandhiedustus!], *sittä*, *siitte(n)*, *siittä*, *siih*). Huom. samassakin murteessa usein ilmenevä monimuotoisuus.

16. *Nyt* ja muita *nyky-kantaisia* [816]

816 *ny(t)* (länsimurteiden sandhiedustus runsain esimerkein valaistuna!) (~ *nytten*, *nyty*, *nyti*; *nyttyikkii* 'nytkin').
nykyekseen (~ *nykyelleen*, *nykyveh*, *nykyveen*, *nyky(v)äkseen*, *nykyään*, *nykyjään*).

Vokaalisointua tarkattava: *että ne nuk kannatti semmosta* (Hauho).

nytäkii 'nytkin' (Vehkalahti).

(Nykyisin kohtaan 844.)

17. *Eilen*, *tänään*, *huomenna* [817]

817 *toissa* (~ *toisena*) *päivänä*
eilen; erikseen huom. *eilissä päivänä* 'edellisenä päivänä'
tänään (~ *tänäin*, *tänäh*, *tänäpä(nä)* ym.)
huo(m)me(n)na; erikseen huom. (*juhannuksen*) *huo(m)menis* 'juhannuksen jälkeisenä aamuna t. päivänä'

ylihuomenna.

Kuinka ilmaistaan toissa päivän edellinen ja ylihuomista seuraava päivä?

Huom. myös yhdyssanat, esim. *huo(m)mis-*, *huomme'* 'oamuna. Tähän myös *edellis* ~ *eilis/päivänä* (-aamuna, -iltana), jonka murt. variantti Keruuoppaassa mainittu *eilissä päivänä* on (huom. merkitys, joka ei aina ole sama kuin *eilen-*adverbin).

18. *Yösee-*, *yötee* [818]

818 (oli koko) *yöseen*, meni *yöseeksi* ~ *yösseks*, *yössöks*, *vyösseks*), *kolmeen yöteeseen*; *yhten yöten(ä)* (*yöteessä*, *yöteissä* myös 819).

19. “Kahdesti päivässä, päiväässä, päivään” yms. [819]

819 Jokin tehdään niin ja niin monta kertaa
kuukaudessa, *kuukautes(sa)*
päivässä, *päivään*, *päivääs(sa)*, *päiväissä* (“kolmestip *päivää* syötii”)
suvessa, *suveissa*, *kesään*
talvessa, *talveissa*, *talveen*
tunnissa, *tuntiissa*
viikossa, *viikkoos(sa)*, *viikkos*, *viikkoissa*, *viikkoon* (taksvärkkiin mentiin
“kahdesti viikkoossa”, “mikä päev viikkos?”)
vuodessa, *vuotees(sa)*, *vuoteissa*, *vuoteen*
yössä, *yöse(e)s(sa)*, *yötees(sa)*, *yöteissä*.
Lisiä: *vuorokauteissa*, *pyhäässä*

20. *Istuallaan*, *seisoallaan* ym. [820]

820 *istu(v)alla(an)*, *istuvilla(an)*, *ist(u)valtta*, *istuilla(an)*, *istu(a)halla*, *istujalla*,
istualla, *istuulla*, *istuella*, *ist(a)halla*, *istaalla*, *istalla*, *istumilla* (myös vastaavat
tulo- ja erosijat!);

seisoalla(an), *seisovalla(an)*, *seisovilla(an)*, *seis(o)valtta*, *seisoillaan*, *sei-*
so(a)halla, *seisojalla*, *seisolla*, *seisoolla*, *seisavella*, *seisailta*, *seisa(h)alla*, *seisääl-*
lä, *seisalla*, *seisomilla* (vastaavat tulo- ja erosijat!);

asuallaan; *juoksualla*; *kontivallaan* ‘konti/llaan, -lleen’; *kykkyvälläs* ‘kykky-
sillään’, *pysty(v)ällä*, *pysty(v)ällinen puu*; lounaismurt. *makkavaltta*, *kykkyvälttä*,
laahavalta, *härävältä*, *nukkuvalta*.

(Lounaismurt. *jalkvaltta* erikseen kohdassa 98.)

Lisiä: *kohovalla* ~ *köhöväällä* 'koholla' (Hinnerjoki), *konttavalta* (Lemu), *kykkyvältään* (Lohja).

Kontallaan, pitkällään, selällään kohtiin 618 tai 634.

21. Yhtään [821]

821 (ei) *yhtään, yhtikä(s), yhtäkä(s), yhtiin*.

22. Enää ja vielä [822]

822 (ei) *enää, e(n)nee, enään, enäh, enä vielä, viellä, viel, viä*.

Enää-sanana sandhisuhteita tarkattava valppaasti. Sana voi olla paitsi alk. vokaaliloppuisten myös *-n* ja *-k* -loppuisten tasalla (*ei enää käy* ~ *ei enään käy* ~ *ei enääk käy*).

Tähän signumiin myös ajanadverbit *vasta* ja *jo*.

23. Milloin ja koska [823]

823 *millo(i)n(ka), koska* (temporaalisessa merkityksessä) ja *konsa* (huom. myös *ei milloinkaan; ei koskaan, konsaan; ei ikänä, ikinä, ikuna*).

Milloin-adverbia kysytään sekä tässä että signumissa 842. Kohdassa 842 riittää maininta adverbien äänneasusta; esimerkit tähän.

Myös *ei ikään* ~ *ikää*.

24. Kuinka [824]

824 *kuin(ka)* ~ *kuijas* kysyvänä adverbina. (Erikseen *kuin* konjunktiona kohdassa 880, synonyymi *miten* kohdassa 847.)

Tähän myös adverbi *kuin* 'kuinka': *kuin se niin kävi?*

Mukaan myös sellainen käyttö kuin *jos* ~ *vaikka kuin(ka)* (hyvä, kauan, paljon); *vaikka se ois kuim pahana ollu* (Pihtipudas).

Huom. myös *ei kuinkaan*.

Lisää variantteja: *kuija* ~ *kuja* (Kiikka *vaikka kuija hyppis, kuja mää sen nys sanosi*).

25. Niin [824a]

824a *niin, nin, ni*. Eri funktioita valaisevat käyttöesimerkit tärkeitä.

26. Kanssa ja kera [825]

825 *kanssa* (adverbi ja postp.), *kansa* (sandhiedustus: vokaali- vai *-k-loppuisuuteen viittaava?), *kans*, *kaas*, *kaas*, *kas*, *kas*, *kah*, *kaa*, *ka* (huom. etuvokaalisenä: isänkää(n) 'isän kanssa'); *minun kan(s)sani* (toisintoja esim. Etelä-Pohjanmaalla: *kansasnani*, *kansnani*, *kansahnani*, *kanhnani*, *kaahnani*).

keralla, *kera* (onko kansanomainen?).

Huom. *kansas* 'kanssa' (Etelä-Pohjanmaa). Erityisesti tarkattava *kan(s)sa*-partikkelin omistusliitteistä käyttöä (*kanssani*, *kansani* jne.). Jos omistusliitteetön partikkeli on loppuheittainen (*kans*), onko omistusliitteisissä muodoissa yksinäis- vai geminaatta-s?

26a. Muka- ja myö-kantaiset partikkelit [825a]

825a *mukana* : *muassa* : *mukaan* sekä muut samakantaiset: *muka*, *mukamas(-ta)*, (*sitä*) *mukaa*, (*mennä*) *mukiin*.

myötä 'mukana' (esim. *eväs myötäs se lähti*), *myökseen* 'mukaansa'. Tähän myös omistusliitteiset *myötänsä*, *myötäänsä* jne.

(*Myötämöisin* kohtaan 844, *myöten* kohtaan 847, *myös* kohtaan 861.)

27. Tahansa ja hyvänsä [826]

826 *mikä tahansa*, *tahaan*, *tahto*, *tahtojaa*; *mikä hyvänsä*, *hyvään*, *hyväänsä*, *hyvääs*, *hyviään*.

28. -sti-adverbit ja niitä vastaavat -sta, -ste(n), -stansa -adverbit [830]

830 a) *huonosti*, *kauheasti*, *kovasti*, *tavallisesti*, *tavattomasti* jne. (lisäesimerkkejä helppo löytää kustakin murteesta); huom. myös substantiivikantaiset *halusti*, *hopusti*, *pakosti*, *pirusti*, *välästi*; *aamusti*, *ehtoosti*, *joulusti*, *yösti* jne.; *monesti* (~ *mona(i)sti*, *moniste*). Tunnettaanko *mieluusti* tai *mieliisti*, vai onko käytössä vain *mielellään* tjs.?

Lisäesimerkkejä harvinaisemmista tapauksista: *jollisesti*, *joltisesti*, *kaikesti* ~ *kaikisti*, *kerrasti*, *mukamasti*; *melkest yhtä suuri* (Muurla).

b) *huonosta* jne.; huom. *mieliistä* 'mieluusti, mielellään'.

Lisäesimerkkejä: *suosista*, *todesta* 'tosiaan', *uskosta*, *vanhasta* 'ennestään', *välissä* 'joskus'.

c) *huonoste(n)* jne.; *väkiste(n)*, *ehtoste(n)* 'illalla', *jouluste(n)*, *mikkeliste(n)* (huom., että sandhiedustus voi olla myös alk. *-k-loppuisten tasalla).

Lisäesimerkkejä: *aamuste(n)*, *aamuhämyste(n)*, *hautajaiste(n)*, *markkinoste(n)*, *valpuriste(n)*, *syystalveste(n)*, *ehtoyöste(n)*; *monaste(n)*, *muulaste(n)* ~ *muilaste(n)* 'muulloin'; *visuste(n)*.

Komparatiiviset ja superlatiiviset (esim. *paraasta* ~ *parahasta* 'enimmäkseen', *enistään*, *enimmästään* jne.) kohtaan 871.

d) *netistäs* 'sievästi', *pahastas* 'pahasti' (Perniö) *nuukastas* 'tarkasti' (Karjalohja), *selvästäs* 'selvästi' (Pusula), *rumastaa* (Askola), *pahastah* 'pahasti' (Kymi) yms. Erikseen huom. *kiteytymät*: *harvasta/nsa*, ~ -an, *oikeasta/nsa* ~ -an, *pelkäs-tä/nsä* ~ -än, *suorasta/nsa* ~ -an, *uudesta/nsa* ~ -an, *vanhasta/nsa* ~ -an, *yksistä/nsä* ~ -än jne.

Lisäesimerkkejä omistusliitteisistä adverbeista: *ainoastaan*, *ensistään* ~ *ensis-täin*, *kaikkiastaan*, *paljaastaan*, *rajastaan* 'järjestään' (Salla), *toisistaan* 'toisaalta' (Uusikirkko Vpl.), *tosistaan* 'toden teolla', *äkkiistään*. Näitä kysytään myös sig-numissa 634; viittaukset signumista toiseen ovat tarpeen, mutta aineiston kak-sinkertaista esittämistä olisi vältettävä.

Tähän myös numeraalikantaiset *kahdestaan* ~ *kaksistaan*, *kolmestaan* ~ *kol-mistaan* jne.

(Numeraalikantaiset *kahdesti* jne. kohtaan 166; *ens(is)te(n)* ja *toi(s)ste(n)* kohtaan 847; komparatiiviset *-sti*-adverbit kohtaan 871.)

29. *-steen*-adverbit [831]

831 *harvasteen(sa)*, *hullusteen* 'hullusti', *kohdasteen*, *kovasteen*, *oitisteen*, *suorasteen*, *yksisteensä* (murt. *yksistees*) 'yksinään'; *rumastei* 'rumasti' jne.

30. *-lta*, *-lti*, *-lteen* -adverbit [832–835]

832 a) Ulottuvuutta tai runsautta osoittavia *-lta* ~ *-lti* -loppuisia: *koso/lta* ~ *-lti*, *kyllä/ltä* ~ *-lti*, *laajalta* ~ *-lti*, *leveältä* ~ *-lti*, *läämä/ltä* ~ *-lti*, *määrä/ltä* ~ *-lti*, *olo/lta* ~ *-lti* 'runsaasti', *paksu/lta* ~ *-lti*, *pitkältä* ~ *-lti*, *syvältä* ~ *-lti*, *vahvalta* ~ *-lti*, *vilja/lta* ~ *-lti* jne. Erikseen huom. *siltä* ~ *silti* 'siitä huolimatta'. (Komparatii-vi- ja superlatiivitapaukset kohtaan 872.)

Paitsi ulottuvuutta ja runsautta osoittavia *-lta* ~ *-lti* -adverbeja tässä sopii esittää näytteitä myös muista omistusliitteettömistä ablatiivimuotoisista adverbeista (esim. aikaa ja tapaa ilmaisevista): *ennalta* ~ *ennolta* ~ *ennakolta*, *käsikämmältä*, *uhalta*, *varalta* ~ *varoilta*, *vähältä* ~ *vähiltä*, *väkiseltä*, *äkiltä* jne.

Ainakin lounaismurteissa ja lounaisissa välimurteissa muiden murteiden ja yleiskielen *-lta* ~ *-lti* -adverbit usein korvautuvat *-lla*-loppuisilla: *harvalla*, *kuivalla*, *lyhy(v)ällä*, *ohu(v)alla*, *pehmiällä*, *soukalla*, *syvällä*. Esim. Hinnerjoki *ko lunt tul paksulla levitettti lyhdeolkki sillal ohualla sin*. Nekin sijoitetaan (omistusliitteettöminä) tähän signumiin.

833 b) *-(t)ta(n)* ~ *-ltaan* -loppuisia: lounaismurt. *huomelta* 'aamulla', *kerraltas* 'kerrallaan', *käymältä* 'käymäselään', *ohuvalta* 'ohuelti', *pitkältä* 'pitkällä, kaukana', *polvisilta* 'polvillaan', *vastukselta* 'ennalta; heti alussa', *äskeltä(n)* ~ *äskölttä* 'äskettäin'; *ohkaselta* 'ohuelti', *paljaaltaan*, *tuoreeltaan* jne. (Lounaismurteiden asentoa ilmaisevat *istuvallta*, *seisovalta*, *makkavalta* jne. kohtaan 820.)

Tähän sijoitetaan omistusliitteiset *-ltaan*-adverbit ja niitä vastaavat murt. *-lta(n)*, *-lta* -adverbit. Lisäesimerkkejä: *kauttaaltaan*, *kuivaltaan* ~ *kuiviltaan*, *kylmiltään*, *laureeltaan*, *tyhjiltään*, *vanhaltaan*; *elävältä*, *kuivalta*, *lopulttas*, *lyhkäselttä* ~ *lyhyvältä*, *paksullta*, *polvisilttas*, *raa'altta*, *sakkialta*, *tuarelta*, *valttomelttas*.

Myös omistusliitteiset *-llas*-adverbit tähän: *paksullas* 'paksultti', *sakkiallas* 'sakealti'.

Huom. *yhtäältä*, *toisaalta* kohtaan 813, *kaukaalta* kohtaan 816, *enemmältä* ~ *-lta*, *ensi(m)mältä*, *vii(m)meseltä* jne. kohtaan 872, *käymätteeltä* (~ *käymäsel-tään*), *päivätteeltä* (~ *päiväsel-tään*) jne. kohtaan 53. Sellaiset syntaktisesti merkille pantavat ablatiivitaipaukset kuin esim. *ottaa hengeltä* ~ *hengiltä*, *syödä elävältä*, *hauskalta mä sitä muistelen* sopivat pikemmin kohtaan 619.

834 c) *-lteen*-loppuisia: *hiljalteen*, *kyllälteen*, *paljaalteen*, *sukkasilteen* 'sukkasillaan', *suoralteen*, *(tulla) tyhjälteen* 'ilman tuomisia', *vallalteen*, *viikolteen* 'pitkään aikaan' jne.

835 d) *-(k)ka(a)lta*-loppuisia (vrt. *-li* kohdassa 841): *alaakkalti*, *leveäkkältti*, *loitokkaalti*, *etääkkäältti*, *etemmikkäältti*; *mikältti*, *taakalti*, *tuokalti*.

31. *-kseen*, *-ksiin*, *-kselleen*, *-kselta(an)* ja *-ksesta(an)* -adverbeja [836]

836 *harva/kseen* ~ *-ksiin* ~ *harvakselta*, *hilja/kseen* ~ *-ksiin* (myös *hiljaksis*, *hiljakselles*, *hiljakselleen*, *hiljaksilleen*, *hiljokseen*, *hiljoksiin*), *hissu/kseen* ~ *-ksiin*, (sairas potee) *jalakseltaan* (ei vuoteenomana), (muuri ei tahdo lämmitä)

kylmäksestä, oudokselta(an), tuorekseltaan, (esim. kengät painavat jalkaa) *uudekseltaan ~ uudukseltaan, vanhakseltaan* (lounaismurt. *vanhakselttas*), *äkiksel-tä(än) ~ äkiksestä(än)*. (*Jokseenkin, ensikseen* 'ensiksi', *toisekseen* 'toiseksi': 614, *erikseen*: 811c.)

Lisiä: *alikseen* 'alituiseen' (Salla), *itsekseen, kerrakseen, pitkäkseen, tiehekseen; yhelmäkseen* 'yhteen menoon' (Salla). Huom. myös lounaismurt. *ja harvaksella puhu*, [tauti kiusasi] *sillat liäväksellä* (Hinnerjoki).

Käymäkseltään, määräkseltään kohtaan 53, *siksi, miksi* pronomineihin, *sikseen, niikseen* kohtaan 814, *vuoksi* kohtaan 860, *enimmäkseen* kohtaan 874.

32. Prolatiivi [837]

837 *alitse ~ aluitse ~ alaitsi, editse ~ eduitse, kauaitse, kärjitse, laiditse, lävitse ~ läpitse, maitse, nurkaitse, pihai/tse ~ -tsi, päitse, päällitse, sivuitse*, (kaivaa) *syväitse, taitse* (murt. mm. *taiti, taite, taatti, taahitte, tahate, takitte, takaite*) ~ *tauitse (tavute), välitse, ylitse*; murt. *komiaatti, leviäätti*, (puhuu) *pehmiäätti, ylhäätti, ylpiäätti*. Mitä muita? (Prolatiivien komparointi: 875.)

Lisäesimerkkejä prolatiivista: *lähitse, paitsi, paitse* 'ohi' (*paitsi* konjunktiona kohtaan 880), (*ala-, etelä*)*puolitse, rannitse*; murt. *kuppeeti* 'vieritse' (Pielisjärvi), *liketi* (Juuka), *yllääti* (ibid.), *ympäriitti* (Laihia), *ympärtti* (Halikko).

33. Eksessiivi [838]

838 Tässä esitellään kokoavasti edellisiin kohtiin mahdollisesti kertyneitä tietoja (*kaukanta, kotonta, takanta, tyköntä, ulkonta, luonta*) ja muuta (spontaania) esimerkistöä: *siintä, etempäntä, takempanta, mukanta, sekanta, hyväntä päin*, (menkää pois) *haitto(i)nta, vastuksinta*, (toi kengät) *korjattavanta* jne.

34. -nne, -nna, -nnes -adverbeja [839]

839 Edellä käsiteltyjen (*sinne, tänne, muuanne, kukajannekin* yms.) lisäksi esim. seuraavat tapaukset:

a) *hyvänne (päin), kahtaanne ~ kahdanne, kaikkianne, kumpasienne (päin), kuusianne, monianne, pahanne (päin), samanne (päin), tois(a)anne, vasemmanne, vääränne, yhtäänne ~ yhdänne*.

b) *kunnakin* 'kuhunkin suuntaan'.

c) *kunnes, sinnes*.

35. Terminatiivin *-(n)ni ~ -mi* [840]

840 *juuruni, kaikenni* 'kokonaan, aivan', *mini* 'minkä verran, mihin määrin', *myötyni(ksi)* 'iäksi', *olonne* 'runsaasti', *paremma(n)ni* 'paremmin', *peru(n)ni* 'tyystin', *pohju(n)ni ~ pohjumi, sikemmänni* 'myöhemmin', *täni* 'tämän verran, tähän määrään', *vanhani* 'vanhastaan, ennen' ~ *vanhunnin ~ vanhuninsa*. (Kiinni, tyynni, saanni kohtaan 863.)

Lisiä: *alkini* (alasti) (Kolari), *visuni* 'tarkkaan, loppuun' (ibid.).

36. *-li, -lis, -likka, -littain* -adverbeja [841]

841 *täkäli(s), taakali(s), tuokali(s), sikäli(s), mikäli(s), jokali(s), etäli(s), sekali, suusanali*.

alaakkali, etääkkäli, loitokkali (~ *loitokkaalti*, ks. 835), *toisekkali, etemmikkäli(s)*.

kukalikka, mikälikkä.

syvälittäin.

37. *-lloin, -lloisti* -adverbeja [842]

842 *milloin, kulloin* (k. *kutakin* 'milloin mitäkin'), *silloin* (myös *sillain, silloiten*), *tuolloin, tällöin, jolloin, jolloinkulloin, kulloinkin, muulloin*.

kullostikin, muullo(†)sti (myös *muuloiste(n), muullosin*).

38. *-noin, -nain, -naan, -nen* -adverbeja [843]

843 *tuonoin, taanoin, muinoin*.

tuonain (~ *tuonaan*), *muinain* (~ *muinan*).

muinen (myös *muineen*).

39. *-isin-* adverbeja [844]

844 *aamuisin, päivisin, öisin, kesäisin, talvisin*
aikaisin, äsköisin, nykyisin, eilisin 'eilen'; *sii(†)tämisin*
ilmais 'ilmaiseksi'
jalkaisin
kahdesin, kolmisin, nelisin
*mais*in, *jäis*in, (*maan-*), (*oiko*)*teis*in, *alun teis*in 'alkuaan'
*päis*in 'päin'

sekaisin

sukuisin, syntyisin, peräisin, peruisin, lähtöisin, alkuisin

sunnuntaisin, maanantaisin jne.

takaisin

väkisin.

Mitä muita? Sandhiedustuksen tarkkailu tärkeää, koska tämän ryhmän adverbit murteittain ovat alk. *-k-loppuisten tasalla. (Erikseen huom. resiprookkiset *peräsin, päälisin, rinnasin*: kohta 850.)

Lisiä: *hiihtosin, kantosin, lentosin* (Peräp.); *huomisin, kotoisin, laisin(kaan), myötämöisin, sopuisin, takaperoisin, tapaisin(kaan), vinoisin.*

(-ttaisin-loppuiset kohtiin 850 ja 851, -kkoisin-loppuiset kohtaan 852.)

40. -(i)salla, -(i)sassa -adverbeja [845]

845 *kotosalla* (~ *kotisalla, kotisassa*; erikseen *kotosella* ym. kohdassa 53), *kuulusalla, makuusalla, näkösäällä, pakosalla, pihasalla* (~ *pihasilla*), *piilosalla, ulkosalla, hakusassa.*

Lisiä: *karkusalla, kiertosalla, kulkusalla, loittosalla, piilosalla, saapu/salla* ~ *-silla, tupasalla, upposalla.* (Näkyvillä, kuuluvilla kohtaan 760.)

41. -ti-adverbeja [846]

846 *alati, ammoti(kaan), elletikin* 'olletikin', *emäti* 'juuri, ihan, varsin', *ensti* ~ *es(i)ti* 'ensin', *eräti* (poikki), *ikuti* ~ *ikäti* ~ *iäti*, *kaiketi* (tähän myös *kaiketakki, kait*; erikseen *kaikite(n)* kohdassa 847, *kain* kohdassa 862, *kai* kohdassa 863), *lopeti, myöti* ~ *myöt* 'myöten', *oieti* ~ *oiti* 'suoraan, heti', *olletikin, peräti, samati* ~ *samoti, toisti* 'toiste', *vaiti* (sandhiedustus!), *varti* 'varten', *vaseti, yhäti.* (-ti-loppuiset muodosteet abessiivin funktiossa: kohta 621; *eniti, likiti* -tyyppiset superlatiiviadverbit: kohta 873.)

Lisiä: *karkusalla, kiertosalla, kulkusalla, loittosalla, piilosalla, saapulsalla* ~ *-silla, tupasalla, upposalla.* (Näkyvillä, kuuluvilla kohtaan 760.)

42. -ten, -te -adverbeja [847]

847 *ens(is)ten* (myös *este, ensteen*), *eten(kehdaten), etenkin*, lounaismurt. *ilma(s)mitte* 'ilmaiseksi', *joten(ka, -kin)* (huom. *joteskin*), *jotenkuten, kaikiten, kuitenkin* (huom. *kuiteskin*), *kuten, liiatenkin, läpimiten* 'läpeensä', *miten(kä)* (huom. myös *mites*), *mitenkuten, muuten* ~ *muiten* (huom. *muutes(kin)*), *myöten*

~ *myöden, peräten*, (hyvin, juovus-, pitkin, pilan, sinne, tänne) *päiten, päisiten*
päittäs 'vasten kasvoja', *samaten* ~ *samoiten*, (*alas*)*suuten* ~ *-suiten*, *tois(is)ten*
(myös *toistee*), *tyyten* ~ *tyysten*, *uuten uhaten*, *uuten vääten*, *vasiten* ~ *vaseten*,
vähiten 'vähitellen', *väkisten*.

Useat edellä mainituista adverbeista ovat murteittain alk. *-k-loppuisten tasalla
(*väkistet tuotiin*, *väkistes syötetty*), joten sandhiseikkojen tarkkailu on tärkeää.
(*Sitten* rinnakkaismuotoineen: kohta 815; *varten* ja *vasten*: kohta 862; *enemmi-*
ten, *nuoremmuuten*, *eniten*, *pikimmiten* -tyyppiset komparatiivi- ja superlatiivi-
viadverbit: kohta 873.)

43. Resiprookkiadverbit [850]

850

-*kkain*, -*ttain*, -*tusten*, -*tusta(an)*, -*tuksin*, -*kkata*, -*kkaisin*, -*kkaisen*, -*kkaiseen*, -
kkeen, -*kkei(n)*, -*ttaisin*, -*ksu(ḥ)ta*, -*ksu(ḥ)ten*, -*ksutta(isin)*, -*skuttai(s)i*n, -*stuten*, -
(*ḥ*)*si(ḥ)*n.

rinnakkain ~ -*ttain* ~ -*tusten* jne. . . . *rinnasin*

Muita

alakkain (*alatusten* ~ *allekkain* jne.)

edekkäin, *edetysten*

etääkkäin

huulekkain, *huuli/tuksin*, -*tusten*

hännäkkäin, *hännikkäin*, *hännä/tyksin*, -*tysten*, *hännästyksin*

ihokkain, *ihotusten*

jalakkain, *jaloksutta*, *jalatusten*, *jalotuksin*, *jalotusten*

juurekkain, *juurituksin*

jäljekkäin, *jäljettäin*, *jäljeksyttä*, *jäljeksyttä*, *jäljestyksin*, *jäljetyksin*, *jäljityksin*

jne.

kannakkain, *kannatuksin*

*kantittai(s)i*n

kasvokkain, *kasvo(s)tuksin*

kaulakkain, *kaulatuksin*, *kaulatusten*

kerratusten, *kerrotusten*

kohdakkain, *kohdatuksin*

korvatuksin, *korvatusten*

kulmittain, *kulmatuksin*

kyljekkäin, *kyljikkäin*, *kyljittäin*, *kyljitysten*

käsikkäin, *käsityksin*, *käsitysten*

laidakkain, laidatusten
likekkäin, likettäin, likittäin, liketyksin, liketysten, likitysten, likityksin
limikkäin, limittäin, limityksin, limitysten
lomikkain, lomittain, lomatuksin, lomatusten, lomitusten
lähekkäin, lähettäin, lähetysten, lähetyksin, läheksyttä
nenäkkäin, nenätysten
nojakkain, nojatusten
nokakkain, nokikkain, nokittain
nurkakkain, nurkikkain, nurkittain, nurkitusten
otsakkain, otsittain 'päistikkaa', otsatuksin, otsatusten
peräkkäin, perättäin, perä(i)sin, perätyksin, perätysten, perästyksin, peräksyttä,
peräksyttäin, peräksyttäisin
pääkkäin, päikkäin, päittäin, pääksytyksin, pääksytysten, päästyksin, päätysten,
päästysten, päätäkkäin, (päätäppäin), pää(l)lekkäin, päälläkkäin, pää(l)lettäin,
pää(l)littäin, pää(l)letyksin, päälletystä, päällitystä, päällityksin, päällytyksin,
päällytysten, päällytyksin, päälliksiyttäisin, päälyksytin, pää(l)läksyttäin, päälläk-
syttäisin, pääliskyttäisin, päällyksytin, päälestyten
rajakkain, rajattain, rajatuksin, rajatusten, rajaksuten, rajaksuttain
rannatuksin, rannatusten
rannitusten (: ranni 'naapuri')
reisikkäin, reicitysten
reunakkain
ristikkäin, ristittäin, ristitysten
sarvekkain, sarvikkain
seläkkäin, selikkäin, selittäin, selätyksin, selätysten, selitysten
silmäkkäin, silmätysten, silmitysten
sisäkkäin, sisättäin, sisätysten, sicitysten, sisätyksin
sivukkain, sivuttain, sivutuksin, sivustuksin, sivuksutta
sormikkain
suukkain, suittain, suuksutuksin, suutusten, suitusten, suustusten, suutakkain,
suutatuksin, suuta(s)suksin, suutatusten, (suutassuin) (huom. myös "söivät pöy-
lässä suutoossa ['vastatusten']")
sylikkäin, syletysten, sylitysten
syrjittäin, syrjätyksin, syrjätysten
taakkain, taatusten
vastakkain, vastekkein, vastakkeen, vastakkein, vastattain, vastatuksin,
vastatuksen, vastatusten, vastuksin

vierekkäin, vierettäin, vieretyksin, vieretysten, vieretösten, vierestyksin, vieristyksin, viereksyttä, viereksyten, viereksyttäin yletysten, yleksyttäin, ylöksyysin, ylöksyttäisin.

Resiprookkiadverbeja tavataan Keruuoppaassa mainittujen lisäksi murteittain vielä muitakin tyyppejä. Lisäesimerkkejä 1-tavuisen kantaan perustuvista: *pääksekkäin, pääksekäise, pääksykkätä, pääksykkää, päätättäin, päättä(p)pä(i)k/sen, -sin; suuksekaa, suuksin, suuksutin, suutakkaiten, suutattuksin, suutattain.* Muunlaiseen kantaan perustuvia:

(-kkaa-loppuisia) *rinnakkaa, vastakkaa;*

(-kkana-loppuisia) *päällekkana, vastakkana;*

(-kseen, -ksiin -loppuisia) *perästyksiin, päälleyksiin, rinnatuksiin, vastuk/seen ~ -siin;*

(-sti(i)n)-loppuisia) *jäljetysti, likitystin, rinnatustiin.*

44. Muita *-ttain, -ttaisin, -tellen* -adverbeja [851]

851

a) Asentoa ilmaisevia: *pitkittäin (~ pitkittäisin, pisittäisin), poikittain (~ poikettain, poikitellen), viisto(i)ttain, vino(i)ttain.*

b) Tapaa ilmaisevia: *hiljoitellen* 'hiljakseen', *ihmisittäin.*

c) Aikaa ja määrää (joskus paikkaa) ilmaisevia (merkitys tavallisesti distributiivinen) : *ajoittain ~ ajoittaisin, eilettain* 'eilen', *ensittäin, erittäin, hiljattain ~ hiljosittain, iltasittain, joukoittain, kaikistellen, kaksittain, kannuittain, kapattain ~ kapoittain, keväisittäin* 'keväisin', *kingoitellen* 'kimputtain', *kolmittain, kourallisittain, kuormittain, kymmenittäin, kyynärittäin, likitellen* 'lähes', *läjittäin, monistellen, nelikoittain, osittain, paikoittain ~ paikoitellen, par(e)ittain, peninkulmittain, päivittäin, riv(e)ittäin, sadoittain ~ sadoittaisin, syksyisittäin, taano(i)ttain, talvittain* 'talvisin', *tuonno(i)ttain, vuosittain, vähittäin ~ vähitellen, yksittäin ~ yksitellen, äskettäin.*

Muutamia lisäesimerkkejä tähän signumiin kuuluvi-
ta *-ttain, -ttaisin* -adverbeista: *alinomattain, ennettäin, ihmisittäin, korkeittain, puolittain, useittain, vastattain* (merk. myös 'äskettäin'), *yleisittäin.* Lounaismurt. *pisilttäisin, poikilttäisin.*

45. *-kkoin*-adverbeja [852]

852

hiljakkoin (myös *hiljakkain, hiljahkoin, hiljakkoisten*), *kohdakkoin, kohdakkoisin, piakkoin* (myös *piahkoin, piakkoist*).

46. *Semmottoon* yms. [853]

- 853 *semmotto(o)n* 'sillä lailla' ~ *simmotto(o)n* ~ *semmottis* ~ *simmottis* ~ *semmot* ~ *simmot*; *tämmottoon* jne., *tømmottoon* jne., *kummottoon* jne., *mimmottoon* jne. (Lounais-Suomen murteissa).

47. *-htaalla*-adverbeja [854]

- 854 *ulohtaalla, muuahtaalla*; sairastaa *jalahta(a)lta* (olematta vuoteenomana; myös: olla *jalahteella, jalasteella*).

48. *-ia*-adverbeja [855]

- 855 *kahtia, kaikkia* (huom. myös *kaikkialla*), *kolmia, kumpia* (päin), *molempia* (puolin), *monia, neljiä, päiviä* 'päivän tullen', *suvia* 'suven tullen, suveksi', *talvia* 'talven tullen, talveksi', *takia* (~ *ta(k)kee, täkkee, täkiä*), *toisia* (päin), *viisiä, vääriä, yhtiä* ~ *yksiä* (päin; huom. myös *yhtiällä*), *äkkiä; samojappäin*. Huom. sandhiedustus, joka on tavallisesti alk. *-*k*-loppuisten tasalla mutta voi noudattaa myös vokaaliloppuisten, jopa *-n*-loppuistenkin kaavaa (Rauma *äkkini duama* 'äkkiä tuomaan'). (Erikseen *etiä* kohdassa 810, *kotia* kohdassa 812, *nurjappäin* kohdassa 863.)

Lisäesimerkkejä: *hyviäppäin, kaikkiäppäin, kumpasiakkini, molempiäppäiten, vääriäppäin; likittä, melkiä, perättiä*.

Tähän myös *kahtialla, toisialla, kolmialla* (~ *kolmihalla* ~ *kolmiaalla*), *monialla* (~ *monihalla* ~ *moniaalla*), *neliällä* (~ *nelihällä*), *viisiällä* (~ *viitiällä*).

49. Eräitä *-u(v)e-*, *-u(v)a-*, *-u(v)i-* aineksen sisältäviä adverbeja [856]

- 856 (*olla*) *kulkuella* ~ *kulku(v)illa*, *luojuella* ~ *luojuulla*, *saatuvilla*, *toitu(v)alla* 'kaukana, muualla'; *läheksyvillä* ~ *lähettyvillä* ~ *lähettyellä* ~ *lähittyvillä*, *likeytyvillä* ~ *likittyvillä* ~ *liki(t)tyillä*. (Erikseen nyky- 816, *jalkuella* 98, *kerjuella* 113, *tienuvil* 101; *ulottuvilla*, *saatavilla*, *saatavissa* 760, 761; *liketteellä*, *lähitteellä* 53.)

50. *-i*-adverbeja [860]

- 860 *ali, ani, auki, ehki* 'edes', *elki* (alasti), *eri* (mennä eri poikki), *halki, heti, hiuki, huiki, ilki* (alasti), *ilmi, irki* ~ *ir(t)ti*, *julki, järki, katki, kohti* (jotakin k., monessa k. 'monessa kohdassa') ~ *kohdi* ("kohis se ampu"), *lauti* 'yltyleensä', *liki, läpi*,

melki, nihki (esim. n. ['huonoksi'] ajettu hevonen.), *oiki* 'oikein', *perki, poikki, puhki, ratki, rikki, tuiki, uhki* (ylpeä), *varti* 'varten', *vasti ~ vast* 'vasten', *yli, ympäri*. Tämän ryhmän sandhiedustusta erityisesti tarkattava. Useissa sanoissa se on ainakin murteittain alk. *-k-loppuisten eikä alk. vokaaliloppuisten tasalla; tällaiset tapaukset mainitaan sekä tässä että kohdassa 863. Erikseen huom. seuraavat etupäässä eteläpohjalaiset *-ei-adverbit: *ilmee* ("talo palaa ilmee pääs") ~ hämäläismurt. *ilme* 'ilmi', *eree* (meni e. poikki), *lauree* 'kauttaaltaan', *rovee* 'runsaasti'; (Karjalohja) *äärei* (suuri, paljo).

Lisää -i-adverbeja: *aikii* 'jopa', *ehki* (merk. myös 'ehkä'), *enki* 'ehkä', *ei hetikään* 'ei läheskään', *hetki* 'hetken', (vaate menee) *hiuki* (~ *hiuli ~ hiuti ~, siuki*), *ihki* 'ihan', *iki* 'iäksi; peräti', *juuri, kaikki* merk. 'lopussa', *lohki, lähi* 'liki, suunnilleen', *myödi, ohj, pahki, rohki, saati (saatei), sinki* 'pingollaan', *toki, turki* 'tuiki', *tyynni, uppi* 'upoksiin', *vasti* (merk. myös 'varten'), *vuoksi, väki, yhti* 'yhteen; päin'; -ei-adverbeja: *altee* 'aina'.

Peräp. murt. *auki/ppiisi, -ppäässä, -ppäähän, -ttakka*.

51. -s-adverbeja [861]

861 Tähän kohtaan sisällytetään vain tapauksia, jotka eivät ole mukana edellisissä ryhmissä eivätkä komparatiivi ja superlatiiviadverbeissa (870–875):

edes, edestaas, kaakkoismurt. *ehk(i)es ~ ehkiis* 'edes' (myös *ehki(i), ehkesti*), *eris* 'erikseen', *juskus* (huom. *jokussa*), *lähes, myös* (onko kansanomainen?), *oitis (oetis, oietis, ojetis, oits*; tähän myös *oitistaan* yms.), *siis, taas*.

Lisiä: ainakin Keski-Pohjanmaalla *eteläs* 'etelään' (onko rinnalla *etelänä* 'etelässä' ja *etelää* 'etelästä?'), *pohjas* 'pohjoiseen' (onko rinnalla *pohjana* 'pohjoisessa' ja *pohjaa* 'pohjoisesta?').

52. -n-adverbeja [862]

862 Tässä käsitellään vain tapauksia, jotka eivät mahdu edellisiin ryhmiin (ja selviin instruktiivitapauksiin, ks. 623):

aivan ~ aivo(i)n (vai *aiva?*), *ammoin, arvon, ehken, ennen, ensin* (~ *ens*), *harvo(i)n, hilja(i)n* '1. äskettäin; 2. myöhään', *hyvin, ihan* (~ *ihlan ~ ihran ~ ihoiin* vai *ihka(sten)?*), *ilman* (merk. myös 'ilmaiseksi'), *joinkin* 'jotenkin', *jotakuinkin, jälleen, järin, kain* 'kai', *kelvon, kii(n)nen* 'kiinni', *kohden* (huom. myös tällä k. 'tällä kohdalla'), *kovin* (~ *kovan*), *kumminkin, kutakuinkin, käsin, liian ~ liioin* (vai *liika, liiko*: I. suuri, 1. paljon?), *lopen, melkein* (murt. *melkeen, melken, melkhen, melkis, melkkest*), *muutoin* (vrt. *muuten* 847), *myöhäin* (~ *myöhään*),

noin ~ *nuin*), *nurin* (~ *nu(r)riin*), *näin*, *oikein* (*oikeen*, *oikhen*), *paljon* (vai *paljo?*), *perin*, *pian* (~ *piaan*, *piain*), *pitkin*(*päin*) (myös *pisin* 'pitkin'), *poikin*, *päin*, *ruton* (~ *ruttoon*) 'nopeasti', *samoin*, *sangen*, *seon* (murt. *sevon*) 'sekaisin', *sillain* ~ *silleen* 'sillä tavoin' (*sillain* 'silloin' 842), *suinkaan* (~ *sunkaan*, *sukaan*), *takaperin*, *todenkin* 'todella', *toisin*, *toistain* ~ *toistaan* 'toiste', *tuskin*, *tyystin* (vrt. *tyy(s)ten* 847), *tähden* (huom. myös *sen tähden* kehittymiseen: *sentähen*, *sentään*, *sentä(s)*), *tällain* ~ *tälleen* 'tällä tavoin', *usein*, *uten* 'tyystin, tarkoin', *vaan*, *vaankaan*, *vain*, *vain(en)kaan*, *vallan*, *var(h)ain*, *varsin* (merk. myös 'tahallaan'), *varsinkin*, *varten*, *vastoin* ~ *vasten* (huom. myös *päinvastoin*), *verkan* 'hitaasti; hiljaa, ääneti', *vihdoin*, *viimein*, *vitkan* ~ *vitko(i)n* 'hitaasti', *vähän* ~ *vähin* (vai *vähä?*), *väleen* ~ *välein*, *yksin*, *ängen* 'kovin, sangen', *äskän* ~ *äskön* ~ *äskain*.

Eräät edellä luetelluista (esim. *ensin*, *kain*, *kii(n)nen*, *kohden*, *pitkin*(*päin*), *samoin*, *takaperin*, *toisin*, *tyystin*, *tähden*, *vasten*) voivat murteittain edustua alkup. *-k-loppuisten tavoin. Tällaisissa tapauksissa merkintä sekä kohtaan 862 että 863.

Lisää -n-adverbeja: *ajoin*, *hevin*, *ilman* (tähän myös käyttö prepositiona), *niin-*, *noin-*, *nuon-*, *näin/ikään* ~ -ikiin, *jällen* ~ *jällön* 'jälleen' (Etelä-Pohjanmaa), *kerran* (ks. myös 880), *kulleen*, (*yllin*) *kyllin*, (mennä, lyöä) *laimin*, *lainkaan*, *millain* 'miten', *niin*, *rinnan*, *saaden* 'saakka' (loun.murt.), *sentään*, *sivun*, *tasan*, *tosin*, (er)itoten (~ *toton* ~ *totoin*), *tuollain* ~ *tuolleen*, *vasten* (merk. myös 'varten'), *yksin* (merk. myös 'jopa'), *äkin*.

53. Alkuperäisiä *-k-adverbeja (ja niihin mukautuneita) [863]

863

Puheeksi otetaan vain tapaukset, jotka eivät ole luontevasti sovitettavissa edellä oleviin ryhmiin.

aikaappäälle, *asti* (*edustuuko ehkä alk. vokaaliloppuisten tavoin?*), *astikka*, *ensi* ("ensik kylvettiin"), *kahda*(*kkurkkua*, *-kkylvö*, *-kkäteen*, *-ppäin*, *-rreisin*, *-ttyvin*), *kahda kahda* 'sinne tänne, ristiin rastiin', *kai* [vrt.846], *kii(n)ni* ~ *kii(n)ne* ~ *kii* [vrt. 862], *kohda* ~ *kohde*, *myöhä* 'myöhään', *nurjappäin*, (lounaismurt.) *oik-ki(ppäi)*, *peräkkanaa*, *pitki(ppäin)*, *pohjakkalteinen*, *pohjikkautta*, *saanni(kka)* 'saakka' (erikseen huom. *saanni(kka)* ja synonyyminen *saati* kopulatiivikonjunktiona: kohta 880), *samo(ppäin)*, *seisappisteessä*, *suutappäin*, *takaperi* ("takaperit tultiin"), *toisa(kkäsän)*, *-ppäin*, *toise(ppäin)*, *toisi(ppäin)*, *toistappäin*, *tyysti* 'tyystin', *tähde* 'tähden', *tyy(n)ni*, *vastappäätä* (vai *vastapäätä?*), *vaste* 'vasten', *vedäpperäinen* (murt. *velä-*, *verä-*, *vele-*, *vejä-*), *vähikkautta*, *väkise*, *yhde(ppäin)* ~ *yhdä(ppäin)*, *yhä*;

kahde-, *kansa-*, *kodo-*, *kylä-*, *naapuri/kkesken*, *kahdekkeskinen*;

(panna sauna) *lämmite*, (mennä) *maate* (jos näiden sijasta tai rinnalla käytetään 1. infinitiiviä, ilmoitetaan sekin); murteittain myös osa kohdan 860 tapauksista.

Lisää *-k*-adverbeja (ja niihin mukautuneita): *saakke* 'saakka', loun.murt. *toila-*, *tälla/ppuol*; *kaiki-*, *kumma-*, *täälä-*, *vastaa-*, *yksi/ppäin*.

53a. Nominatiivimuotoisia tai muuten päätteettömiä partikkeleita [864]

864

Tähän kootaan esimerkit jäljellä olevista nominatiivimuotoisista tai muuten päätteettömistä partikkeleista, samoin sellaisista päätteellisistä (esim. *saakka*, *tautta*), joille ei edellä ole omaa kohtaansa. Murteittain voi löytyä vielä lisätapauksia.

aika (suuri), *aina*, *ehkä* ~ *ehke*, *entä* (~ *entäs* ~ *äntäs* ~ *häntäs* ~ *hänt* ~ *häntäs-tä*), *ihka* ~ *ihko* ~ *iho* (vahvistus partikkelina kohtaan 865), *kautta* ~ *kautte* ~ *kautti*, *kerta*, *kohta* 'pian; heti; melkein', (*jos kohta* 'joskin' ja *vaikka kohta* 'vaikka' signumiin 880), *koko* (paljon), *kyllä* (~ *kylä* ~ *kyl* ~ *kyä*), *saakka* (~ *sahka*), *sivu*, *suotta*, *tautta* 'tähden, takia', *vailla* ~ *vaille*.

54. Alkusointuisia vahvistuspartikkeleja [865]

865

hepi (helppo), *kypi* (kyllältä), *ropi* (rohkea), *supi* (suolaton, suora), *typi* (tyhjä), *täpi(sten)* (täynnä), *upi* (uusi), *ypi* (yksin);

ipo (itsestään), *jopo(sen)* (jouten), *kupo* (kumpanakin), *kypö* (kylläinen), *ripo* (rinnan), *sepo* (selällään), *sipo* (sikseen), *tapo* (tarkkaan), *tipo* (tiehensä), *ty-pö(sten* ~ *-sen)* (tyhjä), *täpö(sten* ~ *-sen)* (täysi), *upo* (uusi), *ypö(sten* ~ *-sen)* (yksin);

appo(sen) (alasti), *sepposen* (selällään), *tippo* (tiehensä), *uppos(t)en* uusi;

paki (parastaan), *riki* (rinnan), *taki* (tahallaan), *täki* (täynnä);

selko(sen ~ *-sten)* (selällään), *pilkko(sen)* (pimeä);

puti (*puhdas*), *riti* (rinnan);

piri (pintanaan), *pisi* (pirtoillaan). Entä muita?

Tässä kysytyt vahvistuspartikkelit esiintyvät toisinaan muullakin tavoin kuin alkusointuisesti. Esim. *siki sokea* mutta myös *siki ummessa*, *taki tahallaan* mutta myös *taki hyvä*, *upi uusi* mutta myös *upi* ~ *uppi laiska*.

Jos oppaassa mainittuja (tai muita) vahvistuspartikkeleita käytetään muussa tehtävässä, esim. *astui paki*, *lyödä ruti*, *nukkua siki*, *puut on supi* 'lopussa' jne., ne mainitaan muissa signumeissa (esim. nämä 860:ssä).

55. Komparatiiviset ja superlatiiviset adverbit [870–875]

Esimerkistöä seuraavista ryhmistä, kernaasti valaistuna spontaanista puheesta saaduin lausein:

870

a) Paikkaa ja aikaa (ja olotilaa) ilmaisevat paikallissija-adverbit.

a(l)lompänä : -mpaa ~ -mpanta : -mma(ksi) ~ -mmas; *ali/mpänä* ~ -nna

like/mpänä : -mpää ~ -mppää ~ -ppää (merkitys sekä 'likempänä' että '1ikempää!') ~ -mpäntä : -mmä(ksi) ~ -mmäs

liki/mpänä ~ -nnä

päivemmällä

seinempänä

sinnempänä ~ *sikempänä* ~ *siellempänä* : *sinnempää* ~ *siellempää(ltä)* ~ *sieltempäntä* : *sinnemmä(ksi)* ~ *siihemmäksi*

tuonnempänä ~ -mpaalla : -mpaa(lta) : -mma(ksi) ~ -mmas.

Mitä muita? Esim. *ajemmalla* 'aikaisemmin', *alempa-*, *auempä-*, *edellempä-* (murt. *eillempä-*), *edempä-*, *ehtoompa-*, *etempä-* (superl. *etimpä-*), *etelämpä-*, *hiljempä-* ~ *hiljempä-* 'myöhempä-', *hukempä-*, *illempä-* ~ *illempä-*, *juurempä-*, *jäl(j)empä-* ~ *jälkempä-* (superl. *jäl(j)impä-*), *kallempä-*, *kasempä-*, *kau(k)empä-* (superl. *kau(k)impä-*), *kesempä-*, *keskempä-* (superl. *keskimpä-*), *keulempä* (superl. *keulimpä-*), *kiinnempä-* ~ *kiinnimpä-*, *keväämpä-*, *koompä-*, *kukkurampä-*, *kulmempä-*, *kärjempä-*, *laidempä-*, *latvempä-*, *likempä-* (superl. *likimpä-*), *loitompä-* ~ *loitempä-* ~ *loittaampä-*, *lopumpä-*, *lähempä-* (superl. *lähimpä-*), *läjempä-*, *lännpä-*, *maaempä-* ~ *maahempä-* ~ *maajempä-*, *maallempä-*, *metsempä-*, *myöhempä-* (superl. *myöhimpä-*), *niskempä-*, *nurkempä-*, *perempä-*, *piilompä-*, *pinnempä-* (superl. *pinnimpä-*), *pohjempä-* (superl. *pohjim-pä-*), *poikemmäksi* 'kauemmäksi', *poskempä-*, *puolemmalla* 'syrjemässä', *pys-tympä-*, *päiaempä-*, *pääempä-* ~ *päähempä-* ~ *pä-kempä-*, *päällempä-* (superl. *päällimpä-*), *rajempä-*, *rannempä-* (superl. *rannimpä-*), *reunempä-*, *seinempä-*, *selempä-*, *siellempä-* (*sieltempäntä*), *siihemmäksi* ~ *siikemmäksi*, *siimeksempä-*, *sisempä-* (superl. *sisimpä-*), *sivumpä-*, *suojempä-*, *supumpä-*, *suumpä-*, *syksym-pä-*, *syrjempä-*, *ta(a)empä-* ~ *takempä-* ~ *taampä-* (superl. *taaimpä-* ~ *ta(k)impä-*), *taannempä-*, *talvempä-*, *tuohkeempä-* (~ *tuohkeempä-*) 'tuonnempä-', *tuokempä-*, *tyvempä-*, *tä Kempä-* = *tännempä-* (superl. *täkimpä-* = *tännimpä-*), *tääkempä-*, *täällempä-*, *ulempä-* ~ *ulkeempä-*, ~ *ulompä-*, *ulohtaammalla*, *vierempä-* (superl. *vierimpä-*), *viiksempään* ~ *viiksompään* 'suojempaan', *viikommalla* 'myöhemmin kuluvalla viikolla', *ylempä-* ~ *ylömpä-* (superl. *ylimpä-*), *äärempä-*.

Huom. pleonastiset *edemmempänä* : -mäs ~ -mäksi.

Tarkattava sijojen käyttöä; missä määrin komparatiivissa ja superlatiivissa käytetään sisä- ja ulkopaikallissijoja yleisten paikallissijojen rinnalla tai asemesta?

Erityisesti huomattava sarjat *tännempä-* t. *täällepä-*, *tuonnempa-* t. *tuollepä-*, *siellempä-* t. *sinnempä-* variantteineen. Tähän myös *vii(m)meksi*, *vii(m)memmäksi* sekä ilmaustyyppi *alimmillaan*, *kuivimmillaan*, *ylimmillään*. (Pahimmillaan myös kohtaan 645, *parhaimmillaan* kohtaan 650.)

Tähän myös adjektiivien translatiivimuotojen sijasta käytetyt *k*-adverbit, sellaiset kuin (kasvaa) *pitemmä*, *korkeamma*, (tulla) *kovemma* (Jaala).

871

b) Muita (tapaa ja aikaa ilmaisevia) adverbityyppejä.

1. instruktiivimuotoisia (ja niiden rinnalla käytettyjä *-sti*-loppuisia ym. tyyppisiä)

(*aikaisin* :) *aiemmin* ~ *aiommin*

(*ennen* :) *ennemmin* ~ *ennemmän* ~ *ennemminsä* ~ *ennemmästi* (: *ennemmiten*, ks. 873)

(*huonosti* :) *huonommin* ~ *huonommasti* : *huonoimmin* ~ *huonoiten*, ks. 873)

(*joutuin* :) *joutuummin*

(*jälkeen* :) *jälkeemmin*

(*kauan* :) *kauemmin* : *kauimmin* (~ *kauiten*, ks. 873)

(*kovaa* ~ *kovasti* :) *kovemmin* ~ *kovemman* ~ *kovempaa* ~ *kovemmasta* : *kovimmin* ~ *kovimpaa*

(*mielellään* ~ *mieluusti* :) *mielu(u)mmin* ~ *miele(e)mmin* : *mieluimmin* (~ *mieluiten*, ks. 873)

(*monesti* ~ *usein* :) *useammin* ~ *useammasti* : *useimmin* (~ *useimmiten*, ks. 873)

(*myöhään* :) *myöhemmin*

(*nopeasti* :) *nopeammin* ~ *nopeammasti* : *nopeimmin*

(*paljo(n)* :) *enemmän* ~ (*enempi*) : *enemmän* ~ *enimmin* (~ *enin*; erikseen *eniten* ~ *eninten* ~ *enimmiten*, ks. 873)

(*pian* :) *pikemmin-* ~ *pikemmän* ~ *pikempään* : *pikimmin* (~ *pikimmiten*, ks. 873)

(*sukkelasti* ~ *sukkelaan* :) *sukkelammin* ~ *sukkelammasti* ~ *sukkelampaan*

(*tarkoin* :) *tarkemmin* ~ *tarkemman* : *tarkimmin*

(*varhain* :) *varhemmin* ~ *varemmen* (vai vain *aikaisemmin* tai *aiemmin*?)

(*vähä(n)* :) *vähemmän* (~ *vähempi*) : *vähemmän* ~ *vähimmin* (~ *vähin*; erikseen *vähiten* ym. *-ten*-loppuiset, ks. 873).

Lisäesimerkkejä varsinkin tavallisten adjektiivikantaisten *-sti*-adverbien (*hyvästi* ~ *hyvin*, *kauniisti*, *komeasti*, *kurjasti*, *loivasti* jne.) komparaatiosta hel-

posti saatavissa jokaisesta murteesta. Erikseen huom. (*sen*) *koo(m)min* ~ *kovemmin*.

Lisäesimerkkejä instruktiivimuotoisista ja niiden rinnalla käytettyistä -*sti*-loppuisista aikaa ja tapaa ilmaisevista adverbeista:

(*harvoin* :) *harvemmin* ~ *harvemmasti*

(*hiljaa* :) *hiljemmin* ~ *hiljempaa* ~ *hiljempää*

(*hyvin* :) *hyvemmin* ~ *hyvemmästi* vai *paremmin* ~ *paremmasti*

(*joutuin* :) *joudummasti* ~ *joudumpaa*

(*liian* :) *liiemmin* ~ *liiemmästi*

(*mielellään* ~ *mieluusti* :) myös *mielemmän* (esim. Halikko *mää olin kummink sit miälemä ulko töis*) ~ *mielellämpää*

(*sitten* :) *sittemmin*

(*toisin* :) *toisemmin*

(*äkkiä* :) *äkimmin* ~ *äkimpää*.

(Huom.: esimerkit sulkeissa mainituista positiivimuodoista eivät kuulu tähän kohtaan:)

Tähän myös -*sta*-loppuiset komparatiivi- ja superlatiiviadverbit, esim. *enistään*, *enimmästään* 'enimmäkseen', *paraasta* ~ *parahasta* 'yleensä, useimmiten, enimmäkseen'.

872

2. -*lta* ~ -*ltä* ja -*lta* ~ -*lta* -loppuisia:

aiemmalta ~ *aiemmalti*, *alemmikkailta*, *ensi(m)mä/ltä* ~ -*lta*, *etemmikkälti*, *jäljemmälti*, *kauemmalti*, *kiireemmältä*, *lähemmälti*, *pikimmä/ltä* ~ -*lta*, *pik(i)(m)mältään*, *pitemmältä* ~ *pitemmälti* ym. *samantapaiset*, *päällimmältään*, *ylemmikkälti*, *äkkimältä*. Lisäesimerkkejä?

Lisäesimerkkejä tähän kuuluvista adverbeista: *enemmälti*, *enimmälti*, *liiemmälti*, *viliemmälti*; *vii(m)meseltä*.

Tähän myös lounaismurteiden tyyppi *alemalтта*, *kauemalтта*, *levemälttä*, *ohkasemalттаa*, *piremälttä*, *ylemälttä* sekä vastaava -*lla*-loppuinen, esim. *pidemällä*, *taajemmalla*.

873

3. -*ten*, -*ttain* ja -*ti* , -*loppuisia*:

alemmikkaittain, *enemmiten*, *eniten* ~ *eninten* ~ *enimmiten*, *etemmittäin* 'etempää, etemmän kautta', *harvimmiten* ~ *harvimitten*, *heti(m)miten* ~ *hetimiten*, *huonoiten*, *häti(m)miten* ~ *häti(m)mittäin*, *jäljemmittäin* ~ *jäljemmyttäin*, *keskimitten* ~ *keskimitten*, *kiireimmiten*, *lapsemmiten* 'lapsepana', *latvimmiten*, *likemmiten* 'likempää', *likimmittäin*, *loitommiten*, *lähemmiten*, *mieluiten*, *pareittain* ~ *par(h)ai(mmi)ten*, *pikimmiten* ~ -*ttäin* ~ *piammiten* ~ *piamitten*, *puo-
limmittain*, *päällemmyten* ~ *päälimitten* ~ *päällimmiten*, *sel(j)emmiten* 'enenmän (vesistön) selän kautta', *sinnemmittäin*, *suoremmitten*, *suorimmi/ten* ~ -*ttain*,

useammiten, viikommalti 'kauemmin', *vähemmittäin, vähi(n)ten, ylemmittäin, äkimmiten, äärimmiten* yms.; *temporaaliset talvemmiten* 'myöhemmin talvella, talven mittaan', *kesemmiten, syksymmiten, keväämmiten*.

nuoremmiten ~ nuoremmuuten ~ nuoremmuuden, vanhemmiten ~ vanhemmuuten ~ vanhemmuuden.

eniti 'eniten' (Et.-Pohj.), *likiti* 'likimmiten', *para(h)iti ~ paraatin* 'parhaiten', *yliti* 'ylinnä'.

Lisäesimerkkejä: *hyvemmiten, paremmiten*.

874 4. *ene/mmäkseen ~ -mmikseen, enimmäkseen*.

875 5. Prolatiiveja:

alemmikkaitse, etemmitse, ?etäämmitse, kauemmitse, ?likemmitse, lähemmitse, tuonnemmitse, ylemmitse. Onko superlatiivisia?

B. Konjunktioita [880]

880 Aineisto on kerättävä spontaanista puheesta, ja sen olisi valaistava mahdollisimman monipuolisesti myös konjunktioiden käyttöä. Erityistä huomiota kiinnitettävä konjunktioiden lyhentyneisiin variantteihin (*mut, et, ni* jne.) ja sandhiedustukseen. Kutakin konjunktioita koskeva aineisto kirjoitetaan omaan lippuunsa; liput aakkostetaan.

ja, jä (erikseen huom. merkitys 'myös'), (*e*)*kä*

sekä; sekä - että (ovatko kansanomaisia?)

-kin - -kin ("kesälläkin talvelläkin")

saati(kka), sati(kka), saatenka, saa(n)nikka

ammoin, ammo(n)i(kka), amu(t) 'saati'

tai, tahi, tahe, ta (h)ikka, taihka

eli, elikkä, elli

joko - tai

vai(ko), vain 'vai'

mut(ta), muta, muut(a) ("laski hevosen irki muuta suittet otti pois", "ei siinä timoteit ollu muut apilasta"); *muukko(n), mukko(n), mukku(n)*; huom. myös *muttei*

vaan, vain, van paitsi, paitsse, pait, vaitti, vai (erikseen huom. käyttö post- tai prepositiona ja adverbina: "kaikki lähtivät paitsi minua"; "jäi paitsi")

eres, eris 'paitsi': "kaikki mäntiin . . ., e. M. ja N. jäitii" (Kurkijoki)

niin (konklusiivikonjunktio: "odotetaanpas niin nähdään"; tässä valaistaan myös käyttöä sivu- ja päälausetta yhdistävänä konnektiivina: "kun se tuli niin se . . .")

että, ette, et (eri funktioita: eksplikatiivinen, konsekutiivinen, finaalin merkitys; ?kopulatiivinen merkitys: "oli miehiä että naisia"); erikseen huom. a) *niin että* (*niettä, niet* jne.), b) *ettei, ete(i)* (myös konditionaalinen merkitys 'jollei'!)

jotta; jot; erikseen huom. *jottei, jote(i)* (myös konditionaalinen merkitys 'jollei'!)

not(ta) 'että, jotta'

kuin, kun, ku (sandhissa *vokaali- tai *-k-*loppuisten tasalla), *ko* (eri funktioista huom. *varsinkin* käyttö relatiivipronominin sijasta: "se työ kun [= joka] tehtiin"; *muuta*: temporaalinen, kausaalinen, konditionaalinen, eksplikatiivinen funktio). Erikoistapauksia: a) *kunnei*; b) *niin kuin* variantteineen; c) *ennen kuin* variantteineen;

koska; huom. *koskei*

konsa, jonsa

ku(t)te(i), ko(t)tei (kausaalinen, myös relatiivinen funktio)

jos; huom. *josan* 'jos minä', *josas* 'jos sinä'; *jossei, jollei, jolsei, joltei, jonsei ellä* 'jos'; huom. *ellei*

jahka, jakka, akka, lakka, lahka

vaikka, vaihka; huom. *vaikkei*

mitä komparatiivikonjunktiona: "suurempi mitä minä luulin" *ikän, ikä* 'ikään kuin'.

Konjunktioesimerkkien olisi oltava tarpeeksi pitkiä, jotta yhteydestä kävisi esim. ilmi, onko konjunktiolla alkava lause itsenäinen virke vai sivulause. Myös konjunktion merkitys voi jäädä epäselväksi, jos konteksti on liian suppea, esim. *koska* merkityksessä 'sillä', 'kun' vai 'milloin', *mikäli* merkityksessä 'jos', 'sitä mukaa kuin' vai 'siinä tapauksessa että'. Hakasulkeisiin sijoitettuja tilannekontekstin selityksiä tulisi konjunktioesimerkeissä käyttää tavallistakin runsaammin.

On ehkä tarpeen vielä tässäkin huomauttaa, että konjunktiot esimerkistöineen aakkostetaan. Kukin konjunktio aloitetaan uudelta lipulta.

Lisäyksiä konjunktioihin: *a* 'mutta', *Joko - eli*, kerran ~ *kerta* 'koska, kun', *kussa* 'heti kun', *ikä* myös merk. 'niin kuin', 'kuin' ja 'eli'.

C. Liitepartikkeleita [890–897]

Aines spontaanista puheesta; lause-esimerkkien luontevuudesta huolehdittava. Liitepartikkelien käyttöä valaisevia esimerkkejä kirjattaessa olisi tärkeätä saada riittävästi talteen tekstiyhteyttä ja tilanteen kommentointia.

Erityisesti tarkattava sellaisia *-k* ja *-p* -alkuisten liitepartikkelien geminaatallisia asuja kuin *otetaakkii* 'otetaankin', *tullookkaa* 'tuleekaan', *tullookko* 'tuleeko', *otetaappas*, *ottakaappas*, *tulkooppas tänne* 'tulkoonpas t.', *antaappas* (prees. 3. p.) *nyt olla*.

Esimerkkejä myös liiteyhtymistä, esim. *kukapa*, *mikäspä*, *onkopa*, *onkostapa* (niistä sitä paitsi erikseen *-ka*, *-ko* ja *-s* -partikkelien kohdalla).

Huom. vokaalisointusuhteet, esim. Vihdistä *sepa*, *sentaampa*, *siitapa*.

1. *-han* ~ *-hän* [890]

890 Huom. vokaalisointusuhteet (takavokaaliset tyypit *niiha*, *eihan*).

Erikseen tarkattava seuraavia tapauksia:

a) *-kohan* ~ *-koon*: *onkohan* ~ *onkoon*, *eiköhän* ~ *eiköön*.

b) *-mahan* ~ *-maan*: *otammahan* 'otanpahan' ~ *otammaan*.

c) *-pahan* ~ *-paan*: *joipahan* ~ *joipaan*, *kävipähän* ~ *kävipään*.

2. *-kin* [891]

891 Esimerkkiaineistossa muistettava myös sellaiset kiinteät yhtymät kuin *jokin*, *kukin*, *mikin* taivutusmuotoineen (jotka on käsitelty myös pronominiin yhteydessä kohdassa 176), *varsinkin*, *kuitenkin* jne. Erityistä huolta pantava sandhiedustuksen selvittämiseen (viittaako alkuperäiseen vokaali-, *-n*- vai **-k*-loppuun?) ja erilaisten varianttien esiintymäympäristöjen valaisemiseen. Varianteista huomattava etenkin seuraavat:

a) *-i(n)* (vokaalin jäljessä) : *jotain* (lounaismurteissa *jotta(n)*), pleonastisesti *jottanki*), *jossain* jne. (onko rinnalla tyyppi *jotakin* jne.); *meilläin*, *talossain* (Et.-Pohj. *minäät*, *meilläät*) jne. (murteittain varsinkin *a*, *ä* -loppuisten sananmuotojen yhteydessä); huom. myös alkuaan *i*-loppuisten sananmuotojen yhteydessä savolaismurteissa: *tullii* 'tulikin', *purii* 'purikin', *suurek(s)sii* 'suureksikin'; pleonastisesti *tulliikki(i)*.

b) *-(i)n* (konsonantin jäljessä): *pojanni(i)* (harv. *pojangi*), *varsinni(i)*, *mie(s)sii*, *para(s)sii*, *raha(t)tii*, *?tytärrii*, *?askellii*; *onni(i)* (myös *onnoi*), *ny(t)tii* (myös *nyttyi*) jne. Ovatko loppukonsonantit tai osa niistä tällaisissa tapauksissa geminoituneet? Pleonastisesti myös esim. *onnoikkii*, *rahatiikkii*, *nytiikkii*, *nytyikkii*.

c) *-hi(i)*: *itekkuhi*, *talohi(i)*, *koirahi(i)*, *meillähi(i)*. Esiintyykö ehkä myös sellaisissa tapauksissa kuin *tulluhhi(i)*, *kastehhi(i)*, *mikä minnehhi(i)* ?

d) lounaismurteiden ja Porin seudun *-kki(n)* (*talosakki*). Milloin käytetään tätä, milloin yksinäis-*k*:llista *-ki*-varianttia?

-kin-liitteen varianttien yhteydessä käsitellään. myös a) tyyppi *toillaa* 'todellakin', *tämmääk* 'tämäkin', joka on langennut yhteen samoissa murteissa tavattavan *-kaan*-liitteen edustuksen kanssa, b) tyyppi *jotah* 'jotakin', jossa 'jossakin', *kullah* 'kullakin', c) sellaiset pleonasmit tai liitekasauamat kuin. "panttiin niitä *johonkiki aina*", "että kaikile olis *jotakikhaan* tekemistä".

3. *-kaan* ~ *-kään* [892]

892

Muistettakoon kiinteät yhtymät: *mikään*, *kukaan* taivutusmuotoineen, *mitenkään*, *kuitenkaan* jne. Huom. jälleen sandhiedustus ja erilaisten varianttien esiintymisedellytykset. Variantteja mm.

a) vokaalinpidentymä (+ *-n*) : *mitään*, *missään*, *yhtään* (vrt. *yhtäkään*), *kellään*, *kelleen* 'kenellekään', *meillään* 'meilläkään', *talossaan* 'talossakaan'.

b) *-ka(n)* ~ *-kä(n)*: *meilläkä(n)* (vaihtelee ja millä edellytyksin pitkävokaalisen *-kaa(n)* ~ *-kää(n)* -tyypin kanssa, vai onko yksinomainen?).

c) *-kana* ~ *-känä* (tarkattava varsinkin Etelä-Pohjanmaalla ja itäisissä savolaismurteissa).

d) lounaismurteiden ja Porin seudun *-kka(n)* ~ *-kkä(n)* (*miäheläkkä* 'miehelläkään'). Sen ja *-ka(n)* ~ *-kä(n)* -variantin rajankäynti.

Tässä käsitellään myös tyyppi *mitäh* 'mitään', *missäh* 'missään'. Sen sijaan samassa funktiossa käytetty tyyppi *em minnäek*, *ei millonnik käynnä*, *ei kummallai kertoa* jne. sijoitetaan *-kin*-liitteen yhteyteen.

4. *-ka* ~ *-kä* [893]

893

Pronominien ja pronominikantaisten adverbien yhteydessä esiintyviä, jo muualla lueteltuja tapauksia (*mikä*, *minnekä*, *mitenkä* jne.) ei toisteta tässä, ei liioin konjunktioita (*eikä*) ja sellaisia partikkelitapauksia kuin *elikkä*, *saatikka* jne. Sen sijaan huom. eräiden itäisimpien murteiden *-ka* imperatiivin yhteydessä: *kahokka*, *tulekka*, *sanokkas*.

5. *-ko* ~ *-kö* [894]

894

Huom. sellaiset vokaalisointutapaukset kuin *vieko*, *niinko*, *minäko*, *kesälläkohan*. Varianteista huomattakoon erikseen:

a) *-k* (joko yleisesti tai vain *s*-alkuisen sanan edessä): *onk ne, tuntuk matka pitkält; onk se tullu, tuleek sinne ketään.*

b) *-ik* : *sannoitik* 'sanoivatko', *isälläisik* 'isälläsikö'.

Esimerkkejä myös liiteyhtymistä *-k(o)s*, *-kohan* ~ *-koon* (niistä sitä paitsi erikseen *-s ja -han* -partikkelien kohdalla).

Tunnettaanko liitepartikkeliton kysymystyyppi *mänet sie, olet sie, annat sä; monta markkaa* 'montako markkaa?', *paljo(n) kello on* 'paljonko kello on?'.

Tunnettaanko *tokko*?

6. *-pa* ~ *-pä* [895]

895 Erikseen tarkattavaa: *antakaa(p)pa(s)*, *annetaa(p)pas*, *älä(p)päs anna*.

7. *-s* [896]

896 Käyttöä huomioitava

a) imperatiivin tai imperatiivismerkityksisen verbinmuodon yhteydessä: *tules, koitas, kuulkaas; mennääs* 'mennäänpä, menkäämme'; erikseen huom. *näes* ~ *nääs*.

b) kysymyssanan yhteydessä: *mitäs* ~ *mitääs* (huom.!), *missäs* ~ *missääs* (huom.!), *mite(n)s*, *ke(n)nes*, *kukas*, *kuinkas* ~ *kuinkaas* (huom.!), *minkäslainen*, *mimmones*.

c) tapauksissa *kuiteskin* ja *joteskin*. Lisäesimerkkejä: *muutes/kin*, *-kaan*, *vai-nes/kin*, *-kaan*, *vaites/kin*, *-kaan*.

d) muiden liitteiden yhteydessä:

-kos (*eikös* ~ *eiköös* ~ *eiks*; *onkos* ~ *onkoos* ~ *onks*)

-pas (*määppäs* ~ *määps*)

-stas (*purestas ny*)

-kas (*yhtikäs*, *ollenkas*).

laajemmin yks. 2. persoonan verbimuodon seurattessa: *jonkas annat, ettäs tiedät, siitäs saat, siinä näet*.

8. *-sta* ~ *-stä*, *-stis* [897]

897 *mihest, mitäst, otappast oltta!*; *koitasta, kuulkaasta; kuulestis fliikk* 'kuules tyttö', *kenestis, mitästis*.

LIPUNTÄYTTÖMALLEJA

1

1) m̄antiä : 2) m̄antiän : 3)
m̄antiätä : 4) m̄antiähe(n) : 5) m̄an-
teitten ~ m̄anteiten : 6) m̄anteitä
~ m̄antioit [K.V.] : 7) m̄anteis(sä)
: 8) m̄anteihi(n)

"lapspahat oli siäl m̄antiäv
viäres."

"se [suo] on s̄inä kun tualta
hüvinkäm m̄antiätä menē."

"sinnet [työmaalle] tehtim m̄an-
tioit ristir rastī." [<nauh.; K.V.]

Teemamuodot esitetään numeroituina keruoppaan sivulla 21 mainitussa järjestyksessä. Huom. kaksoispiste taivutussuhteen osoittimena (väli sen kahta puolta). Vaihtelumuodot osoitetaan aaltoviivalla ~, tai milloin havainnollisuus ei kärsi, näytelipusta ilmenevään tapaan kaarisulkeilla. Alleviivauksista (tavallinen, katko-, kaksois-) ks. s. 23, 25–26, hakasulkeista s. 26 ja marginaaleista s. 20.

Lämmin-sanasta olen kuullut ainoastaan yks. nominatiivia ja partitiivia; muut sijat korvataan lämpönen ~ lämpönen -sanan muodoilla.

1) lämmin - lämpönen - lämpönen : 2) lämpösen : 3) lämmintä ~ lämpüstä : 4) lämpöse(n) : 5) lämpösten : 6) lämpösi(ä) : 7) lämpösis(sä) : 8) lämpösi(n)

"lämmin tuli siältä [kiukaalta] läpittej ja sauhu."

"ei siäl [saunassa] ollut iikā külmä eikä lämmintä."

"[ennen kuppausta täytyy] kylvöttä ittēs lämpöseks."

Esimerkki sanallisesta selityksestä, jollainen voidaan antaa silloin kun varianttien distributiosuhteet ovat selvät (perusteetonta teoriointia vältettävä!). Rinnakkaismuotoisuutta on valaistu lisäksi teemamuodoin (provosointia on tällaisissa tapauksissa vältettävä; lieväkin provosointi osoitettava!) ja lause-esimerkein, joita voi esittää varsinkin vaihtelutapauksista useita. Huom. tavunrajan merkintä, samoin kirjakieliset selventävät lisäykset.

- 1) askel ~ askele^x : 2) askelēn
 : 3) askelta ~ askeletta : 4) aske-
 lēsēn [prov.; J.A., K.S.] : 5) aske-
 leitten ~ askeleiten ~ askelten :
 6) askeleit(a) [yl.] ~ askeli(a) [J.A.]
 : 7) askeleis : 8) askeleihin [prov.]
 : [mon. adess.] askelil [O.H.]

"kaks semmost askelta."

"pitki(ä askeleit."

"astus üks askelet takappäi."

"askelēsta askelēn ['askel aske-
 leelta'] se astu rinnalla."

"minä en okkān tästä pitäjästä
 päässü askelettakam mihinäkä."

Tyypillinen sekaparadigmatapaus. Kaikki rinnakkaismuodot esitetään; lisäksi, jos mahdollista, tietoja varianttien yleisyysuhteista, esiintymisestä vanhalla tai nuorella polvella jne. Provosoidut teema-muodot osoitettava; lause-esimerkkeihin vain aitoa spontaanin puheen aineistoa (jota kernaasti saa olla runsaastikin). Huom. sandhi-vaihtelun merkintä teemassa ja lause-esimerkissä (*askele**; *askelet takappäi*).

Tyyppi ilkūsissān esiintyy
muutamassa kiteytymässä:

"äitiväjnā ilikusissā hūsi
sillem mallulle."

"läiskusissā."

"tuo [on] persosissā ['ahneuk-
sissaan'] sūnū [kaiken keiton]."

"ōv vahinkō tehenūt tühümü-
sissā."

"minäkit tühümüsissāni tuon
teii."

"vielä nūt vanahusillāv vihti
sinnekkil lähti^jä."

Kiteytymissä on usein säilynyt sellaisia arkaistisia muoto-opin piirteitä, jotka ovat jo menettäneet varsinaisen produktiiviutensa. Tällaisia tapauksia on pidettävä erityisesti silmällä. Samoissa tai erillisissä lipuissa on kuitenkin esitettävä kyllin runsas näytteistö myös piirteen normaaliedustuksesta murteessa.

- 1) vantu^x ~ vantus 'lapanen' :
- 2) vanttūt : 3) vantutta ~ vantusta
- : 4) vanttūsēn : 5) vanttuitten ~
- vanttuiten : 6) vanttuita : 7) vant-
- tuisa : 8) vanttuisin

"sīn_oli vantup pöüwälä."

"mull_oli iso kerä vantulankā."

"vain üks vantu oli taskusa."

"mult_oli matkala kavonnut toi-
nev vantus."

"enne_o kuvottiv vain sukkā ja
vantutta."

"kaks vantusta."

"em minä sitä vanttuitten hakijā
löütänü."

Teemamuodoissa esiintyvää vartalonvaihtelua valaistaan riittäväällä lause-esimerkistöllä, samoin sandhivaihtelua. Merkityksenselitys annetaan teemoissa ensimmäisen teemamuodon jäljessä.

auttā : autti ~ autto
hāstā : hāsto
haistā : haisto
kārtā : kārti
karttā : kartti
laittā : laitti ~ laitto
malttā : maltti
naittā : naitti
pāhtā : pāhti
paistā : paisti
rāstā : rāsti
sāttā : sātti ~ sātto
taitā : taisi
taittā : taitti ~ taitto

"itekuki mummu autti toisi(āl
lapsentevosa."

Jatkuu

Yksinkertaisissa äänne vaihtelutapauksissa selvittää usein kysymystä valaisevalla ainesluetelmalla, jota täydennetään riittävällä valikoimalla käyttöesimerkkejä. Jos esitys jatkuu lipusta toiseen,

"se küllä auto jos se vain k^u-
keni ja jouti."

"sihe^e aik^an kum minäki näitä
[taloja] laitin nⁱtä oli - -."

"se oli hüvvä s^uväk kun sel lait-
to ünisaki."

"nⁱtä sätti kol^omeh henkiä l^uv-
väs seinän [lyhteitä riihellä]."

"sättohan se n^ut kun kova t^uli
oli vähä pöllüttä nⁱtä [heiniä]."

"toiset taitto mettänki että
sitte tal^avella toivat [lehdeksiä,
lehtikerppuja]."

"taittovat talloisten omista
mettistä [lehdeksiä]."

merkitään oikeaan yläkulmaan järjestysnumero sekä oikeaan alalaitaan teksti:
Jatkuu. Liput numeroidaan vasta kun niiden lopullinen järjestys on tiedossa.

olla-verbin pikapuhemuodot:

ōn, ōt, ōmma, ōtta

en (et, ei, emmä, että) ō^x

oisin, oisit, ois, oisimma,

oisitta

en (et, ei, emmä, että) ois

ō^x

"sielä ois nätti [sievä] varsa,
et ōn näh^änükkän semmosta."

"em minä ōs sänup pitkän aikän
[paahtamatonta kahvia]."

"oisit vielä vähän aikä."

"ōh hiljä sīnä!"

Kunkin esiteltävän asian kohdalla on erikseen pyrittävä löytämään kokoelman käyttäjän kannalta mahdollisimman selkeästi hahmottuva esittämisjärjestys. Esitystä voidaan selkiyttää mm. aineksen ryhmittelyn avulla. Huom. otsikointi, sisennykset ja välien käyttö erityyppisen esimerkistön erottajana.

275

1) ilmāntu(a^x : 2) ilmānnun :
3) ilmāntū : 4) ei ilmānnu^x : 5)
ilmānnuin : 6) ilmāntu : 7) ilmān-
tuis : 10) ilmāntunu^x

"mutta hirvēstin nītā [kesä-
huviloita] on nūt ilmāntunu."

"sitte vāsta rupes ilmāntūn
talvi(onki(a."

1) kokkōntu(a^x : 3) kokkōntū :
4) ei kokkōnnu^x : 6) kokkōntu : 8)
kokkōnnutān : 9) kokkōnnuttīn :
10) kokkōntunu^x

"em minā tiārām mistā nītā
kokkōntukin kolmen neljä semmosta
nuarta miästā."

Samaan lippuun voi sijoittaa useitakin samantyyppisiä teemoja. Käyttöesimerkit mainitaan aina kunkin teeman perässä (ei sen sisässä). Edustuksen ollessa yksioikoinen ei kovin runsaan teema-aineiston esittäminen ole tarpeellista. Spontaanista puheesta saatuja esimerkkejä on kuitenkin syytä mainita sellaisistakin sanoista, joiden teemoja ei esitetä.

e:n edessä

(arka :) arempi

(halke- :) haleta ~ haljeta,

halennu ~ haljennu

(jälki :) jäljel [yl.] ~ jäljel

(kulkea :) kulen, kulettā

(kurki :) kuren [yl.] ~ kurjen

(kärki :) käret

(olki :) olen [yl.] ~ oljen

(polkea :) poletā

(särki :) sären [yl.] ~ särjen

"papin ihramaha meinas haleta."

"risoi haljenneit lautasi."

"ei kukā koira mek kurjem
pesälle."

Jatkuu

Astevaihtelun esityksessä on aiheellista mainita myös vahva-asteiset muodot. Lippua ei saa ahtaa liian täyteen, vaan varsinkin alamarginaaliin on jätettävä tarpeeksi tilaa arkistomerkitöjä varten. Huom.: mahdollisten rinnakkaismuotojen yleisyysuhteiden osoittaminen

1-tav. vartalog

māihen [vanh.] ~ māijen, puihen
 [vanh.] ~ puijen, hāihen [vanh.] ~
 hāijen ~ hāitten

"pittā pannaal [mārat viljat]
 löühällēn nihēm puijem [= parsien]
 päälle."

"oli mennüp puihen tā."

"semmosta se oli se hāihēm
 pito."

"tuo ov vāinöö hāitteē aikana
 otettu [valo-]kuva."

2-tav. vartalog

jalakain, kuivvain, pūhhain,
 latvain, ilimain, lehemmäin ~ lehe-
 mīn [harv.]

Jatkuu

Taivutusmuodot esitetään (ainakin tapauksissa, joissa niin on kehoitettu) vartalo-
 tyypeittäisessä järjestyksessä. Kustakin vartalotyypistä on tarpeen edustusta ja
 mahdollista rinnakkaismuotoisuutta kyllin monipuolisesti valaiseva aineisto, joka
 voi olla samaakin kuin teemamuodoissa esitetty. Huom. myös luontevat käyttö-
 esimerkit!

Yks. ja mon. 3. persoonan possessiivisuffiksi on a) -sa^x, -sä^x tai b) vokaalin pidennys + -n.

· Niissä sijamuodoissa, joissa molemmat ovat kirjakielessä mahdollisia, on vain b-tyyppiä (vokaalin pidennys + -n); siis esim. [yks. nom. ja gen., mon. nom.] talosa mutta [yks. partit.] taluwā(n), [yks. translat.] taloksē(n), [yks. iness.] talossā(n), [mon. partit.] talojā(n) jne.

Satunnaisesti saattaa esiintyä tästä systeemistä poikkeavia muotoja (ks. kohdasta Poikkeuksia).

a) -sa^x, -sä^x

"se ol läisesa ['omalaatuinen']."

Jatkuu

Päätevarianttien ilmeiset distribuutiosäännöt on syytä lyhyesti esittää (turhaa teoriointia kuitenkin vältettävä!). Aineistoa tällaiset esi-

"jokkainen ties aina sel lusik-
kasam missä kohis se oo."

"[eräs mies] oli unneuttanut
takarekesäl lestijjölle."

"eij olluk [talossa] ku oma vä-
kesä."

"ku se tälä sen tepposesat te-
ki."

"oli isäntä ja emäntä mennēt
tättäresäl luo."

"semmostis sitä ov viettänüt
tätä elämäsä."

"käräs huivim pähäsä."

"hikkēsäh hüppä."

"meni nurin niskom mütäsä [kun
ajoi jarruttomalla polkupyörällä]."

Jatkuu

tykset eivät korvaa, mutta esimerkkimateriaalin voi usein ryhmitellä sanallisen esityksen mukaiseen järjestykseen.

halki^x

"sill_uoli hiukseksi halkik keskeltä [= jakauksella keskellä päättä]."

"ei ne [tervaskannot] ühèlä iskula halki menhè."

"porò laukkō vaikka halki itten-sä jos antā."

heti^x ~ heti

"hetik ku ilmap parànevät - -."

"ne [perunantaimet] on sitte heti kukila."

"se lähti sitte heti pois."

"mulla on küllä heti valmis tuo pelto."

Jatkuu

"Säännöllisten" (esim. useissa taivutuspäätteissä ja tunnuksissa esiintyvien) sandhitapausten (joista vrt. lippuja 75, 100, 223, 275, 634) lisäksi on tarkattava muotoryhmiä, joissa esim. loppukahdennuksen ilmeneminen ei ole säännöllistä. Tällaisissa tapauksissa on monipuolinen valikoima käyttöesimerkkejä välttämätön. Huom. otsikointi!